

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 8

БЕОГРАД 1939 ГОДИНЕ

КЊИГА I

XII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 10 МАРТА 1939 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

МИЛАН СИМОНОВИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

АЛОЈЗИЈ МИХЕЛЧИЧ, ДР. ДРАГАН ДАМИЋ И НУРИЈА ПОЗДЕРАЦ

СЕКРЕТАР

ВЕЉКО ВИШЊЕВАЦ

Присутни г. г. Министри: Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова Драгиша Ј. Цветковић, Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо, Министар просвете Стеван Ђирић, Министар грађевина др. Михо Крек, Министар без портфеља Војко П. Чвркић, Министар без портфеља др. Џафер Куленовић, Министар војске и морнарице армијски Ђенерал Милутин Ђ. Неђић, Министар без портфеља Анте Ф. Мastroвић, Министар без портфеља Франц Сној, Министар трговине и индустрије Јеврем Томић, Министар пошта телеграфа и телефона Јован Алтипармаковић, Министар социјалне политике и народног здравља Милоје Рајаковић, Министар шума и рудника Љубомир Пантић, Министар без портфеља др. Бранко Миљуш, Министар пољопривреде Никола Бешлић, Министар физичког васпитања народа Ђуро Чејовић, Министар иностраних послова др. Александар Цинцар-Марковић, Министар финансија Војин Ђуричић.

ПОЧЕТАК У 10,25 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XI редовног састанка;

2 — Саопштење одговора на телеграм Претседника Народне скупштине поводом смрти Претседника владе Краљевине Румуније поч. Патријарха Мирона Кристеа;

3 — Саопштење оставки народних посланика на положаје претседника општина;

4 — Молбе и жалбе.

Говорици: Претседник Народне скупштине Милан Симоновић, секретар Вељко Вишњевац.

Дневни ред: Наставак претреса у појединостама извештаја Финансиског одбора о предлогу

буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансиског закона за буџетску 1939/40 годину, и то:

1 — Претрес и усвајање буџета расхода — VII раздео — Министарство унутрашњих послова.

Говорици: Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова Драгиша Ј. Цветковић (два пута), Јоца Георгијевић, др. Милош Тупањанин, Министар грађевина др. Михо Крек, Марко Крајци, др. Лаза Марковић, Рада Лунгулов, Тринко Жугић, Илија Михаиловић, др. Хамид Ефендић, Бранко Аврамовић, Аћим Поповић, Абдулах Ибрахимашић, Драгослав Пантовић, Франа Хам, Јосип Тратник, Велимир-Веља Маринковић, Ђура Микашиновић, Претседник Народне скупштине Милан Симоновић (осам пута), Потпретседник Народне скупштине Алојзиј Михелчич (четири пута), извештач Аћим Поповић,

2 — Претрес и усвајање буџета расхода — XIII раздео — Министарство пољопривреде.

Говорници: Министар пољопривреде Никола Бешлић (два пута), Илија Савковић, Милоје Илић, Александар Милић, Илија Чулевић, Живота Милановић, Душан Бранковић, Бранко Аврамовић, Павле Јововић, Милорад Станковић, Михаило Стојановић, Богољуб Сремчевић, Урош Недељковић, Милорад Марковић, Фодор Гелерт, Милан Ђекић, Василије Драган, др. Цвета Маглић, др. Милан Будинић, Иван Штрцић, Стјепан Новаковић, Пера Витаковић, Душан Бујић, Бранко Глумац, Велимир Марковић, Мартин Стебловник, др. Алојзиј Риглер, Сава Богуновић, Исмет Гавран Капестановић, Милан Бацак, др. Богић Вукићевић, др. Милош Влаховић, др. Ибрахим Крупић, Јосип Шиндлер, Вељко Вишњевац, др. Милорад Димитријевић, Урош Додер, Радомир Стојковић, Гојко Новитовић, Претседник Народне скупштине Милан Симоновић (четири пута), Потпретседник Народне скупштине Алојзиј Михелнич (шест пута), Потпретседник Народне скупштине др. Драган Дамић (четири пута), Потпретседник Народне скупштине Нурија Поздерац (два пута), извештач Аним Поповић.

Претседник Милан Симоновић: Господо, отварај XII редовни састанак Народне скупштине. Изволите чути записник XI редовног састанка.

Секретар Вељко Вишњевац чита записник XI редовног састанка.

Претседник Милан Симоновић: Има ли ко од господе народних посланика да учини какву примедбу на прочитани записник? (Нема.) Примедаба нема, према томе објављујем да је прочитани записник примљен.

Изволите чути одговор који сам добио на изјаву саучешћа поводом смрти бившег Претседника владе Краљевине Румуније, поч. Патријарха Румуније Мирона Кристеа.

Секретар Вељко Вишњевац (чита):

„Господин

МИЛАН СИМОНОВИЋ

Претседник Народне скупштине

Београд

Молим Вашу Екселенцију да са Народном скупштином изволи примити моју топлу благодарност на изјављеном саучешћу поводом смрти Претседника Владе Мирона Кристеа, Патријарха Румуније.

Арман Калинеско,

Претседник Министарског савета”

Претседник Милан Симоновић: Изволите чути изјаве народних посланика, претседника општина, којима изјављују да задржавају посланичке мандате.

Секретар Вељко Вишњевац (саопштава): Г.г. народни посланици извештавају Народну скупштину, да, сходно пропису § 12 Закона о избору народних посланика, задржавају посланичке мандате, а дају оставке на положај претседника општина, и то: Милан Амповић на положај претседника Општине јужно-виничке; Живота Јелић на

положај претседника Општине у Азањи; Миливоје Илић на положај претседника Општине у Здравчићима.

Претседник Милан Симоновић: Ове ће се изјаве доставити Верификационом одбору и надлежним властима. Изволите чути молбе и жалбе упућене Народној скупштини.

Секретар Вељко Вишњевац: Народној скупштини упутили су молбе и жалбе и то: Карановић Полексија, Франце Јосип, Вучијак Јован, Васић Никола, Лазић Антон, Ковачевић Ладислав, Томажић Јосипина, Градина Анка, Грошељ Јозеф, Дануловић Оливера, Новак Иван, Петровић Светислав, Мандић Анђа, Јуричев Мартин, Петерлин Алојзиј, Храниловић Анка, Вујовић Божо, Милановић Никодије и Богосављевићерна, Брешан Јосип, Рабуцки Даринка, Бјелић Милисав, Црковић Иван, Станковић Александар, Вукотић Милош, Каран Милан, Милић Драгица, Ристановић Данило, Тановић Хаџа, Вукић Мирић, Преновић Лазар, Тот Балинта, Комар Људевит, Сибер Драгутин, Бизјак Андреј, Влаховић Вујо, Стојковић Милорад, Смирнов Борис, Спасић Вељко, Радовановић Радомир и Стевановић Светислав, Вишњић Володија, Стојановић Милутин, Чурда Драгутин, Милић Хранисав, Бабовић Милица, Дробић-Вучковић Јованка, Радованчић Вјекослав, Мајборадов Владимир, Лаврич Цирил, Николић Наталија, Рајачић Ђуро, Нешић Олга, Поподић Коста и Слијепчевић Алекса, Шиндиш Михаило и Пантић Недељко, Живковић Чедомир, Тоневећ Петар, Зечевић Марија, Стојковић Ставро, Манастир Мала Ремета и Томент Фран, Павловић Ђорђе, Хануков Александар, Јанковић Павле и Гујић Ђемал, Ратни инвалиди из Војловице, Нинков Божићар и Триша и Старчевић Лазар, Удружење Југословенских пољопривредних стручњака, Север Антон, Говедарица Новаков Илија, Јорговић Лазар, Салкић Ахмед, Старешина села Мокропоље, Борчић Раде, Димитријевић Милка, Витас Гина, Ријић Јована, Вељковић Риста, Османовић Махмут, Трујовић Бошко, Анимовић Зорка, Станисављевић Милутин, Војводић Живана-Итана, Стајић Марија, Додер Спасоје, Пановић Анђелко, Пунчах Марија, Рафаиловић Душан, Јаборска Либорија, Лајнцић Амалија, Андоновић Ђорђе, Стевановић Радоје, Де матеј Поала, Мрђеновић Младен, Матковић Лазар, Перко Марија, Шупут Савка, Шокчевић Савета, Патрновић Никола, Јерић Марија, Јовановић Јелисавета, Јовановић Косара, Кисић Радован, Стаменковић Ката, Ковачевић Митар, Маринковић Јеленко, Влаховић Мито, Пауновић Радисав, Петровић Марија, Крајц Јозефина, Хајдуковић Стеван, Вуковић Руџа, Бркић Хелена, Мрђеновић Милка, Јанић Шћепан, Иванишевић Васо, Међа Јанез, Синановић Љубица, Тутек Матилда, Наумовић Андон, Влаховић Ананије, Нановић Илија, Драшковић Милош, Савић Катница, Даниловић Кристина, Кеча Мешан, Трифуновић Цвијета, Аџић Марија, Васовић Шћепан, Шошки Октавија, Вуковић Илија, Божиловић Драга, Петровић Тројче, Апел Олга, Митровић Вукаило, Вдовч Доника, Куглер-Ангелсма Марија, Ђурчић Милан и другови, Тадић Јован, Персида уд. Константиновић, Војск Фрања, Никица Радовановић, Мара Јанетић, Рудолф Авојсига, Стаматовић Ђорђе, Раде Вл. Радовић, Ферјанчић Гизела, Ивановић Милош, Шарф Јосип, Жогар Јозе, Смиркољ Тереза, Татић

Драган, Бркић Марија, Гвозденовић Мирко, Бречан Јосип, Саменковић Живојин, Спахић Мехмед, Видаковић Иван, Крегар Срећко, Петерн Фердинанд, Дунда Ђулијана-Недељка, Леви Венеција, Грделић Радован, Јурше Марија, Чучко Миле, Црњак Јакоб, Рукавина Катица, Топариш Јосип, Војовић Гаврило, Рудолф Августа.

Претседник Милан Симоновић: Све прочитане молбе и жалбе биће упућене Одбору за молбе и жалбе.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду: Наставак претреса у појединостима извештаја Финансиског одбора по предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансиског закона за буџетску 1939/40 годину, и то:

1 — Претрес буџета расхода — VII раздео — Министарство унутрашњих послова.

Реч има Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова г. Драгиша Цветковић. (Бурно и дуготрајно одобравање и повици: Живео!)

Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова Драгиша Цветковић: Господо народни посланици, пред Финансиским одбором обећао сам да ћу у Народној скупштини у пленуму говорити и о оном делу мога ресора који тако дубоко засепа у основе односа наше унутрашње политике. И, господо, ја вас молим да ми дозволите да, по пракси која влада и по ономе што је најзад неопходно потребно, да прво изнесем у краћем експозеу своје погледе на цифарски део буџета, на онај део који је може бити мање интересантан, па да пређем на оно што вас све интересује, да пређем на чисто политички део ресора Министарства унутрашњих послова.

Господо народни посланици, предлог буџета расхода Министарства унутрашњих послова за 1939/40 годину предвиђа расходе у суми од динара 631,701.529, од које износ од 506,593.508 динара обухвата личне, а 125,108.021 динар материјалне расходе Министарства. Буџет Министарства предвиђа расходе по управној струци и расходе на жандармерију, за чије се потребе од укупно предвиђеног кредита у овоме предлогу одређује 381,617.425 динара, док за управну струку предлог предвиђа расходе у укупном износу од 250,080.077 динара.

У поређењу су садањим буџетом, по предлогу показује повећање издатака за 31,900.000 дин. То повећање обухвата и личне и материјалне издатке.

Лични расходи ресора Министарства унутрашњих послова предлогом се повећавају за динара 14,935.981. Повећање личних издатака дошло је и то:

Прво, због повећања броја особља за које су створена нова службеничка места у предлогу. Предлог предвиђа 597 нових службеничких места и кредите за покриће тих места, што претставља нове издатке на особље у износу од 3,899.000 динара. Ово повећање уследило је нарочито због потреба полицијске службе. Било је нужно да се у наредној буџетској години омогући етатизовање претстојништва градске полиције у извесним местима наше државе; која сада врше државну месну полицијску власт на терет општинских буџета и да се предвиде нови кредити на личне издатке за постављање државних службеника у тим прет-

стојништвима. Преузимање ових полиција на државни терет с једне стране захтева државни интерес, да код поменутих полиција месну полицијску службу треба да врше државни, а не општински органи. Укупно повећање особља услед преузимања на државни терет претстојништва градске полиције износи 325 нових службеника. Поред тога, а ради потребе полицијске службе, у предлогу су предвиђена места и за 100 стражара-дневничара, који се у наредној буџетској години имају поставити код полицијске школе за државне извршне службенике у Земуну. То је подмладак државних полицијских извршних службеника, који се мора благовремено стварати ради упућивања на службу тамо, где је то потребно.

Осим тога у предлогу морао се предвидети и кредит за унапређење службеника ресора унутрашње управе. Потреба струке захтева да се и у наредној буџетској години унапреди извесан број службеника, ма и у најмањем обиму, па је за исплату њихових припадности предлог морао предвидети потребне кредите. Ту долази и повећање кредита због померања на периодске повишице, на које службеници временски стичу право по самом закону.

На тражење Команде жандармерије, повећан је и број жандарма у жандармерији са 500 људи и то је изазвало нову потребу да се у предлогу предвиде кредити на припадности за исплату тих жандарма. Укупно повећање личних издатака код жандармерије износи 10,036.249 динара, која сума, поред кредита за припадности 500 нових жандарма, обухвата и кредит за унапређења у жандармерији и превозиње привремених за сталне жандарме.

Материјални расходи повећани су за динара 16,964.019 и то:

1) Код Министарства унутрашњих послова унета је сума од 500.000 динара за одело и наоружање 100 нових полицијских стражара-дневничара, који се, као што је већ речено, имају примити у полицијску школу за државне извршне службенике у Земуну, рачунајући за сваког стражара по 5.000 динара. Осим тога, а у вези са постављањем нових стражара, морао је бити повећан кредит у износу од 115.000 динара на редовне потребе полицијске школе у Земуну. Код ове главе предвиђа се и помоћ општинама за смештај управних власти по чл. 50 Закона о унутрашњој управи. Та се помоћ даје сиромашним општинама, које не могу саме да сnose трошкове око смештаја средњих начелстава, који смештај, према поменутој одредби, пада на терет општине. За ову сврху сада је одређен кредит од 300.000 динара. Међутим, предлогом се тај износ повећава на суму од динара 800.000, пошто се показало да кредит од 300.000 динара није довољан да се из њега пружи помоћ тамо где је она потребна. С обзиром, на велики број сиромашних општина; које се обраћају за ову помоћ Министарству, повећање овог кредита минимално је и далеко од тога да се њиме могу задовољити све потребе смештаја средњих начелстава. Укупно повећање кредита на материјалне потребе код главе Министарства износи динара 1,165.500.

2) Код банских управа на материјалне издатке у предлогу буџета предвиђено је 593.000 динара више него сада, и то: на огрев, осветљење и кан-

целариске потребе, јер се у току ове буџетске године показало да одобрени кредити у садањем буџету за ове потребе нису били довољни.

3) Издаци на материјалне потребе жандармерије повећани су за 13,057.463 динара. Ту улази кредит за набавку целокупне спреме за 500 нових жандарма као и за подмирење осталих потреба насталих због постављења ових жандарма. Осим тога било је потребно предвидети ово повећање и ради набавке потребних возила за поједине жандармериске пукове и погонског материјала за та возила. Набавку ових возила намеће интерес службе, која захтева да жандармерија мора располагати и модерним средствима превоза. Осим тога, повећање кредита показано у предлогу на материјалне потребе жандармерије обухвата и средства за изграђивање потребних склоништа ради смештаја моторних возила којима жандармерија располаже, као и оних, која ће се из одобрених кредита набавити.

4) На име материјалних расхода код главе „Полиција“ предвиђено је на материјалне потребе 1,654.256 динара више него у садањем буџету. То је морало бити учињено ради набавке одеће, обуће, оружја, муниције и остале спреме за нове полициске државне службенике, који се према предлогу имају примити у службу код статизованих претстојништава градске полиције и код Управа полиција у Сплиту и Нишу.

5) Код Опште државне статистике као последње главе у овом разделу унето је повећање на материјалне издатке у износу од 441.400 динара. Оно је углавном потребно за штампање статистичког годишњака и научну обраду и издавање других статистичких књига као и за остале издатке око претходних припрема за попис становништва, који ће се обавити у 1941 години. Код ове главе смањени су расходи за 259.774 динара, те према томе повећање кредита у предлогу за Општу државну статистику у ствари износи само 181.626 динара.

У датом експозеу пред Финансиским одбором Народне скупштине обећао сам у пленуму Народне скупштине да упознам народне посланике и са оним делом мога ресора, који тако дубоко засеца у основне односе наше унутрашње политике. У овоме чисто политичком делу експозеа додирнућу неколико најактуелнијих проблема из наше унутрашње политике.

Принцип строгог спровођења легализованог партиског рада данас је основ целокупне делатности комунистичке партије Југославије.

Спроводећи овакву тактику свога рада, комунисти најбрижљивије прикривају сваку револуционарну тенденцију у своме пропагандном деловању и труде се да свој савремени партиски програм прикажу као борбу за грађанске и политичке слободе народа и за демократију уопште, као борбу противу фашизма, империјализма и рата.

Услед тога настало је појачано увлачење комуниста у политичке, националне и културне организације, у радничке установе и ангажовање у свима јавним акцијама, које по своме садржају и циљу омогућавају политички пласман пред широким народним масама. (Бурно одобравање и пљескање у центруму и на десници).

Доследно принципу прилагођавања политичким и социјално-економским приликама у поједи-

ним покрајинама наше земље, Централни комитет Комунистичке партије Југославије основао је и засебну комунистичку странку за подручје Словеније и Хрватске са задатком да њени функционери у оквиру општег деловања Комунистичке партије Југославије што више прилагоде свој масовни пропагандни рад локалним приликама и расположењу народних маса поменутих покрајина.

Међутим, с обзиром да је рад комуниста у нашој земљи, како је напред истакнуто, врло вешто камуфлиран маском национализма, пацифизма и борбе за демократију и народне слободе, то је потребна уска сарадња свих добронамерних представника политичког, културног и економског друштва са органима власти, како би се разорном деловању комуниста дао колективни и снажан отпор, а вешто и скривено комунистичко маневрисање открило и онемогућило пред широким народним масама. (Бурно пљескање у центруму и на десници).

Слобола збора и договора. Током прошле, 1938 године друштвено-политички живот развијао се у знаку веће слободе збора и договора и поред постојећих закона... (Бурно пљескање у центруму и на десници)... благодарећи само либералном тумачењу и примени истих закона. Ми смо дужни да ову констатацију учинимо јер када се упореди наш друштвено-политички живот са оним временима када су ови закони угледали свет, онда се јасно констатује велика разлика на боље и тенденција у правцу стварања бољих услова за основу измену и потпуно нову оријентацију наше унутрашње политике. (Бурно одобравање у центруму и на десници). Та слобода манифестовала се у два правца: у броју одржаних политичких скупова и приредби уопште и у броју одобрених друштава и удружења. У погледу политичких скупова и приредби уопште статистика нам показује да је током 1938 године одржано укупно 18.083 приредби са 5.529.894 присутних лица. Од тог укупног броја приредби долази на Југословенску радикалну заједницу 5.084 са 1.919.349 присутних лица.

Целокупна опозиција (Удружена опозиција, Селјачко демократска коалиција, Хрватска селјачка странка, Самостална демократска странка, Демократска странка, Земљорадничка странка г. Јована Јовановића, радикали г. Аце Станојевића, Југословенска национална странка, Југословенска народна странка и Радничка странка Топаловића) одржала је 6.725 скупова са 1.129.393 присутних лица.

Југословенски народни покрет „Збор“ одржао је 325 својих скупова са 27.987 присутних лица.

Разних других скупова, које су одржала културна, хумана, просветна, забавна и друга друштва као и црквених слава и других приредаба било је укупно 6.019 са укупно 2.453.217 присутних лица. Из ове статистике виде се два момента: да се друштвени живот кретао у правцу веће либералности и да је Министарство унутрашњих послова за време мог претходника господина др. Корошца (Бурно пљескање у центруму и на десници и повици: Живео!) имало широкогрудно схватање према оним политичким групама, које нису баш у потпуности испуњавале услове за своје политичко постојање и своју политичку активност.

У погледу рада власти на одобравању правила за друштва и удружења може се са пуно основа

рећи да су и у том погледу власти излазиле у сусрет жељи грађана у погледу оснивања њихових друштава и удружења. Током 1938 године основано је 1.213 разних друштава и удружења.

Пријава за оснивање нових политичких партија у току 1938 године није било.

Слобода штампе. — Садашњи Закон о штампи, и ако у своме првом члану истиче како је штампа формално слободна, садржи врло оштре и нејасне одредбе, на основу којих је био завештан необично строг режим штампе. Данашња Влада у погледу либералног тумачења Закона о штампи пошла је сасвим другим правцем, тако да је данас, у пркос врло строгим одредбама Закона о штампи, у главном већ омогућена слободна политичка репортажа као и објективно претресање битних државних и националних проблема. (Бурно и дуготрајно пљескање у центруму и на десници). Краљевска влада се нада, да ће, уз помоћ самих претставника штампе у јавности, у спровођењу либералног режима штампе моћи у што скоријем времену да осигура још потпунију и слободнију измену мисли о свим актуелним питањима и проблемима нашег јавног живота. (Дуготрајно пљескање у центруму и на десници и повици: Живео!).

Хрватско питање. (Настаје бурно и дуготрајно пљескање у центруму и на десници са сложним услицима: Живео!).

Декларација Краљевске владе јасно је образложила нову оријентацију наше унутрашње политике: одлучно и брзо приступити решавању свега онога, што данас обухвата појам Хрватског питања. (Пљескање у центруму и на десници). Краљевска влада поклања овом проблему своју нарочиту пажњу. Ово је један од изванредно важних проблема и његовом решавању има се приступити у пуној озбиљности и пуној искрености. (Настаје бурно и дуготрајно пљескање у центруму и на десници). Ово је један проблем, који се не може решити једним потезом пера, а не може се решити ни једностраним актом, већ само путем заједничког политичког договора. (Бурно и дуготрајно пљескање у центруму и на десници).

Анализујући садашње стање у коме се и ово важно питање налази, ми можемо, а мислим да се с тим слажу и наша браћа Хрвати, пре свега констатовати да је у првом реду потребно створити боље међусобне односе и веће поверење. (Бурно одобравање у центруму и на десници). Грубе грешке, учињене услед погрешног схватања овога проблема, морају се исправљати.

Ово исправљање има се извршити што пре. Оно има да осигура да се створи пуна пријатељска атмосфера у којој ће се преговори моћи много лакше водити и са много већим изгледима на успех (Одушевљени поклици: Тако је! Бурно пљескање и одобравање).

Тиме улазимо у саму суштину проблема. Ту хоћу да приметим да се са извесне стране чују замерке упућене Владиној Декларацији да није поставила основе на којима ће решити хрватско питање. Међутим, за последњих неколико месеци све политичке организације у земљи, све истакнуте политичке личности и сви надлежни чиниоци изјаснили су се, да се хрватско питање мора решити у једном искреном, лојалном и поштеном спора-

зуму свих заинтересованих страна. (Бурно одобравање и повици: Живео!).

Било би сасвим неупутно већ овде сада објављивати границе тог будућег, жељеног споразума. Оне ће се показати саме собом, када се буде приступило разговорима и преговорима између меродавних чинилаца.

Има ствари које су изван дискусије, има ствари које могу бити предмет дискусија. Овде није сада место, а ни моменат, да указујемо на све детаље; то ће бити учињено у право време. Главно је да вам могу мирно рећи, а ја вас молим да то примите са поверењем, ви а и цела земља, да ће Краљевска влада, не сужавајући границе ових разговора, свима снагама настојати да се сва питања, која тангирају решење овог проблема, изведу на чистину и да се појмови и интереси свакога јасно одреде (Бурно одобравање и узвици: Тако је!).

Када је реч о споразуму, онда свакако не може бити речи о диктовању једне воље (Одушевљено пљескање у центруму и на десници). Овај предуслов морају поштено и лојално испунити обе преговорачке стране (Пљескање).

Важно је за све нас, да се једном за свагда одбаце све предрасуде из прошлости, да се рачуна са стварним чињеницама и да се ради искрено, одлучно и брзо. Разум мора да влада над осећањима

Ако су извесни крајеви наше домовине, (без њихове кривице и воље), у прошлости географски и културно били подвојени, у таквоме животу развијали и свој посебни народни индивидуалитет, па се после 20 година заједничког живота и данас тако осећају, онда треба рачунати са тим чињеницама и тражити такво решење, које ће у оквиру ове државе реализовати њихове погледе и омогућити нормалан и заједнички живот.

Решење у сваком случају мора бити такво да Хрватима створи и формалну и стварну равноправност у границама ове државне заједнице, коју они ни једним својим политичким актом нису порекли. Само тако можемо уврстити Југославију, њену унутрашњу снагу а преко тога и њену отпорност и престиж у међународном животу. (Одушевљени повици: Тако је! — Бурно пљескање).

Ако се до оваквог схватања и резултата, после 20 година нашег заједничког живота не дође, моралну одговорност пред народом и историјом носиле они који својим уским и једностраним схватањем онемогуће ово велико дело консолидације и унутрашњег мира. (Повици: Врло добро! — Пљескање).

Политички закони — Владиној Декларацији замера се најзад и то, да ништа не говори о начину и времену доношења политичких закона. Међутим, ми смо у Декларацији јасно и одлучно рекли, да се има прекинути са методама из прошлости и да политика реалног схватања има да замени политику тактизирања и политичког надмудривања.

Много је било владиних декларација у прошлости, које су, између осталог, наглашавале и доношење политичких закона, па се ипак и поред свих обећања остало по старом а закони никад нису доношени.

Краљевска влада сматра да се нова оријентација наше унутрашње политике не може замислити без нових политичких закона који би омогућили

нормализовање нашег политичког живота. (Пљескање).

Изборни прогони — У погледу изборних прогона и њихових репарација Влада је заузела одређен став. Политика консолидовања прилика захтева пуно толеранцију и помирљивост на свима странама. У том правцу ради се са пуно воље и брзине. Али ако се гдегод и налази на извесне техничке тешкоће то не сме бити разлог да се искрена настојања Краљевске владе на путу решавања наших најважнијих проблема ометају разним партиским обрачунавањима и уским схватањима појединачна на ово најважије питање нашег унутрашњег живота. (Одобравање у центруму и на десници).

Према томе, репарирање изборних прогона не треба схватити као неку врсту сатисфакције или задовољства, која се имају дати другој страни, већ као искрену тежњу Краљевске владе да у помирљивој атмосфери приступи решењу оних државних проблема којима је и овај Дом и сва наша јавност признала првокласну, да не кажемо, судбоносну важност.

Министарство унутрашњих послова као најважнији орган Владе у домену њене унутрашње политике учиниће крајње напоре да сав овај комплекс унутрашњих проблема, које је наш заједнички живот за последњих 20 година тако јасно поставио, добије своје праведно, правилно и брзо решење у духу Декларације Краљевске владе и споразумно са стварним претставницима свих чланова наше државне заједнице.

Из тих разлога молим Народну скупштину, да предлог буџета Министарства унутрашњих дела усвоји онако како је предложен. (Једнодушни повици: Живео Драгиша Цветковић! — Настаје бурно и дуготрајно пљескање у дворани које се спонтано понавља све до појаве наредног говорника на говорничкој трибини).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Јоца Георгијевић.

Јоца Георгијевић: Господо народни посланици, нама се овде често пута пребацује да ови исти људи који данас седе овде као народни посланици и чују искрене исповести свога Претседника Владе о томе: да су, можда, у многим погледима чинене грешке, употребљавају то да искористе као једно средство да те примедбе и та искреност претстављају највећи доказ о једној кривици и да је пренесу на саму једну странку. Тако хоће да представе жељу Краљевске владе да се прихвати потреба за решењем хрватскога питања. Хоће да прикажу, као да Југословенска радикална заједница никада није желела решење хрватскога питања, или пак да је на то решење само држањем ванпарламентарне опозиције принуђена. Међутим, дозволите ми, господо, да укажем и на нешто друго и да поставим овде тврдњу, која је можда смела у очима господо из опозиције, али која за то није мање истинита. Југословенска радикална заједница основана је за то да припреми решење хрватскога питања (Бурно пљескање на десници. — Приговори на левици).

Ја мојим поштованим друговима не могу да замерим на неозбиљним тврдњама, и ја ћу да кажем да се они без разлога смеју, јер ја сам видео људе у биоскопу који су се смејали на најтрагич-

није сцене а пљескали кад су биле смешне сцене. Све је то ствар укуса. Вама је можда то смешно кад кажем, али нама, који знамо кад је, како је и зашто је постала Југословенска радикална заједница... (*Душан Бранковић:* Па ти си у очи избора прешао у Радикалну заједницу! Ти си пре избора био Јенесовац!). ...нама није ништа смешно.

Господо народни посланици, тачно је оно што је овде рекао господин Претседник владе, да се 20 година радило бе озбиљнога успеха, па да кажемо чак и без успеха на решењу хрватскога питања, и баш зато да је из тога убеђења и основана Радикална заједница, да је зато и формирана, када је рекла искрено и отворено свима онима који су патриоти и који су национално надахнути шта треба отклонити. Она је позвала све оне који су спремни да се лате посла да се отклони све оно што је сметало нормализовању нашега политичког живота. Свима њима има места у Југословенској радикалној заједници.

А сада, господо, можемо да пређемо на једну другу тему и да диференцирамо да је и унутар те Југословенске заједнице било, можда, размимолажења у погледима и у мишљењима на који начин може тој сврси најбоље да се служи, у коју је та странка основана. И ту дозвољавам да су учињене грешке са једне стране, која је мислила да то питање није још довољно зрело а да се брзо реши, а друга страна, која је тврдила да је момент ту, да има неодложно да се реши, то је она друга страна која данас седе у владиним клупама, под председништвом г. Драгише Цветковића, Претседника Владе. (Бурно одобравање и узвици: Живео Претседник Драгиша Цветковић!).

Да је то тако, господо, доказ је што је један други значајан фактор и пређашње и данашње владе, г. др. Корошец, имао то већ на уму онда, када су избори 11 децембра приправљени на то, да се издаду потребне инструкције да ти избори буду обављени у потпуној слободи.

Господа са левице можда ће и ту учинити неку замерку, али нека ми дозволе да ове цифре, које је изволео мало пре господин Претседник Владе и Министар унутрашњих послова цитирати, говоре речитије од свију умесних или неумесних опаски, јер оне силне хиљаде разних зборована и договора, на којима се неограничено говорило шта се хтело и како се хтело, оне силне хиљаде и хиљаде, — око милион и по слушалица, колико су процењени на тим зборовима, — они су најречитији доказ за то, да се њима нису правиле сметње да своје мишљење изразе онако како им то њихови принципи и партије и њихове савести налажу.

И ја могу, господо народни посланици, као народни посланик који сам се борио и приликом ових избора, потврдити са самог терена, да смо чак и ми излазили господи из опозиције, можда, често пута више у сусрет него нашим колегама, са исте, са владине листе, и чинили им уступке и временске и просторне и онако како им је то годило, само да не би било оправданих приговора да се врши нека пресија.

Ако је и са друге стране било разлога да се потуже једни или други на извесне случајеве притиска и на извесне случајеве неумесног мешања власти у току изборне борбе, то господо, не мора да нас зачуди, јер административни апарат броји

хиљаде људи, чија умешност и тактичност није увек иста, а нарочито не може увек да је иста онда када се често пута дешавају изазивања, припремљена хушкања и недовољна тактичност оних који су са друге стране владали и упућивали своје масе приликом разних политичких састанака. (Др. Милош Тулањанин: Боље би било да не говорите о томе!) Ако бих се по вама морао управљати, ја бих морао уопште нестати из Парламена! (Веселост).

Господо народни посланици, овде се рекло: слобода штампе. Ми смо је тражили непрекидно. (Један глас са левице: Кад?)

Ми смо је тражили у току читавог рада прошле скупштине. Друго је питање да ли смо и шта смо добили, а друго је питање шта смо радили и шта смо тражили. О томе немамо рашта да се упуштамо у дискусију. Стоји свакако да та слобода штампе и њена што обилнија примена зависи, господо народни посланици, у првом реду од нас. Ова Народна скупштина има у првом реду да документује једну толико опсежну самодисциплину, да даде толики пример самодисциплине и националне свести да преко ове Народне скупштине упливише читаву нашу политичку јавност о томе да слобода штампе није зато ту да се клеветамо, да слобода штампе није ту да буде једнострано искоришћена за даље пропагирање страсти, за даље забадање трнова у здраву ногу, него да преко ове Народне скупштине, где треба да влада помирљивост и дух припремања споразума, упливишемо на читаву јавност, да та јавност својим моралом тражи шта ће и како ће та штампа да пише, јер закон може, господо народни посланици, само да ограничи извесне преступе, али закони још не могу да диригују дух једне штампе, не могу да упливише својих политичких претставника. Какав они пример дају, таква ће та штампа у свом програму да буде. Али свакако нећемо слободу штампе у том смислу да се револверски начин писања толерира, да се насрће на част појединаца, да се увлаче породични односи појединаца, да се извлаче у јавност, да се дира у оно што је сваком човеку насветије и, најзад, не зато да се једнострано приказују озбиљни политички и привредни проблеми без оне објективности која је потребна за изградњу политичког мишљења, јавног мишљења и у привредном и у политичком животу наше државе и нашег народа.

Господо, шта је наш политички живот? По нашим осећањима, по нашим традицијама и, смело смем да кажем, по програму Југословенске радикалне заједнице, ми смо не само навикли него и тражимо онакав политички живот који омогућује васколиком нашем народу да у том политичком животу учествује, да преко истога и поред истога учествује у пуном обиму у управи ове државе и да контролише рад свих позваних фактора на народним интересима.

Ја држим, господо, да је у овој краткој дефиницији речено све што може да инволвира овакав политички живот какав ми сматрамо пожељним. Друго је питање ако нам данашње међународне прилике, овако замршене, намећу извесне резерве, ако нам намећу извесна ограничења, ако нам намећу, можда од случаја до случаја, и какве рестрикције. То ни у колико не значи негацију овога овде изреченог принципа да наш читав народ тре-

ба у том политичком животу да учествује. То може да значи само једно: да сви морамо да се потрудимо да тај народ сазре привредно и политички и да те рестрикције не сматра као ограничење његове слободе него да их сматра као једну потребу, баш у интересу његовом, у интересу очувања свих оних права која он за себе тражи.

Господо, многе неисправне тежње крију се иза ових демократских принципа које многи људи испољавају и многи људи на све стране трубе, лупајући се у груди. Међутим, не може то једнострано и просто да се прихвати. Дужност је наша да диференцирамо, дужност је наша да анализујемо шта се све крије иза онога што се под видом демократије жели да унесе у нашу јавну свест, у наш јавни политички живот и да разликујемо тамо оно што је права демократија и оно што под видом демократије жели са друге стране да се украде, да се увуче, да разорава свест целе наше јавности. Далеко смо ми од тога још, господо, од оне традиције која омогућује једној Енглеској да све што чини; чини под притиском мишљења своје јавности. (Др. Милош Тулањанин: Је ли то мишљење Владе?) Ја мислим да моје мишљење не може ни у колико да стави ма какве препреке на пут Краљевској влади. (Приговори на левици). Господо, ја не могу да чујем све ваше приговоре нити да на све одговорим. Господо, ми немамо никаквог разлога, немамо потребе, па чак не смемо да дозволимо, господо, да упливи споља преко те такозване демократије ма у ком правцу продиру и задиру у наш народ. (Приговори са левице). Оно што је нама потребно, то је, господо, брз нормални ток нашег политичког живота онако како то изискују наши национални интереси, наши народни интереси, наши државни интереси без обзира на покушај мешања са ма које стране.

Ја држим, господо, да са овог места немам данас више нарочите потребе да нагласим наш став према националним мањинама. О томе је било речи у Финансиском одбору, о томе је пала реч и овде преко г. Министра просвете, мушка и отворена реч, о томе су падале декларације од стране наших посланичких другова и ја мислим да могу укратко да кажем то, да су у Краљевини Југославији права грађана подједнако законом загарантована, да је тежња свих нас била и да ће остати, и ја сам уверен да је то тежња и Краљевске владе, да се ти закони подједнако примењују према свакоме а од народносних мањина не тражимо ништа друго него само једно: да се лојално прикључе и срасту са потребама нашег националног живота, са потребама наше националне државе. У знак признања за то ја сам мало пре рекао шта можемо да им одобримо.

Господо народни посланици, ја нећу да вас замарам, ја желим само да скренем још вашу пажњу на једну чињеницу и на једну потребу. Латинска пословица каже да је правда основ државе, а ја опет кажем, господо, да је правилна администрација, добра администрација то, можда, још у повећаној мери, јер нема онога нашег ни најнезнатнијег држављанина, поданика, насељеног у овој држави, који нема прилике да долази стотине и хиљаде пута у додир са органима, уредбама и законима те администрације. Та администрација, господо, има своју историју. Ми смо је имали и наследили били у име форме од мађарске државе. Други наши крајеви наследили су је од Аустрије,

трећи наши крајеви наследили су је од предратне Краљевине Србије. Био је један хаос одмах после ослобођења коме ни до данас није учињен коначно крај. Ма да су закони у многим погледима изједначени, ми још увек нисмо успели да створимо један такав кадар административних чиновника који су на висни свога позива. Ми смо се морали задовољавати сурогатима у тој административној служби, морали смо да се задовољавамо оним што су нам прилике пружале, а нисмо имали могућности да постављамо на разне положаје оне људе који су тим положајима и дорасли. И ако имам један позитиван захтев да поставим са ове наше говорнице, то је тај: да се онемогући у будуће да људи који су фалсификовали своје сведочење, да људи, који немају те сведочење, остану и даље у тој администрацији и да се онај велики број наших младих адвокатских приправника баци на ту административну струку, да се људи у административним положајима награђују тако да је тим људима и вредно у тој струци служити и да од најмање службе до највише административне јединице кроз буду на тим положајима, без обзира на разне менталитете наших разних крајева, људи који ће имати разумевања према тим крајевима, њиховом менталитету и који ће имати довољно интелигенције и довољно школске спреме да у интересу наше јавности и нашег политичког живота, у интересу чистоте оних избора који ће имати да се обаве, а пре а после, на основу оних политичких закона и изборних закона које ће овај Дом да донесе да то примене тако, да ни са које стране не буде могло бити приговора о чистоти примене политичких закона, и изборних и административних и свих осталих.

Ја сам уверен, господо, да Краљевска влада у чије је име дао Декларацију пре неколико минута са ове говорнице г. Претседник Владе, да та Краљевска влада не може ништа друго него да се придржава те своје Декларације, која је одређена и енергична, која не оставља ни једне празнине и пружа хиљаду доказа најозбиљније добре воље да наш политички живот, да наш унутрашњи живот доведе до потпуног реда, до потпуне сагласности и до једног споразума који сви без разлике желимо.

Имајући пуно поверење и уверен у искреност тенденција Краљевске владе ја изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Живо одобравање и пљескање на десници).

Потпретседник Алојзиј Михелчи: Реч има народни посланик г. др. Милош Тупањанин.

Др. Милош Тупањанин: Пре него што пређем на главни део излагања Претседника владе, који се односи на решење Хрватског питања, дела који смо ми очекивали са великим интересовањем, зато што су у Владиној Декларацији, приликом доласка на власт Претседника Владе г. Драгише Цветковића, по томе питању биле само у кратким линијама набачене идеје, како Влада мисли да приступи решавању тога питања, морам да признам да сам у приличној мери разочаран данашњим излагањем господина Претседника Владе. Али хтео бих, идући редом који је он обележио, да се зауставим најпре на његовом излагању остављајући по страни цифарску страну буџета расхода Министарства унутрашњих дела. Кажем, хтео сам да се задржим на извесним излагањима господина Претседника Владе које ме живо потсећа на методе прошлости,

за које је господин Претседник Владе и у својој декларацији и у своме експозеу нагласио, да ће бити једна од првих брига ове Владе да се са тим методама прошлости престане. Морам да признам, да сам био мало изненађен, како је господин Претседник данашње Владе почео да износи овде у Скупштини оне исте цифре о одржавању зборована и о стотину хиљада и милиона присутних лица на тим зборовима. Излагао је то тако да ми се чинило као да сам био на изложби владе др. Милана Стојадиновића. Говорио је о широкогрудости господина Министра унутрашњих послова и о толерантности његовог претходника г. др. Корошца. Ја ћу једним јединим примером да докажем, и ако сам мислио да то неће бити потребно по доласку на власт ове Владе, каква је била та широкогрудост, и каква је она данас код оних највећих функционера који имају да примењују идеје Претседника и његове Владе у погледу припремних радова за решење Хрватског питања. Ја сам у начелном претресу овде изнео целе спискове отпуштених чиновника, служитеља и радника из једног јединог места, из Сарајева. Данас ћу да изнесем да у Сарајеву седи и заузима положај помоћника Бана један господин који је дуги низ месеци вршио функцију Бана и који је вршио прошле изборе. Нека ми не замери господин Спахо, што ја њему замерам и мислим да је он тај који је могао да не задржи тога господина на томе положају помоћника Бана. (Приговори у центруму).

Питаћу ја вас зашто нисте дозволили новинама да се штампа пресуда Првостепеног суда, која је донета против овога Бана, 7 марта о. г. Одмах да вам кажем унапред, да је тај г. помоћник Бана осуђен 7. овог месеца у Пријеполу на 6 месеци безусловног затвора, за присвајање државне имовине. (Гласови: Пресуда још није извршена!) А кад ви кажете да пресуда није још правоснажна, ја питам данашњу Владу, која је на управи земље већ више од месец дана; као што сам имао право да питам и прошлу Владу, зашто је прелазила преко позитивних, јасних одредаба законских у овој земљи, па ћу бити слободан да вам тај параграф прочитам. У § 54 Закона о чиновницима изрично се каже: да чиновник који се налази под судским ислеђењем ради злочина, док ово суђење траје, не може бити унапређен у вишу групу и положај. Ма да је ово било познато и бившем Бану г. Предрагу Лукићу и бившој Влади, ипак је тај подбан добио положај и групу. Па онда долази § 175 став 1 Закона о општем управном поступку, који изрично каже да се чиновник, ако је под судском истрагом ради злочиначких и нечасних дела, има одмах удаљити од дужности. Господо моја, не само да Влада г. Стојадиновића, влада Југословенске радикалне заједнице, чији је вођа био г. др. Стојадиновић, није извршила јасне одредбе ових позитивних законских прописа, него је томе човеку доделила једну најделикатнију мисију за време прошлих избора, да он врши изборе на једном веома деликатном терену. Томе човеку је за дуже времена била дата управа једне бановине на чијем терену живе и Хрвати и Срби и муслимани. Мислите ли ви да Министру унутрашњих послова г. др. Корошцу ово није било познато? (Жагор). Ја овде износим чињенице, износим факта, не вређам никога, а г. Корошец је био Министар унутрашњих послова и, анстрахујући потпуно његову

личност, ја имам права да запитам г. Министра унутрашњих послова зашто није поступио по упутствима и тужбама које су слате г. Министру да овога човека макне и да изврши законске одредбе.

Далеко би ме одвело када бих низао ред оптужби које су стизале г. Министру унутрашњих послова, које су подношене среским судовима. А зашто г. Министар унутрашњих послова има своје среске начелнике у средишту среских судова, него да обавесте г. Министра да је на пр. поднесена тужба за кривична и нечасна дела против подбана, против човека који врши дужност Бана, а ти срески начелници умеју да поднесу тужбу и кажњавају свет зато што нечије псето није везано у дворишту, ако некое није чисто двориште или није учинио оно што су тражили жандарми од њега, или полицијски органи, и тај срески начелник је то чинио, а није умео наћи пута и начина да обавести свога ресорног Министра о тим тужбама.

Ја ћу вам одмах изнети те тужбе, не све, него само један део, јер их има врло много. Тај је човек као окружни начелник у Округу плеваљском и пријепољском противправно присвојио један ауто марке „Шевролет“, који је био својина округа а чија је вредност 45.000 д., и тиме учинио кривично дело из § 319 став 1 Казненог закона. Даље, тај је човек на незаконит начин у истоме својству наплатио 31.000 динара из касе поменутог округа. Даље, као наредбодавац потписао је налог за исплату, молим вас ово добро саслушајте..... (Граја). Ја вам износим ово само тога ради да питам господина Претседника владе зашто овога човека није одмах макнуо са овог положаја, јер тај је човек тамо претставник режима и он је персонификација тих метода из прошлости. Настављам, тај је човек потписао налог за исплату рачуна на име Јанаћка Јанићијевића, трговца из Плеваља, за 10.172 динара, ма да је знао да је тај рачун фиктиван, па је отишао овом човеку и од њега узео и наплатио ових 10.172 динара. Даље, тај је човек примио на признаницу 5000 динара на име превозних средстава на које по закону није имао права и тиме је извршио кривично дело из § 379 Кривичног закона. Даље, тај је човек на признаницу примио из касе поменутог округа 15.000 динара, на што није имао права, чиме је такође извршено кривично дело из § 379 Казненог закона.

Државно тужиштво у Скопљу, узело је у поступак питање утаје из тачке 1 поменуте цитиране оптужнице. Противу те оптужнице Кречковић је употребио право жалбе, али је та његова жалба одбијена од стране Апелационог суда у Скопљу под бр. 422/38. Затим су акта ове оптужнице послата надлежном Окружном суду у Пријепоље 24 августа 1938 године.

Господин Кречковић је и раније одговарао код редовних судова за дела из §§ 213, 391, 125 Казненог закона. Како се скривао од суда и није хтео да следује судским позивима, Министар правде био је принуђен да упути акт г. Министру унутрашњих послова под бр. 2346 од 28 новембра и да у томе акту умоли овога да скрене пажњу господину Кречковићу, да следује судским позивима и да се од оптужаба не брани застарелашћу. Господин Кречковић је после ослобођења одговарао и ред ужичким судом због разних дела у корист окупационих власти, али се од те оптужбе спасао амнестијом.

Па да ли је, господо, потребно наглашавати да се у једној бановини, којој на челу стоји овакав један човек, може очекивати консолидација прилика, које ће ићи на добро народа и државе? И, господо, и ако сте из Владине већине, ви можете замислити како је овај човек могао да врши изборе 1938 године. Са његове стране има тушта и тма незаконитих поступака. Стога није никакво ни чудо, што су против овога човека и поднете толике оптужнице. Кад сам, господо, овде читао ону листу лица која су кажњавана од стране власти за разна кривична дела, ви ми нисте хтели веровати, али сумњам да међу вама има и једнога који има мало савести и добронамерности, да може не веровати у ово што сам за овога човека рпочитао.

Ево, г. Калуђерчић каже да је ово тачно. (Приговори из центра.) (Тоша Радосављевић: Треба га бацити ван!) Јесте, треба га бацити ван, али тај господин седи у Сарајеву већ толико година и онај народ у њему гледа Владу, у његовом раду гледа тенденције и намере одавде, са врха, из Београда. И онда немојте се чудити кад су Хрвати свакодневно слали оптужбе против овога човека, и кад није ништа по тим оптужбама предузимано, онда су Хрвати морали да верују да је то систем који се стално сироводи одавде из Београда. (Приговори са деснице.) И тај господин, није се чудити кад га знамо какав је, за време избора и одмах сутра дан после избора избацује преко 200 чиновника и службеника из Банске управе на улицу у сред зиме. Били су бачени на улицу, јер овај човек чува државу, чува поредак од ових „антидржавних“ који су радили поштено свој посао! А онај мој поштовани предговорник, који је говорио овде, ударајући се шаком у груди, ја му указујем на онога који се удара у груди да чува Краља и Отваџину, а он међутим..... (Пљескање на левици.) И кад кажете, то није ова Влада, ја питам господина Претседника Владе као ресорног Министра унутрашњих послова, ко је издео наређење да се не сме донети ни notiца у новинама, да је овога човека Пријепољски суд осудио на шест месеци затвора? Значи да он има још нека леђа или хоће тај систем да се и даље сачува, јер кад цео народ у Босни и Санџаку зна да је овај човек осуђен и кад Влада има у својој руци целу штампу која не може ништа без њеног знања и одобрења да донесе и кад народ види да та штампа не доноси, иако то известиоци достављају својим листовима, онда мора да се упита народ: да ли се овај систем мора и даље да продужи? Није срамота за државу да овакав човек седи и управља народом, а срамота је и штетно за државни углед да се то изнесе и упре претом на то. (Тоша Радосављевић: Јер мислите да га Шутеј чува? — Смех.) Те твоје вицеове носи у Дарувар, а жалосно је да се шалиш и са оваквом озбиљном ствари.

Мислите ли ви да је сам г. Кречковић? Није сам г. Кречковић, али иду да шаржирам много и да наводим имена. Нека Министар унутрашњих послова погледа у свој ресор, нека прође одозго на доле, он има више могућности и више средстава но што ми имамо да провери ствари, да зађе у прошлост тих људи који чувају државу. Имате начелника за заштиту државе. Ја вас само упозоравам као што сам уче упозорио господина Министра трговине и индустрије, да видите шта је тај и ко је тај који је на челу Врховне државне заштите. Ја ћу вас чекати овде да ми кажете шта сте учинили,

а не будете ли, онда ћу ја да нађем пута и начина да изнесем до каквих смо ми података дошли. И док тако чува државу и државне интересе, чува поредак, дотле лежи у хапсу наш друг Драгољуб Јовановић. И кад смо ми тражили и захтевали да се он пусти, јер се он борио бескомпромисно за своје идеје, њега нису пустили него га држе још тамо у хапси.

Господо, кад ја овде говорим или кад говори ко други од стране наше, зна се да говоримо у име странке, а ја не знам да ли то може да се каже за вас.

Ја сам нагласио у почетку свога излагања да је мене Претседник владе разочарао у своје изношењу мисли, у своје изношењу идеја и погледа на претходне радње за решавање хрватског питања. Он је требао поближе да нам каже, које су то претходне радње и претходне мере, које он мисли да изврши. Скоро је 40 дана да је на управи земље Влада г. Цветковића и господин Претседник Владе требао је да каже шта је за ових 40 дана учињено и извршено. (Жагор). Ја видим да најинтимнији сарадници г. претседника Владе из владине већине нису у његовим линијама. За моменат хоћу да верујем да ова господа из Владине већине, сигурне Владине већине, нису може бити упућена у ток ствари. Ја се томе и не чудим. Кратко је време. Нема него месец дана као је ова Влада дошла и Владина већина није може бити психолошки припремљена. Природна је ствар и ви се томе не треба да чудите кад ми са наше стране говоримо, разговарамо и преговарамо са др. Мачеком, са Хрватском сељачком странком. Вама је потребно, како каже г. Претседник владе, заједничко претходно политичко договарање. Ми смо се међутим разговарали, доварали и дошли смо до једног споразума и сигурно је, да није било нас са ове стране, да до тога споразума не би дошло, сигурно је да не би било оне оставке петорице министара и сигурно је да не би дошло до овакве владе као што је данас. (Жагор).

Господо, ја сам ту негде у једном говору у овој Скупштини нагласио да ви не осећате да ту има нека јака снага, која скреће и окреће ка путу споразума. Не мислим, господо, да вас вређам. Ја мислим и осећам то врло добро да би их мало било који би били за овакав пут као што је сад обележен да се дође до споразума са браћом Хрватима.

Јесте, јер, господо моја, и ви сте могли, ако сте били искрено за споразум са браћом Хрватима, да осетите, исто тако као што су петорица министара осетили, да је Стојадиновић био сметња за споразум са Хрватима. А ви сте, овде, када се појавио др. Стојадиновић, првога дана састанка у овоме Дому, тако сложено и једнодушно устали и плескали г. Стојадиновћу, јер сте веровали, а то је једино био разлог који вас је руководио да устанете и плескате, — да ће седети макар три, четири године на овоме месту. (Негодовање и приговори на десници и у центруму).

У овој Влади, као и оној прошлој, ја ћу бити отворен, има три главна фактора, а то су: г. Антон Корошец, и ако није у садашњој влади, претседник је Сената, и нико неће спорити да је фактор; ту је г. Мехмед Спахо, а ту је и г. Дра-

гиша Цветковић. (Глас са деснице: А колико фактора код вас има?)

Ја морам да признам да нас мало буни и нејасно нам је држање г. Корошца. Г. Корошец је политичка личност и он претставља извесна стремљења, извесна мишљења у земљи и има, како политичари кажу, корена у народу и може бити, с правом или неправом, али влада такво уверење да је он један од прилично моћних, да не кажем још јачу реч, фактора у овој Влади.

Г. Корошец спада у ону врсту људи, за које је тешко знати шта су, и у тактици куда иду, јер овај последњи говор г. Корошеца у Целу, у коме је нагласио да се прозори слободе за свеж ваздух не могу отворити, што значи да треба да останемо у једном ваздуху који није свеж, који није чист, а у коме је г. Корошец са својим друштвом ипак деловао годинама...

Када ово кажем, не могу да се не присетим да је г. Корошец, три дана пре избора, на једном збору у Словеначкој, нагласио: „Ако имаднемо — он говори о Југословенској радикалној заједници, о листи др. Стојадиновића — поверење Намесништва, владаћемо још четири године“. Интересантно би било знати, да је човек могао да уђе унутра, у г. Корошца, да га осети, како је он то замислио: „... ако имаднемо поверење“ — је ли то са Стојадиновићем на челу, је ли то са оним униформисаним пратиоцима? Ако је мислио да остане четири године на власти са онаквим духом, који је владао онда, а чијих заостатака има много и сада, ако је тако мислио, онда треба да смо на опрезу и од г. Корошца. (Негодовање и приговори на десници и у центруму). Ја знам шта говорим. Морамо да смо на опрезу, јер то ме опет води на један трећи моменат кога се потсећам, а то је, када је, ту недавно, једном приликом г. Стојадиновић, долазећи из иностранства, био поздрављен на железничкој станици од г. Корошца са: „Вођо наш, води нас, ми смо с тобом увек“.

Није потребно, господо, да вас потсећам и на друге моменте и изјаве г. Корошца. Ми се сећамо сви добро, колико је било незгодно када је г. Корошец, приликом доласка др. Мачека у Београд, изјавио преко штампе за г. Мачека оно: „Мартин из Загреба, Мартин у Загреб.“ И то изјављује онда, када је српски народ, у онако огромној маси, дочекао претставника, вођу хрватског народа у сред Београда и показао пут одговорним и меродавним факторима, којим треба да иду. (Одушевљено одобравање и плескање на левици).

Г. Корошец није имао права, онда, да се меша у тај српско-хрватски спор; није било ни најмање укусно, да се у тај спор он уплиће и меша на овакав начин. Па онда, је ли потребно да вас потсетим још на један говор г. Корошеца у коме је нагласио како је ово све ситно и да ће он све нас позобати као боранију! Прво, овакав речник човек није могао да очекује од човека ранга г. Корошеца. Али кад човек све ово доведе у везу и кад зна и кад се опет присети како је г. Корошец друкчије радио 1932 и 1933 године, онда треба размислити. Знамо да тада када је ишао кроз Србију и са нашим г. Јовановићем и са другим шефовима странака, да ни једном од њих није могло да западне да дође на ред од г. Корошца који је стално викао: Живела слобода, слобода, слобода, слобода! Где год се макао, где год је пролазио,

он је говорио само о слободи, свакако и зато јер је тиме хтео да каже како ондашњи режим не дозвољава никакве састанке ни политичке ни пријатељске. (Чује се са деснице: Није тачно!) Ово је тачно и г. Корошец неће ме демантовати да где год је пролазио кроз Србију свугде је наглашавао да без слободе, без пуне народне слободе, држава не може да крене бољим и правим путем.

Ми смо, господо, ипак веровали г. Корошецу јер је уживао огроман ауторитет, и сада код многих ужива, и мора с њим да се рачуна као са политичким фактором, јер има корена у народу. То је сигурно. Али ми знамо, знали смо и онда да је г. Корошец једнога дана ушао у шестојануарску Владу као бивши претседник Владе за ресорног министра, и то у Владу која је ломила народне слободе и народна права. Ја знам да би се ретко ко нашао од људи старог кова, од политичара и државника из Србије, који би пристао као последњи Претседник народне Владе да уђе као ресорни министар у диктаторску владу. Али знамо и то да је и г. др. Корошец — не лично, него солидарисао се с њима — издао оне пунктације као и г. Мачек. Знамо да је он био интерниран у Врњцима, да је био интерниран у Тузли, да је био интерниран на Хвару. И сада су код свих нас у живоме сећању разговори, приче и говори др. Корошеца за народне слободе, увек за народне слободе. То је г. Корошец говорио када он није имао пуну слободу, а сада говори сасвим друкчије као на своме збору у Цељу, и то говори као партнер оне Владе која је дошла да да слободе народу, јер без слободе нема решења хрватског питања. (Живо одобравање и плескање на левици). То је господо битна основна радња између осталих припремних радњи за решење хрватског питања. Г. Корошец сада нам говори како се не може отворити прозор да уђе свеж ваздух!

Да се дотакнем упадице једнога од господе који је рекао да је он био интерниран. Јесте, био је интерниран, али је вођа хрватског народа годинама лежао у Сремској Митровици (Чује се са деснице: Ко га је отерао?) То је друга ствар, ја сам се борио и против оног режима са својим друговима исто овако и још у јачој мери, као и сада, а ви сте били ти који сте тај режим као и све остале подржавали.

Господо моја, када смо већ ту, камо среће да се г. Корошец присећао често за време ових неколико година свога владања, свога министровања, своје интернације у Врњцима, своје интернације у Тузли и на Хвару, па исто тако да се присети, као што сам пре неки дан рекао, и г. Спахо оних неколико дана хапсе што је било у Сарајеву, па и данашњи претседник г. Цветковић да се присети како је понижаван човек у њему, како су морали он и његова породица да доживе понижења у оној хапси где је лежао месец или два дана. Кад би се присетили тако чешће кад су на власти друкчије би гледали онда на слободе, друкчије би гледали, као што сам споменуо, прошли пут, на ауторитет власти, онда би друкчије говорили да је потребно да се најпре сачува државни и социјални поредак, да треба сачувати ауторитет државне власти и да се у њу не дира. Да питамо г. Драгишу Цветковића: је ли и он онда штампао летке, је ли и он ишао и радио заједно са нама да се онај збор у Нишу разређи, када су

бесплатним возовима долазиле десетине и десетине хиљада, да се покаже свима уставним факторима, да се опсени народ, да се опсени иностранство како народ одобрава и хоће ту политику. И тај систем, и тај режим провлачи се као црвена нит већ десет година кроз наш државни и друштвени живот. Па, видите, онда је и г. Цветковић био мало у хапси, а могао је бити и више. Било је и других разговора који су могли да нас одведу на веће казне. Треба се тога присетити и разумети оне људе који се боре за пуну народне слободе . . . (Гласови на левици: Тако је!) . . . који никада неће дозволити да се ограничава народ у његовој слободи, јер видите, господо, г. Корошец је овако говорио. (Протести у центруму и повици: Пусти Корошца!) Господо Словенци, ја имам право да говорим о г. Корошецу јер он четири године управља овом земљом. Имам права да говорим о њему! (Протести у центруму и повици: Говорите о Петру Живковићу!) Што се тиче г. Живковића, ја ћу одмах да вам кажем, када је било време да се боримо против г. Живковића и против режима који је претстављао, ми смо се борили и мало је која група као што је наша, земљорадничка, која се сва била zaloжила за повраћај народних права и слободе. Господо моја, знао сам да ћу вас такнути у живац. Знао сам да ће са те стране устати браниоци једне политике која није народна. Јер, господо, кад овако ствари стоје, специјално са г. Корошцем, онда морамо да се запитамо: шта он хоће, куда он иде, јер ово „да не треба одмах да се пусти свеж ваздух“ сигурно значи возање, сигурно значи продужавање овога дела, овог посла на народном споразуму. (Протести у центруму и гласови: Није истина! — Ви не разумете!) Може бити да ви боље разумете, али дозволите да и ја не разумем: једанпут бити за слободе, једанпут бити за диктатуру, једанпут за пунктације, други пут бити да се не отворе прозори за свеж ваздух . . . (Протести у центруму и гласови: Такви сте и ви били!) Када, говорите?! Откад постоји ова држава, за ових двадесет година ми стојимо на једној линији и никада нисмо попустили ни за једну длаку и то је једина светла страна у политичкој књижи овога времена. (Граја на десници. — Бранко Аврамовић: А шта је са др. Јовановићем?!)

Што сам имао да кажем, ја сам казао и добро нагласио: Ја вас питам: зашто сте подносили нетачне интерпелације и износили нетачности?! Ви се сећате, да сте у режиму диктатуре подносили интерпелацију и да сте за хотел Лондон говорили, да је било црвено барјаче, и кад сте нас денунцирали. (Граја на десници . . . Бранко Аврамовић: Господин Јовановић је и данас за зелену Интернационалу! Казао је да је Шпанија његова Отаџбина!) Денунцијације сте износили! Господо моја, онда човек мора да се запита: куда он смера, куда иде, шта он хоће? И долазим до закључка, да господни Корошец има намеру да воза. (Граја и протести у центруму).

Господа из најближег друштва г. Стојадиновића, после његовог пада, налазила су ме и говорила: не, ви се варате, ви мислите да је г. Стојадиновић био тај, који није хтео да донесе политичке законе. Ја сам рекао: па ко ће да буде, он је претседник владе, његова је воља била одлучујућа?! Не, кажу они, био је неко други. Ко

је тај други?! Ја ћу молити ту господу да не ћуте овако, као што ћуте овај месец дана. Нека устану, нека бране нешто, ако се може бранити за г. Стојадиновића, па нека упру прстом и нека кажу: ко је тај, који није хтео дати, да се донесу политички закони, иако је Влада г. Стојадиновића, у којој је био г. Коросец, у четири маха добијала овлашћење од Народног претставништва да се ти политички закони донесу! (Пљескање на левици).

Господо, пре завршетка овога свога излагања желим да нагласим да, имајући у виду ово што сам мало пре изнео, поготову став г. Коросца, кога ми сматрамо као једнога од главних стубова ове владе и овога режима, не могу да кажем, да можемо да дамо и оно нешто мало кредита, који смо дали овој Влади пре месец дана. (Пљескање на левици и узвици: Живео!)

Потпретседник Алојзиј Михелчич: Реч има Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова г. Драгиша Цветковић. (Бурно пљескање у центруму и на десници).

Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова Драгиша Цветковић: Господо народни посланици, ја сам био увек присталица онога парламентарног реда који императивно тражи да интервенција дође одмах, одговор треба да следује у истом моменту тако, да Скупштина ни једног тренутка не остане под утисцима извесних излагања, која су нетачна, ја нећу да кажем намерно, нетачно износена, али често пута из рђаве обевештености, или других разлога.

Господо, ја сам још овде, са овога места, констатовао: да желимо да створимо атмосферу узајамног поверења, атмосферу трпеливости, атмосферу заједничког рада. (Повици на десници: Тако је!) То су, господо, ти предуслови, о којима сам говорио, јер без тога нема рада, нема решења и нема споразума у овоме великом делу.

Господо, када сам ја о томе говорио, ја сам мислио на мало дужу прошлост. Нисам се ја само осврнуо на прошле три године рада претходне Владе. Нисам се ја само осврнуо на трогодишњи рад ове Народне скупштине. Ја сам мислио на нашу прошлост која већ, ево, пуних 10 година захвата наш политички живот, чије се последице осећају и чије последице морамо да искоренимо и да их лечимо. (Бурно одобравање и повици: Тако је!)

Господо, ако се хоће поштено да мисли, ако хоћемо искрено да приступимо једној сарадњи, и ако хоћемо да о свима тим погрешкама прошлости говоримо, онда би било сасвим исправно са овога места погледати и у даљу прошлост за последњих 20 година и констатовати да многе тешкоће, проистичу и од те најудаљеније прошлости (Бурно пљескање и одобравање).

Господо, ја нећу да пођем тим путем, ја не желим да Народна скупштина пође тим путем и да наш политички живот иде тим путем. Јер, када се, господо, хоће да стварају велика дела, онда се мора избегавати пребање по ономе што је старо, по ономе што нас удаљује, по ономе што је било кобно и за наш политички живот и за наш народни живот (Бурно пљескање и одобравање). Господо, ја мислим да то оставимо прошлости. Ту је историја која ће свакога да постави на своје место и која ће праведно и поштено о свачијем политичком делу да каже своје.

Зато вас ја, господо, молим, ја молим и господу са ове стране (Показује на левицу), у овај рад улазим и ушао сам са пуно љубави, са пуно искренности и на овом послу остаћу све дотле док будем подржаван љубављу, искреношћу и док је моја савест са тим сагласна. (Бурно пљескање и одобравање).

Господо, ја сам излагао свој политички експозе, базиран на оним податцима које су ми могле дати званичне установе. Нисам ја ишао на изложбу да гледам цифарске податке о броју одржаних зборована, него сам од званичних одељења Министарства унутрашњих послова дошао до оних података за које верујем и морам веровати као ресорни Министар, јер тешко ће бити, господо, ако ми идемо дотле да можемо мислити и да смео мислити да се из надлежних места најодговорнијим факторима шаљу фалсификати. Господо, када сам те податке добио, ја сам говорио о једној новој физиономији нашег политичког живота за последње три године дана. Говорио сам о изборима, говорио сам о ономе што сам видео, о ономе што сам осетио. Признао сам све наше грешке и нарочито сам подвукао: онај који хоће да створи атмосферу узајамне сарадње, мора прво признати своје грехове, мора бити искрен, мора бити правичан.

Господо, три момента су овде сада истакнута и ја не бих желео да Скупштина остане под тим утисцима претходног говора.

Први моменат — прешли смо преко њега — то су оне несрећне цифре; нека су тачне или нису тачне, ваљда нису ни главно у целој овој нашој дебати.

Други моменат: прекор Влади о једном високом државном функционеру. Да је мој друг и пријатељ г. Тупањанин, са којим сам ја у прошлости имао пуно заједничког политичког рада, да је мој друг и пријатељ, дошао да се обавести, да ме пита о целом том питању, он би био апсолутно поштеђен да о томе питању данас са ове говорнице говори. (Бурно одобравање и пљескање). Господо, ја хоћу одмах у хатар истине да изјавим: ето, видите, ако је ико потрзао то питање, потрзао га је онај члан Владе, за кога је г. Тупањанин баш из необавештености казао, г. Спахо, који овде седи, и тражио да се то питање реши (Пљескање и одобравање).

Господо, пресуда је пала, то је факат, против одговорног државног високог функционера. Та пресуда је из ранијих времена и она нема никакве везе са изборима. Пресуда је пала, али она није постала правоснажна. И мој друг и пријатељ, треба да зна да док једна преода не постане правоснажна, она не може бити предмет разговора и критике или објављивања у јавности. И, ако та пресуда није објављена у сарајевским новинама, то нема никакве везе са цензуром већ има везе са једним моралним принципом, који јасно забрањује: да док се о једном човеку дефинитивно не пресуди, не треба о његовој кривици говорити као свршеној ствари. (Одобравање).

И према томе, господо, ја не могу са овога места да говорим о извесним државним актима, која постају за јавност приступачна онда када се изврше извесне формалности, а које су већ на путу.

Господо, тај случај тог функционера нема никаквих веза са изборима. Он је из давних времена. Видите, то је једна велика сатисфакција за наше правосуђе: одговара чиновник на високом месту и суд се ставља на гледиште да је крив, осудио га је и ја мислим да баш тај факат довољно јасно указује, да ипак у нашој земљи — ако су извесне ствари и поколебане — да ипак имамо суд, да имамо правосуђе и да правосуђе каже у сваком моменту своју реч.

Господо, трећи моменат, политички, је најважнији. Ја не бих желео ни једног момента да једног свог сарадника и пријатеља оставим, који нема могућности да се овде брани, да не би неколико речи о њему казао. Тиче се г. др. Корошца. (Сложни повици у центруму: Живео Корошец!) Господо, ја сам лични сарадник са г. Корошцем још од других времена, још онда када сам био студент. Још онда сам га ја упознао када се правни Женевски споразум, онда када се стварала наша држава. Ја могу рећи да је његова прошлост из оних времена, његова успомена на цео његов рад била и остала сјајна. Господо, сетимо се ми оних момената: У стварању ове државе име др. Корошца играло је увек видну и велику улогу. (Бурно плескање).

Господо, о изборима овим може се поговорити што се хоће. Сви избори воде се употребом, или, ако хоћете да будемо искрени, често пута злоупотребом државне власти. Често пута ми смо видели у нашем политичком раду и политичком животу и оне који су седели на левици и оне који су седели на десници. Ја, господо, не мислим на све ове који моментано данас седе на левици, јер неки од њих нису били на власти. На крају крајева, будимо остворени и сасвим искрени, шта је циљ једне политике и у чему је њен изражај? Узимање власти, а не седење у опозицији. (Смех у дворани) Зашто? У циљу спровођења једнога програма, у циљу спровођења одређеног рада. И онда настаје онај моменат, када се нају људи који често пута злоупотребе власт. Ја морам да констатујем: са свих страна речено је да су прошли избори били слободни, у толико да државна власт, као таква, није чинила неки страхан притисак, неки велики притисак за време избора. Било је свакако злоупотреба власти, ја то признајем, али ако није било крви, ако није било тешких момената, ако није било сукоба на овом вулканском терену у земљи, онде где је могло доћи до сукоба, онда се има за благодарити, ја то отворено морам да признам, разумно схватању, тактици и добрим нервима тадашњег Министра унутрашњих послова г. др. Корошца. (Повици у центруму: Живео! Плескање). Ја сам имао прилике да у тим моментима сарађујем са њим и морам отворено признати оно што је истина. У тим моментима он је био тај, који је балансирао, који није давао, који је спречавао свакога момента употребу оружја, сукобе оружјем, све да се учини, да се не би створила атмосфера после избора која би нас још више удаљила и стварала још већи јаз. Он је био тај који је спречавао, чинио и радио да до тих сукоба не дође. (Плескање на десници).

Видите, замера се Владиној Декларацији, а замера се и нама да идемо сувише полако. Па нека ми дозволе другови и пријатељи са левице да им на то одговорим: Ви годинама разговарате. Ми

не мислимо, ја бар не мислим годинама да разговарам. Ја мислим да кратко и одлучно разговарам. Јер доста је било у овој земљи разговора, доста је било политизирања, надмудривања, доста се говорило о политици као о вештини разговора између Загреба и Београда, као о вештини политичкој којој ће умети боље и ко ће моћи коме више да подвали. (Приговори и протести на левици). Доста се тако разговарало. Ја мислим господо, да је доста с протоколима, да је доста са посредницима, и да је доста са свима тим стварима и да је потребно да се једанпут погледају ствари уочи онакве какве су.

Ја то искрено говорим, јер мислим тако и да радим, а време је ту, па ће показати да ли моја дела одговарају мојим речима (Бурно плескање и повици: Живео!)

Претседник Милан Симоновић: Реч има Министар грађевина г. др. Михо Крек.

Министар грађевина др. Михо Крек: Да имате, господо народни посланици, објективну слику о речима г. др. Корошца, које је изговорио на збору Савеза сељака у Цељу, у недељу 5 марта ове године, ја ћу да прочитам онај пасус који говори о нашој унутрашњој политици. Господин др. Корошец је рекао:

„Нећу говорити о томе како сам ја и ми сви искрено радосни, да је на дневни ред у нашој унутрашњој политици дошла нова политика о односима између Срба, Хрвата и Словенаца.

Исто тако нећу говорити о суштини и циљевима те политике, пошто је то званична политика садашње Владе, а о њој могу да дају пуноважне изјаве само чланови ове Владе. Наша је пак задаћа да ову политику Владе, свима својим снагама, подупремо и бранимо, а не да Влади отежавамо ситуацију и да се намећемо као неки надрилекари, или некакви промућурни стручњаци и специјалисти за слична питања.

Чујемо више пута говорнике, који директно кваре политику садашње Владе, пошто се осећају премудрим специјалистима и тиме ову велику ствар компромитују.

Слон, наиме, не зна заливати нежну траву пролећа, али уме да је гази.

Друга наша задаћа, пак, јесте да не уображавамо да сад, када је опет дошло у наш политички живот мало више свежијег и слободнијег зрака, да сад већ смемо све чинити, све писати и све говорити што год се коме прохте.

Ситуација је превише тешка, питања се одвећ шкакљива, да би се смело служити неограниченом, необузданом слободом.

Као највише и најсветије начело остаје и у данашњем, а нарочито у данашњем јавном раду, добро наше државне заједнице, добро наше Отачбине.” (Бурно и дуготрајно одобравање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Марко Крањц.

Marko Kranjc: Gospodo narodni poslanici, Deklaracija Vlade, koju je dao njen Pretsednik gosp. Cvetković, 16 februara, jednodušno je ponovo bila pozdravljena u ovoj našoj Narodnoj skupštini kako sa strane naše Vladine stranke, tako i sa strane opozicije. Svi želimo, da Vlada što brže izvrši svoju spe-

cijalnu misiju: da pripremi osnov za konsolidovanje i sredivanje naših unutrašnjih prilika.

I mi, Slovenci, teško čekamo na taj sporazum, jer znamo da će se sporazumnim uredjenjem naših unutrašnjih prilika u celoj državi realizovati ono, što je jasno naglašeno u programu stranke, kojoj pripada većina naše Skupštine, u programu Jugoslovenske radikalne zajednice.

U programu naše stranke pod zaglavljem: „Osnovni pogledi” kaže se ovo: „Jugoslovenska radikalna zajednica u svom radu imaće u vidu, da su teritorije, iz kojih je naša država sastavljena, živjele u prošlosti svojim posebnim životom i u toku dugog vremena stekle posebne navike: administrativne, političke i druge.

Da bi se razvila i snažila svest o državnom i narodnom jedinstvu i što bolje i mudrije izjednačavale i smanjivale raznolikosti, koje nam je duga i nejednaka prošlost u naslede ostavila, stranka smatra da je za to jedini politički metod, da se na ovom poslu radi postepeno i smišljeno, da se ne upotrebljavaju preživeli metodi i da se tim putem ne stvaraju nova osećanja. Poštovanje triju imena našega naroda Srbina, Hrvata i Slovenaca i njihove ravnopravnosti, poštovanje priznatih vera, kao i obeju azbuka, poštovanje tradicija — sve to treba da bude šticeño, jer će se na taj način razvijati međusobno poštovanje i uvaženje u narodu.

Neophodno je potrebno poverenje između Srba, Hrvata i Slovenaca, bez koga poverenja ne može biti harmoničnog razvitka cele nacije. Da bi se u našem javnom i državnom životu takvo poverenje razvilo i očuvalo, stranka će nastojavati, da se državna aktivnost organizuje i izvodi na način, koji neće davati povoda opravdanim žalbama o privilegisanju jednih na račun drugih. Stranka smatra načelo samouprave širokih razmera (selfgovernment) kao najbolji sistem za uredjenje državne uprave u smislu narodnih želja i potreba. Državnu upravu i državnu administraciju treba tako organizovati, da se pojedinim krajevima stvori mogućnost, da mogu uređivati svoje lokalne potrebe, administrativne, privredne, finansijske, kulturne i druge, u koliko su vezane za pojedine krajeve, a na način, koji ne bi dovodio lokalnu upravu u suprotnost sa državnom, njenim ciljevima i potrebama”.

Tako stoji u programu Jugoslovenske radikalne zajednice. Jugoslovenska radikalna zajednica je, dakle, već god. 1935 u svom programu predviđala činjenicu, koja je danas dostigla vrhunac aktivnosti.

Samouprava je u tome, da se izvesni krug posla obavlja od osoba one organizacije (pokrajine, okruga i grada), koja je na ovim poslovima neposredno zainteresovana, a ne od centralne vlade, ili od njoj podređene uprave. Upravna dela vrše se putem samoupravnih, a ne državnih organa. A svuda je samouprava podvrgnuta više ili manje strogom nadzoru od strane centralne vlasti.

Mi, Slovenci, vaspitani u širokim samoupravama, koje su nam bile utočište nacionalne kulture, dobro poznajemo njihove dobre strane pa ih zato i visoko cenimo. Koliko se mnogo dobra ostvarilo u Sloveniji putem pokrajinske samouprave na polju materijalne kulture: u poljoprivredi, gradevinama, elektrifikaciji, u socijalnom pogledu; još danas mnogi krajevi žive od onih dobara. Narod je za samouprave mnogo žrtvovao, a rado je žrtvovao jer je znao njihove blagodati. Samouprave dižu narod kulturno,

jer privlače više narod na saradnju i osposobljavaju ga za javne poslove. Putem samouprava narod se vaspitava u socijalnim i državotvornim krepostima, bez kojih pravi društveni život uopšte nije moguć, u prvom redu smisao za celokupnost, toleranciju, požrtvovanost i nesebičnost. Da imamo ovih socijalnih kreposti u višoj meri, mi bi danas lakše govorili o sporazumu i brže bi došli do sporazuma. Samouprave su najbolji učitelji i vaspitači u ljubavi i radu za narod i državu. Ko zna upravljati i sudelovati u samoupravama svoje uže domovine, taj se time osposobljava i za rad za državu. Mi Slovenci baš i putem samouprava, opštinskih, okružnih i pokrajinskih, sačuvali smo našu nacionalnost i spasli našoj državi njen najseverniji deo.

Samouprave su najjača veza za državu; što su veće samouprave, u toliko je jača veza sa državom. Nikada široke samouprave nisu rušile državu, nego ih još jače vezivale za centralnu vlast. Englezi sa opravdanim ponosom pokazuju na svoj „selfgovernment”, samoupravu, gde administrativnu vlast lokalne samouprave bira narod sam slobodno i nezavisno. U Engleskoj nema paraleliteta među državnom upravnom organizacijom na jednoj i samoupravnom na drugoj strani. Tamo nema donjega decentralizovanog upravnog aparata države, zato državna vlast nema nikakve administrativne vlasti u poslovima koje obavljaju birani predstavnici grada ili pokrajine, nego sva lokalna rešenja upravnih zadaća izdaje samouprava. Država vrši samo nadzor nad poslovanjem samouprava. Sa takvim uredjenjem otpada naravski suprotnost između države i samouprave, otpada i konkurencija u lokalnoj kompetenciji državnih i samoupravnih vlasti. Svi unutrašnji poslovi, koji se bolje, smotrenije i brže rešavaju u manjim teritorijalno ograničenim krugovima, prepuštaju se samoupravnim telima; samo ukoliko ovakovi poslovi traže nacionalno izvođenje, rešava ih centralna državna uprava — ministarstva. O kakvoj suprotnosti među državnom i samoupravnom upravom u Engleskoj nema govora.

I Švajcarska je država sa najširim samoupravama, 22 kantona. A kolika je jakost ove države, pokazalo se u Svetskom ratu. Švajcarska nacionalno nije jedinstvena država, nego mešana: pored 70% Nemačaka, nalazi se u njoj 22% Francuza, i oko 7% Italijana. Simpatije njenog stanovništva za vreme rata bile su podeljene na 2 strane. Uprkos tome, u Švajcarskoj nije bilo separativizma, koji bi težio rastrojstvu državnog jedinstva. Samouprave širokih razmera za vreme rata pokazale su se kao najčvršći osnov državnog jedinstva, uzajamnosti i jakosti.

Baš ove zemlje, Engleska i Švajcarska, dokazuju i nešto drugo: kako su samouprave najbolji izražaj a i najjači oslon pravog demokratiji! Ove države demokratske su zbog toga, jer njihovi narodi poseduju istinsku i stvarnu samoupravu! I to je za nas od velike važnosti.

Ukoliko se obazremo samo na decentralizovano uredjenje državnih poslova, možemo tu pokazati i na Nemačku: u Nemačkoj postoje, naime, ne samo centralna ministarstva, već i pokrajinska, a to ni najmanje ne sprečava sprovođenje jedinstvene i jake državne politike.

Mogli bi nabrajati ove dokaze još u nedogled. Više nego centralistički uredjenih država, ima država, koje su na necentralističkoj i čak na federalističkoj

bazi, kao U. S. A. i svi engleski dominioni, a od toga ni najmanje ne trpi udarna snaga ovih država.

Gospodo narodni poslanici, bez obzira na to, kakav će biti sporazum, mi imamo već prema sadašnjem Ustavu mogućnost, da sprovedemo široke samouprave. Prema Ustavu od 3. septembra 1931. godine »banovine su upravne i samoupravne jedinice« (član 84).

Ustav određuje organizaciju banovine kao samoupravnog tela: banovinsko veće kao rešavajući, banovinski odbor, kao izvršni organ, izbori ovih samoupravnih organa, postavljanje banovinskih činovnika, državni nadzor nad samoupravama, procedura oko stvaranja banovinskih uredaba i rešenja i banovinskog budžeta. A nijednom rečju ustavotvorac današnjeg Ustava nije utvrdio ni ograničio upravnu i samoupravnu nadležnost banovina. On je uredenje toga pitanja rezervisao zakonodavcu. Njegova je namera bila, da u ovom pogledu ostavi potpuno slobodne ruke zakonodavnoj vlasti. Time je zakonodavcu data mogućnost, da banovinama obezbedi najširi upravni i samoupravni delokrug i da tako zadovolji opravdane želje pojedinih delova države.

Kakav obim može prema Ustavu imati banovinska samouprava? U prvom redu pripada banovinskoj samoupravi ekonomska samouprava: potpomaganje javnih interesa, koji se odnose na banovinsku jedinicu — poljoprivreda, šumarstvo i rudarstvo, zanat, industrija i trgovina, gradevine, narodno zdravlje i socijalna politika, prosveta, vere i tako dalje. Ove poslove, zbog njihove važnosti za banovinu, može sa većim zauzimanjem obavljati banovinska samouprava, nego država.

Ali u državi, u kojoj su delovi jaki istoriskopolitički individualiteti, kao u našoj državi, ovakva ekonomska samouprava nije zadovoljavajuća. Naš Ustav daje mogućnost i za širu, političku samoupravu, u kojoj je pored pomenutih grana preneti na banovinsku samoupravu skoro sva unutrašnja uprava, tako, da država u banovini uopšte nema vlastitog upravnog aparata za unutrašnju ili opštu upravu. Od centralne vlasti postavljeni državni reprezentant, ban, vrši samo državni nadzor nad poslovanjem banovinske samouprave. U vršenju ove nadzorne vlasti prema članu 93 Ustava »ban odnosno zakonom određeni državni organ, imaju pravo obustaviti sva rešenja banovinskog veća i banovinskog odbora, koja su protivna Ustavu, zakonima i uredbama. Mogu se takode obustaviti i ona rešenja i izjave, koje su štetne po opšte državne interese«. Ovakva politička banovinska samouprava opravdana je, jer su banovinski funkcioneri jače povezani sa sudbinom banovine, te sa većim zauzimanjem i ljubavlju obavljaju poverene im poslove nego državni funkcioneri i činovnici.

Da mora banovinska samouprava za obavljanje svojih poslova i kod ekonomske i kod političke samouprave imati na raspoloženju dovoljna vlastita finansijska sredstva, razume se po sebi.

Što se odnosi na finansije, koje se prenose na samoupravu, pravo je kazao kolega dr. Lavrić u generalnoj debati: „Gospodo, ne plašite se reči »samouprava«, jer ako ste malo pažljivije pregledali državni budžet, mogli ste se uveriti, da će najveći deo svih državnih izdataka u svakom slučaju, pa bio oblik državnog uredenja takav ili takav, ostati u rukama centralne vlasti. Ono što dode danas u obzir za decentralizaciju, za prenos samouprave, ne prelazi više od dvadeset do dvadesetpet posto državnog bud-

žeta“. Na banovinske samouprave se, naime, apsolutno ne mogu preneti: vrhovna državna uprava, državni dugovi, Ministarstvo vojske i mornarice, Ministarstvo inostranih poslova i Ministarstvo finansija, za koje iznose rashodi oko 70 posto budžeta. A i od ostalih resora mnogo bi još ostalo centrali.

Gospodo narodni poslanici! Mi želimo, da se pitanje unutrašnjeg uredenja naše države čim brže srećno reši. Blaženopočivši Kralj Aleksandar rekao je: »Hrvati će biti nadalje Hrvati, Srbi — Srbi, Slovenci — Slovenci; a svi će biti ponosni, što su Jugoslaveni!«. Želimo, da se svi: Srbi, Hrvati i Slovenci uskoro kao složna braća sakupe oko prestola našega mladoga Kralja! Izgradnja banovinskih samouprava neka bude pak važna etapa ka konačnom uredenju naše Jugoslavije.

Uveren sam, da će sadašnja Vlada izgraditi banovinske samouprave i učiniti sve, da se hrvatsko pitanje reši, i zato ću glasati za budžet. (Pljeskanje i odobravanje u centru i na desnici).

Председник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. др. Лазар Марковић.

Др. Лазар Марковић: Господо народни посланици, данашња дебата дала нам је прилике да још једанпут бацимо један шири и дубљи поглед на целокупну нашу унутарњу политику, а самим тим и на најбитније унутарње питање познато под именом Хрватско питање. Изјаве господина Председника Владе специјално о том проблему мислим да су врло значајне и ја ћу се на те изјаве осврнути на крају мога говора и рећи како ја те изјаве схватам, а сада, пре тога, кад се претерса буџет Министарства унутрашњих послова, дужност ми је да нагласим гледиште моје и мојих другова да ми сматрамо, господо, да би у нашој народној држави било крајње време да Министарство унутрашњих послова постане уистину Министарство унутрашњих народних послова, а да престане бити Министарство полиције.

Господо, у овом једном начелном питању не алудирајући ни на кога и желећи да бар данас имамо у дискусији ону мирнију атмосферу о којој је говорио г. Цветковић, ја сматрам за своју дужност да истакнем да у једној модерној правној држави унутарња управа стоји под законима и под правним правилима исто онако као и сваки грађанин те државе. Господо, потребно би било да се онај осећај који се створио у току последњих 10 година под режимима иностранним, онај осећај да у нашој држави влада полиција, да та влада полиције није заснована на законским прописима, него на нахођењима и на личном просуђивању дотичних органа, велим потребно би било да се тај осећај уклони, да он нестане и да се врати осећај слободног грађанина, који је дужан да поштује све законе, па и Закон о општој управи и Закон о унутарњој управи.

Ми смо, господо, баш пред 6 јануар 1929 израдили за нашу слободну државу модерне законике, Кривични законик и Законик о кривичном поступку. Ми смо увели средске судове, државна тужноштва, и све прекршаје, све преступе, сва злочина дела имали смо намеру да предамо редовним судовима, независним, али обавезним да суде само по законима.

Господо, та крупна реформа која би ставила Југославију у ред у истини потпуно цивилизова-

них и правних држава, та крупна реформа једним делом осујећена је 1929 године повраћајем ранијем режиму полицијске управе. Због тога у нашој целокупној унутарњој управи, на штету грађана свих партија, постоји једно нередовно стање из кога ми видимо да не можемо никако да изиђемо.

Видите, једно питање које је јутрос покренуто, једно битно питање о најосновнијој политичкој слободи, о томе питању чак и са меродавног места, преко господина Претседника владе и Министра унутрашњих послова, ми смо чули речи, које нас на овој страни, нас претставнике радикализма и демократије, не могу да задовоље.

Господо, кад се ради о слободи зборовва, ту не сме бити меродавно нахођење полицијских органа, да ли један збор има бити одобрен или не. Либерално тумачење на које се позива господин Претседник Владе, то је ствар коју он има са својом већином да расправи, а ми тражимо такве слободе у којима састанци грађана неће подлежати никаквом претходном одобрењу претставника власти једног одређеног режима. (Приговори из центра и са деснице — Чује се: То би била анархија!)

Господо, у овом питању постоји између нас на овој страни, и вас који мислите другачије, једна дубока и крупна разлика. (Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова Драгиша Цветковић: Ко је рекао да другачије мислимо? То нико не каже!) Ово говорим оној госпођи, која ме прекидају и која ми додају: да би то била анархија!

Ја говорим овде о најелементарнијој ствари, да кажем, о најосновнијем и најпростијем принципу слободе. И, господо, верујте, мало ме и женира да у Југославији, у 1939. години, ми морамо да дискутујемо о томе шта је слобода збора и договора. А, господо, та су питања још пре сто година расправљена у свима слободним државама осим у државама са тако званом тоталитарним режимом, у државама где постоји фашизам, јер оне имају други изглед и друго решење.

Господо, што се тиче слободе штампе — ја право да вам кажем — верујем у добру вољу господина Претседника Владе, да либерално примењује закон, али то се односи на поједине акте његове управе. Ми не тражимо слободу штампе коју ће давати и одобравати један цензор, ми тражимо слободу штампе која одговара грађанској слободи, достојанству грађанина и која одговара културној потреби нашега народа, јер цензура је једна најодвратнија средњовековна установа. Цензура је данас у Југославији господар штампе. (Приговори из центра и са деснице).

Господо, има политичара, има мислилаца у Југославији који већ 10 година не могу ништа да објаве о томе шта мисле. Ви са цензуром стављате . . . . (Приговори и граја на десници и у центруму — Чује се: Није увела цензуру ова Влада!) Не говорим о Влади, ја говорим о режимима који су се од 6 јануара 1929 године па на овамо ређали. (Поновни приговори са деснице).

Господо, јасна је ствар и не може бити никакве сумње на кога се односи моје тврђење. Ја понављам: онај који је увео цензуру, онај који одржава цензуру, тај врши насиље над слободом мисли југословенских грађана.

Господо, ја желим да наша народна држава без обзира на партије, ја не штитим партиске интересе, велим желим да Југославија у погледу слободе буде бар на оној висини, на којој је била малена Краљевина Србија, која је својим слободним режимима заслужила да буде Пијемонт Југословенства и да и наша браћа ван граница Србије гледају на нас овде са пуним поверењем. И место да то урадимо, ми смо залутали на другу страну, онамо где се Србија није налазила, бар последњих десет година под режимом династије Карађорђевића. Ми желимо да ове изјаве, које смо чули од Претседника владе, које примамо као озбиљне изјаве, као добронамерне изјаве, а ми немамо разлога да у то сумњамо, буду спроведене у дело тј. да се остваре политички закони и то не само Закон о изборима народних посланика него и Закон о слободи збора и удружења, да би се политичке странке могле слободно формирати, а исто тако и Закон о штампи, који нека буде врло строг али нека се проведе контрола судских органа, нека се контрола над штампом и слободом штампе остави редовним судовима, како је то у свим напредним државама и како је то било у нашој држави до 6 јануара 1929 године.

Господо, допустите ми да се сада са неколико речи осврнем на изјаве Претседника владе о Хрватском питању. Ја морам одмах да изјавим да ја говорим овде само у име својих пријатеља. Ја говорим у име својих пријатеља и мислим тиме да кажем у име радикала. (Жагор).

Господо, ово ограничење о коме говорим, да говорим у своје име и својих пријатеља, потребно је мени за то што се овде ради о врло крупним и значајним, а ја додајем: и озбиљним изјавама господина Претседника Владе, о томе питању, о коме имају и меродавнији него и ја што сам, да се изјасне. Ја не бих желео зато да се мојим речима придаје било већи, било мањи значај но што оне стварно имају, и ја са правом, које ми као народном посланику припада, хоћу да ограничим своје изјаве, — то је моје право, — и ја овде кажем: да се не би ова моја оцена тумачила било на један, било на други начин, ја је сводим на њену праву меру.

Господо, изјаве г. Цветковића нису упућене само нама у овоме Дому, оне су упућене и браћи Хрватима и целом нашем народу. Господо, те изјаве казују јасно и одређено, да је у програм Владиног рада ушла једна нова унутрашња политика, господо, то је јасно и одређено, и то нова политика, која је почела онога дана, када је формиран Кабинет г. Драгише Цветковића.

Господин Цветковић рекао је, да ту нову политику жели да спроведе остварујући извесне претходне услове и он апелује на све нас, да ми, такође, не сметамо, да се ти услови и остваре.

Први услов, то је услов поверења. Господо, што се тиче нас из опозиције, г. Цветковић се не може на нас потужити, јер ми нисмо ни једним покретом, ни опонирали, ни примедбе правили, ни протестовали, када се спомињало Хрватско питање и када се говорило о томе, како Хрватско питање треба, најзад, решити.

Колико стоји до нас, а то смем да кажем у име целокупне опозиције, ми, господо, о томе питању свако расправљање, сваку дискусију, у нај-

већем миру, најобјективније и примамо и хоћемо да саслушамо.

Ја, с друге стране, налазим да господин Претседник Владе има потпуно право што овде, са овога места, не излаже ближе детаље о начину решења тога питања.

Јер, господо, докле год се не приступи конкретном решавању тога питања, не могу се постављати основе и погодбе, а не треба заборавити да г. Цветковић, као Претседник Краљевске владе, претставља Круну; он говори најпре у име Круне, па онда говори у име ваше скупштинске већине, ако га ви, наравно, подржавате. (Граја и протести на десници и у центруму).

Господо, г. Цветковић је у свом говору отишао и један корак даље, него што је, досада, са ове стране где је и он, икада пала једна реч, а то је да се мора код нас Срба водити рачуна о извесним стварностима и да се на основу тих стварности уђе у решење Хрватског питања.

Господо, ако хоћемо да смо правични, ако озбиљно мислимо да ово питање решимо, ми ту стварност морамо да гледамо и код Хрвата, као што и они морају да гледају код нас Срба, на српској страни.

Г. Цветковић је у том погледу, велим, пошао један корак даље и ја то поздрављам, поздрављам зато јер верујем, да тим путем идући, таквим методама поступајући, гледајући стварност у целој земљи, гледајући нарочито стварност на хрватској страни, — да ће он видети који је метод најбољи и које је средство најпрактичније да се дође до споразума.

Господо, вама је свима познато да су опозиционе странке 1937 године, 8 октобра, потписале један претходан, ако хоћете партиски споразум. Тај претходни споразум утврђује и извесне методе, извесне процедуре, како се са наше стране, од стране опозиционих странака, и од стране Хрвата, г. Мачека и његових другова, како се може практично, једним одређеним поступком да дође до решења хрватског питања.

Господо, у томе нашем споразуму има један принцип, који ја овде желим да споменем, зато што је господин Претседник Владе изразио и сам ту мисао, само на други начин. Он је казао да споразума не може бити ако једна страна жели диктирање, било да је то српска страна, било да је хрватска страна.

Господо, та бојазан је отклоњена. Са хрватске стране нама је толико пута наглашавано — то је ушло и у споразум од 8 октобра 1937 — да не постоји ни намера ни воља за диктирањем, јер би свака таква намера била у супротности са оном стварношћу о којој је говорио и Претседник Владе, а коју знају и Хрвати. Са хрватске стране жели се један реалан споразум који могу да приме и већина Хрвата и већина Срба. Господо, таква једна формула, разумно протумачена и лојално и поштено схваћена, она искључује свако диктирање. И, господо, баш тај наш споразум предвиђа овај принцип о коме је говорио господин Претседник Владе, предвиђа га и остварује, и ту неће бити никакве тешкоће.

Господин Претседник Владе рекао је још једну ствар коју такође поздрављам, јер видим у томе реалност његових погледа. Он је казао: биће међу нама питања која нису спорна а биће и пи-

тања о којима ћемо дискутовати и разговарати са Хрватима. Господо, са хрватске стране је већ 8. октобра 1937, без икакве принуде, без икаквих преговора са Круном и одговорним факторима, дошло до јаснога израза да ове ствари нису спорне: нити је спорна монархија нити је спорна Династија, нити је спорна једна држава Југославија. (Живо одобравање и плескање на левици). То нико не спори. И, господо, на терену заједничке државе Југославије, у оквиру те државе, има места, господо, за велике споразуме. (Одобравање на левици и узвици: Тако је!)

Ја не желим сада у овој дискусији да идем даље. Немам никакве намере нити да дајем коме савете нити да дајем неку прогнозу о послу који имамо да изведемо. Али, господо, ја морам да поновим, иако знам да ово неким није право, ја морам да поновим да не може бити правога споразума ако не буде пре тога јасно пречишћено ко претставља и српски и хрватски народ, путем слободних избора. Ја верујем да и у овоме Дому има пуно воље за споразум; ја сам слушао са пажњом разлагање једног нашег посланичког друга из већине који је изразио сумњу о томе: зашто да идемо на изборе, када су и овај Дом и ова Народна скупштина и ова већина, готове на споразум. Па, господо, ако је и ова скупштинска већина готова за споразум, онда утолико пре треба да се иде на слободне изборе. (Граја на десници). Ја понављам, господо, ја овде излажем своје мишљење, а ви имате права да заступате своје идеје. Ја верујем, господо, да велики број народних посланика и са те стране нема никаквих разлога да се боји слободних избора.

Господо, ради се о једном битном питању наше државе Југославије. Не можемо ми да то питање пресечемо тако олако без стварног пришта и сазнања народне воље и у српским и у хрватским, па и у словеначким крајевима. Господо, када су данас готово све политичке групе дошле на ту идеју да то питање сматрају као најкрупније државно питање, онога момента када буде дошао тренутак да се затражи овлашћење за формално закључење споразума, господо, избори су неизбежни. Ја зато поздрављам и последњу напомену Господина Претседника Владе: да он мисли сасвим озбиљно да оствари у најкраћем року политичке законе, да се тај пут, да кажем тај отвор, кроз који треба да дође решење хрватског питања, да се тај пут у потпуности отвори, и да тај отвор буде слободан кад затреба да се народ упита шта о томе питању има да каже.

Господо, остављајући на страну то питање ја желим да закључим свој говор једним апелом, који је апел и г. Цветковић у мало другој форми изрекао. Ја апелујем на вас баш зато што код нас и у овом Дому, немојте да кријемо, има још отворених и спорних питања. Господо, када сам ја у дебати о верификацији избора говорио о томе да је ЈРЗ и да су њени вођи ушли у изборну борбу немајући једнаке погледе на основна државна питања, ви сте ми, господо, неки од вас, замерали, мислећи да су то неке интриге. Господо, ја данас опет понављам, ја осећам да и међу вама, а може бити и међу нама, видите ја сам објективан, нема потпуно истих погледа на целу ову ствар. Господо, било би потребно да се у претрес и разматрање и оцену ових проблема уђе са мало више

мирноће, и са више трпеливости, господо, а и толеранције. Ја верујем да има много и неспоразума и да су због тога неспоразума многи људи нервозни, упадају у реч, протестују и сматрају да је несрећа оно што би један говорник казао. Господо, када би се сви говори у миру саслушали, када би се чуло свачије мишљење, ја сам потпуно уверен да ми можемо да нађемо једну заједничку базу, на којој неће бити спора, и на тој бази да приступимо измени мисли о оним крупним питањима која ће доћи на дневни ред. Господо, ја се опет враћам на то. Ова Народна скупштина ако не буде расправљала питање споразума имаће велике заслуге ако бар припреми то решавање. Ја се, господо, надам и желим, да г. Претседник Владе успе у тој мисији да припреми решење Хрватског питања. Ја жалим што због целокупне досадашње унутарње политике не могу да изјавим своје поверење, јер морам да гласам против оваквог полициског буџета Министарства унутрашњих дела, али желим да Претседник Владе у своме главном послу успе онако како је он малопре изложио логично и поштено. Ја верујем да ће на нашој страни наћи разумевање, само ако се хоће правилним путем да иде до правог споразума. (Одобравање и плескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Рада Лунгулов.

Рада Лунгулов: Господо, кад се у кулминацији лоших последица и горчине једног лошег уређења дође до сазнања тога лошег уређења, онда се добија и свест о неопходности потребе једног бољег уређења.

Тако смо ми проживљујући кроз 20 година све могуће лоше последице једног неразумног експериментисања свих могућих уређења, дошли до сазнања, да се мора нешто презиђивати. И, господо, ја не бих био доследан ономе што сам овога дана осетио, а да не кажем, да сам више него изненађен изјавом господина Претседника Владе и господина Министра унутрашњих дела, смелом изјавом, мушком изјавом о томе, како искрено замишља да приступи томе унутрашњем уређењу, томе унутрашњем препороду наше државе.

Господо, ја морам да се осврнем на један куриозум овога дана. Ми смо у досадашњој дебати имали један јединствен случај југословенског парламентаризма, да смо осетили стално повлађивање опозиције према Влади, поготову кад су господа Министри говорили, а у данашњи дан имали смо један случај, да је господин Тупањанин, говорећи у име опозиције, необично жучно испуо против Владе, па је чак напао и господина Корошца. За мене је то врло карактеристично зато, што су наша прва разочарења, која смо ми, као нови парламентарци, доживели у својој парламентарној каријери, дошла баш ради тога, што смо на првим корацима осетили у Парламенту један нарочито повлашћен положај опозиције, која је стално тенајући Влади имала једину једину жељу, да натера Владу, да јој се додвори, да ликвидира Југословенску радикалну заједницу, и тако суфлира потребу распуштања Парламента и нове изборе. (Плескање на десници.) И кад је пала реч о томе, аплауз са ове стране је падао, а како је дошао први моменат у томе ветру, да прозори не тре-

ба да се сувише отворе за опозицију, који би свеигуално могао да однесе у недоглед све посланике, да се затвори ветар да не би проузроковао олују, — та реченица господина Корошца одмах је изазвала негодовање код опозиције. То значи, господо, и приличну необјективност. Јер, господо, ја не верујем да међу нама, народним посланицима, има толико непатриотски расположених посланика, који би више желели, желели по сваку цену остати у овоме Парламенту, па ма и по цену тога да до решења Хрватског питања не дође, и који не би желели, па ма и сутра, да изиђу из овог Парламента, ако би од тога зависило решење Хрватског питања. (Плескање на десници и повици: Тако је!).

Господо народни посланици, да будемо доследни оној искрености и оној мушкости, јер у овоме Парламенту до данашњег дана одважност и искреност нису били сфере на којима се стиче популарност. Али, господо, дозволите ми да кажем са уводном речју господина Претседника Владе почиње одважност да буде популарност, и кад се том одважношћу стекне једна заслужена популарност, дозволите да у духу те његове одважне и свесрдне речи будем исто тако одважан, а не бих био онај, који сам, и не бих био доследан своме мандату, ако то не бих био.

Реч је, господо, овде, а то је најважније наше питање, о једном нарочитом унутрашњем нашем препороду. Реч је о томе, да ми хоћемо нешто да изведемо. Али да се претходно упитамо, да ли смо ми довољно јаки, да ли смо ми заиста са таквом селекцијом одабрани да смо у стању да снагом нашом и нашим интелектом изведемо онај задатак, који нам садашњица југословенског народа ставља на плећа наша? То је, господо, једно велико питање. Када се говори о једној специјалној мисији, јер се и ова мисија зове специјалном мисијом, када се и од ове специјалне мисије једна много тежа специјална мисија наметала читавом југословенском народу, а та је мисија била да се обезбеди онај, по народном веровању неопходни мач који треба деца у игри да у свакој бразди нађу, да би земља, да би грудa родила благословен плод, јер народ верује да само она грудa доноси благослов где деца играјући се нађу зарђали мач, када је та мисија требала да се изврши, онда се извела једна селекција и то срећна селекција из сва три племена нашег народа. То је била једна велика селекција најбољих, првих у целом свету. Кроз 20 година, драга браћо и господо народни посланици, кроз 20 година, ми ево признајемо, баш тиме што сада говоримо о једној специјалној мисији, о неопходности те специјалне мисије, ми признајемо да кроз ових 20 година није изведена тако срећне руке она селекција таквих људи који би срећно уређивали државу. Јер, да су је срећно уређивали, не би требало, господо, мислити о специјалној мисији данашње Краљевске Владе.

Господо народни посланици, ја верујем да смо ми, народни посланици, како из већине, тако и са леве стране прожети једном искреном жељом да једанпут отпочнемо на разумној подлози уређивати своју домовину и да у тој домовини овлада једном правда, равноправност, да се и ми можемо мерити са осталим цивилизованим земљама. (Одобравање). Јер, браћо и господо народни по-

сланици, овакав ред какав је досада био, није ред, и дозволите ми да вам искрено кажем и да се поново скучим над своју ужу домовину, на ону своју ужу домовину која ми је најдража, на моју колевку, на српску Војводину. Ја сам био необично срећан кад сам из речи једног колеге народног посланика са овога места тачно 86 пута чуо да је у свом говору поменуо нашу дичну Шумадију. Нека ми буде исто тако дозвољено да, ако не 86 пута, али неколико пута поменем не мање дичну српску Војводину. (Одобравање). Јер, не треба заборавити, господо, да без те српске Војводине не би било ни прве цеване, ни прве књиге на читавом Словенском Југу. Видите, господо, то се зна у историји и то се потврђује чињеницом да историја никада не постаје буквар за многе следеће људе, из те чињенице нико није научио ништа за ових 20 година. Војводина није постала оно у саставу ове државе, за коју је Војводина дала бар толико, колико и остале покрајине, која је предњачила међу првима у давању за народно уједињење и пре осталих покрајина, она није третирана као равноправна покрајина. Да вам кажем, браћо, у чему није. Ја не говорим овде са злонамерном критиком него говорим у духу искрене речи господина Претседника Владе и Министра унутрашњих послова, да променимо систем, да мењамо методе, да би приступили не новој интерпретацији старог, него новом систему.

И верујте ми, браћо моја, да ћемо ми моћи, ако један другоме искрено кажемо, то и постићи што се крије иза искрене и мушке речи господина Претседника.

Ево шта се догодило. Владала је једна индустрија државотворних у Министарству унутрашњих послова. И нису постали државотворни они Војвођани из чијих су редова рекрутовани добровољци, велеиздајници и интернирци, него они који су служили туђину, који су на велеиздајничким процесима били шпијуни. Да не ређам конкретан пример крунских сведока у велеиздајничком процесу мога оца, који вуче пензију у Вршцу, Николе Петровића, прозваног Миклоша, а који се сада опет зове Никола Петровић, јер таквих примера имамо сијасет и они су као добри партиски кортеша за ових 20 година направили лепшу каријеру него ми ратни добровољци и бивши велеиздајници. И, господо, питамо се по некад у чуду: шта је то са Војводином, зашто је Војводина сепаратистичка, зашто су понекад Војводина и Војвођанин, који је носио српску шајкачу да покаже Маџарима како изгледа, спремајући се за дочек српске војске, данас непоуздани? Зато што по неки пут клонемо у сталном правдању да нисмо Маџари. Јер, то треба правдати, а знате пред ким? Не пред Шумадинцем, који се борио на Солунском фронту, него пред недостојним претставником Србије, који срамоти име Србина и Србије, који је био забушант за време рата, — а сада стиче заслуге на рачун честитих Србијанаца, — руши углед праве Србије и честитог Србијанца. То треба лечити и такве људе не треба слати ни у Војводину ни у друге крајеве; људе који недостојно представљају ону Србију у којој смо гледали и данас гледамо Пијемонт нашег стремљења и читавог Југословенства.

Постоји у ресору Министарства унутрашњих дела једно одељење које се зове државна зашти-

та. Господо, на црној листи у државној заштити записан је и Васа Стајић, десетогодишњи заточеник, првоборац духовне Војводине, наследник Светозара Милетића, а са њим заједно и ја, добровољац. И ја се налазим да црној листи државне заштите. Сви смо ми били большевички агенти, па кад се преварило и видело да нисмо, онда смо шпијуни. И шта се све није покушавало само да нам се ауторитет не диже и да некима не сметамо у њиховим чисто егоцентричним циљевима. И, господо, та епидемија клеветања честите Војводине, која је била луча просвете и националне мисли читавог Словенског Југа и Словенства, у њој се ствара једна врста епидемије која је заразила чак и неке Војвођане. Догодило се да су неки Војвођани мекушци почели клеветати један другог и то они који нису дали ништа за Уједињење и који су се држали по страни, а међу њима има и таквих који су постигли завидну каријеру у овој држави тиме што су на јавном месту отворено говорили да је Војвођанин, навикавши се у туђини да мрзи туђу државу, пренео ту мржњу и на своју рођену државу.

Господо, ја овога пута нећу да испаднем и да наведем име таквог човека, да сметам успону таквих људи, јер ће се казати да и ја желим да се успишем. Ја припадам оној генерацији која је желела да себе узиде у темеље те заједнице, којој је заједници Војводина од себе много дала. Војводина хоће да и даље даје од себе, али за себе не тражи ништа, него чува свој понос, а тиме и понос целе државне заједнице.

Ја молим да се не мисли тако да постоји као актуелно само Хрватско питање. То је само део комплекса питања. Постоји поред Хрватског питања и Српско питање. Војвођанско питање је само компонента тога Српског питања, које се састоји у питању препорода Војводине, у питању расположења Војводине, у питању Србизма Војводине. Питање онога Србизма Војводине која је Србовала онда, кад се није могло Србовати. Треба поштовати романтичарство у Војводини, Србији, Црној Гори и Босни, јер је Војводина свима овим покрајинама лиферовала прве учитеље. (Пљескање и на десници и на левици и узвици: Живео!)

Ја бих молио господина Министра унутрашњих послова да поведе исто тако рачуна о још једном питању Војводине, а то је питање и Југославије у целини, а то је питање наших мањина. Ја сам овде чуо, из једнога говора нашега друга и колеге народног посланика господина Недића, који је, говорећи о унифицирању Инвалидског закона, мотивисао то једном дивном реченицом. Он је рекао, између осталог, у мотивацији тога Закона, да је интенција Инвалидског закона, као таквога, била да уједини све и да не пита ко је на каквоме фронту осакатан, да не пита ко се на каквоме фронту осакатио, већ да је била жеља да се спроведе пуна равноправност међу сакатима и ратним инвалидима. И ми Војвођани хоћемо и молимо, апелујемо, да се спроведе равноправност не само међу инвалидима већ да се спроведе та равноправност и међу свима честитим грађанима, у овој држави и онима који су здрави. Није потребна равноправност само богалима, већ је потребно да се у еволуцији нашега друштвеног уређења пође даље, да се створи таква заједница у којој ће сваки здрав честит грађанин, без обзира

на веру и народност, моћи испуњавати свој задатак доброг и честитог патриоте према земљи и моћи наћи ухлебља у својој домовини, после чега неће желети да тражи другу домовину. (Повици у дворани: Живео Војвођанин!)

То је стварност у Војводини. Мислим, господо народни посланици, да се до сада једно веома осетљиво, често пута и болно, питање народних мањина није решавало са учешћем Војвођана. Војвођани нису решавали то питање. Оно је решавано само на основу експертиза полицијских органа, који су о томе питању подносили обично онакве извештаје какви су годили шефовима појединих партија. Зато би требало да у сваком Парламенту буде образован један одбор за сва мањинска питања. Тај одбор треба на научној бази да испита мањинска питања и да суфлира Краљевској влади како има да их решава, тако, да то буде у сагласности са нашим највишим националним интересима, имајући у виду и заштиту наших мањина у суседним државама.

То је, господо народни посланици, једино мерило, јер ми не можемо само бољећивост нашу и нашу готовост толеранције имати у виду, него морамо имати у виду и наше дужности о заштити наших мањина у суседним државама. Према томе требало би из овога Парламента да буде образовано једно изасланство, једно парламентарно изасланство, које би отишло у оне државе, где ми имамо наше националне мањине, да проучи на лицу места питање наших националних мањина и да се на основу тога елабората створи један сталан програм, па да то не буде више програм партијских уцењивања, него да буде сталан програм, кога ће свака влада, у највишем државном интересу, спроводити. (Живота Милановић: Да, али мањине дају гласове!) Господо, гласови мањина биће више обезбеђени ако те мањине буду поштоване, а оне ће боље пролазити ако виде ауторитет државе, ако виде да се стара о њима. А он се крњи, ако мањине знају да сутра могу више добити него данас и ако се све то може погазити од стране власти. (Пљескање.)

Господо народни посланици, још само једну примедбу ја хоћу да ставим господину Претседнику Владе и Министру унутрашњих послова. Немојте да ми замерите, сви смо ми, господо народни посланици, ма колико дуго становали у Војводини и наследили особине равничара, по мало и горштаца и као такви носимо још у себи атавистичке особине оног прваштва и жеље за одликовањем. И ми, Војвођани, носимо у себи смисао за романтику. И верујте, да кроз ових 20 година, гледајући како се она наша лепа одликовања деле као плусак достојнима и недостојнима, плачу и крваре нам срца што више пута наиђе такав плусак, — ово сад треба да чујеш ти, Пајо, (окреће се према народном посланику господину Павлу Јововићу) због твог Грола, — па буду одликовани они који су, на пример, писали о нама Србима, о нама Југословенима, да ми претстављамо једну инфериорну расу, — и такав један човек добија Светог Саву трећег реда, да би се Свети Сава преврнуо у своме гробу. (Гласови: Кажите на кога се то односи!) Господо, када бих ја сва та одликовања споменуо, која красе у Војводини недостојне груди, и све оне бивше ministre, и бивше банове, и бивше окружне и среске начелнике, који су њих

предлагали, онда би сте ви тек видели оправданост револта Војвођана какви су све недостојни синови њу репрезентовали, а уједно бисте видели и сав њен револт.

У жељи да, макар овако кратко, својим искреном излагањем допринесем једном стварању братске атмосфере, атмосфере ступања једним коракком ближе оној специјалној мисији, која је поверена пре 40 дана Краљевској Влади, ја, господо, завршавам тиме да желим: нека не живи ова Народна скупштина више, него догле, док часно служи највишим народним интересима, а када не буде служила тим највишим интересима и буде служила само себи, односно својим мандатима, боље је да је не буде и боље је да чиста образа одемо кући. (Бурно одобравање у центруму и на десници.)

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик господин Тришко Жугић.

Тришко Жугић: Господо, ми смо данас чули експозе господина Министра унутрашњих послова и по томе експозеу видимо да Министарство унутрашњих дела изискује веће и јаче оптерећење нашег народа него Министарство социјалне политике и народног здравља и Министарство пољопривреде. Министарство пољопривреде, господо, има у своме буџету на име расхода скоро једну трећину према буџету Министарства унутрашњих дела. Ви сви знате да је ова земља земљорадничка. Ми имамо преко 80% становника земљорадника, а као што видите из цифара овога предлога буџета Министарства унутрашњих дела, о тој најзначајнијој класи у нашој земљи не води се баш толико много рачуна. Баш, господо, зато што имамо овакву цифру буџета Министарства унутрашњих послова, огромну и велику у поређењу са Министарством социјалне политике и народног здравља и Министарством пољопривреде, није никакво чудо, ако ћете дозволити да се изразим на овај начин — нека ми не замери господин Министар унутрашњих дела — ја сматрам да за ово последњих неколико година да се Министарство унутрашњих послова може са пуним правом назвати да је то било Министарство терора, Министарство затварања и прогања и најзад Министарство насиља. Господин Министар унутрашњих дела покушао је на све могуће начине да ублажи режим Министарства унутрашњих дела у претходној влади, у којој је и он био члан. Он нам је овде цитирао колико је било зборована у овој земљи, како на страни владиних људи тако и на страни опозиције, али је господин Министар заборавио да нам каже то, колико је било пријављених а недозвољених опозиционих зборована и колико је било сазваних а растурених зборована по цену затвора и по цену крви. Сви ви, господо, знате то и сви се слажете у томе с нама, бар у својој души, јер сте ви сви људи из народа и могли сте да видите шинкане које су чињене у појединим крајевима ове земље негде више, негде мање, мање онда где је опозиција била јача, ту је полиција била мекша и снисходљивија, а више онде где је опозиција била слабија.

Не само, господо, што нисмо имали у овој земљи слободних зборована и договора него, што је најважније за једну модерну и савремену земљу, ми нисмо имали слободну и јавну реч. И онда није никакво чудо што су се у нашој земљи развијали

рђави програми и што нисмо данас у оном напону развијања до кога смо могли са много мање енергије доћи, да се само радило правилно и озбиљно. Видите, господо, ми у Београду имамо ону Главњачу која је позната још од пре рата. Та Главњача је вршила разорно дејство за време последњих 10 година. То је у ствари била једна гробница слободе грађана, али, господо, не заборавите да поред те Главњаче београдске постоји још једна главњача, а то је наш Пресбиро, јер то је главњача, то је гробница наше слободне речи.

Видите, господо, ја вам нећу цитирати све прогоне у овој земљи. Кад бих вам изнео статистичке цифре оних, који су у затвору претучени, и оних који су још горе прошли, то би била једна огромна цефра која би бацила веома рђаву сенку и на нашу земљу и на наш народ. То би нас одвело далеко, а ја бих са овога места желео да то припадне прошлости тешкој и страшној, са жељом да се са тим једанпут прекине.

Господин Министар унутрашњих послова, први пут од 6 јануара наовамо, признао је са овога места да су многе ствари рађене како не ваља и да се често у овој земљи злоупотребљавала власт. Данас ми имамо признање од Претседника Владе и Министра унутрашњих дела о томе. Ја зато, господо, констатујем, да је то прва појава од 6 јануара до данас.

Видите, господо, ми још нисмо убеђени да ће овај режим, који је наступио са новом Владом, прекинути са старим методама у вођењу наше унутрашње политике. Међутим, господо, ми то тражимо. И после доласка ове Владе ми имамо још шикана по земљи, имамо још притварања, иако нам је господин Министар са овога места рекао, да ће се томе стати на пут. Можда је томе, господо, крив систем. Тај систем већ 10 година влада у овој земљи, и да се тај систем прекине, није то лака ствар за једну Владу из ове већине.

Господо, ми имамо једну масу чиновника, нарочито полицијских чиновника — среских начелника, као што ћете то и ви са деснице признати, који нису осетили терор полиције за време избора. Ви знате шта су за време избора они чинили, наравно не у оној мери као петомажских избора, јер је за време петомажских избора био страхан терор и страшно стање и онда нисмо имали право чак ни да идемо по својим општинама, чак и ми срески кандидати. За време ових избора било је мало више слободе и то само где је опозиција била јака и где полиција није имала прилике да употреби терор, а, господо, где је опозиција била слабија ту је полиција била оштрија. Тако један начелник у једном мом изборном срезу, Срезу шавничком, носио је своју торбу пуну новаца и ишао је од општине до општине, ишао је од села до села, од куће до куће, и стављао ту своју торбу на астал и лунајући често по њој говорио је: „Овде су паре и ко хоће паре, тај мора да гласа за листу др. Милана Стојадиновића”. Таквих појава било је доста у нашој земљи. То нису појаве које само забрињавају, то су појаве које понижавају грађане, јер је срамота за режим, господо, који толерира такве ствари, па то је срамота и за сам наш народ. Ми се сматрамо као културна земља, ми се сматрамо као земља која се убраја у модерне земље савремене Европе, и ако се у нашој земљи буде даље продужавало са таквим ме-

тодама, онда ћемо далеко отићи. Ја се слажем са предговорником, који је врло паметно говорио о једној тези, а то је да се за 20 година нашег заједничког живота рђаво радило из центра. Центар је, господо, прикупио око себе најгоре елементе, који су служили покорно и у Црној Гори, Србији, Турској и Аустро-Угарској. Да се из центра земље радило обратно, данас бисмо имали са свим другу ситуацију у држави.

Предговорник је овде поменуо господина Васу Стајића. Ја тога човека познајем, познајем га и као националног и као социјалног борца. Он ми је био професор. Он чини част не само Војводини него читавој нашој нацији. Али зато Стајића и његовог друштва овде нема, јер се из Војводине тражи Рајић и његово друштво.

Ја сам, господо, већ нагласио да има много ствари које се не допадају нама у опозицији. Али треба да се запитамо зашто смо ми у опозицији? Можда би и нама било много боље да се налазимо у вашим редовима, а не да носимо овај свакидањи тешки терет. Али борба ће се водити до победе, јер је овде у питању не само наша грађанска слобода, коју смо изгубили, него је у питању и то да се једанпут осетимо, да смо у овој земљи сви заједно, да се једанпут и у овоме Дому сви заједно скупимо.

Претседник Владе данас је поново нагласио своју мисију. Он је данас био много опширнији, него што је био раније при давању своје Декларације у овом Дому. Што се мене лично тиче, ја сам још скептик и нисам задовољан оним што је пред овим Домом казано. Ја сам навикао за ових 20 година да слушам непрестано како су сви задихнути лепим жељама и добрим намерама, али се ми не можемо више задовољавати тим лепим жељама и добрим намерама, него хоћемо једанпут стварност, хоћемо дела.

Господо, ви сте већина, ви сте Јереза. Ви данас имате три стуба који вас одржавају. Ја нећу да се вратим на говор господина др. Корошца, који је он држао у Целу. О томе је говорио мој друг господин Тупањанин, а и господин Министар Крек. Хоћу само да подвучем једну ствар, да, кад се тачно посматра ситуација у овом Дому, а и она напољу, да је сасвим разумљиво што ми још нисмо сигурни и што још са неповерењем гледамо у садашњу Владу. Наша би жеља била, а то нас је можда највише и руководило да у овај Дом дођемо, да се што пре пређе на дела. Јер то тражи моја партија, Демократска партија, која је на питању споразума сама себи пребила своју сопствену кичму, јер није водила рачуна о својим сопственим него само о државним и народним интересима. Ја сам једанпут овде, у овој Скупштини већ изјавио, да се ја у својој души осећам исто толико Хрват и Словенац колико и Србин. (Један глас: А зар ниси Југословен?) Ја сам и Југословен, али кад не може бити оно што је идеал нама свима, онда морамо прићи ономе што је потребно да спасавамо јединство и државну заједницу, јер ако се овај рад на споразуму не убрза, него и даље остане на првостепену жељама, онда се морамо озбиљно сви запитати: шта ће даље бити? 20 година се ова земља тресла због овог питања и време је да се томе учини крај. Због тога је углавном и незадовољство у свима крајевима наше земље. И да би се питање хрватско, које је капитално и ком-

пликовано, решило, потребно је у првом реду омогућити да у овој земљи настане права демократија и права слобода. Једно питање не може се решити без другога; док се не реши питање грађанских слобода и док се не уведе права демократија у овој земљи, Хрватско питање не може се решити. (Одобравање на левици.)

Ја ћу, господо, да вам кажем у погледу наше унутрашње ситуације да се мени чини, да се она још и данас креће у старом систему. Ја ћу вам навести један распис г. др. Корошца, који је дао одмах пошто је дошао за Министра у бившу владу г. др. Стојадиновић. Господин Корошец је упутио један распис свима бановима и Управнику града Београда и у том распису од речи до речи стоји ово: „Приметио сам да се у нашој држави на свакоме кораку мучи стока. Ја позивам банове и Управника града Београда да о томе поведу најстрожије рачуна и ако се ухвати неки грађанин да мучи стоку, да буде најстрожије кажњен и да се о томе известим, јер је примећено у иностранству да се стока у Југославији мучи и то баца ружну сенку на нашу државу.” Ја имам тај распис у рукама и кад сам га једном приликом прочитао пред једним овдашњим судом, ја сам изјавио да сам задовољан што је тај распис издат, јер стока је племенито наше благо које треба чувати, али ја сам онда приметио пред судом, да је г. др. Корошец заборавио да пошаље један распис бановинама и Управнику града Београда да не муче људе, да их не туку и не затварају. И као што видите, господо, за ових последњих неколико година водило се рачуна и о стоци, али се није водило рачуна у југословенским грађанима. Надајте се да ће Влада, која је дошла на управу земље, брзо почети са чишћењем овог хаоса и са припремом за прелазак у нормално стање, у коме можемо рачунати да ће доћи до споразума са Хрватима. Демократска партија, која је дала све жртве на том народном послу, водиће борбу до пуне победе, а све докле докле не видим да ће ова Влада почети дати изјаве примењивати и у стварности не могу се задовољити голим и лепим речима и зато ћу гласати против буџета Министарства унутрашњих послова. (Пљескање на левици.)

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Господо народни посланици, пошто је време поодмакло, то ћемо ову седницу прекинути; а наставићемо је после подне у 17 часова са продужењем данашњег дневног реда.

(Седница је прекинута у 14,15 часова.)

(Наставак седнице у 17,20 часова.)

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, наставља се седница. Реч има народни посланик г. Илија Михаиловић.

Илија Михаиловић: Господо народни посланици, да и ја почнем са исте стране са које је јутрос почео господин Претседник Владе и Министар унутрашњих послова да говори: о материјалној страни. Он је данас рекао да та материјална страна није важна, да ће само да помене те цифре, а бесумије да је далеко важнија она друга страна, тј. политичка.

Сад може бити да је то тачно и ја приватим, да је то, можда, тачно, али ипак овде се доноси један буџет од 13 милијарди динара, доноси се

буџет који је за 600 милиона већи него прошле године и то без Финанског закона, који ову цифру још повећава са 2 милијарде. Ја жалим што не видим веће интересовање за тако један важан Финансиски закон, који данас толико оптерећује наш и онако осиротели народ.

Ја сам запазио за све време ове буџетске дебате да нимало интересовања није било баш са ваше стране, код већине, да није нико ни потражио да се штогод по овом буџету уштеди. (Аћим Поповић: Исти је као и прошле године!) Исти је, али само за 600 милиона динара већи. Тачно је, то за вас није ништа. Било је, разуме се, посланика који су желели да се растерете нарочито за оне најнужније потребе и животне намирнице, које су најширим слојевима народа најважније. Говорило се да треба снизити цену дувану, петролеуму, шећеру и т. д., али нико се није постарао да затражи какве уштеде на другој страни да би се могле и ове цене снизити. Овде се говорило и ради тога да би се само чуло да је извесан посланик изишао на говорницу и тражио смањење тих цена. Сасвим оправдано.

Али, господо, требало је потражити на супротној страни растерећење, снижење и т. д. па тек онда захтевати да се ово друго може остварити. Сасвим је оправдана ствар, господо, да су се извесна господа овде ради рекламе требала да чују (Жагор — Чује се: Да говоримо прво о меницама) Ако желите да разговарамо о меницама ја сам ту да разговарамо.

А сад ћу, господо, прећи на политички део, а ово ћемо засада пустити, да други о овоме говори, јер сматрам да ћемо бар толико имати времена. Међутим, у овој Скупштини потешко. Кад буду дошли посланици који ће имати и више воље и више интересовања, па и разумевања, ми ћемо о томе питању тада разговарати.

У оставци г. Цветковића и другова, којом је изазван пад владе г. Стојадиновића, наглашено је, да је та Влада била запрека за решење Хрватског питања. Долазак Владе г. Драгише Цветковића имао би према томе да значи уклањање ове запреке.

Влада г. Цветковића значи промену у развоју наших политичких односа само у толико, у колико је учињен крај раду Милана Стојадиновића. Иначе је она у суштини продужење досадашње политике, ако јој се тј. омогући да и после доношења буџета са овом и овако створеном већином и Народном скупштином остане на управи земље. Она може припремити пут за решење Хрватског питања само тако, ако се после задовољења најхитнијих државних потреба уклони заједно са Скупштином изабраном добро познатим методама насиља и безакоња од 11 децембра 1938 године.

Влада г. Цветковића потекла је из Југословенске радикалне заједнице, којој је и данас бар номинални вођа г. Милан Стојадиновић. Може ли се и сме ли се претпоставити да је за све оно што је рађено до 3 фебруара о. г. одговоран само и једино Милан Стојадиновић и нико други? Може ли се озбиљно веровати да је у вођству Ј.Р.З. само први јерарх био црни ђаво, а обадва друга јерарха и све остало одабрано друштво невини анђели? Не може никако. Сви они, сви чланови владе Милана Стојадиновића и цела Ј.Р.З. носе солидарну одговорност за све оно што је Стоја-

диновић радио. И сви чланови Владе г. Цветковића, осим Министра војног и Министра иностраних дела, носе исту одговорност. (Драгослав Пантовић: И ти за Петра Живковића!) Јесте, и ја за Петра Живковића! Тачно! (Гласови са деснице: И ми носимо одговорност сви скупа као и ви, за 1935 годину!) Тачно, господо, наравно, од тога не бежимо! (Драгослав Пантовић: И за онај терор из 1935 године!) Господине Пантовићу, боље да не разговарамо о терору, ни о садашњици ни о прошлости, да ја и ти не расправљамо то, јер се бојим да се не сврши на твоју штету. (Смех, веселост и плескање у дворани).

Ј.Р.З. је три и по године радила као инструмент политике г. Стојадиновића. Она је под његовим вођством ишла и у изборе, и с краја на крај земље одушевљено и бурно клицала своме вођи. Стојадиновић је злоупотребом државне власти осигурао Јерези и гласове и мандате. У том су га свом снагом и безобзирношћу помагали сви његови министри, у првом реду његов Министар унутрашњих дела. На збору „Привредника“ у Љубљани 5 децембра 1938 године г. Корошец је славио велике успехе „нашег премијера“ Милана Стојадиновића у спољашњој, привредној и унутрашњој политици. Управо на збору у Љубљани, 8 децембра, који му је приредио г. Корошец, а где је по лажном извештају Пресбирао било 100.000 људи, одржао је г. Стојадиновић, уз опште бурно клицање и уз грљење са г. Корошецом, пред лицем целог збора најагресивнији изборни говор. А сада, пошто су се сви користили сумњивим успесима његовог законитог и насилног рада, одједном га се сви одричу, а они најближи бацају се чак и камењем на њ. (Гласови са деснице: Нико се није одрекао, као што сте се ви одрицали!) Ми се нисмо одрицали као ви што се одрицете Стојадиновића! (Гласови са деснице: То је наша интерна ствар! Ми ћемо то сами да расправимо).

Влада г. Цветковића . . . (Плескање и узвици: Живео Цветковић!) . . . ипак верује да и после доношења буцета може продужити неку своју нову политику с већином коју јој је дао Милан Стојадиновић. Она би хтела да и данас још у исти мах обдржи две сасвим супротне тврдње, једну да је Милан Стојадиновић као Претседник Владе био запрека решењу Хрватског питања, а другу да ће г. Милан Стојадиновић као Претседник и вођа Ј.Р.З. послужити решењу тога питања. Влада нема критеријума ни осећања за то, да већ само образложење оставке од 3 фебруара значи поражавајућу осуду политике, за коју је одговорна и она сама и целокупна Ј.Р.З., а не само Милан Стојадиновић. Главни орган Ј.Р.З. „Самоуправа“ после доласка Владе г. Цветковића пише да је Ј.Р.З. „позвана да изврши једну велику мисију“, да је Ј.Р.З. један од основних постулата нашег унутрашњег сређења, да је у своје редове сврстала више од милион и по „свесних“ грађана Југославије. (Повици са деснице и центрума: Тако је! — Хоћете ли и ви у њу да приступите?) Не знам да ли ћете ме примити, тога се бојим! Будите мирни и спокојни ни вас ускоро нигде неће бити. Ви знате врло добро да сте свршили своје.

Другим речима, ЈРЗ би хтела да с лажном већином гласова која јој је под вођством г. Стојадиновића силом дата, или једноставно уписана код прошлих избора, даље води политику Југо-

славије под вођством г. Цветковића и врши одлучан утицај у решавању државних проблема . . . . (Протести на десници и у центрumu: Народ јој је дао то поверење) . . . у првом реду Хрватског питања. Ако је ово мишљење Владе г. Цветковића, онда је то једна огромна заблуда, штетна и опасна за наш политички и државни живот. Никакве мисије нема ЈРЗ, нити она претставља какву народну и државну потребу. Нико не може имати ништа против тога да и ЈРЗ сарађује и учествује у вођењу државне политике . . . (Гласови са деснице: Охо, важна изјава!) . . . али само са снагом коју покаже и добије на слободним изборима по новом демократском изборном закону са тајним гласањем. (Повици из центрума и са деснице: Нека буде! — И ми то тражимо, и ми смо за то!) Вештачка већина од 11 децембра, нити јој даје каква права, нити претставља њену стварну снагу. Њена је једина мисија да посвршава неопходне државне послове и да иде. (Један глас са деснице: А ко ће онда доћи? Ви, ако добијете већину, господо. (Гласови са деснице: Добили смо је већ једном!) Ви врло добро знате како је та већина добијена, а ја исто тако!

Влада г. Цветковића учинила је добро што је из предлога Финансиског закона изоставила неке страшне амандмане, којима се г. Стојадиновић, опијен влашћу и величином „вође“, спремао да земљу гурне у вртлог најтежих сукоба, можда и у катастрофу. Нема додуше никакве сумње да би иста ова господа с одушевљењем прихватили и ове амандмане, да је г. Стојадиновић остао на власти, али је свакако добро што је та опасност уклоњена.

Само није добро што је у предлогу Финансиског закона задржан читав низ овлашћења којима се на Владу преноси законодавна власт. Влада г. Стојадиновића добила је четири пута овлашћења да донесе политичке законе и зато може бити оправдано да се после оваквог грубог и суровог гађења примљених обавеза новим овлашћењем за те законе убрза развој догађаја. Сва друга овлашћења сличне природе сувишна су, непотребна и опасна. Њима се Парламенту одузима законодавна власт, а поред тога ова Влада не може доћи ни у положај да та овлашћења изврши, ако се политички живот у земљи буде правилно развијао.

Већ је у образложењу оставке од 3 фебруара речено да треба припремити пут и приступити што пре коначном решењу Хрватског питања.

У Декларацији Владе г. Цветковића, од 16 фебруара та је мисао опсежније изложена и изражена. Нема никакве сумње да је решење Хрватског питања животна и хитна потреба државног сређивања, која иде испред свега другог. И прилике у земљи и догађаји око нас у Европи и у целом свету траже безусловно да што пре стварамо здраве услове и основе потпуној народној солидарности. Али се и ту мора поново нагласити, да ни ова већина, ни ова Народна скупштина, ни Влада, која је из ње потекла, нису позвани да са данашњег свог положаја решавају Хрватско питање. Они могу извршити само потребне неопходне радње, да се народу омогући да својом слободно манифестованом вољом изабере Народну скупштину, која ће у сагласности са Круном, приступити решавању основних државних питања.

Југословенска национална странка је, улазећи у изборну сарадњу с блоком опозиције, нагласила у складу с мишљењем целокупне опозиције, да сматра да је решење Хрватског питања првенствени и битни народни интерес, и да га народ осећа као основни битни услов пуне равноправности неопходне за обезбеђење будућности државе. Она је у том изборном споразуму заједно с другим групама нарочито подвукла, да постоји одлучна воља да се после избора приступи заједничком раду, како би се у заједници с Круном ово питање решило на задовољство народа. А већ је сам изборни споразум ставио ван дискусије сагласност у битним принципима државе, као што су монархија, Династија, народна одбрана, интегритет граница, грађанске и политичке слободе и парламентарна владавина. И у свом посебном саопштењу ЈНС је истог дана, кад је проглашен изборни споразум, истакли, да ће настојати и помагати да се коначна консолидација државе убрза и доврши што пре, у првом реду решењем Хрватског питања, што безусловно и неодложно захтевају највиши животни интереси заједничке и неразделиве судбине Срба, Хрвата и Словенаца.

Сигуран сам, да ће странка којој припадам остати до краја верна овој обавези, коју је примила јавно пред народом и за коју је отворено ишла и у изборну борбу. ЈНС има своју изражену националну идеологију, свој програм и своја начела, она остаје верна својим идеалима Југословенског јединства. Али она у исто време види, зна и осећа, да су данашња времена необично тешка и судбоносна, нарочито за државе Средње Европе и Балкана, међу њима и за Југославију, и зато верује да се и по цену жртава мора учинити крај унутрашњем раздору и постићи хитна консолидација државе, решењем Хрватског питања. ЈНС је дубоко свесна да се наши народни државни проблеми могу решавати само споразумом, који би на једној страни обезбедио потпуну праведност, социјалну једнакост и равноправност за све, а на другој страни појачао осећања опште солидарности и искрене бриге за стварање снажне државне целине, која је, мислим, једнако потребна свима. Свакако, ЈНС неће ни у ком случају ништа учинити нити припомоћи што би могло дејствовати као запреке или сметња остварењу споразума, за који се буде изразила снага и воља већине народне и који слободно изабрана Народна скупштина прими у сагласности с Круном. ЈНС ће исвојим ставом према споразуму и раду на изграђивању тога споразума остати непоколебљиво верна свом схватању, да читавим својим политичким радом мора увек, без резерве и без обзира на жртве стајати у служби Краља и Југославије. Сва наша брига и сви наши напори морају ићи за тим да се младом нашем Краљу, сину Великог Краља Мученика, преда држава у којој су већ остварени сви битни материјални и духовни услови коначног сређивања државних питања на задовољство целокупног народа, јер нам је изнад свега мисао: да је југословенска држава једнаком медом и истим правом држава и Срба, и Хрвата и Словенаца. (Пљескање и одобравање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. др. Хамид Ефендић.

Dr. Hamid Efendić: Gospodo narodni poslanici, dosadašnji tok diskusije po predlogu budžeta Mini-

starstva unutrašnjih poslova kretao se po jednom terenu za koji možemo slobodno reći da je bio čisto politički. Dozvolite mi, gospodo, da začas skrenem tok diskusije na jedan drugi paralelni kolosek, na kolosek upravno-politički i da se osvrnem sa par reči na jedno pitanje, na jedan problem koji uveliko interesuje veliki deo naroda u našoj državi. Mislim na pitanje, na problem funkcionisanja naših političkih samouprava, a u prvom redu naših opština.

I po prirodi svojih funkcija i po Zakonu o unutrašnjoj upravi i po Zakonu o banskim upravama i po Zakonu o opštinama, Ministarstvo unutrašnjih poslova je ona ustanova koja vrši kontrolu nad radom i funkcionisanjem naših političkih samouprava, bilo neposredno, bilo preko svojih podređenih organa, preko kraljevskih banskih uprava i sreskih načelstava. Po prirodi svoga zadatka, Ministarstvo unutrašnjih poslova bilo bi i jeste pozvano, da se pobrine da ove naše političke samouprave pravilno funkcionišu i da se brine oko uklanjanja svih smetnji koje kočе pravilan rad naših samouprava pa bile te smetnje i finansiske prirode.

Kod nas, gospodo, na području Bosne i Hercegovine, a naročito na području Vrbaske banovine, političke samouprave, a naročito negradske opštine, ne funkcionišu onako, kako bi trebalo da funkcionišu, i kako je to sam zakonodavac želeo. Ne funkcionišu iz više razloga, a u prvome redu zbog pomanjkanja dovoljnih finansiskih sredstava. Gospodo, na našem području, na području Bosne i Hercegovine, do 1928 godine, nije bilo obligatnih seoskih opština. Bila je tu i tamo po koja fakultativna opština, ali nikako obavezna. Te godine osnovane su opštine i njima je kasnije Zakonom o opštinama propisan delokrug, delokrug koji je dosta veliki i širok. Ministarstvo unutrašnjih poslova nije mnogo vodilo brigu da li ove naše seoske opštine mogu da ispune one zadatke koji su im stavljeni po Zakonu o opštinama. Mnogo toga po Zakonu o opštinama mogu da vrše naše opštine na području kulturnom, socijalnom, higijenskom itd., ali od svega toga, ako podete da pogledate naše opštine po selima, nećete naći skoro ništa. Ceo rad naših seoskih opština sastoji se u tome da vrše razne poslove za račun države i da u samoupravnom delokrugu vrše samo to, da plaćaju predsednika opštine, beležnika opštine, opštinskog pandura i opštinskog ovrhovoditelja.

O nekom kulturnom, socijalnom i higijenskom radu sa strane seoskih opština nema skoro nigde ni govora. Gdegod dodete u naša sela, čućete žalbe na postojanje seoskih opština u ovakvom obliku. Ako dodete u dodir sa seljacima, kazaće vam: »... Pa ono što danas možemo svršiti u našoj opštini, to su nam ranije svršavali muktari i knezovi — starešine sela!«. — A to se sastoji, uglavnom, u tome, da danas seljak kod samoupravnog delokruga kod svoje opštine isposluje jedino marvenu putnicu. Istina, opštine vrše izvesne poslove za račun države, naplaćuju dužne takse, dostavljaju razna rešenja, izvršuju izvršne presude sreskih načelstava i, što je naročito važno, vrše vojni referat za račun Ministarstva vojske i morarice.

§ 79 Zakona o opštinama kaže, da je opština dužna saradivati i u drugim mesnim poslovima državne uprave prema postojećim propisima i zakonitim naredbama državne vlasti. Zakonom se mogu poveriti opštinama takvi poslovi, ali treba da je jednovremeno predviđeno i pokriće troškova, koji

su skupčani sa izvršenjem tih poslova. Ti su poslovi povereni opštini, ali se nije postupilo po izričitom zakonskom propisu; nije se Ministarstvo unutrašnjih poslova pobrinulo za pokriće onih troškova, koji nastaju za naše opštine time što moraju vršiti izvesne poslove za račun države.

Rekao sam da su opštine kod nas, na području Bosne i Hercegovine, kasnijeg datuma i da je njihovo funkcionisanje takoreći u znaku detinjstva. I, kao što se uz dete moraju da brinu roditelji ili staratelji, da pomažu da se dete postavi samo na svoje noge, tako je, gospodo, po mome dubokome uverenju, dužna i država da se pobrine za ove nove ustanove, koje su tek u stvaranju i da im omogući da finansiski mogu da postoje. S tim u vezi, treba da napomenem način finansiranja naših opština.

Gospodo, mi u našoj državi imamo razne sisteme kod naplate opštinskih prireza i dažbina. Dok u Sloveniji imamo slučaj da država ubira opštinske prireze za račun opština i dostavlja ubrane svote opštini na raspoloženje, dotle imamo obrnut slučaj u Savaškoj banovini i u delovima Dunavske banovine: da opštine ubiraju državnu porezu i daju u državnu kasu, a kod nas na području Bosne i Hercegovine imamo treći slučaj — da radi svako za svoj račun: država ubira sebi porezu kako zna, a opština sebi kako zna. Ako imamo u vidu da period opštinskog odbora, opštinske uprave, a naročito predsednika opštine, traje samo tri godine, onda možete shvatiti da naplata tih opštinskih dažbina ne može biti onakva, kakva bi bila da tu naplatu vrše poreske uprave. Tu su razni obziri zbog postojećih izbora. Predsednici opština i opštinske uprave ne žele da se zamere opštinskim biračima, gleda se kroz prste, a posledica svega toga je da opštinske blagajne ostaju redovno prazne i da imamo u velikom broju opština slučajeve da ni opštinski beležnici ne primaju platu po godinu dana, a o drugim službenicima da i ne govorim. Banske uprave svake godine prisiljavaju opštinske odbore da unose pojedine stavke u svoje budžete.

Te se stavke unose i banovina ih odobrava, ali redovito te stavke ostaju nerealizovane, a razlog je u tome što je kod nas stanovništvo vrlo siromašno. Zbog toga se nameće potreba da se za funkcionisanje naših opština, u interesu i narodnom i državnom, odredi sa strane Ministarstva unutrašnjih poslova naročita subvencija, koja će omogućiti da i kod nas opštine mogu da rade onako, kako rade u drugim krajevima.

Ali ima još jedna stvar koju treba spomenuti. Dok su u krajevima ranije Kraljevine Srbije opštine vršile i vrše jedan deo sudovanja u predmetima do 500 dinara, a to je slučaj i u nekim delovima Dunavske i Savaške banovine, dotle kod nas svega toga opštine nemaju. Sve ono što opštine kod nas mogu da rade to rade i u drugim krajevima, ali što rade u drugim krajevima kod nas ne mogu, jer za to nema zakonske mogućnosti.

I zbog toga mi moramo naročito pozdraviti onu odredbu u predstojećem Finansijskom zakonu, koja ovlašćuje Kraljevsku vladu da donese novelu u Zakonu o opštinama.

Ja molim gospodna Predsednika Kraljevske vlade da ovome pitanju posveti naročitu pažnju i da preko naročito određene komisije proučava pitanje naših opština, i tako u pretstojećoj noveli donese potrebne odredbe da i naše opštine mogu funkcionisati kako

je to poželjno. Po sadašnjem stanju stvari Zakona o gradskim opštinama i po Zakonu o opštinama, imamo i gradskih (varoških) i seoskih opština sa različitim brojem stanovnika. Imamo i varoških opština sa preko osam do deset hiljada stanovnika, a imamo i seoskih opština sa dve hiljade stanovnika. Opštine u selima ne mogu se meriti jednom merom kao one u većim varošima, gde je i kulturni i materijalni život mnogo razvijeniji, i zato sam mišljenja da bi Zakon o opštinama trebalo izmeniti, odnosno dopuniti ga u tom pravcu da se ustanove tri tipa opština, i to: gradskih, varoških i seoskih.

Tako stoji stvar sa funkcionisanjem naših seoskih opština u Vrbaskoj banovini i u Bosni i Hercegovini, a isto i sa funkcionisanjem banovinske samouprave, odnosno Kraljevske banske uprave u Banjoj Luci, jer mi emamo samoupravu, već samo samoupravu Kraljevske banske uprave.

Prilikom osnivanja banovine, država je naredila banovini, kao samoupravi, da zaključi zajam kod Državne hipotekarne banke za podizanje zgrade za smeštaj državnih i banovinskih ureda u Banjoj Luci. Zajam je iznosio 42 miliona dinara, a bio je zaključen pre nekih osam godina, i taj dug danas iznosi oko 38 miliona dinara. Godišnji anuitet koji banovinska uprava iz svoga budžeta mora da plaća Državnoj hipotekarnoj banci iznosi 3 miliona i 800 hiljada dinara svake godine.

Ja mislim da nije pravo ni pravično da u Banjoj Luci državni uredi budu smešteni besplatno u zgradi banovine, za koju banovina mora da plaća teške kamate, kad to nije slučaj ni u Beogradu ni u Zagrebu.

Zato bi bilo pravično da država preuzme jednu tangentu u plaćanju anuiteta, da se sračuna koliko pada na državu, a koliko na bansku samoupravu i da taj deo država kao tangentu plaća Državnoj hipotekarnoj banci. Time bi se omogućilo da banovina može onaj deo novca, koji plaća Državnoj hipotekarnoj banci, upotrebiti na druge svrhe.

Kada je govor o kontroli samoupravnog života kod nas, ne mogu, a da ne spomenem naročito upravno odeljenje kod Kraljevske banske uprave u Banjoj Luci, koje vrši svoju funkciju na jedan način, za koji se ne može reći da odgovara opštim potrebama.

Ja molim gospodina Predsednika Kraljevske vlade i Ministra unutrašnjih poslova da naročitu brigu posveti personalu u upravnom odeljenju Kraljevske banske uprave u Banjoj Luci, kako bi se tamo stvari pravilno i u skladu sa zakonom bolje odvijale.

Kada su posle 6 januara na čelu naših opštinskih uprava imenovane nenarodne opštinske uprave, te uprave, gospodo, zaključivale su velike zajmove, ne ispitujući korisnost i rentabilnost onoga u što su te zajmove ulagali, i tako se desilo da je veliki deo naših varoških opština prezadužen i da ne može da odgovori svojim obavezama. Ovakvo stanje predstavlja Opština bosansko-dubička, u kojoj je nenarodna opštinska uprava pre nekih osam godina zaključila zajam od dva i po miliona dinara za klaonicu i još neke druge luksuzne ustanove. Na račun ovoga zajma otplaćeno je privatnim bankama do sada preko milion i po dinara, a još uvek saldo iznosi skoro 5 i po miliona dinara. Banka je zatražila ovih dana prodaju imanja, koje je procenjeno na dva miliona dinara, tako da će opština i dalje, kad joj se proda

ceo inetak, ostati dužna preko dva miliona dinara, mada je otplatila do sad na račun svoga dugovanja preko milion i po dinara.

S tim u vezi nameće se pitanje razduženja varoških opština na jedan način kako su naši zemljoradnici razduženi.

U interesu je i narodnom i državnom da se ove opštine postave na vlastite noge, da se izvuku iz finansijskih neprilika i da mogu da izvrše one zadaće, koje su im zakon i priroda njihovih funkcija postavili.

Verujući da će Kraljevska vlada, naročito naš Gospodin Predsednik Kraljevske vlade i Ministar unutrašnjih poslova g. Cvetković o ovome povesti računa i doneti rešenja, koja će zadovoljiti opravdane potrebe i zahteve, izjavljujem da glasam za budžet. (Burno pljeskanje u centru i na desnici).

Председник Милан Симоновић: Има реч народни посланик Бранко Аврамовић.

Бранко Аврамовић: Господо народни посланици, пред нама је буџет Министарства унутрашњих дела, буџет онога Министарства које држи ред и поредак и јавну безбедност, другим речима које чува државу изнутра. Чули смо експозе и говор господина Председника Краљевске владе и Министра унутрашњих дела који је био врло значајан. То је управо друга декларација његове Владе или додатак Декларацији.

Господо народни посланици, сви смо ми свесни да прилике у земљи захтевају сарадњу свих делова нашег народа са државом. Ради се о споразуму са Хрватима. Пре би се могло рећи да се ради о сарадњи Хрвата са државом, о њиховом учешћу у јавном животу државе у правом смислу. Партиски споразум између Хрвата и неколико србијанских партиских фракција... (*Душан Бранковић:* Ради се о народном споразуму а не о партиском споразуму!) Партиски споразум између Хрвата и неколико србијанских партиских фракција формално постоји, али то није тај споразум који је потребан Југославији и који решава унутрашње проблеме. Народна радикална странка, многозаслужна странка за Краљевину Југославију, имала је у прошлости већ са браћом Хрватима за време живота наших великана Пашића и Радића један такав државотворни споразум. Изгледало је да ће новостворена странка односно заједница између Радикала, Словенске људске странке и Југословенске муслиманске странке моћи да начини један споразум са Хрватима, по коме би Хрвати пришли сарадњи са државом и учествовали у јавном животу Краљевине Југославије. Нећу да улазим у разлоге, односно узроке, зашто се до сад није постигло да дође до тог жељеног споразума. Мишљења су подељена, ко је крив, што до тога споразума није дошло. Влада г. Цветковића има тај задатак да се постигне споразум са Хрватима, односно да Хрвати почну јавно учествовати у животу Краљевине Југославије.

Ја сам уверен да ће г. Председник владе Драгиша Цветковић, потпомогнут од пленума клуба Југословенске радикалне заједнице и целе странке, успети да са Хрватима начини тај многожељени братски споразум. Ми смо спремни и на жртве, али држава и снага њена морају се чувати. Желимо да у том споразуму Југославију видимо целу и моћну у којој ће цветати народно благостање. Господо народни посланици, Председник Краљевске

влде г. Цветковић је пореклом из оне странке која је стварала ову државу, у њој није добио положај наследством него својим личним радом и партиском каријером одоздо. Верујем у њега и његову способност и желим му успеха из свег срца.

Господо народни посланици, данас смо ми после уводне речи, односно после експозе г. Председника Краљевске владе чули разне говорнике и са левице и са деснице. Између осталог потребно је, овде нарочито нагласити то да Министарство унутрашњих послова треба будно да чува јавну безбедност у нашој земљи. Господин Председник Краљевске владе изволео је рећи да се комунизам у нашој земљи камуфлира и да се скрива у разним облицима и разним групама.

Господо народни посланици, комунистичка партија јавно у нашој земљи не постоји, али она се спретно увукла свуда и на сва места, нарочито успешно комунизам делује у опозиционим странкама. У опозиционим странкама њима врло угодно дође да се сакривају, јер опозиција много парадире и разговара и говори о народним слободама, и тако комунистима врло угодно дође да и они учествују у ширењу тих народних слобода. (*Душан Бранковић:* Који су то комунисти у нашој странци?) Драги мој пријатељу, код тебе у странци којој ти припадаш има један човек који се зове Драгољуб Јовановић. На послетку да ја тебе запитам, пошто твоја странка често чеपर्ка у наше партијске односе ко претставља земљорадничку странку? Да ли Јован Јовановић, да ли Др. Драгољуб Јовановић или г. Воја Ђорђевић (*Душан Бранковић:* Шта се то тебе тиче! Којој партији ти припадаш, јер си до јуче био члан партије Петра Живковића, до недавног времена др. Милана Стојадиновића а данас Драгише Цветковића?). Шта се то тебе такође тиче. Мени је вођа Југославија, а програм унутаристички југословенски програм.

Господо народни посланици, разне сељачке заштите које су се појавиле за време избора, то су врло штетна акција која угрожава јаван ред и поредак у нашој земљи и Министар унутрашњих послова у интересу јавнога реда и поретка треба да настане да искорени нелегалне и илегалне организације у нашој земљи па ма којој странци оне припададе.

Господо народни посланици, Југословенска радикална заједница, она странка којој ја припадам, она помаже Краљевску владу господина Драгише Цветковића. То је она странка која жели целину и недељивост Краљевине Југославије. Што се тиче извесних програмских и статутарних промена, у сваком случају у једној странци може бити приговора о статутарним променама, али најважнија и она најглавнија и основна тачка програма то је чување народног и државног јединства. И, господо народни посланици, ја са своје стране, као члан те странке, поздрављам акцију Краљевске владе која иде затим да се створи споразум са браћом Хрватима; али да тај споразум буде такав да сачува народно државно јединство.

Господо народни посланици, наш државни, јавни и политички живот у току ових 20 година доживљавао је много промена. А те промене дешавале су се често пута, и може се рећи, готово увек, по потреби саме државе. Народна радикална странка, која је, фундаментална странка, била је, скоро у свима тим режимима, она је много заслужна за стварање ове наше државе. Тај програм

ове Народне радикалне странке, он је скоро у целисти ушао у програм Југословенске радикалне заједнице, и ми, који смо раније припадали Народной радикалној странци, чланови смо и ове наше садашње странке Југословенске радикалне заједнице. Нама је потпуно чиста и мирна савест, (Душан Бранковић: А Божа Максимовић?) Драги мој пријатељу, и Божа Максимовић је припадао Народной радикалној странци, и Божа Максимовић је човек који ће данас-сутра бити потребан нашој држави.

Господо народни посланици, наша странка сматра да ће своју задаћу и своју улогу и код овога прављења споразума са браћом Хрватима са успехом свршити. Разуме се да ће у томе споразумевању добро доћи све народне снаге које желе да се тај споразум у духу јединства и да се у духу снажења наше државе темељно спроведе и верујем да ће нам добро доћи и све странке које буду то захтевале и тражиле и буду пришле томе споразуму (Душан Бранковић упада у говорнику у реч). Драги мој Душане, ви земљорадници којих има данас девет, изабрани сте махом гласовима других странака, између осталих и ваш Тупањанин изабран је гласовима Мачековим, и ти, драги пријатељу, такође си изабран Мачековим гласовима, и ваш претседник странке, г. Јоца Јовановић је изабран у Тополи радикалским гласовима.

Господо народни посланици, изјављујем да ћу, пошто имам пуно поверење у Краљевску владу и у Претседника Краљевске владе господина Министра унутрашњих послова гласати за овај буџет. (Пљескање у центруму и на десници).

Потпретседник Алојзиј Михелчич: Реч има народни посланик г. Аћим Поповић.

Аћим Поповић: Господо народни посланици, узимам реч о ресору Министарства унутрашњих послова не ради критике буџетског нити политичког дела поменутог Министарства, већ да укажем и упозорим на фактичност спољне службе Министарства унутрашњих послова и Министарства грађевина.

Према закону о устројству Министарства грађевина и његове спољне службе, техничка одељења банских управа и технички одељци при среским начелствима јесу установе спољне службе Министарства. Установљавање техничких одељака при среским начелствима базира се на § 51 Закона о банској управи, према коме се за техничку службу установљавају при среским начелствима технички одељци, чија седишта и територијална надлежност одређују споразумно Министри грађевина и унутрашњих послова. По пропису § 51 Закона о банској управи, ови одељци, сваки на својој територији, имају да врше послове из области ресора Министарства грађевина складно са прописима §§ 28 и 29 Закона о унутрашњој управи, а потчињени су како среском начелнику на чијем подручју им је одређено седиште, тако и среском начелнику на чијем подручју обављају конкретан посао. Из §§ 28 и 29 Закона о унутрашњој управи на који се позива § 51 Закона о општинама банске управе, следује: да су технички одељци односно технички референти и органи среских начелника, као старешине опште управне власти I степена, да не сачињавају посебна надлештва и да

свој рад обављају по упутствима среског начелника, т.ј. да своју функцију врше у саставу среских начелства а под његовим старешинством. На основу наведених законских прописа установљено је на државној територији око 70 техничких одељака, што чини просечно по један одељак на пет срезова. Међутим, наведени законски прописи по којима би ови одељци имали да функционишу у саставу среских начелства а под старешинством среских начелника нису се до данас могли да уведу стриктно у живот, јер су се сукобили са стварношћу и потребама несметаног рада ових установа. Технички одељци нису у ствари изнова образоване установе, већ су настали преображајем из дотадањих техничких секција којима су претходили грађевински одељци при окружним начелствима. Према томе, континуитет у раду техничких одељака наслеђен је од установа које су претходиле образовању одељака, по обиму рада у времену од образовања грађевинских одељака при окружним начелствима до образовања садањих техничких одељака знатно се проширило. Док су некадашњи грађевински одељци имали у своме делокругу рада пројектовање, изградњу и одржавање државних путева и грађевина, и само формални надзор над пројектовањем, изградом и одржавањем окружних, среских и општинских грађевина, дотле садањи технички одељци имају у своме делокругу рада: пројектовање, грађење и одржавање државних и бановинских путева; пројектовање, грађење и одржавање државних и бановинских зграда и пројектовање и надзор на грађењу школских зграда, пројектовање, грађење и надзор над извођењем хидротехничких грађевина, употребу народне снаге на бановинским путевима, примену Закона о искоришћавању водених снага и грађевинских закона; све послове по Закону о државним и недржавним путевима и уредбама донетим на основу тих закона; надзор над пројектовањем и изградом општинских грађевина. Да би се имала пунија претстава о обиму рада садањих техничких одељака довољно је напоменути да они врше послове које су раније обављале три техничке установе: грађевинске, односно техничке секције, хидротехнички одељци и грађевинска одељења бивших обласних самоуправа. Па не само да се у времену од образовања грађевинских одељака до установљења садањих техничких одељака повећао обим рада и надлежност, већ су садањи технички одељци и територијално већи од некадашњих грађевинских секција. Речено је напред, да се територијална надлежност техничких одељака простире просечно на пет срезова док је у време постојања грађевинских одељака при окружним начелствима било мало округа који су имали по пет или више срезова, а сад, међутим, има доста техничких одељака који имају по 6, 7, 8, па и више срезова у својој територијалној надлежности установа спољне службе Министарства грађевина. Образовање техничких одељака повукло је собом као неизбежну последицу повећање особља у тим установама тако, да има одељака који имају по 90 службеника државних и бановинских, рачунајући ту и путаре.

На челу некадашњих грађевинских односно техничких секција стајао је као шеф најстарији инжењер. То је било специјално истакнуто у чл. 12 Уредбе о устројству Министарства грађевина од 10 децембра 1920 године; тај шеф био је од-

говоран за све послове у његовој секцији. Истим чланом Уредбе наглашена је потчињеност секције тадашњим грађевинским дирекцијама као и потчињеност ових Министарству. Уредбом о устројству Министарства грађевина од 10 децембра 1920 године, као и доцнијом Уредбом Министарства грађевина био је установљен ред у односима спољне службе Министарства, тако да је иста пред доношењем Закона о банској управи у тадањем свом обиму беспрекорно функционисала.

Господо народни посланици, образовањем техничких одељака по § 51 Закона о банској управи настала је у раду спољне службе Министарства грађевина извесна пометња, па би вероватно дошло и до већих поремећаја да ранији односи у спољној служби Министарства нису својом традицијом дејствовали против нереда. Тако: по слову члана 29 Закона о унутрашњој управи требало је одељке утопити у састав среског начелства али то се ни до данас није могло потпуно консеквентно извести, јер је немогуће да једна установа, која по свом територијалном обиму и делокругу рада чини једно надлештво у правом смислу речи, улази у састав начелства среза, чија се надлежност протеже само на дотични срез. По чл. 29 Закона о унутрашњој управи, старешина одељка је срески начелник од кога стручни референт прима упуства за рад. Међутим, срески начелници до данас нису испољили никакву нарочиту иницијативу у руковођењу техничких одељака, па будући савим апсорбовани својом дужношћу управне власти не испољавају чак ни нарочити интерес у раду потчињених им одељака. По § 51 Закона о банској управи установљавају се технички одељци а члан 29 Закона о унутрашњој управи предвиђа стручне референте као органе среског начелника. Међутим, ни једним решењем од образовања одељака до данас нису именовани ти стручни, у овом случају технички, референти, нити пак стручне старешине техничког одељка, тако да су технички одељци при њиховом стварању били обезглављени, јер дотадањи шефови секција нису имали никаквог законског ослоња да у ново установљеним одељцима задрже свој ранији старешински положај а функционисање једне овакве установе без стручног старешине немогуће је замислити. Исто тако, у Закону о банској управи није уочљиво истакнута потчињеност техничког одељка техничким одељцима банских управа. Међутим, технички одељци своју службу фактички врше под непосредним надзором и под директивама својих техничких одељења при банским управама.

Атрибут старешинства среских начелника у техничким одељцима имао би се издвојити у свим важнијим функцијама ових установа, па свакако и у расподели кредита и наредбодавства. По одобрењу буџета, неке банске управе делегирају техничким одељцима кредите по материјалним расходима за целу буџетску годину, а одељци с обзиром на висину делегираних им кредита чине распоред истих, односно састављају програм радова у тој буџетској периоди. Поступајући стриктно по закону овај би се посао имао обављати споразумно са свим среским начелницима на територији дотичног одељка. Међутим, поставља се питање: да ли је практично могуће постићи споразумно правилну расподелу кредита по срезovima; да ли ће поједини срески начелници бити у стању да об-

јективно уоче и оцене потребе других срезова све и када би те потребе познавали и имали могућности да их упознају, и да таквим потребама даду првенство пред потребама свога среза, и на који начин обавити истовремено то споразумевање на територији једног одељка који има нпр. 8 срезова.

Сличне тешкоће појављују се и у погледу наредбодавства. Доследно законском наређењу, да је за извесан посао, који одељак обавља, надлежан срески начелник на чијој се територији тај посао извршује, ова би се надлежност имала у првом погледу да манифестује у наредбодавству за исплате по том послу. Међутим, да ли је практично и изводљиво, и по интересе и експедитивност службе корисно, да један одељак који нпр. има 8 срезова за своје кредите има 8 наредбодавца? И како поступити у овом случају где се, нпр. врши набавка материјала или оправка на једном путу који на подручју одељка пролази кроз два или више срезова, где се посао третира као целина, јер би његово дробљење на мање деонице било неумесно и нерационално?

По § 35 Закона о чиновницима старешина надлештава дужан је у току године припремити податке за оцену службеника. Да ли је у могућности срески начелник, као старешина опште управе и једини законски старешина техничких одељака, припремити податке за оцену техничких службеника пратећи рад у току године сваког појединог службеника, кад апсорбован управном службом он није у стању да диригује и прати рад и техничког одељка као целине.

Изложене тешкоће захтевале су да се законске одредбе о образовању техничких одељака доведу у склад са ствариошћу и у том правцу предузимале су иницијативе банске управе, свака по свом нахођењу, тако да је статус ових установа у појединим бановинама различит. У главном, пак, у давом моменту статус ових установа је као у самосталних установа; да истима руководе стручне старешине, шефови техничких одељака, који су у неким бановинама наредбодавци другог степена, да је веза и потчињеност техничких одељака среским начелницима више формалног него стварног карактера и да своје пословање ови одељци стварно врше по упуствима и директивама надлежних техничких одељења банских управа т.ј. органа опште управне власти другог степена.

Из наведеног видимо, да се законски прописи који се односе на поступање и рад техничких одељака при среским начелствима нису могли применити и довести у склад са условима експедитивног рада ових установа по законским прописима, јер:

а) по чл. 28 Закона о унутрашњој управи технички одељци не сачињавају посебна надлештва, али они се стварно данас као таква у неколико третирају;

б) чл. 28 Закона о унутрашњој управи признаје само једног старешину ових установа, а то је среског начелника, док дефакто на челу ових установа стоји данас шеф техничког одељка који одговорно води послове ових установа са одређеним му особљем;

в) шеф техничког одељка у неким бановинама је и наредбодавац другог степена и тиме му је нормално признат атрибут старешинства, јер чл. 57 Закона о државном рачуноводству јасно одређује да су наредбодавци старешине надлештва.

г) по чл. 28 Закона о унутрашњој управи технички одељци би имали да раде по упутствима својих средских начелстава док стварно упутства и директиве за свој рад примају једино од својих техничких одељака банских управа. Постојање техничких одељака на бази § 51. Закона о банској управи и прописима чл. 28 и 29 Закона о унутрашњој управи имало би смисла само у том случају ако би сваки срез имао свој технички одељак.

Полазећи од факта да технички одељци као такви према овоме обиму рада и територијалној надлежности претстављају надлежност у пуном смислу речи, сматрам да би ове установе на основу ове стварности требало реорганизовати на новој законској основи. При извођењу ове реорганизације техничких одељака на законској основи, било би пожељно да се усвоје следећи принципи:

а) Да се садањи технички одељци при средским начелствима излуче из састава средских начелства и потчињености средским начелницима, образујући нову установу спољне службе Министарства грађевина, којој би на челу стајао одговорни шеф инжењер а који би у свом раду био непосредно потчињен техничком одељењу банске управе а преко овог банској управи као општеуправној власти другог степена.

б) Да се надлежност ових установа креће у делокругу рада техничког одељења банских управа прописаног у § 40 Закона о банској управи.

Реорганизацијом техничких одељака на напред наведеним принципима отстраниле би се тешкоће с којим се ове установе боре у свом раду а о којима је напред говорено тако, да би уређење ове спољне службе Министарства грађевина по наведеним принципима било корисно по службу и било у њеном интересу.

Измена назива ових установа следовала би као логична последица издвајање одељака из састава средских начелстава јер садањи назив техничких одељака не претставља ни функцију ни територијалну надлежност тих установа. Назив техничких одељака не приказује довољно јасну улогу ових установа пошто реч „технички“ има врло широку примену у општој терминологији. Зато је потребно да се нове установе назову: „окоужне грађевинске секције“ јер ће се тиме обухватити рад у свима срезovima на које се простире данашњи технички одељак.

Сматрам да је потребно ове измене које износим извршити у договору и координацији са Министарством грађевина и Министарством унутрашњих дела.

Имајући пуно поверење у данашњу Краљевску владу да ће прихватити ове моје добронамерне примедбе, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства унутрашњих послова.

Ја молим господина Министра унутрашњих послова, да ово питање које сам покренуо узме у што скорије разматрање, да би се дошло до правилног решења ове врло важне институције.

Имајући пуно поверење у Краљевску Владу, изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Пљескање и одобравање на десници и у центруму).

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Реч има народни посланик г. Абдулах Ибрахимпашаић.

Abdulah Ibraliimpašić: Gospodo narodni poslanici, često puta u javnosti i u ovom Domu čule su se reči Srbi, Hrvati, Slovenci i muslimani. Gospodo na-

rodni poslanici, to što se govori „i muslimani“, to se tendenciozno govori, jer se odnosi specijalno na nas bosanske muslimane. Jedan ekspert za Hrvatsko pitanje u Savskoj banovini kad je govorio o sporazumu, rekao je: — A ko će da zastupa muslimane? — misleći da su muslimani narodne manjine ili tome slično. A jedan drug nazvao nas je Turcima.

Gospodo, ja držim da je to velika nepravda za nas bosanske muslimane. Mi se ne bi ljutili da smo možda Turci, jer su Turci danas prva nacija u Evropi, a i u Aziji, ako hoćete. Ali mi bosanski muslimani, mi smo Sloveni, najčišća slovenska krv teče u našim žilama (Pljeskanje u celoj dvorani).

Gospodo narodni poslanici, najčišća slavenska krv teče baš u žilama bosanskih muslimana. To je istoriski fakt, to je činjenica. Mi nećemo i ne možemo biti narodne manjine niti hoćemo da se nazivamo muslimanima u tome smislu. Mi bosanski muslimani ili smo Hrvati ili Srbi. Pod rečju Srbi misli se da je gro stanovništva, bar kod nas u Bosni; kad se kaže da je Srbin, misli se na pravoslavca, a kad se kaže da je Hrvat, misli se da je katolik. To međutim kod nas nije niti mi to hoćemo. Kao što rekoh, istoriska je činjenica da u žilama bosanskih muslimana teče najčistija slavenska krv, jer dok su se i Srbi pravoslavne vere i Hrvati katoličke vere ukršćali sa ostalim narodima, dotle je bila sramota da se muslimani ukršćaju ma sa kime, a najmanje sa najbližim bratom po veri Turcima. Bila je sramota udati svoju kćer ili sestru za Turčina. To je istoriska činjenica i to se ne može negirati.

To sam hteo samo da pomenem, jer se je u ovoj Domu govorilo tendenciozno o nekim muslimanima kao posebnom narodu. (Života Milanović: Ili Srbin, ili Hrvat!) Hrvat ili Srbin, svejedno. Naši seljaci neće reći ni Srbin ni Hrvat, ali njegova nacija sastoji se u njegovom čistom jeziku, u čisto narodnim i slavenskim običajima. U tome je nacija bosanskih muslimana.

Gospodo narodni poslanici, celokupni budžet za našu privredu je preveliki. Ja mislim da ovaj budžet odviše odiše hegemonijom. Istina, ova Vlada izgovara se kako nije imala kad da ga prouči, da je to tuda, da to nije njeno.

Ja mislim, gospodo narodni poslanici, da je trebalo ne donositi budžet nego budžetske dvanaestine, a za to vreme izraditi budžet u duhu narodnoga sporazuma, da braća Hrvati osete da se to radi tako reći na terenu da se dode do narodnog sporazuma. Ja mislim da nam ne bi ništa smetalo da imamo dvanaestine od aprila do juna, a posle toga budžet od jula za devet meseci, u kome bi se očitovala dobra volja za narodni sporazum.

Gospodo narodni poslanici, u pripremi radova za sporazum treba da dode pored političkih zakona i Zakon o opštinama, specijalno zakon o gradskim opštinama. Već 11 godina ima kako nepozvani ljudi vršljaju po gradskim opštinama i rade šta hoće tako da se narod već pita: pa koga ti ljudi pretstavljaju? Ja sam bihački narodni poslanik i tamo je kod mene bio slučaj da je imenovan za pretsednika gradske opštine jedan čovek potpuno nepismen. Dotični je dao ostavku i rekao da neće biti pretsednik. Ali da vidite dokle ide ta partiska zaslepljenost. Ona ide dotle da mi imamo u gradskim opštinama, koje imaju milionskih rashoda i prihoda, nepismene ljude. Ovaj je čovek, koga sam spomenuo, bio pošten i rekao da ne može i neće biti pretsednik, ali je zato poslao svoga

sina po onoj narodnoj: kad neće otac, hoće sin. 11 je godina, gospodo, kako se po tim opštinama vršlja i radi šta se hoće. Bihaćka gradska opština imala je 2500 glasača i u toj Bihaćkoj gradskoj opštini čitavo gradsko veće na dan izbora 11 decembra 1938 godine dobilo je 181 glas. Tu je bilo 150 ljudi koji su zavisili od veća i ja vas onda pitam, gospodo, koga ti ljudi predstavljaju? Ja mogu samo da vam kažem da se samo zbog toga i vrše opasne krade i da vlada korupcija. Na moju jednu prijavu Banska uprava i Finansiska direkcija kaznile su jednoga većnika koji je prikradao opštinu u prihodu za 76.000 dinara. Bilo je slučajeva da su kod pretседника општине i većnika nalazili neocarinjenu kafu. Tu skoro trebao je biti uhvaćen jedan pretседник општине kako je kupio pet džaka neocarinjene kafe. A toga ima mnogo i ta kafa dolazi preko Like iz Italije. Politički su i carinski organi, međutim, i na tom i na drugim mestima to kriumčarenje uhvatili.

Gospodo, mi se isto tako ne možemo pohvaliti sa upravnim činovništvom. Tu su izgleda Srbijanci specijalisti za upravne činovnike. Tako izgleda. To se najbolje vidi iz toga što ima oko 300 sreskih načelnika Srbijanaca, 56 Hrvata i 25 Slovenaca. (Čuje se: A koliko muslimana?) muslimana ima samo 4 na dva miliona muslimana. Vidite, gospodo i tu treba da se postavi jedan ključ. Gospodo, ovi pretставnici upravnog aparata većinom su nepismeni ljudi, sa dva do tri razreda srednje, a kad je čovek nepismen i zauzima mesto sreskoga načelnika onda je sasvim razumljiva stvar da mora biti korupcionaša i sve što režim od njega traži mora biti ispunjeno.

U Srezu bihaćkom zadnje dve - tri godine pašuje, gospodo, jedan sreski načelnik, kojega je moj drug pop Subotić na teške muke i jade krenuo iz Bos. Gradiške, optužio ga za dva ili tri zlodela. I mesto da taj sreski načelnik dode barem pod disciplinsku istragu, ili uopšte u zatvor, on dobija odlikovanje Sv. Save IV stepena i daju mu, u mesto Bos. Gradiške, Bihać! Dakle vidite, čemu to vodi i kuda je to pošlo!

On je korumpirao sve seoske opštine. Od pretседništva seoskih opština napravio je svoje ekspoziture, ljude svoga poverenja, i tako se došlo u jedno nemoguće stanje da nijedna seoska opština, i ako je budžetska godina na izmaku, nema odobren budžet za prošlu godinu. U jednoj opštini hteli su se zbog toga iskrviti.

Po starom budžetu koji nije odobren bio je razrez 10% na državni porez. Ali tako se htelo, valjda, g. pretседniku општине, i on je počeo naplaćivati 60%, ali seljaci nisu dali i zamalo se nisu iskrvili. I da ja nisam baš došao i da nisam intervenisao i to obustavio, bilo bi krvi do kolena. (Glasovi sa desnice: Ko je pretседnik општине? Je li Srbijanac?) To su naši ljudi, samo su to režimski ljudi.

Gospodo narodni poslanici, ja sam prošle godine isposlovao za neke škole u nekim selima izvesni kredit. Te kredite razume se rasporedio sam tamo gde treba da se postavе те школе. Međutim, neki pretседnik u zajednici sa sreskim načelnikom pokrenuo je akciju da jednom selu, gde ima 200 domova, ne da školu. Išlo je to tako daleko da se nije htelo izaći na lice mesta i pored svih intervencija, da sreski načelnik i komisija pogledaju to mesto. Ja sam tražio od sreskog načelnika i, kako je bilo stalo za kredit, rekao sam da ću dati par stotina dinara, samio neka izidu na lice mesta. I tako je, hoćeš, nećeš, sreski načelnik u nedelju 5 o. m. izišao na teren. Ali, znate, gospodo

šta se dogodilo? Dogodilo se to da je sreski načelnik preko svoga načelnika te opštine tamo zamutio i zavadio seljake tako da jedni hoće školu ovde, a drugi onde, tako da je došlo do krvi. Pobili se žandarmi i okupljeni seljaci. Poginuo je tom prilikom Halil Kečanović, a ranjeni su: Ibro Dedić i Maša Kečanović, a teško je ranjen podnarednik Ibro Fajić, dok su drugog žandarma seljaci razoružali. I tako se stvorilo jedno veliko zlo opet pomoću sreskog načelnika, koji je jedan korupcionaš i intrigant.

Gospodine Ministre unutrašnjih poslova, treba da povučete ovog sreskog načelnika na odgovornost, jer je doživeo ovu sramotu i učinio ovu grehotu.

To ne ide tako više, i pošto nemam poverenja u vladu glasaću protiv. (Odobranje na levice).

Потпретседник Алојзије Михелчич: Реч има народни посланик г. Драгослав Пантовић.

Драгослав Пантовић: Господо народни посланици, када смо чули Декларацију господина Претседника Краљевске владе у овоме Дому, нама је лакнуло око срца, јер смо схватили о чему се ради. На ту Декларацију стављени су приговори да је кратка. Али, јутрос, било је за нас велико задовољство слушати један детаљан, аргументисан и образложен експозе господина Претседника владе, који је чак изненадио и наше другове са левнице. Говорио је мушки и отворено; нису се тражиле форме, већ се тражила суштина и истина, па, сада, када улазимо у фазу споразума, треба да се чују и наши захтеви и наше жеље, жеље нас Срба, а не само жеље са те друге стране:

Ми желимо, да се прекине са надмудривањем и приговарањем и једних и других. Ми желимо, да се више не чује пребацивање како смо учинили ово, а они су учинили оно. Ако почнемо чепркати по прошлости, онда ћемо наћи велику листу грешака, ја отворено признајем, и са ваше и са наше стране. (Душан Бранковић: Са наше стране нема грешака!) Ко ради, тај греша, друже Бранковићу. Постоји један аксиом, а тај је, да само један не греша, и то је Творац света, то је Бог. (Одобравање!)

У начелној дебати изложио сам, господо, жеље и захтеве нашега краја, али није на одмет да се, сада када се расправља о буџету Министарства унутрашњих послова и када се улази у решавање тога Хрватског питања, није на одмет да подвучем, да је Шумадија за потпуну слободу и парламентарни режим. Из нашег краја није се само зачела идеја националне слободе, већ је Шумадија и колевка политичких слобода некадашње малене Србије.

У моме крају још 1882 године подигнут је први црвени барјачни Народне радикалне странке, за слободу грађана, за слободу мисли и за слободу речи . . . (Бурно и дуготрајно одобравање на десници и у центруму) . . . И тај црвени барјачни окупио је 90% Срба преткумановске Србије.

На Илијиној води те исте године, највећи оратор Народне радикалне странке, најпопуларнији беседник њен, покојни Пера Тодоровић, говорио је цео дан окупуљеном српском народу из свих крајева и тумачио политичке слободе. Пера Тодоровић говорио је о томе, као што то лепо г. Слободан Јовановић описује у својим „Политичким расправама“ — шта је то слобода, па је рекао: — „Слобода није ужичка кобасица да је купиш, за грош или два, слобода је нешто друго, слобода је

— вели — не само да имаш слободу, него да знаш границу докле можеш ту слободу да употребиш. Треба да волиш и поштујеш слободу, јер ако будеш научио да поштујеш и волиш слободу, онда ћеш поштовати слободу и онога другог. Тек тада ћеш бити достојан те слободе”.

Јутрос, са ове говорнице, мој уважени професор господин др. Лаза Марковић говорио је у име радикала. Ја му не оспиравам то право да говори у име једног малог дела радикала, али се сигурно не може оспорити ни нама, ни моме крају, ни мени, да говорим у име радикала. Ја сам одувек био претседник радикалне омладине. Исто тако, један од оснивача Народне радикалне странке, са пок. Пашићем и Пером Тодоровићем био је и мој отац, покојни Светозар, који је 1888 године био члан овога Дома и учествовао у доношењу слободног Устава донетог те године. Од тада, од 1908 године до данас, и на универзитету и доцније у јавном животу, остао сам радикал — и после 6 јануара 1929 године — све дотле, докле није претседник Главног одбора, господин Аца Станојевић са Главним одбором радикалне странке приступио оснивању Југословенске радикалне заједнице и делегат Главног одбора дошао опет у Крагујевац, да тумачи тај нови програм. У начелној дебати рекао сам, да главна компонента Југословенске радикалне заједнице мора бити Народна радикална странка, и тада сам пожалио, што се у тој компоненти нису окупиле све наше снаге, које би желео да видим заједно, за добро наше лепе Отаџбине.

Шумадија је, господо народни посланици, увек била за братство за љубав и слогу, она није никада знала за сепаратизам. За Шумадију, Сава Дунав и Дрина никад нису биле границе, које би нас одвојиле од наше браће из Војводине и Босне, па ни онда, када је са друге стране Саве и Дунава и Дрине била друга владавина. Ми смо и тада певали: „Где је наша Војводина...” и „Авај, Босно, сиротице клета...” Ја сам још као ђачић у Крагујевцу напевао се патриотским песмама Ђуре Јакшића и никада ми нисмо питали одакле је он, и да ли је из прека. Ђура је своје најлепше песме певао у Крагујевцу и околини Крагујевца. Бранко Радичевић био је „наш Бранко” а ви знате, господо, и то да када се оснивало прво наше Министарство у Србији 1811 године, први наш министар просвете био је Доситеје Обрадовић, и ако је био Србин из Чакова — из прека.

Ето, тако је Шумадија радила и тако је Шумадија говорила и осећала. И мене је зато јутрос заболело, када је један наш друг из Војводине приговорио, како је чучу у овом Дому по 66 пута поновљено „Шумадија, Шумадија”. Благо нама браћо, и господо народни посланици док се Шумадија често спомиње, и помињите је увек, јер то ће бити за све добро. И Војводина наша лепа, чисто српска, ми смо ју увек волели као себе саме и Нови Сад звали смо српском Атином и поносили се српском читаоницом. И ја сам некада после ослобођења са балкона те читаонице држао велики национални говор за братство и слогу све наше браће у Југославији. И Војводина исто онако као и браћа Црногорци, Босанци и Херцеговци, када су прилазили нама, није постављала никакве услове при Уједињењу, већ је једнодушно

казала: „Ја сам са мајком Србијом”. Али, и ако смо ми ишли са нашим Книћанином да помажемо, и ако је наш Книћанин помагао Војвођане и борио се за слободу наше браће, ми смо ипак желели да Сава и Дунав буду за нас само фиктивне границе. Ми смо у Шумадији сањали и жудели за ослобођењем и уједињењем са свом браћом и са браћом из Војводине, Босне, Херцеговине и других и да се са њима у слободној заједничкој домовини збратимимо и изљубимо. Па никад неће бити доста те љубави између српске Војводине, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Шумадије, као центра Српства, као центра љубави за правдом, правичношћу и једнакошћу. (Одобравање и плескање. — Абдулах Ибрахипашић: Ја нисам правно разлику између Срба и Војвођана, како Ви говорите, него сам газао: кад говорите само о Војводини, Црној Гори и Србији, а шта су онда Босанци?) Србија и лична Лика и други наши крајеви, сјајни су наши Срби и мила браћа. Ја нисам у томе смислу говорио. Овај говор са подвлачењем Војводине учинио сам зато, што је овде јутрос један говорник у име Војводине говорио подуже о томе. Али, господо, што се тиче Војводине, као што сам мало пре рекао, не чепркајмо по прошлости, не причајмо старе приче, већ брижимо све што је било, па почнимо из почетка.

Збратимимо се, као што смо се заједнички збратимили кад нам је непријатељ запретио 1912 и 1914 године! Али баш зато, што је овде било говора о сејању раздора у српској Војводини, јер се тамо појавио један човек, који није говорио овако, као што ја говорим и осећам као брат и Србин, већ је говорио: „Војводина је крава мазара, њена је глава овде у Војводини, а виме у Београду, где га Београд музе”, морам рећи да је то био програм пречанског фронта и сепаратизма господина Дуде Бошковића. Он је с тим програмом улазио у Парламент. Али, хвала Богу, ове године Војводина га је осудила и није га изабрала. (Плескање на десници. — Чује се: Дуда ти је направио!) Није мени Дуда никада направио, већ је бежао са мегдана. Али да видимо сада, господо, шта Шумадија хоће после парламентарног режима.

Као друго, господо народни посланици, Шумадија жели истински братски споразум прожет и проткан узајамном слогом и љубављу, а никако надмудривањем, пребацивањем и статистиком. У том споразуму и преговору, Шумадија има само једно Вјерују, и њено Вјерују јесте: Династија Карађорђевића. (Бурно плескање) Интегритет граница и једна државна заједница! (Бурно плескање и узвици: Живео!)

Господо, ми нећемо гледати, као што рече мало пре један брат, на то: да ли си муслиман, да ли си католик, да ли си православац. Шумадија у брату гледа само брата. „Брат је мио, ма које вере био!” То је од Доситеја па све до данас остало.

Шумадија као треће жели, као што сам рекао у начелној дебати, слободу штампе. Кад је о томе јутрос говорио мој уважени професор, пала му је упадица на један лист, који је често писао по сугестијама, иницијативи и жељама богатих политичара: данас црно, сутра бело. Лист, који га је некод страховито ружио и давао му страховите епитете и атрибуте, да би га доцније опет похвалио и опет ружио. Ја сам алудирао на тај лист, да би мог уваженог господина професора потестио, да треба и где треба да упре претом, јер ми желимо

слободу штампе, али никакву злоупотребу штампе, као што је био један лист, који је скоро усахнуо. На то је пала једна његова реплика, која му не чини част, али ја из поштовања ђака према професору не жалим да реплицирам и одговарам, јер је то све у духу споразума и братске слоге. Кад бих желео да чепркам по прошлости, ја бих одговорио жаоком, која се сигурно неби допадала мом господину професору.

Али, уколико волим слободу штампе, уколико желим да дознам све, ја волим да се зна о деловању сваког човека, сваког јавног радника, сваког политичара, да се слободно пише и претреса, али увек, то никад не могу довољно нагласити, објективно и са аргументацијом. Али, на жалост, код нас је било 99% случајева, да је писано тенденциозно, са намером да се окрњи нечији углед, ако не другим аргументом, онда лажима. Ја се сећам једног политичара у Енглеској, кога нису никако могли да обору. Када је тај енглески политичар, на једном збору, почео да говори, и, када је тако рећи занео масу и када се видело, да ће сви гласати за њега и поћи за њим, тада је једна намештена жена са дететом у наручју пришла и викнула: „Зар ти говориш о слободама и моралу, а ево, ово је твоје дете”. Народ се зграуо и тај политичар је пао на изборима. Он није био крив, али каква је то сатисфакција, када је био изложен једној страховитој клевети, једном страховитом посмеху. Ја говорим о томе зато, што сам такво деловање једног таквог листа осетио на сопственој кожи. У томе листу било је писано из дана у дан, у 196 чланака инспирисаних против мене и мога брата, у којима сам ја био гори и од Чаруге и од сваког другог. Ништа ми није помогло што је суд донео 196 пресуда у моју корист, јер те пресуде није нико прочитао, и требало је дуго времена да се исправе последице тешких клевета. Против такве штампе, против такве слободе у штампи ја се борим. (Чује се: Који је то лист?) — То је био „Балкан”. Одговорни уредник „Балкана” г. Светолика Савића, био је један човечуљак висок око 110 сантиметара, глава му је као мерица са ограниченом свешћу. Тај човечуљак дошао је да ме пита, што га терам у апсу — јер је он одговорни уредник коме треба хлеба. Ја сам за истинску слободу штампе, али никако за злоупотребу штампе. Ја сам зато да се онемогући да штампа буде инспирисана, плаћена и вођена од људи без карактера. Нема политичара у овој земљи кога тај лист није наружио, обрукао и понизио.

Као четврти захтев, који има при споразуму да се истакне од стране Шумадије, у томе је, да ми желимо да очувамо, а ако је могуће и пресадимо оно што је било некада добро свима нама, а то су општинске самоуправе. Ми данас имамо 3.809 општина. Оставимо нека свака општина брине о својој кући према својим потребама и својим локалним приликама. Сачувајмо ауторитет тих претседника и сачувајмо општину, јер су то мали почетни моторићи државног апарата одакле почињу и мобилизација и спискови и подаци и статистике. Све се добија и све почиње баш од тих малих општина. Њих треба неговати, развијати и чувати, јер је то најбоље благо, прве самоуправе. Тиме се задовољава и велики део народа да може у својој кући да управља по своме знању и потребама. Дајмо нов закон о општинама (Одобравање. — Душан Бранковић упада.) Г. Бранко-

вићу треба да знате да има три врсте општинских управа: сеоске, варошке и градске. Градске општине, којих има 72 у нашој Отаџбини, не бирају себи претседника, већ им поставе каткад онога кога грађани не желе, и буде претседник онај, који никада не би био изабран од грађана. Жеља је нашег краја, ако је то могуће, и, ако је дошао момент за то, да ти претседници не буду наименовани већ бирани па макар и јавним гласањем. Ми баш хоћемо и жеља нам је, господине Бранковићу, да ви не кажете: како сте нам ви то донели споразумом, него нека се зна, да је то била и наша, а не само ваша жеља и иницијатива.

Са овога места, ја сам у начелној дебати апеловао и молио да дођу браћа Хрвати. Камо среће да су давно дошли!

Али тако исто ми смо имали наше окружне самоуправе, које су биле веома омиљене, а колико су биле добре и корисне те окружне самоуправе у малој Србији, то је позната чињеница. Доцније — 1927 године — постале су обласне самоуправе и радиле све до 6 јануара. Оне су као добре установе замењене широким самоуправама, — бановинама. — Бановине су институције, које могу, ако се добре искоришћују и паметно воде, да добро послуже, исто тако као што могу бити рђаве, ако се рђаво упуте и рђаво воде.

Али има још нешто што ми нарочито желимо да подвучемо као пету жељу: управно полициску службу. Ја желим да нарочито подвучем, не алудирам, изјављујем одмах у почетку, ни на једног министра, ни на један режим, већ констатујем, да она није на оној висини, на којој мора да буде, а видећете зашто. Отворено признајем да иде на боље. Полициски управни апарат многобројан је, али, на жалост, није материјално обезбеђен и сувише је потчињен. Ви данас имате међу нашим чуварима имовне и личне безбедности људе, који брину бригау, како ће сутра купити можда једну четвртину килограма меса или пола хлеба за децу, а треба да чувају нашу личну и имовну безбедност. Има их, који су по десет и 15 година дневничари, не регулисани, а они треба да регулишу и чувају нашу безбедност и нашу имовину. Онда им не замарајте, ако морају да погледају преко плота и да завире у туђу кућу и имовину и да потраже нелегалну зараду. Они гладни чувају богате архиве и државне и приватне тајне, па се не чудите, ако се огреше о службу натерани глађу и голотињом породице. (Одобравање.)

Ја молим господина Министра, да се побрине и да нађе начина, да се дневничари који по 5 до 6 па и 10 и више година служе привремено и не обезбеђено као дневничари са незбринутом породицом — да се регулишу, јер ја сматрам да им је довољан стаж од 3 године. За те 3 године може да се види, да ли су они за полицијску управну службу, или нису. После тога стажа од 3 године они треба да се преведу у сталност, тако да знају зашто раде и чувају имовину и слободу свих грађана, јер чувају тако у исто време и слободу свога дома и безбедност своје породице. Ето, због тога заслуженог разврставања, ја нисам против повећавања од 31 милион динара. Моја је жеља добронамерна и најпријатељскија, да господин Претседник владе и Министар унутрашњих послова нађе начина и срестава, да се из ових повећања од 31 милион динара обезбеди полициско-управни апарат. Ја верујем, да је ово повећање од 31 милион

динара привремено повећање и привремена повишица буџетска, с тим да се она доцније смањује са потребама полициско-управног чиновништва, и то ће да се смањи прогресивно, уз нашу сарадњу и према сређивању односа и схваћеној слози и љубави између нас грађана наше отаџбине.

Напоследку, треба да сви грађани осете и да сви верују, да је ово наша заједничка Отаџбина па зато да је чувају, да је поштују и да је сви уважавају. Пребацује се властима, како је неки начелник хапсио и злоупотребљавао власт, али се заборава да се каже: да на свету нема ни једне земље која ће на управи заборавити ауторитет власти. Направимо круг око земаљске кугле, око света, па ћемо видети, да свуда постоје власти и да се мора чувати ауторитет власти. И влада Стаљина и влада Блумова морају да се труде, да очувају ауторитет власти, и тешко влади и народу у земљи, у којој се ауторитет власти не чува.

Срби воле Хрвате, Хрвати воле Србе (*Душан Бранковић*: Само не корумпирање!) Ако су једни корумпирани, није већина корумпирана. Ако су неки болесни нису сви, а рђавих има и на левој и на десној страни.

Ми волимо Хрвате а они воле нас, али не можемо више дозволити, да политичари стварају своју ситуацију на рачун Срба и Хрвата. (*Душан Бранковић*: То сте ви, то је Јереза!) Јереза је партиска организација, у којој је заступљен принцип човечности и слободе и Јереза је показала и доказала, да је могла и умела да води и слободне изборе.

А сад шта ми тражимо као шесто?

Ми желимо да се донесу политички закони. Јутрос се поставило питање: да ли уз сарадњу Парламента, одбора Парламента, или без сарадње? Ми морамо признати, ако искрено говоримо, а обећали смо у овој атмосфери споразума да искрено говоримо, ја искрено говорим: са парламентарним одбором, или без њега, за мене је сасвим свеједно, јер Парламент има поверење у Владу господина Драгише Цветковића, и он ће учинити онако како влада, у духу споразума, буде желела и предложила.

Али, има нешто што на крају желим да подвучем и истакнем, што ће бити као поента наших жеља и захтева. Ми желимо да омогућимо споразум, ми желимо да будемо највернији и најлојалнији сарадници за споразум. (Бурно одобравање). Ми сви желимо да искрено и одано помогнемо Кнезу Намеснику и верујемо, да ће нас, попут Карађорђа, умети упутити како да средимо прилике, да бисмо нашем младом Краљу Петру II, нашем тићу Карађорђевићу, кад дорасте, могли уступити земљу консолидовану, сложну, напредну и срећну. То је жеља Шумадије. (Бурно одобравање у центруму и на десници). Са тим интенцијама Шумадија жели споразум и има поверење у Владу. Гласају за буџет. Кличем: Живела Отаџбина! Живео Краљ! Живео Кнез Намесник! (Бурно одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. Јован Радуловић. (Гласови: Није ту.) Пошто г. Радуловић није овде изгубио је право на реч. Има реч народни посланик г. Франја Хам.

Франја Хам: Gospodo narodni poslanici, ... (Pavle Jovović: Pazi, ovaj će prvi put govoriti!)... Po drugi put govorim, i to kao predstavnik naše nemačke narodnosne grupe u našoj zajedničkoj domovini Jugoslaviji. Ja sam jednu načelnu izjavu već dao pre nekoliko dana, a sada hoću da predem odmah in medias res, na jedno, po našem mišljenju, vrlo važno pitanje.

U saglasnosti sa g. Ministrom unutrašnjih dela, a na osnovu ovlašćenja iz § 26 st. 1 Finansiskog zakona za 1937/38 godinu propisana je od Ministra pravde Uredba sa zakonskom snagom o ograničenju otuđivanja nepokretne imovine na području Apelacionih sudova u Novom Sadu i Zagrebu, od 18 februara 1938 godine, br. 15860. Primenom ove Uredbe postao je promet sa nekretninama skoro nemoguć, a kupovina nekretnina po kupcima nemačke narodnosti sasvim je isključena po današnjoj praksi komisija ustrojenih po toj Uredbi.

Ova Uredba izdata je kao i gotovo doslovno saglasna Uredba za Dravsku banovinu od 4 septembra 1936 godine Br. 87820-288.

Potrebno je u prvome redu podvući štetno dejstvo tih Uredbi, koje se zapaža:

1) U nesrazmernom padanju cena svih nekretnina, što se protivi jednom od glavnih nastojanja Kraljevske vlade, naime da se cene svih poljoprivrednih nekretnih imanja održe, ili da se sve učini da cene porastu.

2) Padom tih cena zemljoradničke imovine otežava se u znatnoj meri razduženje seljaka i sanacija mnogih zemljoradničkih jedinki, koja se može proizvesti samo prodajom manjih površina uz dobru cenu, kupovinom drugih jevtinijih parcela i iskorišćavanja diferencije u cenama.

3) Mnoge takove kupovine, delom ili u celosti izvršene ne mogu se sprovesti, jer su Uredbe dobile retroaktivnu snagu. Naročito valja ukazati na ovo: ima opravdanog prigovora ovim Uredbama u tome pogledu, da se njihovim sadržajem, a još više njihovom stvarnom primenom vreda temeljni Zakon o zaštiti manjina od 10 maja 1920 godine (»Službene novine« od 19 juna 1920 godine — broj 133 A i »Službene novine« od 9 oktobra 1922 godine — broj 224); nadalje, da se njima vredaju osnovni Ustavni propisi o jednakosti i ravnopravnosti svih građana, kao i propisi o slobodi vlasništva. Faktičnom primenom tih Uredaba došlo je opetovano do toga, da su prenosni nepokretne imovine dosudene na osnovu sudskih izvršenja, na osnovu sudskih pravomoćnih licitacija i, konačno, na osnovu odobrenja celog Ministarskog saveta, postali neprovedljivi, jer ih nisu odobrile komisije sastavljene pod tim Uredbama.

Važno je, nadalje, istaći neželjene krupne političke posledice tih Uredaba: a) Uredbom pogodena lica naziru u njoj težnju, da se čitava sela i gradovi duž naše severne granice od skoro hiljadu kilometara dužine rasele; b) Izvesni politički agitatori idu iz sela u selo, govore javno na sva usta da će oni, čim bi došli na vlast, odmah ukinuti ove Uredbe kao protivustavne, kao nedemokratske i kao štetne za sve građane pograničnih krajeva. Ti krugovi dobro su uočili, kako pripadnici nemačke narodnosne grupe smatraju primenu tih Uredaba krupnom uvredom svoje lojalnosti, kada se činjenica njihove egzistencije blizu granice i njihovog sticanja nepokretne imovine uopšte može smatrati kakvom opasnošću po opšte državne ili narodne interese, odnosno po zemaljsku odbranu.

Pađa u oči da ni u Uredbama, niti u svim poznatim konkretnim slučajevima nije označeno poblje, u čemu se sastoji protivnost sa opštim državnim interesima ili sa interesima zemaljske odbrane, ma da su uskraćenja prenosa, gotovo bez iznimka, obrazloženja ovim razlozima. Na drugi razlog uskraćenja dozvole komisije se gotovo nikada ne pozivaju.

Isto tako pađa u oči, da se prenos uskraćuje i onda kada bi se prenos po članu 3, tački 21, po intencijama Uredbe morao odobriti, tj. kada se prodaje ceo seljački posed kupcu, koji ga sam namerava obradivati ili kupcu koji kupovinom povećava samo seljački posed. To se dešava čak i kod kupovine najmanjih površina od jedne četvrtine do jednog odnosno dva jutra zemlje.

Positivne strane Uredbe se prema tome nikako ne primenjuju, a negativne strane do vrhunca minucioznosti i preterane i štetne pedantnosti. Neki samo praktični slučajevi dovoljni su da ilustruju nemogućnost ovih Uredaba. Onemogućeni su prenosi nepokretnina među živima: 1) od roditelja na decu i obratno, od braće na braću ili sestre ili obratno, između bliže i dalje rodbine uzajamno. 2) Od jednoga na drugoga vlasnika, bilo da su u najbližem srodstvu, čak i srodstvu prvoga stepena, bilo da su van kruga srodstva. Tako je uskraćen prenos čak i jedne šestine suvlasničkog dela, kad je kupac već imao pet šestina delova u svojoj sopstvenosti. 3) Gradilišta od samo oko 300 i manje kvadratnih metara po selima i varošima. 4) Kuća za stanovanje ili za trgovačke radnje, ili slično, čak i usred sela i usred varoši.

Prenosi usled kupovina izvršenih davno pre stupanja na snagu Uredbe, kod kojih kupovina ne mogu ni kupac ni prodavac uspostaviti predašnje stanje. Time se ostavljaju neizvesni i nesigurni pravni odnosi, po kojima na nedogledno vreme prodavac više nije sopstvenik nepokretnosti, a kupac ne može steći potpuno zemljišno-knjižno pravo sopstvenosti.

Uredbe o ograničenju otuđivanja nepokretne imovine na području apelacionih sudova u Novom Sadu i Zagrebu od 24 februara 1938 godine i od 4 septembra 1936 godine za Dravsku banovinu po mome ubedenju nemaju retroaktivne snage, budući da to u samoj Uredbi nije izričito predviđeno.

Kupoprodajni ugovori sklopljeni pre dana obnarodovanja ove Uredbe stupili su dakle na snagu samim zaključenjem ugovora i ne mogu se bez saglasnosti kontrahejata opovrći. Ovo važi i za javne dražbe.

Komisije za odobravanje prenosa nepokretnina pri sreskim i apelacionim sudovima primenjuju Uredbu u svojoj praksi protivno jasnom zakonskom stanju tako, kao da ona stvarno imade povratnu snagu i odbacuju i one ugovore, koji su pravovaljano sklopljeni pre obnarodovanja Uredbe i koji, strogo uzevši, ne potpadaju pod nadležnost ovih komisija. Time je stvorena osetljiva i štetna pravna neizvesnost i nesigurnost iz koje će se izroditi stotine i stotine parnica, što ide na veliku štetu građanstva, a ne može biti od koristi ni za opšte interese. Evo nekoliko primera:

Kada zemljoradničko ili industrijsko preduzeće, usled porasta i izgrađivanja, iz čisto ekonomskih razloga hoće da se proširi, ma i samo na najskromniji način, kupovinom koje susedne parcele; kad hipotekarni poverilac kupovinom nepokretne imovine svoga dužnika na javnoj sudskoj dražbi želi da spase svoje

potraživanje; kada roditelji radi školovanja dece ili radi otpremanja kćeri žele svoj seljački posed da prodadu kupcima, koji će ga sami obradivati; kada sopstvenici seoskih poseda pri preseljavanju u varoš žele da prodadu seljački posed, da bi u varoši kupili kakvu kuću ili koju radnju.

Ovakvi i slični slučajevi mogli bi se pojedinačno nabrojati u nebrojenom nizu.

Smatramo, da treba još podvući okolnost, da se primenom ove Uredbe, naročito u poslednje vreme, ubija svaki seljački kredit, što takode otežava razvoj zemljoradnje i u veliko nanosi štetu državnjoj kasi, jer joj ne pritiču budžetom predviđene pristojbe od prenosa nepokretnina, ni takse od intabulacija, obveznica, ekstabulacija itd.

Nepravilna primena ovih Uredaba uvrežila se toliko, naročito na osnovu poverljivih i tajnih uputstava, koja su i prouzročila dosadašnju neodrživu praksu, da bi izmene uredaba ostale neefikasne; da bi ostalo bezizgledno, ako bi se izlaz tražio u drugoj primeni. Svaka komisija, naime, pa čak i svaki predsednik, uvereni su, da ma koju odredbu iz uredbe mogu shvatiti po svome nahodenju i da je mogu i po vremenu i po mestu i kraju različito tumačiti, kako god oni nadu za shodno i potrebno. Tu može nakon gore izloženoga pomoći samo radikalna mera.

Hoću nadalje da vam iznesem jedan naročito karakterističan slučaj. Pod brojem II ON 9-1938/4 Apelacioni sud u Zagrebu, komisija drugog stepena za odobrenje prenosa nepokretnina u Zagrebu 10 decembra 1938 godine donela je jednu veoma interesantnu odluku. Mato i Roza Veckerle iz Spišić-Vukovice kupili su nekretninu u Virovitičkom kraju. Ova kupovina dobila je odobrenje od strane prvostepene komisije, predviđene Uredbom o ograničenju prenosa vlasništva, i to od 19 septembra 1938 god., pod brojem O. N. 552. Pošto je jedan član iste komisije najavio zahtev da se predmet dostavi drugostepenoj komisiji za rešavanje, drugostepena komisija po službenoj dužnosti, kako se u rešenju kaže, poništila je prvostepenu odluku i donela je sledeći zaključak: Molba Veckerle Mate i Roze iz Spišić-Vukovice za odobrenje navedenog prenosa odbacuje se i zamoljeni prenos vlasništva ne odobrava.

Zaključkom prvostepene komisije odobren je većinom glasova zamoljeni prenos vlasništva. Na zahtev člana komisije koji je glasao protiv odobrenja, podnesen je predmet ovoj drugostepenoj komisiji na rešavanje. Tim povodom je ova drugostepena komisija ispitala predmet, a kako je iz podnetih spisa vidljivo da su molitelji nemačke narodnosti i članovi nemačkog kulturnog saveza, te da se kao takovi naročito ističu; došla je ova komisija do uverenja, da bi prenos vlasništva u konkretnom slučaju bio protivan opštim državnim interesima. (Član 4 Uredbe od 18 februara 1938 godine, broj 15.860). Stoga je valjalo molbu za odobrenje prenosa vlasništva odbaciti.

Valja napomenuti da je Nemački kulturni savez na celoj teritoriji naše države dozvoljen i radi na temelju od vlasti odobrenih pravila. Ja ne mogu ništa drugo da radim nego da se sa ovoga mesta žalim zbog takvog postupka spomenute komisije u Zagrebu. Iz ovoga slučaja se jasno vidi da su ove komisije dobile poverljivo uputstvo za postupak. Na tu činjenicu, pak, da su ovim rešenjem Nemci, građani Jugoslavije, tretirani kao građani drugoga reda, moram pred javnošću ukazati. Po ovom predmetu

mi smo se već obratili Kraljevskoj vladi, te se nadamo da će ovaj slučaj biti ispravljen.

Drugi jedan slučaj se desio, pak, u jednome mestu u Dravskoj banovini, na području Okružnoga suda u Celju. Jedan posednik hteo je posle ženidbe u ženidbenom ugovoru osigurati svojoj supruzi polovinu svoga poseda. Pri tome je za slučaj smrti ugovorena imovinska zajednica između oba suprugu. Sve bi išlo u najboljem redu da se nije morala umešati nadležna komisija za odobrenje prenosa nepokretnine pri Okružnom sudu u Celju. Ova komisija je 7 februara ove godine donela odluku, da se izvršenje sklopljenog ugovora ne odobri. U obrazloženju ovog rešenja čitamo da se ova komisija po izvršenim providbama uverila da bi se zatraženi prenos protivio opštim državnim interesima po §-u 4 Uredbe. Mislím, da je izlišno ovome rešenju dodati komentar. Potpuno nerazumljivih zabrana prenosa imade gotovo u svima pogodnim srezovima, a naročito u Vršcu.

Gospodo narodni poslanici, ja bih vam ovde mogao izneti još dugi niz želja i žalbi, koje imamo, a koje smo delom već i podneli Kraljevskoj vladi sa molbom na rešenje. Ovde podvlačím samo to, da još uvek čekamo na obećano odobrenje predloga za izmenu pravila našega kulturnog udruženja Švapsko-nemačkog prosvetnog saveza. Ovo nam je odobrenje bilo obećano još u oktobru prošle godine. Međutim, to rešenje ni do danas nije doneto.

Imamo jedno tugaljivo pitanje. Poznato je da su u mesecima: maju, junu, julu i avgustu pr. g. izvesne vlasti vršile formalan progon naših ljudi. Tu su pale i maksimalne administrativne kazne a bilo je i zlostavljanja. Ima slučajeva gde je sreski načelnik lično sudelovao u vršenju toga. Od tih organa, međutim, dosada, bar po našem saznanju, nije kažnjen ni jedan. Valja napomenuti, da je ispravljanje onih mera, koje su nepravedno usledile, u toku.

U Novom Vrbasu živi jedan štampar, Namac. On uživa ugled jednog od najmirnijih građana. Jednoga dana, u leto prošle godine, pojavi se u N. Vrbasu jedan izaslanik novosanske policije. On je u opštinsku kuću pozvao izvesan broj uglednih građana, među njima i toga štampara i njegovog radnika. I šta se dešava? Ovaj policiski izaslanik u prisustvu jednog žandarma obavlja saslušanje. Usled osledica toga saslušanja štampar je odmah morao da se podvrgne lekarskoj nezi a od preživelog straha i zadobijenih ozleda on je izvesno vreme odležao u postelji. Isto tako je prošao na saslušanju i njegov radnik. Oni su nakon toga putem pravozastupnika podneli krivičnu prijavu.

Ovo čuveno saslušanje u Vrbasu i dan danas se pamti, a ono je neverovatno nahudilo ugledu vlasti i sreskoga načelstva. Na saslušanje su onda bili pozvani još i drugi, samo je tokom istoga u opštinsku kuću stigao ondašnji narodni poslanik g. dr. Kraft i spasao ih. Valja napomenuti, da ni protiv koga od onda u opštinsku kuću zvatih ljudi nije poveden makakav postupak, te se narod u čudu pita, zašto ih je ovaj, po našem mišljenju za Novi Vrbas nenadležni policiski izaslanik, uopšte mogao pozivati na „saslušanje“. Kao što rekoh ovi pogodeni podneli su tužbu sudu. Međutim, iz sreskog načelstva, kamo su bili pozvani, dat im je savet, neka oni najbolje tužbu povuku, jer će tobože zbog nje samo imati neprijatnosti. I zaista. Oni su 9 ovog meseca pred sreskim sudom u Kuli saslušani na temelju tužbe, koju su pro-

tiv njih podigli policiski agenti i jedan žandarm, i to zbog toga, što su se oni usudili da tuže ovu dvojicu zbog zlostavljanja. Tako su sada oni ljudi, koji su ni krivi ni dužni bili na, tome detektivu i žandarmu, svojstven način „saslušani“ pod optužbom zbog klčevete. Nagoveštena neprijatnost obistinila se. Ja se uzdržavam svakoga komentara, ali se nadam da će krivci u ovom slučaju skoro iskusiti ono što su zaslužili, najmanje bar da budu iz sreza uklonjeni, jer je to neminovno potrebno ako nam je stalo do toga da vratimo poverenje našeg življa u nepristrasnost i objektivnost merodavnih.

Još bih mogao mnogo da govorim, na primer o pasoškom pitanju. Izdavanje putnih isprava kod nas postalo je problem, a narodni poslanik povodom toga ima neobično mnogo posla. I suviše se mnogo mora intervenisati. A ja se pitam zašto je to, kome je to potrebno? Desilo se već i to, da sam se i u prostim pasoškim pitanjima morao obratiti i samom g. Pretsedniku vlade da bih došao do opravdanog cilja. Prijatna mi je dužnost sa ovoga mesta uputiti gospodinu Pretsedniku toplu zahvalnost na ukazanoj predusretljivosti.

Gospodo, vreme je odmaklo, ja sam vam izneo nekoliko od naših briga. Ja bih mogao još dugo da govorim o sličnim pitanjima, na primer o bojkotu protiv Nemaca u Celju, te o zlostavljanjima naših u Apatinu od strane žandarma odmah posle izbora itd. Rešenje svih tih pitanja ne prestavlja nikakav naročiti težak problem, već može da usledi čisto iz objektivnog i pravednog stava organa na terenu.

Mi, kao i stalno do sada, nastojavamo da pridobijemo poverenje svih nadležnih i svih vas. Mi iskreno još od prvog dana stupanja u našu zajedničku državu, kojoj iskreno služimo, želimo pozitivnu saradnju i to u duhu uzajamnosti i međusobnog poštovanja. Sve su naše želje ostvarljive, sve naše želje baziraju na važećim pozitivnim zakonima. Naše pitanje jeste problem narodnosnih grupa, koji još čeka svoje rešenje.

Narodnosno pitanje danas pretstavlja jedan problem, koji se svakim danom sve više stavlja na dnevni red. Problem, koji iziskuje dalekovidne, državničke mere u cilju rešenja. Iz izvesnih konstatacija i opažaka onih govornika u ovom Domu, koji su se i na ovo pitanje osvrnuli, izlazi, da i oni uviđaju duboki i dalekosežni značaj narodnosnog problema po očuvanje mira.

Imam dragocene izjave g. Pretsednika Kraljevske vlade, takoder i nadležnih g. g. ministara, da će nam se opravdane želje ostvariti, a naše žalbe ispitati. Isto tako su, kao što spomenuh, pale u ovom Domu izjave sa strane nekolicine mojih poslaničkih drugova, koje se tiču tretiranja narodnosnog problema na temelju pune ravnopravnosti. Ja sve ovo sa priznanjem uzimam na znanje.

Očekujući pozitivne rezultate naših za skoro nagoveštenih razgovora sa nadležnim ministrima, po svima našim pitanjima, a imajući poverenje u Kraljevsku vladu, ja završavam svoja izlaganja sa izjavom, da ću sa svojim drugom glasati za budžet. (Odobranje).

Потпретседник Алојзиј Михелнич: Има реч народни посланик г. Јосип Трапник.

Josip Tratnik: Gospodje narodni poslanci! Da ne bom delal sile vašemu lepmu srbo-hrvaškemu jeziku, se bom služil svoje materinščine, to je slovenskega jezika. In ker se mislim v svojem govoru dotaknuti

tudi nekaterih drugih resorjev in ne samo resorja ministrstva za notranje zadeve, mi v tem oziru blagovolite oprostiti.

Gospodje narodni poslanci! Naloga g. notranjega ministra je, da skrbi za red in mir v državi. Red in mir pa je rezultanta zadovoljnosti med narodom. Ako torej hočemo imeti dobro urejeno državo in mir v njej, potem moramo predvsem poskrbeti za zadovoljnost v državi. Zadovoljnost pa vlada tam, kjer je dovolj kruha in obleke in drugih stvari, ki so državljanom potrebne. Glavna reč pa je vendar zmiraj le kruh. Kruh, gospodje narodni poslanci, pa prihaja od dela in sicer od dela, ki je dobro in pošteno plačano. Odtod so v današnjem času javna dela tolike važnosti, ker dajejo ljudem zaslužka ter s tem ustvarjajo zadovoljnost.

Gospodje narodni poslanci! Ne bi bilo prav ako bi človek ne priznal da gredo tudi v Jugoslaviji velike svote za javna dela. In to je tudi prav, saj pridejo poleg tega, da se stvarjajo velika, potrebna in koristna dela, tudi naši brezposleni na svoj račun... do kruha. Med javna dela v naši državi spadajo tudi regulacije naših rek, in v tem oziru mislim, da se nekoliko premalo ozira na dravsko banovino pri razdelitvi tozadevnih kreditov. Zlasti srez, katerega zastopam jaz, je odšel v tem oziru prav na slabo. V našem srezu se za regulacijo Save kaj malo brigajo. Imamo predele Save od Brežic do meje Hrvaške, do savske banovine, kjer dela Sava velikansko škodo, odnaša cele plasti rodovitne zemlje in naglo manjša površino tamošnjih njiv in travnikov, kar spravlja v nevarnost obstoj tamošnjih kmečkih posestev, ogroža pa že tudi same naselbine. Zato bi prosil kraljevsko vlado, da posveti regulaciji Save v tem predelu večjo skrb, da se s tem obvarujejo tri občine: Brežice, Čatež in Dobra od preteče nesreče in škode.

Vprašanje za se pa je regulacija Sotle. Ta pritok Save je čisto samovrsteni. Tih in leno se vije skozi svojo dolino med dravsko in savsko banovino. A vsako leto prestopi parkrat svoje bregove in tedaj zaglini s svojim masnim blatom na tisoč hektarjev njiv in zlasti travnikov in uniči ves pridelek. Škoda je velikanska in pokvarjena krma, ki jo vsi kmetje nalove, povzroča med živino bolezen: Metuljavost. Sto let se že govori o potrebi regulacije te reke. Toda to se samo govori, do temeljite uravnave pa še do danes ni prišlo. Cela vrsta občin na strani savske kakor tudi dravske banovine bi bile zadovoljne in hvaležne kraljevski vladi, ako bi vendar enkrat rešila to vprašanje in regulirala pritok Save, to Sotlo. (Odobranje).

Druga sredstva, ki bi prinesla v moj srez dela, kruha in zadovoljnosti, pa je zadeva položitve drugega tira na progi, na železniški progi Zidani most—Zagreb. Gospodje poslanci! Če vzamete v roke železniško karto, boste videli, v kakšnem prometno važnem kraju se ta proga nahaja. To tej progi gre ves promet od severozahoda in od jugozahoda. Obremenitev te proge je velikanska. Kapaciteta proge znaša približno 40 vlakov dnevno, na dan in noč vozi pa po tej progi sedaj 50 do 60 vlakov dnevno. Razumljivo je, da bi lahko pri takšni obremenitvi proge prišlo prej ali slej do kakšne nesreče. Državne železnice so že marsikaj utpele zaradi preobremenitve te proge. Smelo trdim, da ni nobena proga v naši državi tako obremenjena kakor proga Zidani most—Zagreb. Upravičena je torej želja vseh zainteresiranih faktorjev, da se prej ali slej na tej progi položi

že drugi tir. S tem, da bi se tale javna dela izvršila, bi prišlo do zaslužka med delavci in tako tudi do kruha in s tem pa do zadovoljnosti, katere danes v našem kraju prav močno manjka.

Veliko nezadovoljnost, cenjeni gospodje poslanci, pa povzročajo pri nas previsoki davki. Meni ni znano, je li to breme povsod v državi tako težko kakor pri nas. Toda zgodovina je bila še zmeraj naša najboljša učiteljica in ta zgodovina nas uči, da so stare države prišle v neprijetnosti predvsem zaradi nepravilnosti napram državljanom in vsled preobremenitve z davki. Ker želim, da bi naša država ne prišla nikdar v kake posebne zadrege in nezdode, zato bi rad videl, da bi v Jugoslaviji vladala najstrožja pravičnost in da bi se državljanom nalagala le takšna davčna bremena, katera lahko ljudstvo nosi. (Odobranje). Posebno k tej drugi točki si bom dovolil nekaj pripomniti. V dravski banovini, posebno pa v srezu, katerega jaz zastopam, je davčno breme že tako visoko, da presega vse meje. Teža teh davkov je tako velika, da so naši davkoplačevalci začeli že obupavati in nezadovoljstvo vsled tega seveda raste od dne do dne. Davčni zaostanki hitro rastejo. Vzrokov za to je več. Mnogim se je n. pr. pod bivšim JNS režimom podloga za odmero davkov nadvse krivično določila. Zgodilo se je to iz strankarske škodoželjnosti. Kdor ni hotel z JNS-erji čez drn in strn, je moral to plačati na davkih. JNS stranka je imela namreč po občinah svoje konfidente, ki so davkarijo napačno informirali o davčni moči naših ljudi, in davkarja je tem denuncijantom šla radevolje na roko in navila davčni vijak čez mero.

Ljudje teh bremen pri najboljši volji niso več zmogli in odtod še danes toliko davčnih zaostankov iz onih časov, ki nosijo pečat strankarske krivičnosti. Drugi vzrok za zaostale davke pa je ona gospodarska kriza, ki tudi našim davkoplačevalcem ni prizanesla. V letu 1936 in 1937 se je gospodarstvo nekoliko dvignilo in naš človek je kolikor-toliko zopet redno izvrševal svojo davčno obvezo, izvzemši zaostale davke, za katere je bil še zmeraj prešibak. Lansko leto, to je leta 1938 pa je moj srez zadela uima za uimo, zlasti je toča napravila na polju in v vinogradih nepopisno škodo. Toča je v našem srezu docela zdrobila vse pridelke, zlasti naše vinograde, ki so uničeni ne samo za eno leto, temveč za več let. Človek bi mislil, da bo davkarija takšno nesrečo vpoštevala; toda poglejte, kakšno usmiljenje ima davkarija s temi reveži, kako jim ona lajša njihovo bedo in pomanjkanje. Ona je zvišala lansko leto davek na zemljarino vsem poljedelcem vključno tozadevnemu amandmanu v lanskoletnem proračunu, ki je določil, da ostane zemljarina ista kot prej. Zgradarino, cenjena gospoda, pa je naša davkarija povišala kar za 100%. Nadalje je zvišala tudi podlogo za odmero pridoznine in to celo takim, ki jim je že doslej bila odmerjena povsem krivična podloga. Če torej upoštevamo to povišanje davkov in še druge dajatve, če vpoštevamo nadalje še vseh vrst doklade na te davke, ki v naši banovini mnogokje presegajo 200%, in končno če vpoštevamo še trdoto, s katero se vsi ti davki izterjujejo, potem se ni čuditi, če je naš davkoplačevalec začel obupavati nad tem bremenom. Toda ne samo obupavati! On postaja že nemiren in razburjen, tako, da ga le še težko potolažimo in pomirimo. Je pa tudi razumljivo. Saj ga ne čaka, ako bo šlo tako naprej, nič drugega kakor boben. (Ploskanje). Ako hočemo, da ne ubijemo v srcih teh naših ljudi vsega zaupanja v vodstvo države in vse ljubežni do

domovine, si dovoljujem predlagati g. minister sledeče:

1 — Da date davčnemu uradu v Brežicah nalog, da z davkoplačevalci milo postopa;

2 — Da blagohotno in pravično revidira podlage za odmero davkov;

3 — Da ustanovite za naš srez v Sevnici še en davčni urad radi reda, točnega poslovanja in razbremenitve onega v Brežicah in

4 — Da brišete po reviziji one krivične stare zastale davke, ki jih je ustvarila strankarska zagriženost in ki nosijo pečat krivičnosti. (Odobranje).

Gospodje narodni poslanci! Gospod notranji minister more po odobritvi ministrskega sveta predpisati uredbo z zakonsko močjo o zaščiti mladine pred pornografijo. To pooblastilo gospodje narodni poslanci, je v predloženem preračunu ena najsvetlejših točk, če ne najsvetlejša. Vsak proračun je odsev misli, želja, teženj, narekovanj duše in srca članov one korporacije, ki dela proračun. Pri državnem proračunu je to vlada in narodni poslanci. Proračun je produkt skrbi in volje stvariteljev proračuna — dobro storiti njim, ki jim proračun velja. Proračun je zrcalo, v katerem se vidijo nameni onih, ki proračun delajo. Po proračunu se da spoznati tudi moralna sila proračun ustvarjajočih. Če pregledujem predloženi proračun, mi pač bode v oči predvsem materialna plat tega proračuna. Saj se v njem eno ministrstvo peha bolj kot drugo za materialno gmoto. To pa tudi drugače biti ne more. Je v državi toliko gmotnih potreb, da jih nobeno ministrstvo v svojem delokrogu in v svojem področju ne bo zadovoljilo. So pa vse te reči bolj za telesni prid državljanov in v prid vsemu onemu, ki je v zvezi s telesom. Toda večja vrednota kot je človeško telo je njegova duša. Saj je ona vir — nositeljica našega razuma, naše pameti in naše volje, kar vse daleko prekaša naše telesne zmožnosti. In te duševne zmožnosti vodijo človeka pri njegovem udejstvovanju v človeški družbi, to je da dela dobro — ali slabo.

Ker pa te duševne zmožnosti stoje v znamenju izpopolnjevanja, je jasno, da so tudi predmet vzgoje. In tako pridem do konstatacije, da je človek tak, kakršna je bila njegova vzgoja. Vzgoja pa zavisi od vzgojevalnih sredstev, ki so ali dobra ali slaba — moralna ali nemoralna. Poslušal sem govornika v finančnem odboru, ki se je pritoževal nad moralno pokvarjenostjo tudi v naši državi češ, koliko umorov in ubojev da imamo: sin ubije očeta, oče sina, brat brata, sosed soseda, mož ženo, žena moža in koliko samomorov imamo. V časopisju beremo vsak dan o prevarah, tatvinah, vlomih, ropih, o bogoskrbnstvu, o krivih prisegah, itd. Gospodje, to je žalostna slika današnjega dne tudi v naši državi. Človek se nehote vpraša: odkod vse to, kje so za vse te nizkosti vzroki?

Gospodje narodni poslanci! Vzroke za to lahko najdemo v naši neposredni bližini. Pojdite v naša gledališča, v naš kino, obiščite naš književni trg, oglejte si razne propagande naše moderne literature in našli boste vzrokov dovolj, zakaj da je naša družba tako pokvarjena.

Tu notri je leglo vse naše nesreče.

Cenjena gospoda! Mi imamo povsod dovolj tržnih nadzornikov, mesogledov in drugih organov, ki skrbijo za to, da se ne bo prodajala človeškemu telesu škodljiva hrana. Vprašam vas pa, koliko imamo organov, ki bi skrbeli za to, da se ne bi človeški duši prodajala in nudila nezdrava hrana? Vidite, »Hic

Rhodus, hic salta!« Proč s pohujšljivimi filmi! Proč z vsem šundom iz naših gledališč in iz kina! Proč z šund-literaturo! Proč z pornografijo! Proč pa tudi z vsem tozadevnim blatom iz našega dnevnega časopisja. Čemu naše časopisje prinaša tako na dolgo in široko: vse zločine, ki se zgodijo pri nas in v tujini. Čemu opisuje z vso naslado vse malonkosti družinske razdrapnosti gotovih nesrečnih družin? Čemu slika s takšnim veseljem vso perverzno moralnih propalic? Ali ne ve, da postaja na ta način učna knjiga novih ničvrednežev? Kje je ta cenzura? Svoboda tiska vendar ni za to tu, da se zlorabi v pohujšanje, da se naše ljudstvo pohujšuje in pokvarja. Gospodje! Če v resnici ljubimo svoj narod in če hočemo dobro svoji domovini Jugoslaviji, bomo vse storili, da se to prepreči. Gospodje! Če tega ne storimo, potem nosimo na svoji vesti pogin našega naroda. (Odobranje). Zato iz srca pozdravljam uredbo o zaščiti naše mladine pred pornografijo. Želim pa še, da bi prišla uredba o zaščiti vseh Jugoslovanov pred vsemi pohujšljivimi napravami in rečmi. Le potem lahko postane Jugoslavija domovina poštenih, zdravih in močnih mož in žena.

Gospodje narodni poslanci! K nezadovoljnosti, ki vlada v naši banovini, v Sloveniji, spada tudi na žalost nezadovoljnost katoliške duhovščine. In to zaradi tega, ker naši gmotni interesi po 20 letih Jugoslavije še niso urejeni. Gospodje narodni poslanci! Za vse stanove in za vse sloje se je v naši državi v tem oziru, to je v socialnem oziru storilo že to in ono. A za katoliško duhovščino, posebno za slovensko duhovščino se ni skoraj nič storilo. Dvajset let že prosjčimo, moledujemo in zahtevamo, a naše prošnje in zahteve so povsem zaman. S tega mesta konstatiram, da to ni prav, da to ni modro in da to tudi hvaležno ni. Gospodje narodni poslanci! Upam si trditi, da nikdo svoje države ne ljubi bolj kot jo ljubi katoliški duhovnik, osobito slovenski duhovnik. To je že od prvega začetka te naše nove domovine. To je dokazal že nešteto krat in to dokazuje vsak dan s svojim delovanjem. Kar se tiče našega slovenskega naroda, je gotovo, da so ga v našo novo državo pripeljali slovenski duhovniki. Vse svoje delo naš duhovnik usmerja v prid in blagor te svoje države. (Ploskanje). Slovenski duhovnik skrbi tudi — čujte gospodje narodni poslanci, za red in mir v tej državi. Poslušajte, kaj pravi žandarmerijski komandir, torej poklicni organ za varnost in red v državi. »Upam si več doseči v svojem rejonu, kar se tiče moje službe, z dvema ali tremi dobrimi kaplani, kakor s celo kompanijo žandarjev!«. Kaj je hotel ta komandir s tem izjaviti? On je namreč hotel reči tole: Na red, mir in zadovoljnost dober duhovnik več vpliva z svojim dobrim delom in delovanjem, ker ima svojo avtoriteto in večji vpliv med ljudstvom, kakor pa navaden žandarm. To vam zlasti dokazuje dogodek iz mojega življenja. Ob razsulu bivše Avstrije, leta 1918, so mislili naši kmetje da so prosti, da jih ne veže noben zakon. Mislili so, da se sedaj lahko maščujejo nad vsemi onimi, ki so jih med svetovno vojno z raznimi revkizicijami šikanirali. Oborožili so se s puškami, pištolami in revolveri in prišli v trg nad one, k so jih med svetovno vojno gulili. Proti nim so nastopili žandarji, toda kaj so opravili? Nič, bežati so morali. In kdo je napravil red, kdo je ljudi pomiril in spravil zopet v pravi tir? To sem bil jaz in moji kaplani, ki smo tem ljudem dopovedali, da so v zmoti, da je njihovo

дејанје кажњиво, dopovedali смо јим, да иако и садај велјајо закони, чеправ се је Австрија разсула. Успели смо и људи врнули назак. Видите, како духовник по своје вплива и скрби за ред и мир в држави. Из тега иако видите, како велик вплив има духовник, ки мед народом дела. Че опустим все друго и опозорим само на то, кар дела духовник на господарском, социјалнем и културнем полју, мислим, да је прав, да ше енкрат поновим, да ни правично, не модро и не хвалежно, да се католишкега духовника тако запоставља в гмотнем озиру. Все то сем вам поведат, господје народни посланци, в илустрацију, тер просим, да би Кралјевска влада била широкогрудна и збољшала социјално станје наших духовников. Тода не мислите, да заштevamo богвекак од државе. Наше заштеве со zelo скромне. Заштevamo, да се изједначију драгњинске доклады всех католишких духовников в дравски бановини з докладани, ки јих имају католишки духовники в Далмацији. Те доклады нај се повишажо за 50%. Надалје заштevamo, да се впокојеним духовником, ки имају zelo слабе прејемке повећају доходки за 100% и коначно, да се надарбинарјем, ки нимажо vsaj 20 хектарјев земље, дају доклады.

Ценјени господје народни посланци! Садај па ми доволите, да господа нотранјега министра просим ше за следече.

Господ министр! Община места Селје је давчно тако обременјена, да осебних издатков за предстојништво местне полиције не може већ носити. Те штрошке нај превземе држава. Че се па теј прошњи не може устречи, потем нај се предстојништво укине. Друга штвар, катеро морам оменити, је та — ле. Велико кривико трпе жандарми, ки со били впокојени в лету 1920/21, и они, ки со били впокојени в часу од 1924 до 1929. Њихова покојнина је велико премажна. То се мора на vsak начин поправити. Господ министр нај благохотно впоштева тозадевни предлог друштва жандармеријских упокојенцев в Лјубљани из јануарја 1937 лета.

Третја штвар, о катери морам спреговорити. Органи комисаријата жељезничке и обмејне полиције в Марибору же три лета не добиважо дневник за службена потованја и за контроло по медродних влаких Марибор — Ракек. За лето 1936/37 долгује министрство 110.000 динарјев, за лето 1937/38 70.000 динарјев, за лето 1938/39 84.000 динарјев, — али skupно 264.000 динарјев. Кер со призадети полицијски органи скромно месечно плачани, просим господа министра, да то задево благодушно преј-последј уреди. Сплох па се нај всем надзорштвеним органом полицијске страже доходки тако уреде, да бодо lahko вздржевали себе и своје дружине.

Господје народни посланци! Да не би бил едини посланец, ки се ни dotaknil толико обравнанега Хрвашкега впрашанја, ми доволите, да изјавим следече. Хрвашко впрашанје ни само хрвашко, ампак је иако србско и словенско впрашанје. (Одобраванје). Вси ми: Срби, Хрвати и Словенци, имажо в теј наши држави свој skupen дом... (Плосканје и одобраванје)... катерега хоцемо и моражо vsi уредити. Жалостно је само то, да си тега дома же до садај нисмо уредили. (Гласови: Тако је!). Весте кар, драги моји народни посланци. Добре волје је треба, па братске љубезни и дела, па бо што hitрејше изпод рок, карор си то домишљужемо. Само по себи је разумљиво, да бом кот члан већине гласовал за предлојени прорацун. (Одобраванје).

Потпретседник Алојзиј Михелчич: Реч има народни посланик г. Велимир-Веља Маринковић.

Велимир-Веља Маринковић: Господо народни посланици, буџетска дебата о Министарству унутрашњих послова у штвари је наставак начелне дебате. И ми, који нисмо имали могућности да кажемо коју реч у начелној дебати, користимо ову прилику. Ја сам само хтео две чињенице да истакнем овом згодом.

Први је јединствен случај у нашем новом политичком послератном животу, да ова Влада ужива симпатије не само своје већине, Владиных посланика, него и господа са левике. (*Душан Бранковић:* А, нема наше поверење! — Жагор на левике).

Ви сте чули да они преко својих претставника изјављују Влади скоро поверење. А то што не гласају Влади буџет, то је штвар навике, јер карва би опозиција била ако би гласала за Влади буџет. (Одобраванје на десници и центруму). То је, наглашавам, појава у новом нашем политичком животу. А то је знак колико ова Влада има популарности и колико је важно питање и њена мисија која јој је додељена. Разлика, између гледања Владе и опозиције на штвар, на решење основног питања — Хрватског питања — како мени изгледа само је у гледању на темпо приликом решавања тога питања.

Јер док Влада, што је сасвим природно, свесна одговорности коју има и пред народом и пред историјом, мора опрезно ићи и стопу по стопу, корак по корак приступати тако том решењу, дотле опозиција са извесном грозничавошћу форсира решење тога питања.

Господо, ми смо сви свесни тога момента, сви смо свесни догађаја, па и ми са деснице и ви са левике. Ја знам да и они кад би били на положају господа која овамо седе, не би могли ништа да учине, него да поступи како поступају и господа из Владе, јер је то тако по природи саме штвари. Озбиљна штвар озбиљно се и решава.

Али сем тога утешна је појава, да и господа са левике и господа са деснице имају исто осећање и расположење. Али пада у очи једна појава која по мало треба да нас забрињује, а то је извесна сумња и извесна зебња — срећа је што се она вештачки штвар — да ли ће Влада одговорити своје основном задатку. Што се мене тиче, ја верујем у срећну звезду ове Владе, у срећну звезду њеног Претседника, јер, господо, једно преимућство које њен Претседник има, то су они квалитети које за ових 10 година нису имали људи који су тај положај заузимали, а то је чињеница да је данашњи Претседник формиран на терену, кроз борбу и у борби, и као човек из народа најбоље познаје потребе и осећања селачких маса широм целе наше земље. Добило се признање са највећег места кад се човеку из народа доделило да решава судбоносно народно питање. Али као што рекох постоје извесне сумње и зебње. Ја мислим да је то и оправдано после једне погрешне политике која је вођена читаву деценију. Господо, нажалост то је још више вештачки потхрањивано од групе људи који су заузимали одговарајуће положаје и који су с тих положаја морали сићи. Њима је у интересу да потхрањују, роваре и штварају неповерење попут

онога попа који је одговорио кад су га упитали како то свет умире: па, умируца, умируца, а кад је попадија умрла он одговара: помре цео свет. Тако и она господа која су сишла са власти кажу: пропаде земља, оде све у суноврат. Али то они нису говорили онда кад су они заузимали те одговарајуће положаје. Видите, господо, докле ти људи Хрватима дошаптавају како је ова Влада једнака као и претходна влада и како ће изиграти једноставно хрватске жеље, потребе и захтеве, дотле нама Србијанцима дошаптавају како су Хрвати непомирљиви и бескомпромисни, и како они неће ову државу и пуно других врло незгодних ствари. Срећа је само за ову земљу и за овај народ што ти људи који стварају такву забуну и пометњу немају више никаквог утицаја и што је дух времена такав да ти људи неће имати више никаква утицаја.

Господо, Хрватско питање је психолошке природе. То је питање поверења, како каже господин Претседник, а поверење се може створити само у једној сношљивој атмосфери, онда кад се страсти стишљају да се народном послу приступи. А да се створи поверење, потребни су два услова: прво, оно без чега се не може, то је слобода штампе и друго слобода збора и договора. Ми, Словени, смо навикли на слободно зборисање, да можемо слободно да кажемо све што осећамо и мислимо. Без тога се тешко може радити и тешко могу широки слојеви народа да испитају све захтеве, који се постављају и с једне и с друге стране и шта је могуће и остварљиво од тога. А глас народа је глас Бога.

Наши другови са левице сами себе демантују кад форсирају да се то значајно питање — Хрватско питање — брзо и на пречац реши. Потребно је да се донесе закон о штампи исто тако као што је потребно да се донесе Закон о збору и договору; али, господо, за то је потребно и времена.

Ја ћу да завршим свој говор. Кад сам већ на овој говорници, ја не бих могао никако прећи преко једне жалосне чињенице, која боли вас као и мене. Та се чињеница односи на Изборни закон, који вам је једно чудо од закона, који потсеца морални живот наше нације. Ја, господо, ту мислим на онај организован терор одоздо с једне стране, а с друге стране на ону изборну корупцију, јер сви ми врло добро знамо да су гласови куповани. То није наш специјалитет, ни левице ни деснице, то је ствар дубоких ценова којих има и на једној и на другој страни.

Највеће добро једнога народа, то је морална вредност тога народа. Наш сељак је у ратовима... (Тоша Радосављевић упада у реч.) Друзе, сачекај, ако хоћеш да се носиш самном.

Наш сељак је био пре рата патријархалан, честит, исправан и поштен. Данас је морал код нашега сељака подгризен. Докле год постоји јавно гласање, докле се гласа и бележи на списку, дотле не може бити честитости, дотле мора бити куповања бирача, дотле мора бити корупције бирача. (Тоша Радосављевић: О томе говори, кад се буде закон правио!) Ти ћеш га боље направити!

Да би се донео изборни закон, за то се такође тражи времена. Значи, господо са левице, не може се брзати. (Павле Јововић: Ми то знамо! Њима ти то причај!)

Ја ћу завршити. За све то треба поступности, треба времена, и Влада добро ради, што овако ради.

Верујући у срећну звезду ове Владе да ће решити основно питање данашњице и донети основне политичке законе, гласаћу за буџет. (Пљескање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Ђура Микашиновић.

Ђура Микашиновић: Господо народни посланици, нисам узимао реч у овогодишњој начелној буџетској дебати, јер се пријавио велики број говорника, а и време је већ на измаку. Зато узимам реч, да се у дебати о буџету Министарства унутрашњих дела осврнем на неке појаве, које су уско везане за развој садање политичке ситуације.

Буџет за 1939/40 годину израдила је бивша Влада г. др. Милана Стојадиновића, а садања Влада г. Драгише Цветковића наследила је овај буџет и са незнатним изменама предложила га Народној скупштини на претрес и уважење.

Пошто је Финансиски одбор, овај буџет претресао и усвојио, изјављујем већ унапред, да ћу гласати за предложени буџет, а сада ћу се осврнути на друга питања, која ме интересују. Ја сам пажљиво саслушао све говорнике па Вас молим да и Ви мене саслушате.

Када је јуна месеца 1935 год. Влада г. Богољуба Јевтића дала оставку и дошла на управу земље Влада г. др. Милана Стојадиновића, ја морам овде искрено признати да је та Влада, у првим данима, међу нама Србима и Хрватима, југословенски оријентисанима, који живимо преко Саве и Дунава била лоше примљена. Разлог томе је тај, што је тадања Влада, као што је то званично било подвучено, пустила вентиле и дала превелике слободе, услед чега су најлојалнији елементи били извргнути терору улице и нису били сигурни за свој живот и своју имовину. Тада је у самом Загребу демолирано преко 70 кућа, међу којима и моја, али до данас нико није добио ниједног динара оштете.

Међутим, рад тадање Владе г. др. Милана Стојадиновића показивао је, из дана у дан, видне успехе на свим пољима нашег народног и државног живота, услед чега су оштрице отупиле тако да је настало једно сношљивије стање, те су и саме хрватске масе, имајући од такве политике користи, почеле правилније да схватају њен значај. Рад тадање Владе г. др. Милана Стојадиновића кретао се у више праваца, тако да су они, скупљени, давали једну резултату: потпуну обнову целокупног живота наше државе. Главни, пак, правци били су ови: јачање међународног положаја државе, унутрашња консолидација, привредна обнова земље, спровођење социјалних реформи, раздужење земљорадника, извођење великих јавних радова и снажење националне индустрије.

У погледу међународног положаја наше државе учињен је толико велики напредак... (Душан Брајковић: Мора да те он послао овамо док тако говориш!)... да данас Југославија служи за пример осталим државама, на који се угледају многи европски политичари у своме раду на стварању нових међународних односа својих народа са другим државама.

Таква вањска политика створила је ново доба, доба сарадње и узајамног поверења међу балканским и средњо-европским народима.

Привредна обнова земље дошла је такође до пуног изражаја, јер се радило у целој Југославији, у свима правцима и на свима странама, те је за сваког грађанина било посла, зараде и хлеба и број незапослених сведен је на минимум. Социјалним реформама и Уредбом о раздужењу земљорадника омогућено је да два најважнија друштвена реда, сељак и радник добију могућност много већег привређивања него досада, да постану моћнији фактори у нашој привреди.

Порастом њихове куповне моћи ојачан је и унапређен положај и других сталежа у земљи. Коначно, Влада је провела изборе на основу постојећег изборног закона. Нико не може устврдити и доказати да ови избори нису били слободни. Југословенска радикална заједница однела је победу и без Донтовог система... (Др. Милош Тупањанин: Ви као да сте преспавали овај месец!)... јер је у 235 срезова добила апсолутну већину. Да је победила Удружена опозиција, онда би овај изборни закон био добар. (Одобравање на десници).

Господо народни посланици, ја сматрам својом угодном дужности да са овог места подвучем ове резултате рада бив. Владе др. Милана Стојадиновића, јер су ти резултати ојачали и привредно и економско подигли нашу државу.

Као посланик Среза окупанског изражавам дубоку благодарност г. др. Милану Стојадиновићу и његовим сарадницима који су својим радом много задужили нашу земљу и наш народ и који ће им за све учињено остати вечито благодаран.

Господо народни посланици, као бивши обласни посланик за време обласних самоуправа био сам члан Обласног одбора за финансије у Приморско-Крајинској области, организовао обласне финансије, припадао сам бив. Народној радикалној странци, биран сам на цетомајским изборима 1935 за Срез-огулински а на овим изборима изабран сам у два среза у Огулинском и Окупанском. Ово сам подвукао да се види, да мој политички рад није од јуче и да сам био у могућности да активно суделујем у нашем политичком животу после ослобођења и уједињења нашег народа. Учествујући тако у нашем политичком животу имао сам прилике да пратим развој наших политичких прилика, које нимало нису биле ружичасте и које су давале повода забринутости. Кроз сва та политичка збрињавања провлачи се као нит једно крупно питање, које је данас према ономе што се пише и изјављује са меродавне стране, дошло у фазу коначног решења. Ради тога ћу се и ја са неколико речи осврнути на Хрватско питање, које је Влада г. Драгише Цветковића означила као централну тачку свог програма.

Господо народни посланици, овогодишња буџетска дебата у Народној скупштини води се у знаку тражења могућности, да се ово питање скине са дневног реда и да се нађе могућност да се браћа Хрвати задовоље.

О овом питању говорио сам у прошлогодишњој буџетској дебати. Сви ми осећамо тежину овога питања и сви ми искрено желимо, да се ово питање реши на опште задовољство целокупног нашег народа.

Из Декларације и из експозеа Претседника Владе г. Драгише Цветковића чули смо да Краљевска влада жели: да створи све подуслове за коначно решење овог питања, те са овог места поздрављам такав рад Краљевске владе и све напоре,

које је уложила и које мисли уложити да дође до братског споразума, који ће несумњиво ојачати нашу државу и дати јој могућност, да се у братској слози развија и напредује у свима правцима народног и државног живота. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Пошто је ово једно од најосетљивијих питања нашег народа потребно је приступити његовом решењу са пуно обазривости и наћи начина да се хрватски део нашег народа задовољи.

Ако посматрамо историјски развој нашег народа, видимо да су Срби и Хрвати кроз векове живели у заједници, да им је била заједничка судбина, да су имали исте обичаје и да никада међу собом нису ратовали. Највећи наши научњаци на темељу историског градива доказали су да су Срби и Хрвати један народ. Мисао народног јединства стара је вековима и кроз нашу историју повлачи се као нит, као нешто што је неизбежно и чему су све акције и сва стремљења била подложна. Мисао народног јединства била је покретач свих акција на пољу ослобођења и уједињења нашег народа. Та мисао створила је и Југославију. Мисао народног јединства стара је исто толико колико и наш народ, па је та мисао опевана и у нашим народним песмама, сматрајући све поједине историјске догађаје у Немањића Србији, као и оне у Хрватској, својим и заједничким. Идеали који су оличени у херојима народне песме, у Краљевићу Марку, у Југовићима, у Старини Новаку или у ускоцима задахњују једнако и Србе и Хрвате. И данас те народне песме сматрају својима и Срби и Хрвати. Народна душа која се њима напајала и која их је дала, остала је једна кроз сву нашу прошлост и за све време страдања. Та народна душа имала је један идеал; а то је идеал слободе и јединства нашег народа.

Када је славни Карађорђе повео криво коло за ослобођење Србије он је у својој сељачкој души осетио глас историје народне и он је веровао, да ће обнова Србије и Уједињење Срба бити само једна етапа и један део његовог великог плана, чији је крајњи циљ био стварање Југославије. То доказује и његово писмо, упућено Наполеону, у којем између осталог излаже план за стварање Југославије.

Пред Косовску битку Кнез Лазар позива и браћу Хрвате. Зар у томе позиву Цара Лазара и поступку Хрватског бана није јасно подвучен доказ, да је још тада било живо осећање јединствености у народном погледу, да је била жива свест о истоветности судбине српске и судбине хрватске?

Бан Јелачић на једној саборској седници изрично каже: „Немојте ми говорити сада ни о Српству ни о Хрватству. Ми смо један народ, једна браћа без разлике вере...”

Стјепан и Анте Радић уносе у свој програм као основно начело, начело народног јединства Срба и Хрвата. О самом споразумевању између Срба и Хрвата Стјепан Радић имао је друкчије мишљење, које је изнео још 1897 године у „Народној мисли“, где између осталог каже: „Посве-машње народно јединство наш је идеал. Нећемо слоге и компромиса. Слогу углављују различити елементи, слогу треба уговарати, код уговарања треба попуштати, код попуштања се тужи и суду, а то вазда оставља жалац, који прије или после доводи до поновног расцјеп. Наша је народна

душа једна. Сад треба народно јединство само манифестирати. Народно јединство подвостручује народну снагу. Оно је први увјет да народ не пропадне . . . ."

Аугуст Шеноа каже 1861 године: „Хрвати и Срби да буду једно, јер увек морају бити једно. Повијест нам је испреплетена, да ни знаост неће моћи ријешити гдје једно племе престаје, а друго почиње. Може проћи још неко вријеме док сав народ дозрије и то увиди, може се подићи проти тим идејама по који гласић, по која страст људска, али то је само каменчић, који велику ријеку повијести неће обуставити."

Кака видимо, мисао о јединству народа није била окрњена. Она је тињала кроз све векове, а почела се јаче испољавати у доба свеопћег робовања. Заједнички народни језик, који је народ поворио од Јадрана до Солуна, под којим је из истог извора примио хришћанство на народном језику, заједнички обичаји, исто друштвено задружно уређење, географска јединственост подручја на које смо се населили, заједничка страдања ради истих узрока, а ради тога исте наде и вера у будућност, — одржали су у народу латентну свест о припадности једној народној словенској заједници.

На Мировној конференцији у Паризу, ми смо били третирани као један народ и на темељу тога мишљења донесени су закључци и одлуке о стварању наше заједничке државе. Као један од најјачих поборника ове историјске истине био је пок. Трумбић. Наш научњак и професор универзитета господин Фердо Шишић у својој књизи „Документа“, на страни 307—311, доноси један чланак пок. Трумбића, писан 1917 године, у којем пок. Трумбић износи своје мишљење о народном јединству и о уређењу наше заједничке државе, те између осталог каже:

„Искључује се идеја конфедерације, тј. једног система, по коме би се једна држава створила на тај начин, да разни делови приђу њој као самосталној држави. Таква федерација значила би сједињавање више држава, које би имале права да уђу или не уђу у заједничку државу, а и да из ње изађу кад буду хтеле. То није оно што ми хоћемо”.

„Нама се не ради о сједињавању више држава, него о уједињењу једног истог народа у једну јединствену државу”.

„Као што има само један народ, тако нека буде и једна јединствена држава. Само тако моћи ће да живи један солидан организам, способан да осигура целом народу његове животне, моралне и материјалне интересе”.

„Идеја Југославије, идеја је целог југословенског народа”.

„Тражи се стварање једне од најхомогенијих држава целе Европе у народном погледу (Југославије)“. — „Ми нећемо да се ствара одвојена Хрватска држава, јер ни она не би могла бити друго до једна нова Албанија, експлоатисана за туђи интерес; ми нећемо нити делимичних проблема, као што су босански, далматински, истарски и т. д., него желимо да се наш српско-хрватски-словеначки проблем узима као једна органска целина“.

Ја сам се овде, господо народни посланици, послужио са неколико историјских чињеница ради тога, да што јаче подвучем потребу чувања народног и државног јединства.

Чувајући народно и државно јединство, као залог наше будућности, појмимо ка стварању свих потребних предуслова за стварање духовног јединства нашег народа, отстрањујући при томе све оно што нас је делило. Пред нама је пример Немачке и Италије. Када су постигле територијално јединство потребно им је било још 50 година па да створе и духовно јединство. При томе не треба сметнути са ума, да су Немци имали једног Бисмарка, а Италијани једног Кавура, па је ипак протекло пет деценија док су оставили своје духовно јединство, које поред свега тога и данас није потпуно.

Када су ова два велика народа, који имају јединствену заједничку културу, ишла тако споро у стварању духовног јединства, разумљиво је, господо народни посланици, да код нас мора да иде још теже, јер не само да смо живели одвојено, већ смо живели и под утицајима двеју култура. Да се што пре постигне наше духовно јединство, потребна је сарадња свих делова нашег народа.

Та сарадња потребнија је данас више него икада. Не ради победе ове или оне концепције, него ради сутрашњице, која је неизвесна. Ви видите, господо народни посланици, да се сви народи око нас у свету ужурбано спремају за одбрану својих стечених права, видите да авет рата прелеће преко наших глава, па у таквим моментима морамо бити сложни, морамо све партиске и личне интересе подредити општим интересима, да нас сутра не би поколења проклињала.

Подвлачећи потребу решавања свих спорних питања, а у првом реду Хрватског питања, морам да подвучем, да при томе треба водити рачуна о нама Србима, који живимо у бившим деловима аустро-угарске монархије. Ми смо до крајности толерантни и широкогрудни. Ми смо се знали борити за своја права и под туђином. Ми искрено желимо сурадњу са браћом Хрватима, али зато тражимо потпуну слободу и једнакоправност у сваком погледу.

Поздрављајући сваки корак, који иде у прилог заједничке сарадње Срба, Хрвата и решења Хрватског питања, не могу ипак да се сложим с тиме, да ми, Срби пречани, не суделујемо при томе преко својих претставника. Општински избори, избори за Сенат и избори за Народну скупштину прошле године, јасно су показали, да се прави претставници Срба-пречана налазе у редовима Југословенске радикалне заједнице.

Мени је јако жао да нису овде присутни претставници који се третирају као претставници Срба пречана, па да им оспорим то право, које су за себе присвојили и који у овом важном послу желе да имају главну реч.

Прави претставници Срба пречана, како рекох, налазе се у редовима Југословенске радикалне заједнице. Свако избегавање или удаљавање свих претставника Срба од овог веома важног народног посла може имати кобних последица по сам споразум и по решење Хрватског питања, које се жели на свима странама. Споразум створен без учешћа правих претставника Срба пречана, који се створи без нас отвориће још једно болније питање, а то је Српско питање. Ради тога ја апелујем на све одговорне факторе и на Краљевску Владу да при решавању Хрватског питања воде рачуна о 700.000 Срба, који већ три века преби-

вају у крајевима преко Саве и Дунава и који су постали староседеоци.

Према томе, ако се жели частан споразум, у шта ја ни најмање не сумњам, потребно је да у томе раду суделујемо и ми Срби-пречани преко својих претставника. Ми смо вековима, живећи у заједници са браћом Хрватима, стекли исте обичаје и тај наш заједнички живот, заједничке патње у прошлости и осећај заједничке будућности омогући ће, да се што пре постигне тај жељени споразум који ће бити праведнији и трајнији.

Ми смо и у прошлости, у данима робовања стварали споразуме, али не путем нагодби или лицитирања, него пружајући једни другима помоћ у невољи. За то има маса примера, када смо се ослањали једни на друге, као рођена браћа, када смо у својој души осећали да смо једно. Исто тако, без осећаја припадности једном народу не би било ни српско-хрватске коалиције, која је у борби за народна права и за наше Ослобођење и Уједињење дала свој драгоцен прилог.

Тај осећај јединства народног, то је оно што нас је спајало, па је сасвим разумљиво, да међу нама нема тако тешких и неотклонивих запрека за коначни споразум Срба и Хрвата.

На завршетку мога говора, ја поново подвлачим, господо народни посланици, да нико више не жели да дође до искреног и трајног споразума са браћом Хрватима, доли ми Срби пречани. Желећи такав споразум у корист народне целине и обезбеђења боље будућности нашег народа, ми смо одлучно против цепања ове наше крвљу створене државе, против сваке мајоризације и против свега оног, што би нас Србе пречане довело у овиност прама браћи Хрватима.

Господо народни посланици, наш уважени друг г. Јосип Цветић изнео је јасно прилике под којима ми у Савској бановини живимо и ја не желим то понављати, већ ћу се само задржати на оном пасусу његовог говора о Србима Крајишницима, који живе у бившој Војној Крајини.

Крајеви са обе стране реке Уне, и поред бивше суве босанско-хрватске границе, на Кордуну, Лици и у бившем бихаћском, а делом и бањалучком округу, зову се од давнина Крајином. Крајина данас обухвата, углавном с једне и друге стране бивше босанско-хрватске границе у Савској бановини, ове срезове костајнички, петрињски, глински, вргиностски, војнићки, слуњски, коренички, јудбински, доњо-лапачки и грачачки. На ове срезове наслањају се у Лици са западне стране још и срезови господићки и оточачки, а знатним делом и огулински срез. У Врбаској бановини: дубички, босанско-новски, дворски, босанско-крупски, цазински, бихаћски, босанско-петровачки и босанско-граховски, а на њих се наслањају кључки и сански. На Крајину наслањају се са југозападне стране и срезови у Приморској бановини и то кнински и бенковачки.

По попису становништва Краљевине Југославије од 31 марта 1931 године, у ових 25 срезова има укупно 940.296 душа. Од тога 586.379 Срба, 250.618 Хрвата и 102.410 муслимана. Срби, који настањују ову бившу Војну крајину били су увек лојални грађани, одани државној идеји и присталице народног и државног јединства. Унатоц свега тога ови крајеви били су препуштени сами себи и није им указивана потребна пажња, нити се излазило у сусрет народним потребама онолико колико је то било неопходно потребно.

Препуштени овако сами себи, а у последње време вређани и клеветани, Срби из бивше Војне крајине покренули су акцију да заштите свој крај и интересе тамошњег народа. У ту сврху основано је удружење под именом „Крајина” са привременим седиштем у Загребу. Затак је овог удружења да у овој области афирмира Србе на свим пољима националног, културно-просветног и привредног живота. У правилу стоји и то: да ће Удружење у првом реду настојати да у границама закона и у складу са највишим националним и државним интересима води акцију, да се нигде на меродавним местима ни у Загребу ни у Београду, никада не изгуби из вида чињеница, да у тим крајевима живи огромна већина Срба и да се у тим покрајинама не може и не сме водити ни привредна, ни просветна нити ма каква друга политика, која би вређала националне осећаје Срба, просветно их запостављала, а привредно слабила и поткивала.

А о односу према браћи Хрватима у програму стоји: „Ми смо за пуну равноправност свих држављана без разлике вере и племена, ми смо за братску слугу и сваки паметан споразум; нама су хрватске светиње исто тако свете и драге као и српске; ми не правимо међу браћом никакве разлике и на тој ћемо линији остати у читавом нашем раду.”

Како се види, акција није уперена ни против кога, а најмање против браће Хрвата. О овој акцији много се говори у нашој јавности. Мишљења су подељена, а иде се тако далеко, да се овој акцији даје сасвим тенденциозно значење. Тако је ових дана г. Савица Косановић у „Новој Речи” написао један чланак о овој акцији Срба крајишника, у којем напада ову акцију, приписује јој сасвим друго значење, те спомиње неколико угледних наших јавних радника, међу којима и мене, као покретаче ове акције. Чланак иначе кипти мржњом и изврћањем чињеница и жалосно је, да се нашао један Србин православне вере, да овако нешто напише против једне акције којој је циљ, да се наш елементар заштити. У томе чланку између осталог стоји: „Међутим, из пропратни књижице „Крајина, Срби у нашим северозападним крајевима” види се, да је тенденција друштва окупљање Срба у 25 срезова, да би се тако стварно Хрватска одвојила од Далмације. Те присташе народног јединства траже, да се заштити Српство од агресивног Хрватства. А баш такво схватање народног јединства, као синонима Српства, довело је до данашњег стања и даје оправдања најекстремнијима код Хрвата”...

Сасвим је разумљиво, господо народни посланици, да Срби, којих има једна четвртина у бившој Хрватској, траже за себе права која уживају и браћа Хрвати и да траже решење и свога питања, то јест Српског питања.

Понављам, ја сам апсолутно за то, да Краљевска влада г. Драгише Цветковића буде имала среће и да речи ово деликатно питање, али се при томе не сме заборавити на Србе, који живе у заједници са браћом Хрватима и не смеју се исти у томе послу мимоићи.

Програм Југословенске радикалне заједнице је јасан, он садржава четири основна начела, а то су: народно и државно јединство: Монархија и Династија Карађорђевића. То су четири основна начела у чијем оквиру треба да се реше сва отворена

питања, па и Хрватско. Уважањем широких самоуправа, које су у нашим статутима предвиђене и које је Краљевска влада унела у свој програм, пружиће се народу, да непосредно узме учешћа у вођењу државних послова.

На завршетку мога говора изјављујем да имам поверење у Краљевску владу г. Драгише Цветковића, који жели искрено да реши ово наше најважније питање, те ћу гласати за предложени буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, претрес буџета расхода — VII — раздео — Министарство унутрашњих послова — завршен је. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама, седењем и устајањем. Господа народни посланици који примају прочитане партије, изволиће седети, а који не примају, изволиће устати. Молим известиоца г. Аћима Поповића, да изволи прочитати партију 389.

Известилац Аћим Поповић чита партију 389.

Претседник Милан Симоновић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 389? Она господа народни посланици, који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Објављујем, да је партија 389 примљена. Изволите чути партију 390.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, усвојила у појединостама све партије предлога буџета расхода — VII раздео — Министарство унутрашњих послова — од партије 390 до партије 436 закључно.

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, пошто је предлог буџета расхода — VII раздео — Министарство унутрашњих послова — по свима партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета расхода — VII раздео — Министарство унутрашњих послова — примљен. (Бурно плескање и одобравање у центруму и на десници).

Господо народни посланици, прелазимо на другу тачку дневног реда: на претрес буџета расхода — XII раздео — Министарство пољопривреде. Реч има Министар пољопривреде г. Никола Бешлић. (Плескање).

Министар пољопривреде Никола Бешлић: Господо народни посланици, да бих вам олакшао упознавање рада и програма Министарства пољопривреде, ја сам свој експозе штампао и поделио господи народним посланицима, те на тај начин омогућио свакоме, да мирно прочита и да донесе свој одређени суд о свима питањима, која се тичу делокруга рада Министарства пољопривреде.

Сви смо ми поникли из села, било непосредно, коме је отац ратар, а коме није, онда му је био дед или прадед, свакако и зато се ми, господа народни посланици, нарочито интересујемо за пољопривреду. У нама живи једно исконско осећање и нарочита љубав према пољопривреди. И онај велики број господо народних посланика, који се пријавио да говори у вези са буџетом Министарства пољопривреде доказује, да ми сви о пољопривреди много и много знамо. Али, господо, ако узмемо у обзир, да данас наука нарочито напредује

и кад узмемо у обзир, да се та наука нарочито примењује и у пољопривреди, као и кад се узме у обзир, да ми применом те науке морамо да узмемо учешћа у утакмици која се тиче уновчења наших производа, онда произилази, господо, да се ми пољопривреде морамо још много и много да учимо. (Одобравање). Нарочито то важи за прилике Краљевине Југославије, где се много пута тражи можда један јединствени пољопривредни програм. Међутим, кад знамо наше климатске, геолошке и географске прилике, кад знамо све оне разноликости које карактеришу нашу државу баш у погледу пољопривреде, кад знамо да је сасвим друкчији привредни однос у господарству, овчарству и сточарству и у свему што спада у ресор Министарства пољопривреде, на планини Шари, него у Банату, или у Дравској бановини него у долини Мораве, онда, господо, врло је тешко створити један јединствен програм у ресору Министарства пољопривреде, и ми морамо у ресору да се бавимо сваким кутком наше Отаџбине посебице и морамо да примењујемо науку у свима њеним гранама.

О сваком кутку наше Отаџбине морамо да водимо посебну бригу и морамо да примењујемо тековине науке онако, како то изискује наш интерес.

Буџетски, можда, ресор Министарства пољопривреде је најскромнији. Износи нешто преко 136 милиона динара и цео буџет повећан је у овој години са 9 и по милиона динара, од чега око 600.000 динара отпада на личне расходе а остатак своте од преко 8 милиона долази на материјалне расходе. У личним расходима добијамо 23 нова агронома инжењера, добијамо 19 нових ветеринара и 5 служитеља. То је све што имамо да обрачунамо и билансирамо у корист тога повећања.

Ја ипак тврдим, и ако је ово врло скроман буџет, да ако будемо рационално примењивали сва та средства, да ћемо моћи и са овако скромним буџетом много да помогнемо нашем ратарском живљу, моћи ћемо да га упутимо путем где буде потребно да стекне искуство и да то буде онде, где то нарочито изискују наши интереси. Ја вам тврдим да ћемо ми настојати, да у идућем буџету повећамо још више те ставке како бисмо материјалним средствима помогли нашу пољопривреду у свима њеним гранама.

Зато вас ја молим, господо народни посланици, да ви, онако како то нашим ратарима приличи, сасвим отворено и искрено искритикујете овај буџет Министарства пољопривреде, а ја ћу сваку сугестију примити, о свакој критици ћу размислити и настојаћу да она искуства која будете овде у Народној скупштини саопштили примим и искористим онако, како би од тога наш ратарски сталеж имао највише користи. (Бурно и дуготрајно одобравање и плескање).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. Илија Савковић.

Илија Савковић: Господо народни посланици, овом приликом хоћу да говорим о једном важном питању, које спада у надлежност Министарства пољопривреде, а које питање интересује цео наш народ, а нарочито нашег земљорадника.

То је питање Уредбе о раздужењу земљорадника.

У времену тешке привредне кризе, која је обухватила цео свет, па и нашу земљу, тражени су путеви и начини, како ће се та криза ублажити.

Поред многобројних мера које су предузете, донета је и Уредба о раздужењу земљорадника, која је требала да помогне и спасе земљорадника од његове неминовне пропасти, у коју је запао, не својом кривицом, већ услед наглог пада његових производа тако, да услед тога није могао да одговори својим обавезама, које је учинио купујући земљу, стоку и пољопривредне справе, када су његови производи били на цени.

Доношење ове Уредбе трајало је неколико година — од 1932 године па све до 1936 године, — кад је ова Уредба добила дефинитивну снагу. Баш због тога, ни једна уредба није очекивана са већим нестрпљењем и радозналости, нити је, пак, са већим одушевљењем дочекано њено обнародовање.

Иако је доношење ове Уредбе тако дуго трајало, иако се о њој врло много расправљало, како код најмеродавнијих фактора, тако исто и у јавности, ипак та Уредба није одговорила свом циљу, а на име: да се њоме смање земљораднички дугови и да се плаћања земљорадника одложе.

Да се заиста овом Уредбом земљораднику није ништа помогло, већ напротив одмогло, јер је доведен у много тежи положај, него што је био раније, према својим повериоцима, видеће се из мог даљег излагања.

Главни принципи ове Уредбе су следећи: она дели све повериоце на две врсте: 1) на повериоце — новчане установе и 2) на повериоце — приватна лица.

Повериоци новчане установе, то су углавном банке.

Све те установе побројане су у чл. 7 Уредбе о раздужењу земљорадника, по коме исплату дугова; за све те установе, преузима Привилегована аграрна банка, која је овлашћена да за рачун државе, а према одредбама Уредбе, регулише ове обавезе и да врши наплату потраживања по њима.

Новчане установе су, пак, дужне да доставе Привилегованој аграрној банци, по нарочитом списку, све дужничке исправе, са свима исправама о обезбеђењу.

Предајом поверилачких исправа новчане установе престају да буду повериоци у односу према дотадањим својим дужницима и сва поверилачка права, по сили закона, прелазе на Привилеговану аграрну банку, а дужници по предатим исправама постају дужници Привилеговане аграрне банке.

Према овоме, овде је извршена такозвана принудна законска цесија и Привилегована аграрна банка постаје поверилац према дужницима земљорадницима, са изузетним правима које Уредба за њу предвиђа, а дужник према новчаним установама постаје држава.

Држава се у пуној мери ангажује за примену ове Уредбе, а од тога имају користи само новчане установе и Привилегована аграрна банка.

На основу предатих дужничких исправа Привилегована аграрна банка издала је новчаним установама — банкама — обвезнице 3%, којим обвезницама банке могу исплатити сву своју дугујућу порезу до 1932 године и које се обвезнице продају сада на берзи по скоро 80 динара од 100 динара номиналне вредности.

Смањивање дугова по дужничким исправама Привилегована аграрна банка извршила је на двојак начин, и то: све дугове до 25.000 динара сма-

њила је са 50%, а све дугове преко 25.000 динара смањила је са највише до 30%, које је смањивање имао да изврши надлежни средњи суд по захтеву дужника.

Ово смањивање привилегована аграрна банка извршила је на тај начин што главници несмањеног дуга додаје 12% односно 6% камате од дана учињеног дуга до 20 априла 1932 године. Овако утврђена висина дуга смањује се са 50% за дугове до 25.000 динара, а за дугове преко 25.000 динара са највише до 30%, и то од стране средњег суда, ако је дужник смањивање захтевао у законском року.

Овако смањеној главници додаје се ненаплаћена камата од 21 априла 1931 године до 15 новембра 1936 године, која се обрачунава на несмањену главницу.

Овако смањеној главници додају се у несмањеном износу сви досуђени парнични и извршни трошкови до 20 априла 1932 године, издаци на премије и осигурања, на јавне дажбине; таксе за стављене хипотеке или прикљешке, као и остала плаћања која је поверилац уместо дужника учинио.

По овако смањеним обавезама дужници су имали Привилегованој аграрној банци исплатити тај дуг у року од 12 година, у ратама са 3% интереса, с тим, да у случају неисплате две доспеле рате, дужник губи право повластице: плаћање дуга за 12 година — и Привилегована аграрна банка има права одмах тражити наплату целе суме.

Докле је Уредба овако велика права дала Привилегованој аграрној банци стављајући јој на расположење бесплатно цео скоро државни апарат, а нарочито пореске органе, за наплату њеног потраживања, дотле је све дужничке исправе приватних лица смањила са 50%, без обзира на висину дуга и не дајући им оне бенефиције, које има Привилегована аграрна банка.

Из овога се види да је Уредба фаворизовала Привилеговану аграрну банку, дајући јој много већа права, него што су првобитно имале банке, код којих се земљорадник задужио, а исто тако, дајући јој много већа права у односу према повериоцима — приватним лицима.

Поред тога, сва угашена права због пропуштања Уредба оживљава у корист новчаних установа.

Тако, ако је на пример један дужник исплао из обавезе због нетраженог протеста, он сада поново ступа у обавезу.

Даље, Привилегована аграрна банка према дужницима има сва права, која јој даје Закон о Привилеговној аграрној банци, а ово значи, да за сва дуговања земљорадника-дужника не штити § 471 Грађанског судског поступка.

Ово је један монструм у праву.

Принцип је да угашена обавеза не може више да оживи.

Даље, да цесионар не може да има већа права од цедента, јер се не могу пренети већа права него што се имају.

Међутим, овде то бива: угашене обавезе се оживљавају, а цесионар добива већа права, него што их је имао његов претходник, јер према новчаним установама § 471 Грађанског судског поступка имао је пуно примену.

Из свега овог види се, да овде земљораднику ништа није поможено, ни у погледу смањења дуга, јер по обавезама до 25.000 динара, када се додају неисплаћени интереси и остали трошкови, његово дуговање износи скоро више, него што је првобитни дуг, а у обавезама преко 25.000 динара његово дуговање је скоро увек веће у дуплом износу од првобитног дуговања, када се има у виду да може добити највише до 30% смањења, и то ако тражи у законском року. А што се тиче његовог одлагања за 12 година, то му ништа не користи, јер ако не плати две доспеле рате, то му се право гаси и банка има права наплате целог дуговања. Ус то, када се дода право Привилеговане аграрне банке, да за неплаћене рате има право наплате из целог имања земљорадника, да га у том случају не штити § 471 Грађ. суд. пост., онда се питам, господо народни посланици: каква је помоћ овим законом земљорадницима учињена? Према овоме изгледа, да овај закон нису радила објективна и незаинтересована лица, већ лица пристрасна, јер се из садржине ове уредбе види, да је уредба водила само рачуна о банкама, а о земљораднику баш ништа и ако је ова уредба због њега донесена, те би се због тога могло рећи, да ово није уредба за раздужење земљорадника, већ за раздужење банака, пошто је земљораднику много и много горе сада него пре доношења ове уредбе.

Да заиста земљорадник, господо народни посланици, овом уредбом ништа не добија, већ напротив, да је упропашћен, ја ћу вам навести један конкретан пример, који сам имао у својој адвокатској пракси. Један мој пријатељ Н. Н. дуговао је банци 1922 године, једном новчаном заводу у Београду 30.000 динара, и пошто није исплатио дуг о року, тражена му је наплата и осуђен је да плати 30.000 динара главног меничног дуга са 12% годишњег интереса и на име трошкова 5.000 динара.

По овој осуди тражено је извршење и пошто је тај мој пријатељ доказао, да му је главно занимање земљорадња, а трговина споредно, то се наплата није могла извршити, јер није имао земље преко наглавице — закона. Шта сада бива? Долази уредба о ликвидацији земљорадничких дугова и банка ову меницу са извршним осудним решењем предаје Привилегованој аграрној банци, која му сада тражи приспели ануитет и када се тај приспели ануитет обрачуна са будућим ануитетима, који треба да дођу, он треба да плати око 80.000 динара. Истина, тај мој пријатељ имао је право да тражи смањење овог дуга код среског суда, који је могао изнети највише 30%, али он то није учинио, јер као недовољно писмен, а уз то немајући средства да прибави сва потребна документа и да плати писање тога акта, он је пропустио тај рок.

Како сада да тај мој пријатељ има да плати око 80.000 динара, мада је дуговао свега 30.000 динара и мада постоји уредба о његовом раздужењу? Ја ћу вам објаснити примену ове уредбе.

Тај мој пријатељ Н. Н. дуговао је 30.000 динара у 1922 години и 5.000 динара трошкова. Сада долази интерес за време од 1922 до 1932 године, који износи за 10 година по 12% 36.000 динара, интерес 12% од 21 априла 1932 године до 15 јануара 1937 године, затим за осигурања-премије, јавне дажбине и све остало што је поверилац у

место дужника учинио, као и интерес на доспели ануитет од 3%, тако да би цело ово дуговање износило око 80.000 динара.

Да је Н. Н. тражио смањење, онда би тај његов дуг износио 19.800 динара мање, што значи око 60.000 динара.

Ако резимирамо овај случај пре уредбе и после уредбе, ми ћемо видети, шта је земљорадник овом уредбом добио. Док је земљорадник пре уредбе био дужан да плати интерес само за три године, јер по закону интерес после три године застарева, сада видимо да треба да плати интерес за неких 15 година, јер по уредби не застарева. Да плати издатке на премију, осигурање, јавне дажбине и све оно што је поверилац за дужника учинио, што пре уредбе није морао да плати. Да му се за наплату тога дуга продаје све, јер га не штити закон, док га је раније штитио § 471 — 5 дана ораће земље, кућу и окућницу од 1 дана. Док је пре уредбе банка морала сама то своје право тражити, плаћајући таксе држави, данас сви ти послови око наплате врше се бесплатно што народ плаћа, те држава од тога има велике штете. Из овога се конкретног случаја може пре рећи, да је ова уредба за упропашћење земљорадника, а никако за његово раздужење и ова је уредба нашег земљорадника живог дупке сахранила, не дајући му могућност да мирно легне у гроб, који му је уредба ископала.

Господо, када се има у виду, да је наша земља претежно аграрна и да се преко 80% становништва бави земљорадњом, онда се питам, господо, да ли је национални и социјални интерес, да се упропашћује овај многобројни staleж који је у ову тешку економску ситуацију дошао не својом кривицом, већ стицајем тешких привредних прилика, а да се на његовим економским рушевинама подиже један мали број људи-банкара.

Ми видимо да се у целом свету врше економске реформе које иду на то, да се економски слабији staleжи подижу и помажу на штету богатих staleжа, док овде видимо обрнути случај, да се земљорадник, као стуб ове земље, који је за време минулих ратова пролио крв и растурио своје кости по свим деловима наше отаџбине и ван ње, руши и упропашћује за рачун новчаних установа.

Опште је мишљење, да је наш војник за време ових ратова био један од најхрабријих војника и да је ту храброст показао највише због тога, што је био економски независан, јер му нико није могао за његове дугове продати пет дана ораће земље и кућу са окућницом од једног дана.

Питамо се сада, господо народни посланици, да ли ће тај земљорадник исто тако бити храбар у будућем рату, када види, да му држава преко својих пореских органа продаје кров над главом, за наплату банчаних потраживања, док му та иста држава за наплату своје дугујуће порезе оставља кућу и окућницу од 20 ари.

Наш закон предвидео је још 1860 год. када је била много мања насељеност и када је наш народ имао много земље за обрађивање, да се земљораднику не може продати пет дана ораће земље, кућа са окућницом од једног дана, за његове дугове, а то све у циљу да се у селу не би стварао селачки пролетаријат, који ће пасти друштву и држави на терет, а друго, да се не би на селу стварали велики поседи.

Међутим, господо народни посланици, сада, после 80 година, ми место да будемо социјалнији и слободоумнији, да више поведемо рачуна о земљораднику, сада се дешава да се доноси оваква једна уредба, која земљорадника, као најмногобројнији сталеж који храни, како наш народ каже „и прави чуда“, руши и упропаштајује за рачун новчаних установа.

Господо народни посланици, као адвокат имао сам случајева, да се земљорадник или неко од његове породице тешко разболео и по савету лекара треба да промени ваздух. Нема новаца, а има нешто имања и хоће нешто да одвоји, да прода ради спаса свога и своје породице. Долази пред суд са тим захтевом и подноси доказ о томе — лекарско уверење. Суд га одбија јер нема довољно земље по закону за отуђење и због тога мора да пропадне и он и његова породица. Сада, господо народни посланици, питам вас: је ли ово правда и морал, да земљорадник не може да отуђи оглавицу када је у питању спас његов и његове породице, а дозвољава се Привилегованој аграрној банци да му продаје све па и кров над главом за своје потраживање.

Као што се земљораднику није ништа помогло у погледу смањења његових дугова и одлагања истих, тако исто земљораднику се није много учинило ни у погледу подизања његових путева.

Тако у Срезу врачарском, престоничком срезу, који треба да служи као пример уређености и валјаности путева, а који срез имам част да претстављам у овом Дому, путеви су по неким селима толико рђави, да наш земљорадник не може ни празним колима да прође, када је рђаво време, а неколи са пуним.

Примера ради навешћу пут Сланце—Велико Село, Мали и Велики Мокри Лул, Ресник—Рушањ, Мали Мокри Луг—Калуђерица—Лештане, Винча—државни друм и Роспи Ђуприја—Вишњица.

И ако се за подизање ових путева небројено пута обећавало од меродавних фактора, да ће се путеви Среза врачарског, као престоничког среза, довести у исправно стање, ипак до данас ништа није нарочито учињено.

Господо народни посланици, завршујући свој говор, ја молим г. Министра да у сагласности са Краљевском владом узме ово питање у најхитније и најозуљније разматрање и да одмах донесе амандман по коме ће се ова уредба да стави ван снаге и донесе пројекат закона о раздужењу земљорадника који ће се упутити Народној скупштини на санкционисање. Ако би се ово показало као сувише споро, онда предлажем да се донесе амандман ко коме ће се сви дугови земљораднички смањити са 50% од дана учињеног дуга, без обзира на висину дуга, без икаквог интереса, јер су банке на висину дуга, без икаквог интереса, наплаћујући му 20—50% интереса, са роком од 12 година, — с тим, ако не плати коју од рата, да му се тражи наплата само за ту рату, а никако цела сума, као што је до сада било, ако не плати две доспеле рате. И најзад, што је најглавније, да остане у снази § 471 Грађанског судског поступка, да му се не може продати пет дана ораће земље и кућа са окућницом од једног дана земље, с тим, да се овај законски пропис прошири на све крајеве наше Отаџбине.

Не буде ли се ово питање узело у најхитније решење, већ остане и даље у важности ова уредба, онда, господо народни посланици, ово ће имати тешких и недогледних последица не само на социјалном и политичком, већ и на националном пољу.

Јер, наш земљорадник, који треба да гледа, како му се све продаје за рачун банака, а коме је обећавано неколико година да ће бити раздужен, он неће бити само противник овог или оног режима, већ највећи противник данашњег стања.

Пошто верујем да ће г. Министар све учинити, да се ова уредба измени, ја изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде и вода. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник др. Драган Дамич: Има реч г. Миливоје Илић.

Миливоје Илић: Господо народни посланици, у нашој држави има око 80% земљорадника, који се баве пољопривредом. Наша државна пољопривреда проистиче највећим делом из редова рада земљорадника. Кад се узме у разматрање цео државни буџет и упореди са буџетом Министарства пољопривреде, види се, да је пољопривреда највећа привредна грана у нашој држави и да се на њу даје нешто мало више од 1% од целокупног државног буџета. Господо, мислим да то није право и да се не може постићи од пољопривреде оно што се жели кад се на њој штеди. То није случај само у овој години, већ су то чиниле и остале Владе од 1920 године па све до данас. И зато се у нашој земљи пољопривреда још не може обрађивати рационално, јер нико не помаже земљорадника, да би постигао оне услове, који се траже од њега и његове земље. Све Владе које су биле досада, па и ова која данас постоји, желеле су да пољопривреда у нашој земљи да што већи принос, а мало су се старале, да земљорадника помогну, да би нешто више добио од своје земље, коју обрађује.

Господо, од 1920 године па до данас не нађе се ни једна Влада, да помогне земљорадника, да би земљорадник могао набавити справе за обрађивање земље по јевтинијој цени него што су оне набављане раније и пошто се могу данас набавити.

Господо, ви сви знате шта кошта један плуг. Мој комшија га је платио 108 банки, али колико има у нашем селу људи, који могу толико да плате. Та скупоћа највише долази због велике царине, која се плаћа на плугове, а та царина највише погађа нашег пољопривредника. С једне стране хоћете да помогнете земљорадника а с друге стране га убијате. Ви сви знате, господо, колико су пољопривредне справе потребне земљораднику за обраду земље. Без кредита он не може те справе да набави па с тога не може ни да произведе оно што му је потребно, да би могао да исхрани своју породицу и држави да плати порезу.

Господин предговорник говорио је о сељачким дуговима. И ја сам хтео да кажем оно исто што је и он казао, али кад је он то све већ изнео овде, немам потребе, да то и ја понављам. Хоћу само да допуним његова излагања у толико што ћу напоменути, да би свима земљорадницима, који немају више од три хектара земље, требало опростити све њихове дугове, јер они и иначе не могу да их плате.

Ви сви знате, господо, колика је била царина на пољопривредне справе и то нарочито у оно време кад је земљорадник највише куповао. После

рата кад је нашем сељаку све било пропало, он је имао да се задужује, да би те справе набавио. Због високих царина које су биле ударене на те пољопривредне справе, он их је тешко могао да набави па је зато своју земљу обрађивао примитивним справама, дрвеном ралицом и сличним средствима. Зато и није никакво чудо, што је код нас принос од једног хектара земље много мањи него ли у другим државама, где се земља рационално обрађује. Нашем земљораднику не зна се време кад има да ради. Он често пута мора да ради од раног јутра па све до мрколога мрака, па често да ради и по ноћи, да би само извукао што веће користи из своје земље. То све чини, да он често пута мора да ради и под најтежим оклоностима, да би одржао себе и своју породицу. Порез који наш земљорадник плаћа како држави тако и бановини а исто тако и увозне таксе, градске таксе, које он плаћа, често пута су толике да он апсолутно не може да их издржи.

Нико нема права да се жали. А још више има случајева, да отера кола бостана и у реку баци, пошто је наплаћена увозна такса.

Господо народни посланици, ви знате да сви земљорадници плаћају порез на чист катастарски принос. Кад има прихода, нико није противан што плаћа јер знамо шта је од чистог прихода одређено, да се даје за порез. Али кад нема чистог прихода од земље, као што се често дешава, кад најћу поплаве, кад град потуче усеве или кад усеве изгоре на суши, од чега онда да се наплати пореза и остале државне дажбине? Међутим такве елементарне непогоде догађају се скоро сваке године у моме срезу. И прошле и претпрошле године, град је потукао неколико општина, а претпрошле године т.ј. 1937 године већим делом њиве и ливаде су биле поплављене због чега људи нису могли са тих њива да добију ни две наре прихода.

Хоћу још неколико речи да кажем о своме срезу. Најбоља земљишта око варошице Пожеге, т.ј. сва поља пет општина, плави речица Скрапек. Реткост је да које године не буде сва летина уништена, преплављена, засута на местима камењем а по њивама направљене јаруге. Господо народни посланици, ово није само штета самим тим имаоцима земље, већ је то једна општа штета, прво државна, па онда свих других. Овде се поставља питање: како ће на овако земљиште земљорадник да плаћа државне дажбине кад нема никаквог прихода?

Због тога су подношене молбе државним властима, да би се ова река као штетна једном регулисала, да више не упропашћује оволика поља и добра. Знам још као претседник општине, да је 1921 године цело ово поље премерено и скицирана река у циљу регулације, па је затим мерено после неколико пута и најпосле прошлог лета. Све је то рађено у намери да се ова река регулише. Али од свега тога до сада нема ништа.

Скрећем пажњу господину Министру, да са своје стране предузме потребне мере, да би се што пре почело радити на регулацији ове речице Скрапежа.

Господо народни посланици, воћњаци су неправилно оптерећени порезом из разлога тога што је воћњак оптерећен великом порезом, која се има плаћати и кад не роди као год и кад роди. Многима је познато да има случајева да воћњак

не роди по 15—20 година. Је ли онда право, да земљорадник плати порезу како је то данас опорезовано, по чистом приходу, кад нема рода? И од чега ће да плати? Има воћњака који плаћају 500 динара пореза са прирезом по хектару. Ја сам имам воћњак и ја бих купио хектар и по земље за ону порезу коју бих платио за свој воћњак за 20 година. Воћњак кад роди треба да плати порезу како је разрезана сада, а кад не роди има се сматрати као пашњак, пошто у ту сврху и служи и да плати порезу колико следује и колико би плаћао по једном хектару пашњака.

Господо посланици, ја нећу овде да вас марам изношењем цифара колико се плаћа непосредног пореза и колико износе разне друге дажбине и прирези у процентима, јер је то скоро свима вама, а нарочито нама са села, познато. Ја могу да кажем и могу само ово да вам напоменем, господо посланици, да је збиља за земљорадника потребно да уопште не плаћа више оволике порезе и друге дажбине. Ви имате на селу људи који саде јабуке, које вам роде после 5—6 и 9 година, које немају по толико година рода на грани, а ипак се земљиште рачуна у I класу. Имате господо, и других оваквих случајева и зато ја то овде износим желећи да вам покажем како се чини једна огромна неправда према нашем земљораднику кад му се намећу велике дажбине, да мора да их плати. А то је, господо, општа наша штета и зато ја мислим, да је потребно, да се у томе погледу нешто предузме да ти терети буду смањени. (Пљескање на десници).

Потпретседник др. Драган Дамић: Реч има народни посланик г. Александар Милић.

Александар Милић: Господо народни посланици, ја сам пажљиво саслушао речи мога предговорника, друга сељака, који је умешно приметио да је наша држава пољопривредна држава и да 80% становника живи од пољопривреде, али кад погледамо буџет Министарства пољопривреде видећемо да је он после Министарства за васпитавање и Министарства за трговину најмањи. Ја ово сада само констатујем, а желео бих да се у будуће ресору Министарства пољопривреде покљони већа пажња.

Господо народни посланици, проблеми пољопривреде су многоврсни и с обзиром на кратко време, које ми стоји на расположењу, ја нећу да се упуштам у све те проблеме, него ћу се позабавити са неким само који ме специјално интересују и за које мислим да их треба овде чути.

Разгледајући буџет Министарства пољопривреде пало ми је у очи да је предвиђено за пољопривредне школе нешто преко 3 милиона динара. Ја сматрам, да је ово једна мала свота за ту сврху и уместо што имамо толико много гимназија, које нам лиферују у великој мери и интелектуални пролетаријат, ја мислим да је много потребније да имамо више пољопривредних школа, из којих би излазили добри господари, добри домаћини и добри економисти, који би имали велики утицај на економску обраду наше земље. Ми морамо признати да је обрада земље код нас у већини делова наше државе још увек примитивна и није никако онаква, каква треба да буде, и као што је она код културних западних народа. Ја сам имао прилике пре неколико месеци да се застанем са једним агрономом из немачког Рајха,

који је путовао по источној Европи и обишао нашу државу, Турску и Бугарску. Господо, ја сам морао да црвеним од стида кад ми је он износио, како се обрађује земља, на пример, у Бугарској, — како раде њихови сељаци, шта су све створили њихови пољопривредници, на каквој су висини њихове пољопривредне школе, а како је то све код нас примитивно! И ако је тај господин био један фини човек, и није хтео да вређа наше осећаје, ја сам ипак морао пред њим да црвеним. На крају крајева он је завршио тиме што је рекао: „да ми Немци имамо овако плодну и богату земљу, ми би чуда створили од ње.“

Господо народни посланици, ја не знам, ви можда нисте приметили, у нашој земљи ми имамо око 170 гимназија а свега 40 нижих пољопривредних школа. Осим тога имамо три средње пољопривредне школе и два пољопривредна факултета. Дакле свега, господо народни посланици, у нашој земљи има 45 пољопривредних школа. Док је код нас тако, у нама суседној Бугарској, која је у пола мања земља него наша, Бугари имају 140 пољопривредних школа. Мађарска има преко 100 пољопривредних школа, а Чехословачка је до Минхенског споразума имала око 340 пољопривредних школа.

Господо народни посланици, са највећом симпатијом поздрављам намеру господина Министра пољопривреде и његово обећање, које нам је дао у експозеу буџета Министарства пољопривреде, да ће приступити оснивању женских домаћичких пољопривредних школа. Видим и у буџету, да је предвиђено у ову сврху 500.000 динара.

Сматрам, господо народни посланици, да је ово врло важно питање, да се у нашој земљи чим пре приступи оснивању женских домаћичких школа и да се оваквих школа подигне што више, како би наше женскиње — за које морамо признати, да су прилично заостале — прошле кроз те школе и научиле како треба водити домазлук, како треба водити економију поред својих мужева.

Господо народни посланици, ми смо очекивали, кад су недавно основане пољопривредне коморе, да ће оне имати велики утицај на просперитет и напредак наше пољопривреде. Ја морам са жалости да констатујем да се ове наде, које смо полагали у пољопривредне коморе, нису оствариле. Имам нарочито у виду, господо и браћо, Пољопривредну комору Дунавске бановине, која је — морам рећи — некако много далеко од народа и којој бих желео да се више приближи народу и да црпе из народа ону снагу која јој је потребна, да би се њен утицај у привредном животу наше бановине могао јаче осетити.

Господо, та наша Пољопривредна комора, — колико ја до сада примећујем — више је нека бирократска установа, у којој су се понаместали разни чиновници, правни референти, са добрим платама, и чији се утицај не осећа у јавном животу у оној мери, како би требало. Ја то правдам једино тиме, да су ове коморе тек недавно основане и тајим наду и верујем, да ће у будуће развити јаче пословање и да ће имати јачи утицај на наш јавни и нарочито привредни живот.

Господо народни посланици, видимо да је у предлогу буџета предвиђено око 8.182.000 динара за државне ергеле. Сматрам да овоме питању треба посветити нарочиту пажњу, јер је врло важно,

да се коњогојство у нашој земљи подигне, пошто је од рата на овамо јако опало. Нарочито у нашој Дунавској бановини било би потребно посветити овом питању нарочиту пажњу, и ја мислим да би господин Министар пољопривреде учинио добро, ако би за извесно дуже време забранио извоз приплодних пастува и приплодних кобила.

А сад ми дозволите, господо народни посланици, да се као претставник једног по преимућству виноградарског среза мало опширније позабавим једним болним за нас питањем — питањем кризе виноградарства, о коме питању мислим да треба са овога места у овоме Дому да се чује.

Господо народни посланици, многима можда није познато да у нашој земљи преко 2 милиона становника живи од виноградарства, било као виноградарски продуценти, било као виноградарски радници. Главна виноградарска подручја су: Срем, Банат, Барања, Жупа, Крајина, Херцеговина, Хрватско Загорје, један део Словеније и Далмација.

Из статистичких података, које имам, види се да се виноградарство код нас силно развија. Нарочито видимо да и по плодној бачкој и банатској равници, где потпуно успевају све врсте жита, успевају индустријске биљке, свет сади винограде и врши једну немогућу конкуренцију оним виноградарима, који не могу на своме земљишту да саде другу културу сем виноградарску.

И, господо, ако то буде тако потрајало, ја сматрам и бојим се, да ће у најскорије време доћи виноградарци у такву кризу, коју неће моћи издржати.

Господо, статистички подаци нам показују да је од ослобођења до данас подигнуто у нашој земљи око 100 хиљада хектара нових винограда, тако да данас имамо 215 хиљада хектара засађених винограда.

Ја морам овде, господо народни посланици, у овом Високом Дому и пред господином Министром пољопривреде, да у дванаестом часу укажем на ову опасност, која прети нашим виноградарима, и да га умолим да предузме потребне мере да би се отклонила потпуна пропаст, која виноградарима прети.

Господо, у нашој држави покушало се пре две године да се донесе једна уредба, односно пројекат уредбе са законском снагом о заштити, или како Уредба каже, о санацији виноградарства.

Та Уредба донесена је пре две године и спавала је у ладници Министра пољопривреде две године. — Ја не знам из којих разлога.

Ми смо у томе питању јако заинтересовани, а треба сви да будемо заинтересовани, јер од виноградарства живе 2 милиона људи у овој држави. Господо, та Уредба, односно тај пројекат Уредбе, који је донесен пре две године, није ништа ново; ви можда не знате, али ја сам студирао ову ствар и могу рећи да су и многе државе са развијеним виноградарством као: Немачка, Мађарска, Француска, Румунија исто тако донеле закон, односно уредбу о заштити и санацији виноградарства. Ја ћу вам овде изнети неке податке из којих ћете видети, да то није наш специјалитет, него да је то општа појава, која се појављује у свим земљама, где је виноградарство јаче развијено. У Немачкој, на пр., извршено је олавна такозвано рајонирање виноградарских подручја; то јест установљена су подручја, она земљишта која

су по својој геолошкој структури и клими нарочито погодна за гајење виноградарства и само на тим земљиштима могу се подизати и гајити виногради.

Виногради у Немачкој смеју се подићи само у такозваним виноградарским подручјима или теренима. Осим тога, у Немачкој је најстрожије забрањено подизати винограде од такозваних хибрида, то је лоза која директно роди, која не базира на амерканској подлози (*Павле Јововић*: Најбоље је то грожђе у Црној Гори!) Није, не ваља вино од те лозе! (*Павле Јововић*: Како да не ваља!) У Немачкој се кажњава стављање у промет тога вина казном од 10 хиљада марака, а то је отприлике око 150 хиљада динара.

У Мађарској је такође ограничено подизање винограда на такозвана виноградарска подручја. Заведено је обавезно удруживање малих винограда, ради заједничке прераде и продаје вина. Забрањено је за извесно време свако даље подизање винограда, а одређене су тачно сорте лозе, које ће се смети садити.

У Француској, на коју се сви позивамо кад говоримо о демократији, такође у привреди, а специјално у виноградарству постоји дириговање привреде. Тамо је такође извршено рајонирање виноградарских терена. Власницима са више од 10 хектара винограда забрањено је да подижу нове винограде, а могу се садити само оне врсте лозе за које надлежне аграрне власти даду одобрење.

На тај начин се лестиже, да се добију типизирана вина, а код нас је, господо, баш невоља та, што свако сади виноград без стручне контроле и без утврђеног плана, и због тога ми у нашој земљи немамо типизирана вина. А где нема типизираних вина ту нема ни извоза, јер иностранство тражи добра типизирана вина.

У Румунији је строго забрањено производити вино од хибрида, а фалсификовање вина најстрожије се кажњава.

Ја молим господина Министра да се користи одредбом § 74 Финансиског закона, који му даје овлашћење да изнесе пред Министарски савет предлог да се донесе уредба са законском снагом о заштити и санацији виноградарства. Молио бих господина Министра, да пројекат уредбе упути претходно једној мешовитој комисији стручњака теоретичара и практичара, која ће га у најкраћем року проучити, а исто тако да се тај пројекат достави на мишљење и постојећим виноградарским удружењима.

Главни принципи те уредбе били би:

1) Да се у будуће ограничи сађење винове лозе само на тзв. виноградарске пределе, тј: на пределе, који су и по својој структури и по своме поднебљу способни скоро искључиво за виноградарску и воћарску културу, а нису способни за остале пољопривредне културе (то је тзв. рајонирање виноградарства).

2) Забрањити подизање винограда директно родећих сорти (хибрида);

3) У будуће се виногради могу садити само уз нарочиту дозволу и могу се садити само тачно одређене врсте лозе, а под надзором пољопривредних стручњака у јавној служби. (Ово стога, да би се временом добила типизирана вина);

4) Повећати порез на земљишта засађена виноградом у тзв. невиногардарским пределима, а дати

олакшице, односно смањење пореза на земљишта засађена виноградом у тзв. виноградарским пределима;

5) Забрањује се обнављати и попуњавати винограде у тзв. невиногардарским пределима;

6) Сви постојећи виногради са хибридима, имају се у року од пет година, након ступања на снагу уредбе, повадити, а вина од хибрида могу се употребљавати само у индустриске сврхе;

7) Власницима са више од 8 хектара винограда забрањено је даље подизање винограда.

То би били основни принципи, које по моме мишљењу ова уредба о санацији виноградарства треба да садржи.

Господин Министар пољопривреде у своме експозеу, морам да приметим, доста је мало обратио пажњу на питања виноградарства и није нам ставио у изглед, да мисли донети овај закон, односно уредбу о заштити виноградарства. Ја у име неколико милиона наших виноградарских топло молим господина Министра, да се користи овлашћењем које му даје Финансиски закон и да што пре ту уредбу донесе. Ја сматрам да је тзв. питање рајонирања виноградарских подручја једини и примарни лек да се спречи пропаст виноградарства. Све друге мере, као што је форсирање виноградарских подрума, субвенционисање виноградарских задруга, скидање трошарине и др., све те друге мере су секундарне важности, шта више оне су за сада и штетне јер потстрекавају људе да саде што више винограда и на тај начин срљају у своју властиту пропаст.

Господо народни посланици, када се ова уредба са законском снагом донесе, онда сматрам за потребно да треба форсирано радити на оснивању винарских, виноградарских и подрумарских задруга, да се треба постарати да наши виноградарци, — нарочито они мали виноградарци — добију јевтинији плави камен, да се не деси оно, што се десило пре годину две дана, да је онај плави камен који им је лифировала „Зорка“ из Суботице, био проблематичне вредности, и да се стекао дојам, — да се стекло уверење код наших виноградарца, да је ту по среди неки „гешефт“, нека корупција и да тај плави камен не одговара оним условима којима је требало да одговара.

Господо народни посланици, ми имамо Закон о унапређењу виноградарства. Тај је закон од 1931 године и донесен је онда, када је одговарао потпуно ондашњим приликама. Тенденција је тога закона била, да се подигне што више винограда на јевтин начин, да се они силни виногради, који су пропали за време рата, обнове. Та сврха заиста је постигнута и тај закон у оно време имао је своје значење. Данас тај закон нема свога значења и треба донети нов закон, јер данас имамо доста подигнутих винограда. Она друга тенденција тога закона: да се гаје племените и тачно одређене сорте винове лозе, није се остварила.

Господо, осим доношења овога закона, односно уредбе о заштити виноградарства, ја сматрам да је не мање важно, да се измени и Закон о вину. Ми имамо Закон о вину из времена диктатуре, од 1929 године који је, по мом мишљењу, доста растегљив и ја ћу вам са неколико примера указати, колико је тај Закон несавршен, колико је поступак по њему спор, тако да се прави кривац не може ухватити.

Претседник Милан Симоновић: Молим вас, господине посланиче, да завршите, јер Вам је време истекло.

Александар Милић (наставља): Ја ћу, господо, да изнесем један случај, који се десио у једном нашем среском месту у Срему. Једна велика виноградарска односно винарска фирма, — јеврејска, нека буде узгред речено — има обичај да после бербе купи икс вагона вина по динар, и динар и по, нешто српског смедеревског, а више слабог банаћанског вина и да у том фрушкогорском среском месту то вино дотера и преради и после продаје, лиферије као среско вино. Људи мештани и људи из околине чуде се и питају: зар не можемо да се заштитимо? Уведена је општинска трошарина на извезена вина. Међутим та фирма је нашла пута и начина да обори одлуку општинског одбора о завођењу те трошарине. И ти људи седе скрштених руку, не могу да продају своја вина, а ова фирма та вина, која је увезла, и ако смем да кажем и „покрстила”, дотерала, продаје по скупе паре и сељацима виноградарима врши нелојалну конкуренцију. Десио се и то да је винарски изасланик Банске управе у подруму те велике фирме констатовао да има неколико буради, — како браћа Хрвати кажу, патвореног вина. Поступак по Закону о вину био је тај, да је он поднео пријаву Среском начелству а Среско начелство доставило државном тужиоштву. Та ствар возала се пола године. По једној пријави фирма је ослобођена услед недостатка доказа, а по другој пријави осуђена је на 400 динара новчане казне, док је за пола године она продала 30—40 вагона вина. Дакле, господо, ја хоћу на ово да укажем, а имам пред очима наше виноградаре из Фрушке Горе, тај наш чисти словенски елемент, сиромашне људе, који живе искључиво од винограда и које треба заштитити. Поштоји опасност да они изгубе егзистенцију ако им се у дванаестом часу не помогне, ако се не донесе уредба о заштити виноградарства.

Осим овога сматрам за потребно да кажем нешто о потреби боље организације извоза свежег грожђа. Према подацима, које нам је господин Министар пољопривреде у свом експозеу изнео, наш просечни годишњи принос грожђа је 700,000.000 килограма, што претставља вредност од најмање једне милијарде. То је заиста огромна вредност али, нажалост, господо, која се код нас не искористи како треба, јер ми од тога извеземо свега за око 10,000.000 динара вредности. Овоме је крива слаба организација овог посла, несташица стручних људи и недовољно схватање важности овог питања. Од браће Бугара би се могли поучити како се спроводи организација посла око извоза грожђа и другог воћа. Од њих би се могли поучити како се на томе може зарадити лепа пара.

На завршетку ми дозволите да само неколико речи посветим питању подизања и развијања нашег пчеларства. Констатујем, да ми немамо још закон о пчеларству, а немамо ни једну једину научну пчеларску установу ни пчеларску школу, већ је то све остављено приватној иницијативи. Држим да би било потребно, да се пчеларству посвети већа пажња, јер пре свега у нашој земљи постоје ванредни и теренски и климатски услови за развој пчеларства, а поред тога у пчеларству би се могло запослити много беспослена и за други рад неспособна света, тим пре, јер пчеларење не изискује

бог-зна какво улагање капитала, па се пчеларењем могу и најсиромашнији људи бавити.

Ја верујем да ће господин Министар пољопривреде, који је исто тако као и ја годинама и деценијама живео на селу, и који познаје невоље и јаде сељака и који је гледао како сељаци кад оврше жито продају исто у бесцење, свима напред поменутих питањима поклонити своју пуну пажњу, и пошто познајем његову добру вољу и енергију, — сматрајући га да је прави човек и на правом месту, те ће хтети и моћи учинити што треба за унапређење и заштиту наше пољопривреде и да ће учинити све могуће преко свога изасланика у Призиду, Привилегованом извозном друштву, да цене жити буду дириговане високо онда кад сељак продаје жито, а не онда кад то жито продају великопродавци Јевреји.

Верујући у господина Министра пољопривреде, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде. (Пљескање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. Илија Чулевић.

Илија Чулевић: Господо посланици, у последње време много се писало и говорило о замашном привредном напретку нашег Повардарја. У тим написима ишло се толико далеко, да је главни секретар Трговачке коморе у Скопљу чак смело устврдио, да се привредни живот нашег Повардарја може упоредити са привредним напретком Америке за време Линколна. Читаоци свих тих чланака, у колико нису били у срећном положају да сами пропутују и виде наш Југ, свакако су закључили, да у Јужној Србији заиста влада економско благостање. Сигурно су нам исти читаоци с пуним правом и завидели. Јер у свим тим чланцима ни помена није било о каквим економским невољама. Многа привредна питања, која су цео привредни живот Јужне Србије довела у зачмалост и потпуну декаденцу, нису била ни дотакнута, као да их није ни било.

Господо народни посланици, будимо објективни па признајмо да Јужну Србију, као никад до сада тиште многобројна привредна питања. Између многих овде ћемо споменути: дефинитивно и правичније ликвидирање аграрне реформе, питање свиларства, дувана, опиума, пиринца, уљарица, репродукције житарица, селекције сточарства, експлоатација рудног и шумског блага, искоришћавање водене снаге, унапређење туризма и саобраћаја, реформисање кредитне политике Народне банке, културно унапређење села и народно просвећивање и др.

Решавање и отклањање свих тих питања јесте кондицио сине ква нон за опште привредно оживљавање Јужне Србије. На то привредно оживљавање очекују са нестрпљењем више од милион душа вредних и жељних успослења и ухлебљења.

На свим питањима не могу се овде задржати из простога разлога, што нам време не дозвољава. Настојаћемо да у кратко прикажемо само питање дувана и опијума, јер сматрамо, да су производња дувана и опијума од увек стуб целокупне привреде Јужне Србије.

Питање дувана, које је повезано са дуванском политиком у Јужној Србији, јесте једно доста крупно привредно и социјално питање. Привредно је питање ради тога, што су приходи од дувана до

светског рата били највећи. Социјално је пак питање, јер је производња и паковање дувана омогућавало преко целе године упослење многих хиљада радника. Сваки је свакако знатижељан да чује у чему се састоји дуванско питање? На ово питање, мислимо, најбоље ћемо одговорити ако укажемо на генезу и праве разлоге, који су га створили. Последњих неколико година државни буџет настојао је увек да извуче из монопола што више прихода, будући да су услед привредне кризе сви други државни приходи бивали нестабилни. Следствено томе, држава је приходе од дувана сматрала најстабилнијим и то из два разлога. У колико је, услед слабе куповне моћи потрошача, опадала потрошња дуванских производа, у толико је, за накнаду тога, држава повећавала цену поменутих производа. На супротној страни, будући да је држава била једини купац сировог дувана, она је откупну цену све више и више редуцирала. Пушач је, дакле, на једној страни плаћао све скупљи и скупљи дуван и произвођачу је, на другој страни, плаћана све мања и мања цена за његов производ-дуван. Овим је лако могао државни фискал да осигура стабилност дуванских прихода ма да се потрошња дуванских производа из године у годину смањивала.

С друге стране, потпуном трговачком неспособношћу Управе државних монопола, да домаћи дуван оспособи и пласира на инострана тржишта, дуванско питање је још јаче избачено на површину. Ово је и појмљиво, јер је јужносрбијански дуван истиснут са својих ранијих иностраних тржишта. До светског рата надалеко чувени македонски дуван, који је својим квалитетом монополизовао био многа страна тржишта, данас се на тим тржиштима и не спомиње. Све је ово осетно деловало на квалитативну и квантитативну производњу дувана у Повардарју, што је и оправдано. Претерано ниске цене, које су биле каткада и испод цена зеленог спанаћа, нису могле друкчије да делују, него само у негативном правцу. Произвођачу није остајало друго, него да смањи производњу и бригу за бољим квалитетом.

Колика је привредна штета од неефикасног и нетемељног решавања дуванског питања показале нам следећи извештај Трговинске коморе у Скопљу: „Стручњаци тврде да би Јужна Србија могла дати око 300,000.000 кг дувана годишње што би претстављало чист народни доходак од најмање милијарду динара, наравно са претпоставком, да се дуван продаје по његовој светској цени и да се производи у означеним количинама.

Рђава дуванска политика, коју води наша Управа монопола, изменила је, међутим, из темеља ту ствар, те Јужна Србија не производи ни једну четвртину поменуте количине, а за принос не прима нити 20% стварне вредности”.

Горњу је чињеницу потврдио и сам бивши претседник Краљевске владе, г. др. Милан Стојадиновић, у своме говору на прошлогодишњем политичком збору у Скопљу, у коме је, поред осталог, рекао и ово: „Ви овде имате културу дувана. До пре две године и тој се култури није обраћала скоро никаква пажња. Број струкова се стално смањивао, а дуван узимао у бесцење. Ми смо били дошли дотле, да је цела Јужна Србија производила толико дувана, колико је пре балканских ратова, у турско доба, давао сам Скопски срез.

Тако је ниско била пала наша производња дувана у овим крајевима.”

Дуванско питање се не може решити све дотле, док се не дозволи потпуна слободна продаја дувана за извоз. Само путем слободног извоза, Повардарје може својим квалитативно одличним дуваном да поново освоји своја стара тржишта. Али тај слободни извоз мора бити заиста слободан, а не онакав какав је дозвољен § 53 Закона о државним монополима. Потребно је да се дуванским задругама, које би према § 53 поменутог закона имале да производе дуван за извоз, поред захтева да оне имају све техничке могућности у погледу ферментације, чувања и извоза дувана, ставе на расположење и издашна материјална средства, као што је то случај у Бугарској. Без тих средстава, § 53 Закона о државним монополима не само што није практичан, него је и савршена фикција, што су произвођачи најбоље видели и осетили.

У погледу слободног извоза дувана може нам као одличан пример послужити грчка, бугарска и турска дуванска политика. Какве је резултате дала дуванска политика поменутих држава види се из следећег: „Од године 1923 до 1927 извезла је Турска 164,127.953 кг. дувана, Бугарска 135,532.076 кг. у вредности од 8.967,898.000 лева, Грчка 213,998.924 кг. у вредности од драхми 12.064,196.541, док је Југославија извезла за то време свега 6,555.657 кг. у вредности од динара 131,113.140.” Ово констатује Урош Стајић у чланку Наше дуванско питање — „Политика” бр. 7498. (Аћим Поповић: Из којих су година ти податци?) Из 1923 до 1927 године. (Аћим Поповић: А, политика се променила од то доба!) Али се зато плаћа по пола до 10 динара од килограма. (Аћим Поповић: Не, не!) Ако ви имате неку привилегију, то је друга ствар.

И ако смо године 1935 извезли око 6 милиона килограма, ипак можемо рећи, да горње стање у погледу извоза дувана наших суседа није осетно промењено у корист Југославије, јер годишњи извоз поменутих далеко премашује наших 6 милиона килограма, које смо могли да извеземо 1935 године.

Сада, ако упоредимо годишњу производњу дувана извози код горњих трију држава, са производњом и извозом дувана Југославије, видећемо да је југословенски извоз сразмерно много мањи од извоза Бугарске, Грчке и Турске. Јер, док Бугарска производи годишње просечно 25 до 30 милиона килограма, Грчка 50—60 милиона килограма и Турска 60 милиона килограма, дотле се производња Југославије креће око 12 милиона. Али, док је производња Бугарске два пута већа од производње Југославије, дотле је извоз Бугарске за 20 пута већи од извоза Југославије. Грчка пак производи 8 пута више, а извози тридесет пет пута више од Југославије. Турска производи 5 пута више, а извози 25 пута више од Југославије.

Ако споменемо, да све три горње државе 80% од свог целокупног извоза увозе у Чехословачку, Пољску, Немачку, Француску и Енглеску, са којима Југославија стоји у повољнијем политичком и економском пријатељству, онда слика наше дуванске политике постаје још жалоснија, јер до-

кументује тоталну неспретност и нестручност наше Управе монопола.

Нека нам, дакле, разлика у количини производње и извоза дувана између Југославије, Грчке, Турске и Бугарске послужи као мemento, да се дуванска политика Управе монопола мора из основа мењати и то у правцу слободног извоза.

Питање опијума. — Култура мака била је главна привредна грана целог источног дела Повардарја. Услед велике рентабилности опијумске смоле, мак је при крају 19 века, а нарочито од почетка 20 века, па све до 1930 године био најглавнија и највише раширена пољопривредна култура у Повардарју. С пуним је правом произвођач опијумске смоле свој производ идентификовао са златом. Јер је он сваком приликом, кад год је захелео, могао да претвори свој производ у суво злато. Зато је за произвођача било свеједно, да ли има злата или опијумске смоле.

Али у најновије време, од 1930 године, услед Женевске опијумске конвенције, коју је Југославија потписала 1925 године, а ратификовала 1929 године, формира се опијумско питање као једно од најважнијих привредних питања. Јер после ратификовања Женевске опијумске конвенције, цена опијумској смоли одједанпут почиње да пада тако осетно, да је гајење мака изгубило сваку рентабилност, услед чега га произвођачи у масама напуштају.

У чему се заправо састоји Женевска опијумска конвенција? Говорило се да је донета ради сузбијања опијумоманије на Истоку. Али, фактично стање сасвим друго потврђује, а то је, да је Конвенција донета из сасвим других разлога. Наиме, обзири и разлози за доношење Женевске опијумске конвенције нису били социјално-хуманитарни, како се на све стране трубило. Напротив, Конвенција је донета искључиво ради тога, да би се профитски прохтеви европских произвођача опојних дрога што јаче задовољили. Факта су показала да су европске фабрике опојних дрога једини инспиратори и творци Опијумске конвенције. Помоћу ње била је намера фабриканата опојних дрога, да цео опијум, који се производи у Повардарју и Турској, а који је искључиво употребљаван од стране истих за производњу опојних дрога, добијају по цени, коју би они диктовали. И заиста; фабриканти су, после доношења Женевске опијумске конвенције, успели да путем картелисања монополишу откуп опијума. Доказ је овоме: одмах после ратификовања Опијумске конвенције цена опијуму почиње нагло да пада. Тако, на пример, до ратификације, односно 1929 године, продаван је један килограм опијума 1.200 динара а 1930 год., што значи годину дана после ратификације, исти је опијум продаван по 350 динара по килограму, а данас једва се добија 180 динара. Овоме се не треба чудити, јер је Повардарје, по одредбама Женевске опијумске конвенције, могло и морало да продаје свој опијум само картелисаним фабрикама. То је заправо прави циљ и стварни разлог Женевске опијумске конвенције. Конвенција, дакле, није сузбијала опијумоманију на Истоку, него је економски уништила Повардарје. Да Женевска опијумска конвенција заиста није ишла да сузбије опијумоманију потврђују нам следећи статистички подаци.

Годишња производња опијума у свету према подацима „Југословенске привреде“ за 1933 год. износи:

1) Кина	4,500.000 кгр.
2) Индија	6,500.000 „
3) Персија	180.000 „
4) Турска	400.000 „
5) Југославија	100.000 „
6) Јапан	30.000 „
7) Разне друге земље	35.000 „

Свега: 11,745.000 кгр.

У најновије време почела је и Совјетска Русија да производи велике количине опијума.

Ако сада напоменемо, да целокупна потреба опијума за производњу медицинских дрога износи од 300.000—400.000 кгр. годишње, онда би се свакако упитали, а шта се ради са осталом количином опијума која премашује цифру од 11 милиона килограма? Одговор је на ово питање врло јасан. Опијумоманија све прогута. Као што видимо, и после потписивања Женевске опијумске конвенције, која је тобоже ишла да сузбије опијумоманију, производња опијума износи много више него што у ствари треба за производњу медицинских дрога. Или, другим речима: и после доношења „хуманитарне“, опијумске конвенције, опијумоманија прогута више од 11 милиона килограма опијума годишње, таман толико, ако не и више, колико је гутала и пре доношења Женевске опијумске конвенције.

Када би се водила целисходнија привредна политика, не би се верујемо, дозволило потписивање и ратификовање овакве Конвенције, пошто је и пре потписивања било очигледно, да ће таква Конвенција бити од непрегледне економске штете за Повардарје. Истини на част, морамо да признамо, да је одмах после потписивања Конвенције, године 1926 први указао на горњу чињеницу пок. Стјепан Радић у једном свом предавању одржаном у Женеви, у коме је, између осталог, рекао и ово: „Ми не можемо уништити производњу опијума у Повардарју, јер од тога живи један милион наших држављана.“

Ако приметимо, да је у времену када је пок. Стјепан Радић изговорио горње речи, Повардарје производило преко 200.000 килограма опијума годишње и исти је продаван по 1.500 динара по килограму, а то значи да се од опијума годишње примало око 300 милиона динара, тек онда можемо видети да је заиста у Повардарју од опијума живео један милион наших вредних земљоделаца.

После толиких убеђивања од стране надлежних фактора, да Женевска опијумска Конвенција није крива за пад цена опијуму, на ово питање бацио је више светлости сам бивши претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић, који је у свом говору одржаном на политичком збору у Скопљу новембра претпрошле године рекао ово: „Ја знам да је култура афиона код нас у кризи. Пожурили смо се да потпишемо једну међународну конвенцију у Женеви, по којој имамо дужност да се старамо о здрављу Кинеза и других народа на далеком Истоку. Али када смо ту Конвенцију потписали нисмо се питали: а ко ће се старати о здрављу, о животу, о издржавању наших сиромашних сељака на Југу, који су до сада живели од производње афиона и који не могу да нађу себи другу

врсту зараде и хлеба." Овим признањем побижена су сва тврђења, да је општа економска криза крива за стварање опијумског питања.

О Призадовој трговини опијумом, и његовим неспособностима да опијумско питање бар донекле ублажи, нећемо овде да говоримо, јер би нас одвело предалеко. Само хоћемо да констатујемо следећу чињеницу: начином и поступком Призадовим при откупу и продаји опијума, опијумско питање избачено је на површину још већом жестином. За доказ тога нека нам послужи то, да Призад, који данас има монопол за откуп и извоз нашег опијума, откупљује опијум са 8—10% морфина и исти продаје Американцима са 16% морфина, или другим речима: при откупу Призад плаћа опијум по дин. 150—180 по килограму, а исти продаје по 500 и више динара по килограму.

Ако хоћемо да се опијумско питање скине са дневног реда, треба да се што пре откаже Женевска конвенција. Осим тога, потребно је да се Призад, који има правни монопол за откуп и извоз опијума, елиминише а да се тај сервис повери специјалном привилегованом акционарском друштву. Капитал друштва требало би да упишу и политичке општине, на чијој се територији гаји култура мака, произвођачи, држава и задружне организације. Управа друштва требала би бити поверена искључиво произвођачима и делегираним претставницима државе и задружних организација, али тако да су увек у већини произвођачи. Откуп опијума друштво би требало да врши искључиво на задружном принципу.

Само отказивањем Женевске опијумске конвенције и оснивањем специјалног привилегованог друштва за откуп и извоз опијума, може се решити опијумско питање.

Из изложеног јасно се види, дакле, да заиста данас Повардарје тиште велика привредна питања. Вапај тамошњег живља, да се сва та привредна питања једном реше и тиме целокупни привредни живот извуче из зачмалости, велик је. Али сав тај вапај тешко се може чути. Уосталом, то је у природи самог Повардарја, да се никада не размеће громогласним протестима, кад га нешто тишти или боли.

Сву своју тешкоћу он је навикао да изражава само кроз немо ћутање. На то га је свакако научило петвековно ропство. Зато ћутање нашег живља на Југу знак је да му економско стање није како треба и да му треба дати оно на шта има права и ради чега има изванредних услова. Решавањем пак овог питања искористиће се до максимума специфични услови, који су у Повардарју дар мајке природе. А искоришћавање постојећих природних социјалних услова, Повардарју ће се дати могућност да економски напредује. Економски ефекат, који ће Повардарје постићи, неће бити не приметан и за државу као целину, јер као што смо видели, цифра прихода од опијума и дувана може врло лако да пређе преко једне милијарде.

На крају подвлачимо, да је задње време и крајњи час, да се сва привредна питања Повардарја, а првенствено питање дувана и опијума, ставе у склоп осталих неодложивих државних питања, те да се као таква што пре скину с дневног реда. Не учини ли се то, Повардарје ће, и ако по природи богато и насељено вредним, агилним, бистрим и радним народом, остати за увек пасиван

крај, а од тога ће имати штету несамо оно, него и држава као целина!

Дозволите ми да проговорим још само пар речи о Призиду и његовој трговачкој способности. Наиме он купује од произвођача опијум и плаћа 80% од целокупне вредности на лицу места, а оно 20% задржава под изговором да ће то исплатити када се буде утврдило да опијум има довољан степен морфина. До данас, хвала Богу, још се није утврдило да ли опијум има довољан број јединица морфина и логично томе ни једном произвођачу није исплаћено оно 20% нити је, пак, произвођач обавештен по којој цени Призад продаје опијум светској пијаци, као што је то случај са произвођачима шљива и пшенице. Интересантно је дознасти ко узима оних 20%.

Што се тиче најновије Уредбе о измени и допуни Закона о опојним дрогама могу да кажем да је то пут који иде за тим да се производња опијума потпуно уништи. Према последњој Уредби сваки произвођач мора да достави Призиду и то директно у Београд: колико има опијума, у каквом облику, од које године и где му се налази у кући. То изгледа као контрола живота. Што се тиче цене по којој ће га Призад платити, наведено је, споменуто је, али ништа конкретно, да ће се садашњи стокове опијума откупити по цени с погледом на цене које су последњих година биле одређене за откуп опијума од произвођача. Да ли се овде мисли да ће се тај опијум откупити по цени коштања односних купаца, а та је цена у појединим случајевима знатно већа од цене коју је Призад, од почетка обављања сервиса куповине опијума па до данас, плаћао произвођачима. Јер треба да имамо у виду да ти трговци до данас нису продавали тај опијум, пошто њих кошта знатно више. Како овај сток опијума који се налази у рукама разних трговаца или произвођача премашује количину од 50.000 килограма, то свакако треба и ово питање да се реши повољно како не би произвођачи и трговци претрпели штету. Ако држава забрањује у будуће да трговци чекају боље дане за своју робу, онда треба бар да добију еквивалент плаћене вредности. Они с правом могу да захтевају од државе, да одузимањем опијума ни буду бар материјално оштећени.

Из свега до сада изложеног јасно излази, да се није ишло за тим да се опијумско питање реши како треба, т.ј. у интересу народа и државе, него се иде за тим, да се култура мака у сврху добијања сировог опијума постепено ликвидира, односно уништи. Добро би било, да господин Министар ову ствар озбиљно узме у разматрање и реши на опште задовољство становништва и државе.

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. Живота Милановић.

Живота Милановић: Господо народни посланици, ја не знам да ли је ово случај или се тако хтело; али се, господо народни посланици, годинама догађа, а не само овога пута, да се ресор Министарства пољопривреде ради ноћу без јавности, без новинара, са мало публике на галеријама, једном речју без икакве јавности. Наша штампа неће бити у могућности да ма шта пише о најважнијем ресору у нашој земљи, о нашој привреди. Широки слојеви нашег народа неће моћи ништа да дознају шта се у овоме Дому радило о њиховим потребама и о њиховим интересима. (Пље-

скање). Ја мислим, господо народни посланици, да је требало о томе повести рачуна и да овај ресор дође једно пре подне, када има шири публицитет, и када би наша штампа, која је доста праведна, била у могућности да шире прикаже критике и приговоре наших посланика на један од најважнијих ресора у нашој земљи. Ја не знам, господо, далеко од тога да потценим други ресор, али на пример сутра пре подне биће буџет Министарства за физичко васпитање и ми смо могли њега да свршимо вечерас и да сутра пре подне имамо ресор Министарства пољопривреде.

Господа предговорници су лепо истакли, да је буџет Министарства пољопривреде врло мали и да нам је Министарство, којом срећом, као што је то учинило Министарство војске и морнарице, изнело у процентима колико поједине државе троше на своју пољопривреду, видело би се да смо ми на последњем месту. И сада је јасно што су предговорници казали да је мало што наша земља даје само 1% од свога државног буџета на земаљску привреду. Господо, за нашу земљу каже се, да је богата земља и у истини она јесте богата. У страном свету, ако сте били или говорите, свуда ћете чути: Југославија је богата! Истина, господо народни посланици, Југославија је богата! Ако поћете кроз наше градове, ако проћете преко Теразија, па видите оне излоге наших земаљских производа, ви ћете фактички да видите, да је наша земља богата и да има свега. Ако поћете широм наше домовине, којим хоћете крајем, да не рећам сада да ли је то Босна, Србија, Црна Гора, Војводина ли Шумадија, ви ћете, господо, да видите сиромаштину, коју не можете да упоредите са оним богатством које видите у нашим градовима. И сада један здрав разум нама говори: како то може да у једној богатој земљи буде сиромашан народ? Логично би било, господо народни посланици, да у једној богатој земљи буде богат и народ. Ми имамо богату земљу, а сиромашан народ. Шта то значи, господо? Зашто је то тако у нашој земљи? Ја ни бих могао да вам дам други одговор, него: неправедна подела добара.

Значи, да један део нашега грађанства има превише а други да има премало. Значи, да најшири слојеви нашега народа, наш земљораднички свет, не добија онолико колико стварно заради. Значи, да се нека рука подубље спустила у његов џеп. Друго тумачење не можемо да дамо.

То значи, господо, да су по среди профити и велике зараде. Значи: на једној страни мало радити а много зарадити и трошити а на другој страни, много радити, али ништа не зарадити. Тако му то излази.

Господо, многи истичу да је то заслуга и да је то велика лобит што су цене наших земљорадничких производа за последњих неколико година нагло скочиле. Многи у томе виде да је по народ наступио благостање. Многи, кад то виде кажу: „Па добро је сада: видите сељак сада добро живи; видите, његов пар волова сада је 10 000 динара, пар коња 10 000 динара, свиње жива вага 9 динара килограм”. Тако се, господо, то говори и та се фама проноси. И неупућени људи, они који не силазе у дубоке народне слојеве, заиста и мисле да је тако, па кажу: „Шта се буни тај наш сељак, њему је сада добро: отидите сада на вашар па ћете видети какве су сада цене”. Али, господо моја, није то такво добро. Јесте донекле добро, али није добро за све. Добро је само за један део наших

грађана, за једну трећину, али за две трећине није добро. То добро, о коме се говори последњих година, још није сишло у дубоке слојеве нашег земљорадничког света. Па господо, ако није сишло у широке слојеве нашег земљорадничког света, оно не може ни да сиђе, јер нема од куда да дође. Ако, господо, упоредимо наша земљорадничка газдинства како и са колико земље она живе, ми ћемо тек онда видети да ми у ствари нисмо богата него једна сиромашна земља. По једној статистици, која не мора до детаља бити тачна, али која је донекле тачна, јер статистике обично никад нису баш потпуно тачне, већ су приближне, по једној статистици коју ја имам, ми у нашој земљи имамо земљорадничких газдинстава два милиона и пет стотина хиљада. Од та два милиона и пет стотина хиљада ми имамо пет стотина хиљада газдинстава без иједног јутра земље. То су такозвани безземљаши. Па онда имамо 160.000 породица које живе са пола хектара земље. Са једним хектаром земље живи 175 хиљада породица. Са једним до два хектара живе 337 хиљада породица а са два до пет хектара живе 676 хиљада породица. Са десет хектар живи 175.000 породица. У колико се повећава број хектара, у толико се смањује број породица тако да са 100 до 500 хектара живи 6.500 породица, а са преко 500 хектара живи само 210 породица.

Дакле, господо народни посланици, кад видимо ову поразну статистику онда излази да 2/3 народа у Краљевини Југославији имају два до пет хектара земље. И онда је логично да томе свету не може да буде добро, и да тај свет мора да се буну и да тражи хлеба као и да због те немаштине долазе незадовољства и протести у масама, и онда се не треба чудити, господо посланици, ако гладан човек оде и у лево.

Господо, ми се у нашој земљи нисмо никад упустили у испитивање узрока народног незадовољства, ми се никад нисмо упустили да видимо зашто је тај народ незадовољан, зашто протестује, зашто иде тамо где не треба да иде. Ми се само плашимо опасности и мислимо да се комунизам може уништити кундацима и пендрецима. Господо, тиме се комунизам не може уништити. Он се уништава социјалним реформама, он се уништава стварањем благостања у народу, он се уништава стварањем задовољства у народу: да може задовољан живети у својој држави. Тим путем треба ићи и ако тим путем будемо ишли, и ако тако будемо радили онда ће бити све мање незадовољства, све мање протеста, па неће бити ни комунизма у нашој држави. (Чује се са левнице: Рођен си ти за опозицију!) Ја се не бих сложио са друговима са левнице, да само они виде шта треба у овој земљи радити, јер сматрам да и посланици из Владине већине могу да виде шта је зло и да то сами поправе, не чекајући ни са једне стране поуке.

Господо, како и на који би начин могли да станемо на пут овоме незадовољству, како да сузбијемо покрет народних маса и ове протесте? О томе треба да размислимо. Али, господо, ако има добре воље, а не треба увек да има кад се ради о добру народа и државе, онда треба да приступимо тим реформама.

Ми у нашој држави имамо два милиона хектара неисушене земље под мочварима. Та два милиона хектара земље, ако би се претворила у плодну културу, ми би са та два милиона хектара зем-

ље могли да збринемо и све безземљаше који не мају ни педаљ земље и да дамо онима који имају пола, два и три и пет јутара земље, да им повећамо њихов посед и на тај начин умањимо њихово незадовољство.

Дакле, господо, видите то је једно крупно питање коме треба да се приступи и за које мора да се нађу паре. То је једно важно питање, које смо ми 20 година гледали и нисмо ништа по њему урадили. Ја не кажем да је крива ова Влада. Она је можда најмање крива, јер је тек месец дана на управи земље али су криве све Владе од почетка стварања ове државе до данас. (Жагор — Чује се: Па и ти си једну Владу помагао!) Друзе, прва Влада коју сам ја у животу помагао то је била влада од 1935 године и ја се не кајем што сам је помагао јер сам за то време што сам радио у Скупштини и помагао Владу урадио много више но за све друго време које сам страшио у опозицији (Жагор).

Господо, казао сам мало пре да има један велики, један огроман број наших земљорадничких газдинстава, али без земље или са мало земље, и онда није проблем у повећавању цена земљорадничких производа него у повећавању производње. Јер само мали број наших имућнијих и богатијих земљорадника може да продаје, а две трећине њих морају да купују. Према томе, лако је ако неко у Војводини може да прода метар жита за 200 до 300 динара, али ја вас питам: како ће то да плати онај у Херцеговини, у Босни, онај у Црној Гори и онај усред Шумадије, како ће он да плати 300 динара метар жита. (Чује се: Он прода вола и купује жито!) Да, али треба имати вола. Према томе чије проблем само у повећавању цена земаљских производа него у јачању наше производње и у снабдевању нашега земљорадника са што више земље. Сељак је гладан земље, он хоће да ради, њему земља треба и њему је треба дати.

Ми смо нешто радили на тој нашој унутрашњој колонизацији али је тај рад био недовољан и није био ефикасан. Скоро пуних 20 година наша држава живи и битише а ми за 20 година нисмо решили нашу унутрашњу колонизацију, за 20 година нисмо решили наше аграрно питање. Ви немате ни једну државу која је ратовала, у Европи, а која није решила аграрну реформу. Све су државе решиле то аграрно питање одавно. Румунија је то аграрно питање решила 1921 године а имала је три пута више земље да подели него наша држава. Она је имала шест милиона хектара док смо ми имали два и по милиона, и она је аграрно питање много боље решила но што је то случај код нас. Господо, и тој малој тековини наше аграрне политике, наше унутрашње колонизације, прети опасност да буде уништена.

Ми смо колонизовали један део нашег националног живља. Дали смо га горе свим крајевима на северу и југу, али се о томе живљу нисмо бринули. Оставили смо га да муку мучи, сам, како зна и уме, с њим су многи трговали, преко њега зарађивали и богатили, а он је остао сиромашак какав је био.

И, господо народни посланици, шта се сада догађа? Оно што сам рекао, да тековини аграрне реформе прети опасност пропадања. Немајући средстава за живот, насељеници не могу да остану на тој земљи, почињу је продавати, и то, продавати у бесцење.

Долазе странци, долази страни елеменат, који ми, сигурно, не желимо да економски јачамо, и почиње да купују ту земљу. Плаћа ту земљу, господо народни посланици, великим парама, јер ту се не пита да ли јутро земље треба платити 15, или 20.000 динара, главно је да га треба купити, само да не буде уручена ономе, коме је и намењена.

У прошлом Парламенту једна група народних посланека, у којој су били претставници свих крајева, па и посланик др. Косић из Војводине, добро је то уочила и покренула питање код ондашње Краљевске владе. Ми смо онда скренули пажњу Краљевској влади да прети опасност, да та земља оде у туђинске руке и да ће наш свет остати без земље, а плодови аграрне реформе бити равни нули. Ја морам да одам признање ондашњој Краљевској влади, која је ову нашу потребу увидела и разумела. И, збиља, у циљу сузбијања тога додела је једну Уредбу и вотирала један кредит од 50 милиона динара, преко задружних организација, наших националних задруга, да се те земље, када буду у опасности да пређу у туђинске руке, откупе у корист нашег националног живља. Ево, зато сам ја казао и изјавио захвалност Краљевској влади, која је ту меру нашу разумела и признала, али, господо, испречило се једно друго несрећно питање које нас бије у земљи, а то је бирократија.

Ми више патимо од те бирократије, више патимо од те несрећне администрације, него од Хрватског питања, и када би ме неко питао које је теже од тог двога, ја бих му рекао да је тежа бирократија, да је тежа администрација, него Хрватско питање. И, господо, лепо је то што је Краљевска влада имала ту замисао, добро је то што смо ми посланици водили рачуна о нашим националним интересима, о интересима наше Отаџбине и нашега народа, али госпођа бирократија неће ни да чује. По поменутој Уредби када неко хоће да купи земљу, треба му, ни више ни мање, равних девет уверења, мора да плати 400 до 500 динара таксе, мора трчати месец или два дана док све то прикупи и тек онда да приступи куповини једног, или два јутра. Али, док се та уверења набаве, та је земља већ прешла у друге руке.

Истина, у Закону стоји, да се земље не могу преносити у грађевиници на имена оних људи, које ми не желимо. Али у том случају не праве се купопродајни уговори и не врше преноси, него са дотичним се прави уговор о закупу на 30 година, и кад прођу тих тридесет година он аутоматски, по закону, постаје власник те земље без преноса. Ето, томе су се они јаду досетили. Зашто? Зато што смо ми постали бирократи. Наша земља која је одувек била сељачка земља постала је хипермодерна и бирократска. Ја бих у том погледу хтео да замолим господина Министра пољопривреде, који је врло мало времена на овом важном месту, да се заинтересује за ову Уредбу и да је измени како би се могло по њој што боље и што успешније радити, јер овако ми нећемо моћи да користимо тих 50 милиона динара, а тих 50 милиона су за покриће оваквог једног крупног посла таман толико колико бацити шаку песка у море. Ту треба много пара и те паре мора да буду створене. (Један глас: Одакле?) Драги колега, кад могу са стране, преко наше границе, да

убацују паре у Југославију и да кажу: купујте земљу ма и за 30 хиљада јутро, мора Југославија да нађе пара, да своје грађане спасава од једне пљачке. (Павле Јововић: Шта би рекао Јоца Георгијевић?) Ја не знам шта би ко рекао и шта ће ко рећи, али примећујем, господо народни посланици, да има овде међу нама, а и раније их је било, који су јако нешто суптилни кад се говори о националним мањинама. Господо, са тим једанпут морамо да престанемо. Једна национална држава може да постоји и да се одбрани само онда ако има сигурне своје грађане. Зато што ће неко бити само лојалан то, господо, не може да буде. И према томе ми би требали о томе озбиљно да поведемо рачуна; ако није доцкан, јер ми смо двадесет година пропустили и нисмо у том погледу довољно радили. Ми нисмо довољно радили на северу а још мање на југу државе. Господо, сутра ако плане пушка . . . (Један глас: Црногорци су ту! — Буран смех и живахна веселост у дворани — Павле Јововић: Али нас је мало!) . . . ако плане пушка будимо начисто с тим и немојмо се заваравати и очекивати, да ће ту пушку да узму они који нису Југословени па да се боре и бране Југославију. Господо, ја овде говорим отворено. Ми то не можемо да очекујемо. Морамо да вршимо националну политику и на Југу и на Северу, јер само онда, у оним критичним данима који буду дошли можемо очекивати и резултате. Ја не знам, господо, можда ће неко говорити и са Југа, али ја ћу да кажем неколико речи и о Југу. Прво, ја сам национални човек, ја сам ратник, ја сам виши резервни официр, ја сам се борио доле и мене та земља боли, исто као што ме боли и моја Шумадија, где сам се родио. Али, господо, доле се не ради ништа, или се врло мало радило. Не знам зашто и крошто, али већ неколико месеци обустављен је сваки рад доле на Југу. Чак не сме да изиђе на терен чиновник, и чак чујем да се тражи поништај издатих одлука, поништај додељене земље и враћање тих земаља натраг. То не може бити!

Господо, ми смо имали крупних политичких проблема са нашим живљем доле, на Југу. Ја знам чак да је постојала једна Конвенција између наше и турске владе, да се један велики број живља са Југа исели у Турску. И ту Конвенцију турски парламенат је одобрио. Међутим, какве су се силе испречиле, да та Конвенција овде није изнета и да није дошло до ратификације, ја, господо, не знам. Али, ја мислим, господо, да је то једно крупно питање и једно наше болно национално питање, које не сме остати овако отворено. Ја желим да и колеге са Југа, који су посланици доле и који су много позванији од мене, кажу о томе коју реч, али ово питање овако не сме да буде отворено! Ја сам чуо да су ту по среди и политички мандати. Господо, наша национална политика мора да буде преча од свих посланичких мандата. Ми или морамо водити политику националне државе или политику мандата, али политика мандата не може да буде запрека праведном решењу нашег државног националног питања на Југу.

У буџету Министарства привреде нисам наишао на цифру за унутрашњу колонизацију. Има нешто врло мало за Јужну Србију, али то је врло мало, или управо ништа према потребама, које тражи наш Југ, доле. Иако то није ушло у буџет, ја морам да замолим господина Министра пољо-

привреде, да једним амандманом затражи посебне кредите за унутрашњу колонизацију. Та унутрашња колонизација потребна је и на Северу и на Југу, и њу траже наши национални интереси, и кад се они стављају, онда су они пречи и од мандата и од сваких других личних посебних интереса.

Било је, господо, ту посланика са Југа, па и јуче сам ја једноме казао: мораш сутра да говориш. Он ми је одговорио: „Не, ја не смем; моје су посебне прилике доле“. Ја сам му оштро замерио и казао сам, да он треба да положи мандат одмах, јер кад има да се бране национални интереси, онда се дају и животи, господо народни посланици, а не само један мандат, који не вреди ништа. Ја верујем у добре намере и патриотизам нашег новог господина Министра. Ја се надам да ће он са своје стране учинити да се са унутрашњом колонизацијом што пре почне. Камо среће да је она досада завршена и да не морамо да водимо борбу да тек сада почне!

Претседник Милан Симоновић: Господине посланиче, Ваше је време истекло, па Вас молим да завршите.

Живота Милановић (наставља): Господо, потребно је да се што пре приступи унутрашњој колонизацији, потребно је да се у њеном извођењу отстрани свака бирократија (Чује се са леве: И политика!) И политика, по себи се разуме. Јер, господо, неко ће да одговара пред историјом ако неспремни и неспособни дочекамо тешке дане.

Пошто ме је г. Претседник опоменуо да ми је време истекло, а пошто има још доста говорника, ја ћу да завршим. Још само да се задржим са неколико речи да кажем о нашем задругарству, али врло кратко, јер знам да ће г. Бранко Аврамовић мало дуже говорити о томе питању.

Наше задругарство, господо посланици, то не треба ни да наглашавам, оно је кичма нашег привредног живота. Наше задругарство треба помагати, треба га организовати, и треба му дати ону снагу и онај значај који оно заузима по броју становника и по броју сеоског живља у нашој земљи. (Чује се: И не мешати га у политику!) Тачно, наше задругарство, а кад говорим о задругарству морам да истакнем да овде говорим о српском задругарству, ми, у српском задругарству, никада нисмо водили политику. У српском задругарству имате људе свих политичких партија и на нашим конгресима никада није расправљано о политици, и то је светла тачна у историји српског задругарства. Нажалост, морам нагласити да је то задругарство доста бијено и да му се много онемогућавао рад, док се другом задругарству много више излазило у сусрет и много му се више чинило. Ту су биле санације, били су неки амандмани, биће чујем и сада, али за српско задругарство ништа се није чинило. Ја то морам да подвучем, а што се говори да је српском задругарству много учињено давањем 20 милиона динара, то је скроз нетачно и нестинито претстављено, јер, господо, то није био никакав поклон, то је укњижба на ону кућу у Франкопановој улици и према томе то се враћа. А другима се, Бога ми, дају поклони. Ми нећемо да се једнима буде мајка а другима маћеха. Тражимо равноправност. Ако се тражи политичка равноправност међу грађанима у нашој земљи тражимо исто тако и равноправност у задругарству. Српско задругарство не сме да буде пасторче. Мора се наћи начина да се задругарству помогне

кредитом. Задругарство нема кредите а нашем земљорадничком свету потребан је брз и јефтин кредит.

На крају да се осврнем мало на установу пољопривредних референата по срезовима. Пољопривредни референти не дају оно зашта су они постављени, и ја бих молио да се над њима поведе јача контрола, јер су то чиновници који путују, праве дневнице а не дају за народ ништа.

На крају да нагласим још г. Министру потребу оснивања амбуланата по срезовима за лечење стоке. Ја сам видео, господо, како наша марва цркава. Наши ветеринари не раде ништа. Када их питате, кажу да немају лекова, да немају средстава. Међутим, у другим државама, а ја верујем да наша братска Бугарска није од нас сигурно напреднија, када је она могла да то уреди, могу да се уреде те амбуланте по срезовима и у нашој земљи, да би наш свет могао, када му оболи стока, да јој нађе лека.

Ових неколико напомена ја сам учинио у најбољој намери да помогнем господину Министру у извођењу његовог тешког задатка. Верујући у његову добру вољу, ја, господо народни посланици, гласам за овај буџет иако је овако мали, јер гласати противу њега значи одузети земљораднику и оно мало средстава која му се дају, значи одузети му и оно мало мрва које му се дају са ове богате трпезе. (Одобравање и пљескање).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Душан Бранковић.

Душан Бранковић: Господо народни посланици, пошто је већ пољопривредни буџет пред нама и пошто сам ја сам пољопривредник и сељак, хоћу да проговорим о њему коју реч. Иако је наша земља пољопривредна земља, иако свака држава обраћа највише пажње оној привреди од које живи, и наша земља, пошто је пољопривредна, требало би да поклони своју највећу пажњу тој грани привреде. Нажалост, у нашој земљи се то не чини, него се чини сасвим обратно. У нашој земљи, где је земљорадња највећа привредна снага, од које живи и црни мрав, најмање се средстава троши на пољопривреду. Тако је од 12 милијарди, колико износи буџет, предвиђено за пољопривреду, нажалост, само 130 милиона динара. А, тај пољопривредник и сељак плаћа господо, 70% пореза што посредно што непосредно. Видите господо, колико сељак даје а видите колико у село долази. Када се погледа колико је унапређена пољопривреда у мом крају према стању од пре 20 година, види се да је мала разлика. Ја мислим, господо, да је то највећа штета не само за сељака него и за целу државу. Ми видимо да се дижу школе, фабрикује се омладина и чиновништво, фабрикују се лекари, професори и адвокати, али не видимо господо да се фабрикују пољопривредни радници. Нема пољопривредних школа, да бисмо боље обрађивали земљу и да би нам пољопривреда била боља него што смо је имали. Ја, господо, видим да се не ради на пољопривреди, да се не обраћа пажња селу, тако да оно не може напредовати јер без знања, без науке, без праксе, нема напретка.

Сада да пређем на питање пољопривредних референата. Има референата агилних људи који би били вољни да раде за село да га подигну, али, нажалост, немају чим. Празних недара се не

може. Нема средстава ни за канцелариски материјал а камо ли зашто друго, а специјално нема за набавку бољег семена. Ако се семе и додели, оно се даје по препоруци неком партиском агитатору а овај опет прода другоме. Ето тако се унапређује пољопривреда у моме крају, а како је у другим, то ја не знам.

Што се тиче приплода стоке и укрштања раса, ми добијемо по које грло, али то се даје партиском кортешу па чак и у случајевима када он није у стању да издржава ни своју стоку а камо ли државну.

Што се тиче узорних ратара помажу се чак

и они људи који немају ни довољно земље. Дају буде никакве користи.

Као што сам рекао, мој крај је превасходно сточни: овце, крмци, козе. Кад би ви знали само колико у току једнога лета пропадне говеда само од пришта. То се не може тако лако проценити. Нису у питању милиони него стотине милиона. А где су ветеринари и лекови и колико се троши да се сељак спасе штете? Колико крмади пропадне од свињске куге а исто тако оваца и коза, али нема ветеринара ни лекова. Кад би се статистички могла да утврди штета онда би се могло видети колико се штете наноси тиме сељачкој производњи.

У погледу преориентације наше привреде, може се рећи да се у Босни није Бог зна шта променило. Има крајева где се још оре ралицом. Ја мислим да би у овом погледу требало овим крајевима и овоме народу указати колико-толико пажње.

Сељак наш у Босанској Крајини изгубио је кредит и код трговца и код банкара пошто је презадужен и нико му више не верује. Једини кредит до кога сељак може да дође јесте код среске и припомоћне закладе, али и оне немају кредита и средстава одакле би давали сељацима. И Министарство пољопривреде требало би да се постара да дође до средстава из којих би могло да помогне среске припомоћне закладе да би оне сељацима могле давати кредите за куповину плугова семена и за подмиривање других потреба њихових кућа. Ја бих тражио од господина Министра, ако је могуће, да створи што већи кредит за среске припомоћне закладе, од којих сељак може да се мало користи. Али бих молио да се и томе кредиту снизе камате јер су до сада биле сувише високе.

Мој предговорник са овога места је рекао да се сељак буни. Сељак још није почео да се буни, али је готов да се побуни. Он је задужен, он је презадужен. Неко има земље, а други је нема никакво. На једној страни је држава, државна власт и капитал, а на другој страни раја. То се не може више подносити. Нема праведне расподеле државних добара и за то са овога места и пред господином Министром морам да апелујем на надлежне факторе, да поведу рачуна о сељаковој несрећи и да му се дугови сада не наплаћују већ да се њино плаћање одложи за извесно време. Ако се промене прилике у народу, ако сељачки производи поскупе и сељак своју робу буде боље продавао, он ће одмах почети да плаћа и своје дугове. Али ако тога не буде и ако се о његовој невољи не поведе рачуна, онда ће народ да се подигне, да скочи и онда ћемо видети шта ће да буде.

Например, колико ми имамо пољопривредних школа у Југославији? Бугарска је земља два пута мања од нас а има пољопривредних школа два пута више од нас. Ми имамо 42 школе а Бугари имају 157 наоко Бугари имају 6 милиона становника а ми имамо 15 милиона. Ето из тога се види колико ми поклањамо пажње пољопривреди а колико Бугари. Ето колико они имају школа за фабрикацију пољопривредника и стручњака а колико имамо ми. Па онда колико ми имамо у нашој држави сточних болница? Немамо ни једне сточне болнице а имамо пасје болнице, за господске псе. Међутим за сељакову стоку нема болнице код нас.

Још бих молио господина Министра да нам каже нешто о добровољачкој земљи: шта мисли о томе, је ли штогод предузео и хоће ли добровољцима дати њихову обећану земљу или неће дати. Нема врата која ови људи нису десет пута отворили, нема уверења која нису ови људи двадесет пута набављали. Једанпут већ треба рећи и другима да ли имају права на земљу или га немају, и да ли ће или је неће добити. Добровољцима је обећано да ће већ ове године добити своју земљу.

Ја сам завршио што сам мислио да изнесем. Ја сам све изнео што сам имао, и ја бих молио господина Министра да се постара да у будуће буџет Министарства пољопривреде буде већи него што је сада. Од 12 милијарди динара буџета на пољопривреду одређено је 136 милиона. Сељак није просјак па да му се овако дели. Гласаћу против буџета. (Пљескање на левици).

Потпретседник Алоџије Михелчич: Има реч народни посланик г. Бранко Аврамовић.

Бранко Аврамовић: Господо народни посланици, или, боље рећи, господо говорници, јер изгледа да су само остали говорници у сали! (Веселост). Из експозеа господина Министра пољопривреде видимо два дела, и то је сам г. Министар поделно 1) оно што је урађено за унапређење пољопривреде и 2) оно што има још да се уради.

Господо народни посланици, пољопривреда је саставни део привреде, управо то је једна привредна грана и њој у нашој земљи, као великој грани наше привреде, треба поклонити нарочиту пажњу. Пољопривреда је у социјалном погледу важна, јер је земљорадник као конзервативан и националан и најчвршћи ослонац свога народа. Код нас земљорадници нису само обичан сталез него се може рећи да су земљораднички народ. Због тога је земљорадња, тај саставни део националне привреде код нас, врло важна и треба јој поклонити нарочиту пажњу. Нарочито је значајан говор мога уваженог предговорника и колеге г. Милановића, који је ванредно лепо и вешто приказао важност пољопривреде као еминентно аграрне земље Краљевине Југославије.

Према томе ја ћу се ограничити само на друге ствари, које колега Милановић није споменуо, јер сматрам да је у погледу националне колонизације у нашој земљи г. Милановић врло исцрпно говорио и казао све што је потребно о томе да се каже.

Важност пољопривреде, господо народни посланици, с обзиром на народну одбрану, исто је тако значајна, јер је земљорадник као војник важан и њему треба да се обрати пажња, јер је он, у случају рата, главни темељ наше народне одбране.

Све су то разлози због којих треба пољопривреди посветити већу пажњу. То су углавном увиђање и раније Владе, а нарочито треба да чини, и надам се да ће чинити, и садашња Влада.

Пољопривреда се, господо народни посланици, унапређује директним мерама, које се предузимају у њој, али се она може и индиректним мерама и на другим подручјима да унапређује.

Пољопривреда и индустрија, господо народни посланици, нису увек у непријатељству и у непријатељском ставу једна према другој. Оне су, често пута, и повезане. Унапређење индустрије може бити врло корисно за пољопривреду.

Пољопривредна индустрија купује пољопривредне производе и подиже им цену. Појачати индустрију потрошачких артикала који су потребни широким народним масама и слојевима, појевтинити продукцију производа да и земљорадник јевтиније купује значи употпуњавање индустрије и пољопривреде. Индустрији треба радна снага, па апсорбује и вишак радне снаге у селу.

Господо народни посланици, добра координација пољопривреде и индустрије користи обема, дакле целом нашем народу. Унапређење пољопривреде треба вршити рационално и систематски. Појачати оно што нам највише треба и што се може најлакше уновчити.

Господо народни посланици, производња житарица апсолутно је потребна али на многим местима корисно је заменити је другим културама. Ту треба бити еластичан и ту треба и држава и приватна иницијатива да се што ефикасније по staraју да се преориентација наше пољопривреде брзо и добро врши, јер се често пута код нас дешава да се та преориентација учини онда кад већ није од ефекта. Треба развијати специјалне културе, господо народни посланици, као што су индустријске биљке, јер до сада се увозило уљано семење и још, колико знам, и сада се један део уљаног семена увози. Ове године, господо народни посланици, тешко је то констатовати и, жалосно је казати, да ћемо и шећер морати да увозимо.

Интересантно је, господо народни посланици, лековито и ароматично биље. То је једна национална привреда која не треба никаквог труда ни код сејања ни код култивисања, него једино толико да се обере и да се то стручно спреми и онда долази брига око извоза, или продаје на унутрашња тржишта. Молим господина Министра пољопривреде да овом делу наше националне привреде покрене велику пажњу. Ту му скрећем пажњу да биљно одељење његовог Министарства у прошлим годинама није томе довољно поклањало пажње, изговарајући се да су те ствари у проучавању.

Господо народни посланици, унапређење воћарства, нарочито у квалитативном погледу, је веома важно. Говорио сам и код Министарства трговине и индустрије и код Министарства саобраћаја да је за унапређење извоза нашег воћарства потребно да наша држава дође до модерних вагона са хладњачама, да би се наше воће могло у иностранство у сировом и добром стању да експедије и да стигне до жељене мете како би се добро уновчило. Господо предговорници су истицали за узор нашу суседну земљу Бугарску. Код унапређења воћарства, важно је обратити пажњу и сортама воћа.

Господо народни посланици, могу да кажем са своје стране да сам задовољан акцијом Ми-

нистарства пољопривреде које је са Пољопр. одељењем Банске управе Дунавске бановине у погледу воћарства код нас учинило доста. Учинило се доста путем средњих воћарских расадника, али смо још увек далеко од савршенства. Потребно је неговати оно воће које ми немамо, а које код нас добро успева, и треба га неговати тако да не буде разнолико, треба изабрати сорте које су добре и које добро успевају у нашим крајевима. Неговати те сорте у масама, а никако неговати многе сорте, јер то онемогућава да се постигне добар, успешан извоз, због тога што нема довољна количина појединих сорти за извоз. Треба неговати нарочито американске сорте јабука које код нас добро успевају.

Господо народни посланици, у погледу виноградарства, наш колега Александар Милић са своје стране добро је обрадио ту материју и ја се са своје стране придружујем његовим жељама. Молим господина Министра пољопривреде да се узме да дођемо што пре до једнога закона о заштити виноградарства нарочито у погледу реорганизовања и усавршања, и у погледу сортимента, јер је то врло важна ствар. Исто тако молим господина Министра пољопривреде да са своје стране, у колико му средства дозвољавају, и у колико има могућности у своме буџету или пак другим средствима помогне виноградске организације које се старају за унапређење виноградарства и извоза вина.

Господо народни посланици, Фрушка Гора, која је пре рата имала велике пијаце јер је била у једној држави заједно са Бечом и Прагом, она је изгубила те варошке велике пијаце и ми у нашој земљи Краљевини Југославији повећали смо још више производњу вина. Имамо добрих вина, само нам недостаје типизирање и егализација и фали нам и организација извоза. Ми после двадесет година још нисмо били у стању да добијемо и поново освојимо пијаце у иностранству ни у Бечу ни у Прагу ни у другим местима. Не само да нисмо освојили нове пијаце, које пре рата нисмо имали, него нисмо били у стању да задржимо ни онај извоз који см опре рата имали.

Мени је, господо, мило да је Министарство пољопривреде обратило већу пажњу подрумарству, јер без подрумарства нема ни унапређења виноградарства. Господо, гачно је да треба обратити пажњу на асталске и пијачне сорте али потребно је да се обрати пажња и подрумарству, јер наш виноградар кад не успе да прода своје грожђе на пијаци а немогуће му је да их прода у иностранству, он мора то грожђе да употреби за вино. Треба му омогућити путем задружних организација да се подрумарство усаврши и да може на тај начин да покаже успеха. Појединац је и сувише сиромашан да са своје стране може постићи нешто савршено у погледу квалитета.

Рационално радити у пољопривреди значи промицати у појединим крајевима ону производњу за коју постоје добри услови, а спречавати одржавање појединих вештачких култура тамо где нема услова. Виноградарство треба спречавати тамо где му нема места.

Господо народни посланици, у погледу сточарства имам да кажем ово: сточарство је саставни део пољопривреде. Управо то је најбитнији помагач ратарства. Важност коју треба посветити сточарству јесте 1) у исхрани, 2) извозу и 3) у индустријализацији, односно у употреби сточарских производа у индустрији, као што су вуна, кожа, месо, млеко и остале прерађевине. За унапређење потребан је у првоме реду план, друго, средства и треће, усавршавање, т.ј. проширење знања. Планска привреда је данас апсолутно потребна. Та идеја се врло добро спроводи у фашистичким земаљама, али и у демократији и у демократским земаљама што није специјалитет само ауторитативних режима, т.ј. оних земаља где нема демократије. Доказ су Француска, Америка, па чак и Енглеска и све друге демократске земље.

Господо народни посланици, пољопривреда и унапређење пољопривреде не може се ни замислити без довољно новчаних средстава. Државни буџет за пољопривреду требало би да предвиђа много више. И у самоуправним бановинским буџетима требало би више предвиђати за пољопривреду. Сва господа говорници су констатовали да је буџет Министарства пољопривреде сувише мали према нашој аграрној земљи, да би се наша привреда могла усавршити, што је неминовна потреба.

Господо народни посланици, новчана средства потребна су и пољопривреди, односно пољопривредницима, — потребан је земљораднички кредит. А какви треба да су услови земљорадничких кредита? Прво треба да буде кредит издашан, друго јевтин и, треће, лако приступачан. Пољопривредни кредит треба друге услове него трговачки кредит.

Господо народни посланици, кад расправљамо буџет Министарства пољопривреде треба да констатујемо да је улога државе при организовању земљорадничког кредита ради јевтиноће неминовна. Јер, господо народни посланици, то се ради у целоме свету. У Француској пољопривредни кредит као посебна организација има на расположењу велика средства, милионе и милијарде, док су код нас повремено вршени само покушаји. Године 1925 донет је Закон о пољопривредном кредиту. Било је предвиђено да се у пољопривредни кредит, односно у Дирекцију за пољопривредни кредит уплати у становитим роковима до пола милијарде динара да би се могло кредитирати задругарство и наш ситни земљорадник. Нажалост није дошло до коначне уплате тога земљорадничког кредита. Застало се одмах код првих рата и држава је дала до 100 милиона динара. После 1929 год. дошло је, као што то често бива код нас, до промена. Увек се каже, „Не ваља тај начин“ и прелази се на други начин, почиње се и почиње увек из почетка радити и никад се не дотера до свршетка. Године 1929 основана је Привилегована аграрна банка и укинута Дирекција за пољопривредни кредит, а за оних 100 милиона купљене су акције Привилеговане аграрне банке.

Ми смо се надали да ће Привилегована аграрна банка успешно развити земљораднички кредит, али смо се у томе преварили. Ову су констатацију учинили не само са деснице него и са левице и нема тога ко обратно тврди.

Господо народни посланици, Аграрна банка није оправдала наше наде. Ја молим господина Министра пољопривреде да у вези са Законом о привредним задругама нађе пута и начина да се оснује Задружна банка, и да се тој банци стави довољно средстава на расположење, и то што пре. Јер, господо, нема напредне пољопривреде без доброг и јевтиног кредита. Нема аграрне колони-

зације без доброг кредита, нема ни национализма без доброга кредита. Нема ни народне одбране без доброга кредита. Поред оних, у знаку питања, 50 милиона динара што су Савези аграрних заједница требали да добију за колонизацију, поред онога што је предвиђено 1929 године Привилегованој аграрној банци, са капталиом од 700 милиона динара, поред тих сума потребна су још и друга велика средства. Нема, господо, никакве извине и нико се не може изговарати да се нема одакле. Јер кад Народна банка може да нађе изворе за све друго; кад Државна хипотекарна банка може да нађе изворе за оно што јој држава стави у задатак; кад Поштанска штедионица поред тога што има паре за свој рад има и за послове који јој се наметну законом, — ја мислим да се мора наћи кредит и зато да се кредитира наш народ, односно да се кредитира 85% нашег становништва, да се кредитира наш сељак. То није никаква претерана тврдња нити је то нека демагогија.

Ја знам, господо, да је држава у последњим годинама морала да донесе Закон о заштити земљорадника. Па зар то није доказ о недостатку кредита?

Господо народни посланици, раздужење земљорадника законски је уређено. Неки су говорници говорили о томе и тражили да се у Закон о заштити земљорадника унесу промене. И ја са своје стране молим господина Министра пољопривреде да нађе пута и начина да утај Закон унесе могућност, ако ништа друго, а оно бар пролонгације рокова тако да се да могућност Аграрној банци, Министру финансија или коме било другом да се стави у дужност и право да по молбама испитује поједине случајеве, да тамо где се очигледно установи да је земљорадник у немогућности да врати свој дуг у року од 12 година да му се омогући пролонгација рокова од 20 до 25 па и више година.

Господо народни посланици, код Привилеговане аграрне банке задружне установе и појединци тешко долазе до кредита због тога што Привилегована аграрна банка није у томе ни брза, није ни издашна, а Богами није ни јевтина у погледу камата. Ја молим господина Министра пољопривреде да нађе пута и начина да се донесе једна Уредба за стварање задружних меница, да се омогући задружним установама да путем задружних меница, које неће тако високим таксам оптерећене бити преко својих Савеза могу доћи до кредита код Народне банке.

Народна банка и данас нешто кредитира задругарство, али кредитира путем т. зв. ломбардног кредита, на менице којима је подлога роба. Али, господо посланици, кад не могу задружне организације или још мање појединци да дођу до тих кредита, треба омогућити да задружне организације уместо обвезница употребљавају задружне менице и да те задружне менице путем есконта реесконтују код Народне банке и дођу до могућности кредитирања својих чланова.

Господо народни посланици, исто тако, уређење пољопривреде не може се замислити без знања земљорадника. О томе су народни посланици говорили. Треба пољопривредну наставу код нас појачати. Господо народни посланици, ми имамо велики број универзитета и високих школа и масу гимназија, средњих школа, али имамо врло мало

пољопривредних школа. А усто, господо, једина школска квалификација наших земљорадника је већином само основна школа. И тих основних школа које су усто и претрпане ђацима има у најмањем броју у селима и мањим местима где наш земљорадник живи, па и у њима, често, један је учитељ на сва четири разреда. Можете мислити сад са како мало знања излази наш земљорадник из основне школе. То м ује често пута и у већини случајева једина наобразба.

Молим господина Министра пољопривреде, да у току године нађе начина да се што више пољопривредних школа у нашој земљи оснује. На тај начин ћемо одвратити велики део да не похађа гимназије, а Бога ми настаће и олакшање од сиљних молби и тражења места за државну службу.

Господо, осим школа има и других установа где се може нешто да научи. То су огледне станице, домаћичке школе, узорна газдинства и курсеви на селу. Ја молим господина Министра пољопривреде да преко свога ресора или преко банских управа помогне разне задружне институције, омогући нашем народу да посећује предавања и омогући сељаку да употпуни знање своје да би могао унапредити газдинство своје и да би могао да буде на достојној висини садашњице.

Господо народни посланици, улога задругарства у пољопривреди је велика. Задругарство је значајно по свом општем значају јер оно васпитава наш народ, оно га учи узајамној љубави, оно га учи на самопомагање и на помагање један другог, оно га учи како ће да производи и што боље да производи и оно га учи како ће да уновчи свој производ.

Претседник Милан Симоновић: Господине говорниче, опомињем вас да је ваше време истекло.

Бранко Аврамовић (наставља): Задругарство учи земљорадника и наш народ како да уновчи своје производе, а исто тако задругарство му омогућује да дође до набавке доброга семена као што му омогућује и да дође до јевтинијег и брзога кредита.

У погледу задружних организација имам да кажем то да смо ми добили Закон о привредним задругама, један врховни закон који прописује установу Главног задружног савеза у коме су сви задружни савези, и са своје стране могу само да кажем то да сам и ја и већина задругара за либерално задругарство, дакле да нема никаквих територијалних подела и територијалних спутавања. Наше задругарство треба да благотворно делује да негује љубав према државном јединству и да усаврши наш народ за његову улогу у томе да буде добар војник, да буде добар грађанин, да буде добар човек и да буде добро социјално биће.

Господо народни посланици, имам пуно поверење у господина Министра пољопривреде и изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде (Пљескање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. Павле Јововић.

Павле Јововић: Господо народни посланици, ступам на ову говорницу да говорим о буџету Министарства пољопривреде са два велика жаљења. На првом месту жалим, што се дискусија по овоме буџета води ноћу, тихо, нечујно, као да хоћемо да

нико не зна да се решава о буџету највећег броја нашег становништва, о буџету нашега сељака, који претставља 13 милиона душа у овој држави. И жалим што нас овде има свега око 30 људи (Чује се: говорника). Да, све самих говорника а они други се ништа не интересују. У место да се овај буџет почне ујутру, ми морамо ноћу о њему да расправљамо. То је прва констатација. Друга констатација је ово. Жао ми је много што овде нема бившега Министра пољопривреде г. Светозара Станковића да он чује ову критику коју ми овде износимо него мора да је слуша овај човек овде који је од скоро дошао на министарску столицу. Али нека, господо, и он чује и зна да ће исто тако бити и он критикован као и ранији Министар ако не буде радио оно што м ује као Министру дужност.

Господо народни посланици, као што из буџета видите, од сељака се узима 8 и по милијарди динара, било путем посредних или непосредних пореза. А колико му се даје? Моји предговорници рекли су да му се даје 136 милиона динара. Не, господо! Од ових 136 милиона, сељацима директно иде свега 16 милиона динара, а све остало иде на чиновнике. Ја имам једну малу статистику из које се види да кроз остала Министарства сељак добија 34 милиона динара, што значи, да му се враћа око 50 милиона динара, а узима 8 и по милијарди динара.

Али, господо, има нешто што је заиста тачно. Тачно је то да овај извештај признаје, да се за Зетску бановину, а специјално Црну Гору, није ништа учинило. Ја сам тражио у овој књизи, али нигде нисам могао да нађем Црну Гору поменути. Истина, нађох на једном месту Црну Гору, али када сам боље осмотрио видео сам да је то била скопска Црна Гора, а за стару Црну Гору у овој књизи нигде ништа нема. Дакле, ја морам признати да је овај извештај тачан, али жалостан. Међутим, господо, ако се овде није писало, нити причало о Црној Гори, много пута је данас поменута пшеница. Зато бих могао комотно да кажем, да ово није Министарство пољопривреде него Министарство пшенице. Треба да се упитамо да ли можемо да живимо само од пшенице, јер се зна колико се производи те пшенице, односно, колико их је који могу да производе више, него што им је потребно за исхрану. О томе не треба ни да вам говорим, јер ви сви то знате. (Један приговор са деснице: Свако производи пшеницу!) Сељак нема ни кукуруза, а ја и ти, Недељковићу, имамо и пшенице, зато си ти заборавио како је њему.

И, господо, како рекох, ово је више Министарство пшенице него Министарство пољопривреде.

Ја сам малопре рекао да није ништа урађено за Црну Гору. Хоћу сада да се исправим, а сво зашто: Министарство пољопривреде послало је у Италију једног младог Хрвата, Ђенића, да студира културе воћа, поврћа и усева. Он је провео у Италији дуже времена о државном трошку и постављен је по повратку на државно имање Тополицу, где је овај младић отворио школу за јужне културе и почео да ради. 11 децембра, као Хрват, гласао је за др. Мачека и због тога је био отпуштен из бановинске службе. То још не би било страшно, политика је политика, али, видите, држава је узалуд трошила на његово школовање.

Школа је затворена, потрошено је много новаца и то школовање је било узалудно.

Ја се надам да ће господин Министар, који је ово ето и забележио, исправити ову неправду и вратити га у службу. (Гласови из центрума: Одкуда знаш да је забележио?) Видим ја и оно што ви не видите. (Глас: Наћи ћемо човека из редова Југословенске радикалне заједнице!) То би било жалосно.

Ја ћу гледати да мој говор буде што краћи, зато што су поједини говорници већ о много чему говорили, и ја нећу да их понављам.

Ми имамо у свему 42 пољопривредне школе; у Бугарској их има много више. Али у Зетској бановини нема никаквих стручних школа, а верујте да би се тамо могло врло успешно гајити и поврће и остало. Али, далеко је да тамо дођу разни инспектори и комисије, и тако је Зетска бановина остала без икакве пажње те тако, господо моја, ништа није урађено тамо. Кад дођем код сељака он ми каже: „Па како се нико не сети да пошаље неку бољу врсту овце, неку бољу врсту говеди, као да ми нисмо синови ове земље. Чујемо и видимо да се у другим местима приређују разне изложбе те сточарске, те пољопривредне итд. а ми немамо никакве изложбе, немамо никакве селекције нити што друго.“ Оставили сте тај народ тамо, односно Владе, да живи, како је и пре живео, а кад је мало незадовољан, они га, да се управљамо по оној Бранковој: „Да мачем бијемо...“ и све остало. Онда ће то бити опасно. Боље је да се спречи и да не дође до тога.

Господо, ми смо овде много говорили приликом дискусије Министарства трговине и индустрије о цементу и вештачким ђубриштима. Ја морам да кажем да у Црној Гори нисам видео бетонско вештачко ђубриште. А да је направио и један човек направили би и остали. Има сељака који апсолутно не знају шта значи бетонско ђубриште, а ја право да вам кажем не смем да им причам да не бих изазвао незадовољство против државе, јер не желим да га у том смислу васпитавам. Ја мислим да је крајње време да се пољопривредна политика окрене и на оне забачене крајеве.

Воћарство би, господо, врло добро успевало у Црној Гори. Грожђа би, на пример, могло већ да има у августу месецу. Тамо има врло лепих винограда око Подгорице и Даниловграда а чувени су црмнички виногради. У оном крају где је крш, народ посади и гаји лепу лозу, али ни једног виноградарског подрума нема. Он мора грожђе или вино одмах да продаје јер нема где код куће да га склони. Температура је лети тако висока, да вино не може да издржи више од 4 до 5 месеци јер се одмах, брзо поквари. Ја мислим да кад се праве виноградарски подруми на другим местима мислим да је ред да се направи и у Црној Гори бар један. Нека Црна Гора осети да је саставни део велике и богате отаџбине која има пара, јер знамо да је Народна банка давала и по 10 милиона на зајам појединим људима па је после отписала. Чујем да је некоме великом господину отписано и 50 милиона.

Господо, ја сам имао намеру да говорим о раздужењу сељака али после онаквог говора Илије Савковића, не би требало ништа да се говори. Ипак, хоћу да кажем нешто о Закону о раздужењу сељака. Овај Закон је једнако раздужио се-

љака који има пола хектара, о чему нам је врло лепо говорио колега Милановић, као и оног сељака који има 75 хектара. А, господо, ко има преко 20 хектара тај више није сељак, него поседник. Према томе сматрам да држава овим путем није раздужила сељака, него је обогатила богатога. Требало је раздужење извекти тако да они до 5 хектара ништа не плате, они до 10 хектара једну половину, а до 15 хектара 25%. И, господо, ја сам за то да се то праведно изврши. Они који имају преко 15 хектара нека плате цео дуг. Свеједно је да ли ће бити земља Животе Милановића или Милана Бацака, само нека буде национална а никако не треба помагати оснивање великих поседа, већ треба настојати да има што више малих поседа.

Овде се разликујемо од политике Министарства пољопривреде. Министарство пољопривреде у своме стремљењу и политици гледа како ћемо ми имати што више пшенице и кукуруза за извоз. Међутим, моја су стремљења и политика за то да имамо што мање бескућника и безземљишника, како их је назвао г. Живота Милановић. То је главно и зато морамо нашу политику да кренемо другим путем. Земља се мора давати земљораднику, „Земљу дати ономе ко је ради“. То је рекао Блаженопочивши Краљ Александар 1 децембра 1918 године. Ја сам читао у статистикама-да се каже: 50% људи држе око 50% наших земљишта. Ми не смемо дозволити да имамо велике поседе. Зато аграрну реформу морамо спроводити не само у Јужној Србији и Војводини, него свуда и на сваком месту, и не само сада после рата, него сваке десете године. И кад видимо да неко има више земљишта, него што нађемо да треба да има, да му се то одузме. Не кажем, господо, да му треба одузети бесплатно, него нека му се да еквивалент било у боновима или у државном новцу итд.

Сад сам дошао мало на г. Светозара Станковића, кога ја сада називам непријатељем колонизације бр. 1. А ево зашто: зато што за 3 и по до 4 године, колико је министровао, није ни једнога добровољца населио у Војводини. Ја не бих желео да се то деси и садањем господину Министру, да га, ако поново будемо дискутовали о буџету Министарства пољопривреде, назовем, што не бих желео, непријатељем колонизације бр. 2. Испричаћу вам, господо, једну интересантну ствар. 1935 године, кад је г. Станковић дошао за Министра пољопривреде — јер смо се интересовали како он мисли да насељава добровољце, којима је обећана земља, и због чега су они остали овде и чису се вратили у Америку, као и да видимо шта је са Панчевачким ритом — господин Министар Станковић је велики господин, он нас је лепо примио, и онда нам је казао: „Панчевачки рит не могу делити, докле га добро не осигурам. Замислите, да тамо населим добровољце, па једне ноћи пробије се насп, потопаи се свет, па да онда куне и мене и моје потомство“. Разговарали смо још и о другим стварима. Ја сам казао: „Ово је стварно добар човек; брине се о себи и деци“. Одједанпут ми је један казао: „Па он није жењен, нема потомство и како се онда брине за децу!“ Тек сам онда, господо, видео колико нас је он изиграо.

Приликом дискусије у начелу показао сам једно решење Министарства пољопривреде. Ја сам мислио да господин Министар зна и да су га његови начелници известили да постоји решење о

томе да се извесним добровољцима додели Панчевачки рит. Таквих решења има 3.800, и у тим решењима се каже: „Насељен у Панчевачком рит у увешће се у посед октобра 1937 или 1938 године“. Прође један октобар, и други октобар, и још нико није насељен. Та министарска решења се данас налазе по нашој држави и пита се тај народ: кад ће се населити и кад ће се увести у посед имања?

Ово је тачно, господо, јер је Панчевачки рит требао да се дели на основу одлуке Министарског савета која је дошла по жељи Блаженопочившег Краља. Међутим рит се данас издаје под закуп од стране Финансиске дирекције у Новом Саду на јавној лицитацији. А кад их питате зашто се та земља не дели они кажу: зато што није осигурана од поплаве. Међутим народ је задовољан да му се да онако, како је, да се насели па ће се он даље већ постарати. Од свега тога није било ништа и у овоме извештају, експозеу, господина Министра је један жалостан факат који доводи до бламажа: не говори се ништа о томе. Међутим, господо, то нашу државу и државну организацију обавезује јер постоји одлука Министарског савета да се та земља подели добровољцима, али то се не чини. Међутим постоји, чини ми се, једна друга намера, како сам чуо, и о којој је г. Георгијевић говорио у Финансиском одбору али је то после мало ублажено у ономадашњој својој речи, — постоји одлука да се Панчевачки рит прода. (Чује се са левице: Ко ме?) Па разуме се ономе који има пара. Г. Георгијевић је казао да је то била намера бившег министра г. Летице и ономад је то мало допунно и каже: „Чуо сам да се има намера да се то прода и да се те паре употребе за наводњавање Војводине. Ја сам то питање покренуо и он се нашао побуђен да против те моје речи протестује, али није дао изјаву да се та земља не сме да продаје“. Али ми, господо, не смемо никако дозволити да дође до те продаје, јер се она мора поделити добровољцима као што је то на надлежном месту и решено, ако хоћемо да будемо правна и законита земља.

Видите, господо, г. Станковић воли велике поседнике. За њега није човек онај који нема бар 100 јутара земље, а видите и то да је г. Станковић успео да дође у Парламент са још два своја синовца. И кад ја ономад читам списак посланика: један Станковић, па други Станковић, па трећи Станковић, један ме од присутних запита: „Па шта су ти људи толико заслужили за отаџбину? Јесу ли били добровољци, ратници? Ја сам му одговорио: „Не знам, пријатељу, али знам само то да за време његовог министровања ни једна парцела земље није додељена ни једном добровољцу“. Ја ово рекох са жељом да не би био рад да се и овом нашем Министру доцније тако говори.

Кад сам приликом дискусије у начелу говорио о добровољачком питању, онда ми је један пријатељ казао: „Добровољачко питање је решено Уредбом.“ Ја сам му одговорио: „Није то, господине, Уредба, то је за њих увреда јер се добровољци вређају тиме што им се дају бонови“. Они се нису борили, браћо, за бонове, они су се борили за велику идеју Ослобођења и Уједињења народног, а што траже земљу то чине зато да би и даље могли бити будни чувари националне идеје на нашим границама. Уосталом то им је обећано и Крфском декларацијом када је 90% њих већ било добровољци. Тиме хоћу да кажем да они нису ступи-

ли у добровољце што су у Крфској декларацији гледали какву корист за себе, јер је та Декларација дошла тек доцније пошто су они већ постали добровољци, него су они то учинили због велике идеје националног Уједињења и Ослобођења која им је била највећа светиња.

Блаженопочивши Краљ Александар, када је оно дао, он је био далековид, па је помислио: ко зна да ли ће се ико сетити ових људи акад се Отаџбина ослободи, а у исто време знао је да ти људи и даље треба да служе Отаџбини, па је хтео на тај начин да их осигура, и да у исто време политичаре обавезе да им то дају, јер је сматрао да ће на тај начин најбоље сачувати Отаџбину.

Видите господо, колико се отезало са тим добровољачким питањем због једне мале ситнице, да ли ће добровољци да добију ове бонове са купоном од 1 априла или од 1 октобра. Ту се преговарало са Министром финансија месецима. Решило се да добију тек од 1 октобра 1939 године 4% обвезница. Те обвезнице ће да претстављају врло мале обвезнице нарочито с обзиром на то што ће се на пијаци појавити врло велики број. Ови сироти људи не могу да дочекају рок и оне ће прећи у руке зеленаша и Јевреја исто као ратна штета. Иу овом буџету, господо, налазимо за добровољце свега суму од 5 милиона динара годишње а толика ларма, толико чекање, толико натезање са нашим добровољачким питањем!

Ја вам мало пре рекох да имамо разних добровољаца и неправедно је што се више пута каже: па добровољаца има више него што их је било на Солунском фронту.

Добровољаца је било у разним временима, и четника и добровољаца и т. д. Што се тиче добровољаца из Црне Горе, готово пола Црне Горе је било у Америци и 1912 године, када је објављен рат, ови исељеници су депешом тражили од ондашњег Краља Николе да им нађе могућности да дођу, али им је одговорено да нема могућности па па нека дође ко може. Онда су долазили људи који су позајмљивали новац од других, па су после продавали имање за те путне трошкове.

Као што видите, насељење Војводине није успело. Оно је вршено без икаквог плана. Моје колеге из Војводине кажу: Ми немамо ништа против насељавања, ми ћемо их радосно дочекати". А ја могу са жалашћу да констатујем да се за ових 20 година није нашао ни један одбор нити ма каква хумана установа да прими неког добровољца и да му бар за првих месец дана да какву помоћ, да га научи и посаветује, да га упути и посаветује и да га оспособи за нови живот, у новом крају, у новој средини. Свако га гледа, могу искрено да кажем са презрењем и каже: одкуда ти овде, зашто ти овде и т. д. Нико није схватио суштину тога насељавања а ја вам кажем: сваки нови насељеник тамо то је нови печат на тапији оног нашег националног човека који тамо има поседу. Да је среће и да је националног осећања, требало би наши људи који тамо имају земљишта да сами кажу: ја ћу да населим тројицу, онај четворицу, онај петорицу, па ако имам три стотине јутара ја ћу задржати само сто јутара а на оних 200 осталих ја ћу населити 200—300 људи.

У овом извештају укратко се каже да више земље нема. То је на страни 45. Међутим, господо, то није тачно. Земље има. Имамо Панчевачки

рит, имамо Беље, имамо имање Дунђерског, па имамо и других имања, али ја ипак не заступам гледиште да се то узме бесплатно него да се да еквивалент и да се све то добро плати. Сем тога требало би да се максимум од 518 јутара смањи на 200 јутара, па би имали на расположењу за поделу 40—50 хиљада јутара. Ја увек хоћу да нагласим да не заступам гледиште да некоме отимамо, него да држава нађе капитал, не 500 милиона него 5 милијарди динара, јер је то јевтиније, него да дође оно од чега се ми сви искрени борци за стварање ове државе бојимо, и што би нас много скупље коштало, него ако овако решимо аграрно питање и те наше крајеве осигурамо.

Претседник Милан Симоновић: Господине гворниче, упозоравам Вас, да се Ваше време приближава крају.

Павле Јововић (наставља): Овде се говори како Беље даје приходе, а ја кажем да би оно давало веће приходе кад би се поделило. Нама нису потребна ловишта него мали посед и земљорадници који ће се борити за ову земљу.

Господо, колонизација у Јужној Србији вођена је без икаквог плана. Тамошње куће су мизерне. Оне су лепе споља, али се није водило рачуна о томе, да ће се тамо настањене породице множити. Како чујемо то насељавање је обустављено. О томе је лепо говорио г. Милановић Живота и у вези с тим ја кажем да нема те Владе која би смела да обустави то насељавање, јер би то било противно националним, и економско-социјалним интересима нашега народа.

Ја ћу још само скренути пажњу господину Министру на питање аутоколониства. Они су у своје трошку дошли, за свој новац купили земљу у јужним крајевима, али се нису пријавили по Уредби о раздужењу из необавештености. Молио бих господина Министра да нађе начина да им се рок за то пријављивање продужи како би се могли користити повластицама те Уредбе.

На крају да завршим жалосном констатацијом, да за ових 20 година ни једна Влада није водила националну, социјалну и економску политику. Водила се политика министарских положаја и мандата. И што смо пребродили ових 20 година, имамо да захвалимо Богу.

Гласаћу против. (Пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Милорад Станковић.

Милорад Станковић: Господо народни посланици, природа је мајка науке, али зато у природи нема ни једног закона, који све узима а ништа не враћа. За смрт се каже, господо народни посланици, да она само узима а да ништа не враћа. Није тачно. И смрт узме али смрт и врати; врати оца да живи у два-три сина, врати мајку да живи у две-три кћери. Тако се само да разумети популација — прираштај становништва.

Господо народни посланици, да ли је наше друштво, да ли су наши режими враћали штогод од онога што су од сељака узимали? Нису ништа враћали, а све су узели. Тако се да разумети нагло сиромашење најширих народних слојева—сељака.

До године 1930 није ништа враћао народу, па на је почео нагло да сиромаша, и то онај најшири слој народни, а то су сељаци. Са друге стране имамо нагло богаћење неколицине људи. Ја не бих

замерио тој неколицини људи што су се обогатили да су они те паре узели из стратосфере на један волшебан начин. Они су тај новац узели од народа који је радио и то на један неправедан начин. Кад је требало решавати социјална питања прошли режими решавали су га на један сасвим погрешан начин. Они су од оних који су имали мало, који су имали само хлеба, узимали и давали онима који нису имали ни мало, па су тако од једнога сиромаша правили два. И кад је тако осиромашно сељак они су онда почели да узимају од чиновника да би проправљали економско стање земљорадника и пољопривредника. Узимали су од чиновника за поплављене и после две године, кад је све било изгорело од суше. И дошао је режим који је узео чиновницима много и чиновници су га назвали узимовић. Господо народни посланици, ми смо овим и оваквим радом довели у питање одбрану земље. Из два разлога довели смо у питање одбрану земље. Јер док на једној страни најшири слојеви народни немају ни основних потреба, да исхране децу и да спреме држави војника — што се види најбоље по томе што у оним местима, у којима је некада регрутовано по 2 до 3000 регрута, данас се регрутује свега по 200 до 300 не најбољик војника — с друге стране наш војник био је добар војник само за то, што је имао своје благостање код своје куће. Остављао је благостање својих милних и драгих и био је кадар да да крв и живот, али само дотле докле је имао пуно благостање на своме дому. Наш народ је сељачки народ. Постало је већ банално изражавати у процентима колико има сељака, а, међутим, нико и никада не ради за њега. И то су, браћо и господо, питања, која доводе дотле да тај многобројни народ дође једнога дана до тога да изгуби своје благостање и онда он неће имати више зашта да се бори.

Имате, господо, још много ствари које нису у реду. Даје се тамо где има много, а то су донекле и природни закони. Ако човек има велику кућу, треба му много новаца да је напуни намештајем, а ако је сиромаш на има само учерицу, њему је доста и црепуља.

Имамо једну велику своту од неколико стотина милиона динара предвиђену за силосе. Али, од изградње силоса нема никакве користи онај ситан свет, осим радника, који ће их градити, али онај сиромашан свет, који нема хлеба, нема ту ни мало користи.

Треба једанпут, господо народни посланици, да се изиђе из калуца, а нарочито је то потребно код буџета Министарства пољопривреде које је алфа и омега државе (Пљескање).

Господо, ако се не изиђе из уобичајених калуца, ако се не предвиде позиције за помоћ сиромашним сељацима, који су на један врло недостојан начин израбљени, који су на опљачкани и који своје благостање не могу сами да поврате, дужно је друштво, које им је то узело, да им врати. (Пљескање).

Док на једној страни има много да се чак и пресипа, на другој је страни беда и невоља. На једној страни имате људе, који имају стотине милиона, а на другој стани имате стотине хиљада душа које живе у беду.

Разуме се, природни закон нас на то упућује: мора се узети онамо где има и дати онамо где

нема. То је један природан закон, да се реши питање сиротиње и сељака, који не могу сами себи да помогну, него чекају да их помогне организовано друштво. (*Живота Милановић: Тамо где се прелива да се одлије. — Одобравање*).

Ја ћу само да дам сугестије како би се и на који начин могло да помогне ситном сељаку, земљораднику, који би се у пасивним крајевима могао помоћи давањем разних препарата против паразита на воћу. Сељак нема довољно стоке пошто је морао да плати дугове и остао је без стоке, а самим тим и без ђубрета, а без ђубрива нема успешне пољопривреде. Могла би се дати помоћ у ослобођавању воћарских крајева, нарочито шљивароких, као што је мој срез, на тај начин да се воћњаци ослободе порезе кад не роде. Порез на воће исувише је велики. Људи крче по 5—6 хектара воћњака јер не могу да плаћају порез на воће. (*Урош Недељковић: О томе говори приликом претреса Финансијског закона!*) Ја говорим овде.

Дакле, потребна је помоћ и то ефикасна помоћ да би се изишло из овог несносног стања. Нека господа народни посланици се смеју али ја не сматрам да је ово смешно, ово је више него озбиљно, јер овде је у питању држава овде је у питању народ а народ чини државу. Ја сматрам да ће данашња Влада а нарочито господин Министар пољопривреде учинити све са своје стране да се неправде, које су до сад учињене, нарочито сиромашним земљорадницима, поправе и да ће бар у идућем буџету, ако не у овом, бити предвиђена већа сума за помоћ земљорадницима. Гласају за буџет Министарства пољопривреде. (Одобравање).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Тоша Радосављевић. (Гласови: Није ту!). Пошто г. Радосављевић није присутан губи право на говор. Реч има народни посланик г. Славко Ратковић. (Гласови: Није ту!). Пошто г. Ратковић није присутан губи право на говор. Реч има народни посланик г. др. Слободан Пурић. (Гласови: Није ту!). Пошто г. Пурић није присутан губи право на говор. Реч има народни посланик г. Михаило Стојановић.

Михаило Стојановић: Господо народни посланици, не треба да вас чуди, ако једног дана видите у Београду поред толиког броја печалбара са Југа и печалбаре са Струмичког поља, о коме сте слушали баснословне ствари. Данас Струмичко поље, које је важило у старо време као једно од најплоднијих поља у Вардарској бановини, припада као такво само историји привреде. За ових 20 година од Уједињења до данас ни један динар није издат како на регулацију водотока, тако и на регулацију бујица, које једним делом затрпавају отоке речица поља, а са друге стране прекривају плод и хумус дебелим слојем песка, те га потпуно онеспособљавају за сваку културу. Од пре тридесетак година, услед речних наноса, у Струмичком пољу почеле су се стварати мочваре, које су до пре 4 године заузимале површину од 800 хектара а данас заузимају 1500 хектара најплодније земље. Не само што су ове површине онеспособљене за привреду, него и других 3000 хектара је у опасности, јер заслањивањем земљишта већ сада му је плодност смањена за 50%, и у колико се у најскоријој будућности не предузму мере да се ово зло уклони, ускоро ће се оно претворити у пустару, на којој ће успевати једино трње.

Више пута је указивано на ову опасност, и пре неколико година мерена је површина, правила су је планови и пројекти, али су они негде у заборгу покривени дебелим слојем прашине.

Ја сам умолио колеге из Финансиског одбора да приме и бране један амандман Финансиског закона, који се односи на обезбеђење кредита за припремне радове, да би се приступило мелиорацији Струмичког поља. Али, излажући ово, ја молим и господина Министра, да подупре и са своје стране овај амандман а његову оправданост ће схватити само онда кад се буде одлучио да посети наш крај и разочара се Струмичким пољем о којему је слушао само најлепше.

Господо народни посланици, ми са Југа задовољни смо што се у задње време осећа једна заинтересованост за наше привредне прилике, што се много већа пажња поклања нашим специјалним пољопривредним артиклима и са дубоком вером се надамо да ће то интересовање допринети да се правилно реше и многа наша привредна питања која чекају своје решење већ дуги низ година.

У питању су наше специјалне пољопривредне културе, али пре него што се осврнем на њих желео бих да се дотакнем једног општег питања, а то је питање интензивне пољопривреде. Док се, господо, не реши питање повлашћене војње и снижавања дажбина на пољопривредне справе, машинерије и уметна гнојива Вардарске бановине, која је удаљена од индустријских центара не може се ни помислити на интензивну пољопривреду. Од колике је пак важности ово питање, показује вам ова чињеница, што само на допринос од житарица услед неупотребљавања уметног гнојива, Вардарска бановина губи око 180 милиона динара годишње. А колико тек губи на индустријским биљкама!

Један од претходних говорника говорио је о питању опијума. И ако оно не спада у домен Министарства пољопривреде ипак ћу се дотаћи тога питања са неколико речи. Ја мислим да би требало водити више рачуна о унапређењу пољопривреде и да треба сва питања њихове производње да се не препуштају решењима осталих Министарства него да његово решење узме на себе и Министарство пољопривреде.

Култура опијума релативно је млада на Југу, али невероватном брзином се одомаћила због своје рентабилности.

Привредни напредак Југа до пре десетак година био је природна последица високих цена опијума и свилених чаура. Падом цена тих двају артикала, привредна криза захватила је наше крајеве пуном жестином. Осетан пад цене опијуму је настало после ратификације Женевске опијумске конвенције. Ратификујући Конвенцију, ми смо морали да прихватимо оне последице које су из ње произлазиле, а то су контрола и ограничење производње и контрола откупа. Да би се колико толико поправило стање створен је заједнички продајни биро са Турском у Цариграду, али, по несрећи, за нашег претставника у том бироу дошао је човек који уопште не зна како се гаји опијум.

У светској продукцији опијума од 12 милиона килограма ми са нашом производњом од 100 хиљада килограма стојимо на претпоследњем месту. Ова светска производња и после Женевске конвенције није се смањила што доказује да је она свој

циљ промашила, али је зато довела у незавидан положај нашег произвођача и присилила га да се удружи са посредницима и отпочне кријумчарење.

Већ две три године говори се о отказу те Конвенције. Свакако да би требало добро да се прогледује ово питање, пре него се донесе каква одлука, али једна ствар је симптоматична: док Призад откупљује стално опијум по 20 динара, од морфијумске јединице, фабрике алкалоида продају исту јединицу по 75 динара и ако имају мање трошкове производње и мањи ризик односе него пољопривредник који га обрађује, што не би смело да буде. Наш промућурни привредник сумња у хуманитарни циљ Женевске конвенције кроз чију копрену назире картел светских фабрика алкалоида који иду за уништавањем производње опијума код нас.

Сматрајући да је крупна индустрија данас главни динамички фактор у решавању свих већих проблема ма какве природе, та која одлучује рат и закључује мир, не смем да допустим да и у ову хуманитарну манифестацију није умешала своје прсте, али са највећим поворењем ово питање треба да препустимо Краљевској влади на решавање, која води и водиће рачуна првенствено о свом привреднику са жуљевима на рукама и пројом у стомаку.

Исто тако ни питање дуванске производње не спада у ресор Министарства пољопривреде; али, говорећи о осталим индустријским биљкама дотаћи ћу се и њега са молбом да г. Министар пољопривреде у споразуму са г. Министром финансија помогне да се олакшају прилике и заштите интереси нашег пољопривредника.

Дуван је један од најважнијих артикала Повардарја и од вајкада ужива најбољи глас на светском тржишту како по својој ароматичности тако и по свом малом проценту никотина. У пркос свих ових вредности наших дувана, његова је цена данас далеко да исплати уложени труд око његове обраде.

Нижа откупна цена погађа највише нашег произвођача код V и VI класе свих категорија па било би правично и потребно да се откупна цена код ових класа повећа, бар за 20%, јер дуванско лишће — брано низано, сушено, сређивано и тако пажљиво чувано — плаћа се 2, 4 и 6 динара по килограму, што звучи невероватно.

Потребно је господо, нарочите неке корекције да се изврше у класификационим табелама за откуп дувана, јер је просечна цена дувану на светском тржишту од 42 до 45 динара, док општа просечна цена по којој се он откупљује у целој држави, од стране Државних монопола, износи округло 16 дин. Повећање цена дало би полета нашим произвођачима, поготову ароматичних дувана, а са сигурношћу се може тврдити да ће тај издатак бити петоструко враћен државном фискусу тиме, што ће кријумчарење бити сведено на минимум, јер се једино због ниских откупних цена добар део произвођача одлучује на кријумчарење.

Многи од произвођача жале се на прерано заламање вршкова дуванских струкова, услед чега дувански лист добије прубљу структуру која обара његову цену за читаву категорију. Исто тако, преран прекид бербе и прерано уништавање струкова биљке принуђава произвођача да обере још незрело лишће једне бербе која, иако релативно

мала, квалитативно је најбоља. Молим да меродавни фактори посвете овом питању најозбиљнију пажњу и даду најшира овлашћења својим извршним органима у погледу фиксирања датума прекида бербе или заламања вршкова према локално-климатским приликама које су сваке године различите.

Органи финансиске контроле када су на култури дувана имају специјалне дневнице поред својих редовних припадљности. Ја мислим да је много практичније да се исти издатак употреби за постављење што већег броја монополских званичника и контролних органа који ће без сумње далеко боље обављати службу, а уз то као школовани привредници, регрутовани из места производње, моћи врло добро да послуже нашем сељаку као инструктори не само у култури дувана, него и у осталим гранама његове делатности.

Оснивање дуванског института у Прилепу привредници са Југа одушевљено су поздравили, и надам се да ће тај институт у потпуности оправдати своје постојање, али би било потребно да се при свакој дуванској станици формирају опитне станице које ће употпуњавати рад тог Института.

Од неоцењиве важности за привреду Југа било би и подизање једне фабрике за цигарете у Скопљу. На овај ће се начин уштедити подвозни трошкови, како непрерађених дувана тако и финалних продуката а користила би се и јевтинија и стручна снага, како у фабрици, тако и у станицама, јер би онда целокупна производња стојала за време ферментације у својим центрима.

У свом експозеу г. Министар се осврнуо на културу памука и нагласио да она заслужује највећу пажњу.

Унапређење ове културе је од капиталне важности за нашу привреду, зато што ми увозимо 35 милиона кгр. памука и предива. Повећањем производње осигурали би и стабилизовали своју индустрију, те би остварили привредну аутархију у том погледу и активирали свој трговински биланс једном осетном сумом.

Прва уредба о унапређењу културе памука код нас донесена је 1036 године и одонда, за 2 године, удвостручене су површине засејане памуком. Државно старање за културу памука код суседних земаља ранијег је датума. Тако, Грци су донели уредбу 1932 године а Бугари 1934. Али зато су Бугари имали два института који датирају од 1926 до 1928 и раде на побољшању културе, а Грци су основали сличан институт 1932 године, који је јако модерно организован. Код нас претстоји оснивање једног таквог института с обзиром на важност која се признаје тој култури. Резултати рада тих института приказани у бројевима изгледају овако: код нас допринос по хектару износи 150 кгр. код Бугара 200, код Грка 220 кгр. У прошлој год. у Грчкој је било под културом 75.000 хектара, у Бугарској 55.000, а код нас свега 5.500. Ја мислим да ће бити још погодних терена за повећање површине под културом, али зато морамо обратити пажњу и на цене које су дириговане. У прошлој години откупне цене памуку у Грчкој и Бугарској су приближно једнаке, али различите од наших. Док се тамо памук откупљује по 35 драхми или лева, код нас је у прошлој години откупна цена памучном влакну била нешто преко 17 динара.

У овој години, према старој уредби, требала је цена да буде 12,50 динара, али захваљујући увиђајности господина Министра ова ће се уредба променити и надам се да ће произвођач добити цену која ће дати полета нашим привредницима за проширење ове културе. Исто тако требало би да се потражи бољи пласман у индустрији и коштицама памука, јер се код нас засада плаћају 0,50 динара, а у Грчкој и Бугарској по 5 до 6 драхми. Ову компарацију сам учинио у очи доношења наше нове уредбе за унапређење памука, како бих указао на неке чињенице о којима се свакако мора водити рачуна ако желимо да она постигне свој циљ.

Уметна свила, ма колико замењивала на тржишту природну свилу, не може је заменити у потпуности и зато све државе у Европи чине велике издатке да одрже њену производњу или пак уметно настоје да је створе. Тако, Италија троши на одржавање културе свилених буба годишње око 250 милиона, Мађарска 35 милиона, Немачка 3 милиона а Француска премира њихову производњу са 25 динара по килограму. Ови се издатци чине само зато што је природна свила један незамењив артикал у индустрији народне одбране.

Ми у нашој држави имамо два центра те културе, који се развијају под дијаметрално различитим околностима. Први центар културе је Банат, где је она уметно створена још за време Аустроугарске, а уметно се и данас одржава са великим напорима и жртвама, а други центар је на крајњем Југу, где се свиларство појавило и одржава потпуно слободно и где је један важан привредни артикал, за многе породице једини артикал од којег зависи опстанак тих породица.

Ове сам чињенице изнео зато што многи мисле да је свиларство једна привредна грана малог значаја, више за разоноду него од неке привредне важности за произвођача, да би заслуживало већу пажњу. До овакових закључака може доћи само онај који познаје једино свиларство у Банату, где се у 499 општина производи 73 хиљада килограма, али код нас на Југу оно је концентрисано у 11 општина са годишњом производњом од 611 хиљада килограма. За одржавање ове културе у Банату постоје 14 надзорништава са постројењима за сушење, сушионицама и сместиштима, три државне филатуре и једном државном фабриком у Новом Саду; поред тога има 9 државних и 263 општинска расадника из којих одгајивачи добијају дудово лишће бесплатно.

Ми на Југу имамо само једно надзорништво и једну приватну филатуру у Бевђелији која је отворена тек прошле године, а немамо нити једног специјалног расадника него шта више на оним пешчарама, на којима једино дуд може да успева, привредник плаћа порезу као на земљиште I класе.

Поред овакве обилне државне помоћи — допринос у Банату је 20 килограма по једној унцији док је на Југу допринос нешто већи од 40 килограма.

Из овог излагања увидећете да је питање свиларства питање опстанка за ова три среза, па зато мислим мало већа пажња да се поклати тој култури на Југу, јер би се са несразмерно мањим издацима постигли много бољи резултати. Потребно би било да се и индустрије помакну мало ближе већој производњи јер се у ова три среза производи скоро 10 пута више него у 499 општина

на Северу. Ако се жели комерцијализовање ове привредне гране, свакако да би требало озбиљно да се поведе о томе рачуна.

У пркос важности ове културе, она је у рапидном опадању код нас. Производња у 1930 години износила је 1,282.000 килограма; 1934 године 876 хиљада а 1938 свега 530 хиљада. Ово опадање производње ишло је паралелно са снижењем цена свилених чаура.

И наша је држава чинила више покушаја да одржи ову културу али се до данас није нашло погодно решење које би могло да задовољи оба ова центра културе.

Старање наше државе датира од 1920 године, када је донета прва Уредба о унапређењу свиларства, која је 1921 године проглашена Законом.

1933 године Дирекција свиларства у Новом Саду је комерцијализована новом Уредбом, али и она није дала стварне резултате, само што кривица није једино до тога што нису стављене на расположење обилате новчане помоћи.

1936 године донета је трећа Уредба о унапређењу свиластва, те је доцније решењем господина Министра пољопривреде обезбеђена произвођачима откупна цена од 18 динара по килограму. Овом Уредбом створен је и Фонд за унапређење свиларства, којим управља саветодавни одбор при Министарству пољопривреде.

Овај фонд требало је да се употребљава за повећање откупних цена а поред тога дато је овлашћење господину Министру пољопривреде, да на подлогу тога фонда закључи зајам за санирање прилика у државној фабрици.

Не знам до кога је кривица, али тај је фонд већим делом употребљен за санирање прилика у фабрици, док су у рукама произвођача остале неоткупљене бербе како од 1937 тако и од 1938 године. На својој задњој седници саветодавни одбор донео је одлуку да се у виду премије додели произвођачима 5 динара по килограму из тог фонда. И оваквим решењем наш произвођач не може бити задовољан зато ће се та премија исплаћивати преко задруга, тако да ће она својим главним делом бити употребљена за покривање режиских трошкова по задругама, а произвођач ће добити свега један или два динара по килограму. Учињена је и једна друга неправда и ако се у Уредби говори о домаћим и иностраним чаурама неодређујући у чијим се рукама те домаће чауре морају налазити. Од тог премирања изузете су сасвим неоправдано оне количине домаћих чаура, које се налазе у рукама трговаца.

Ти су трговци куповали ове чауре на бази загарантоване цене од стране државе и приликом откупа исплаћивали произвођачима пуну цену од 18 динара, и зато је неоправдано њихово излучивање од премирања.

У претпрошлој години уместо да се употребн домаће семе за ову културу, раздато је ново, недовољно испитано услед помањкања одговарајућих институција на Југу. Семе није успело, јер је оболело, те се морала да изврши дезинфекција просторија у којима је гајена свилена буба. Из Фонда за унапређења свиларства исте године одређена је извесна сума за дезинфекцију, а та је дезинфекција просторија потребна и ове године, те је у том смислу и саветодавни одбор донео своју одлуку. Та се одлука и данас налази у фијоци једног г. начелника Министра трговине, како сам обаве-

штен, и биће вероватно поднета на потпис онда, када неће бити више од користи привреднику.

Најновијим амандманом за доношење Уредбе о свиларству са законском снагом, предвиђа се оснивање привилегованог акционарског друштва фабрика свиле. Ова је замисао врло добра али њена корисност по произвођача зависиће од тога да ли ће успети да се координирају интереси индустрије и произвођача.

Ја сам овим изнео само прилике наше привреде у Вардарској бановини без коментара, препуштајући меродавнима да воде рачуна, а ја са моје стране верујем како Краљевској влади тако и Господину Министру пољопривреде, који су до сада показивали велико интересовање за привредне прилике нашег Југа, да ће и у овом случају наћи решења, која ће задовољити произвођаче. И зато ћу гласати за предложени буџет. (Одобравање и плескање на десници).

Потпретседник др. Драган Дамић: Реч има народни посланик г. Богољуб Сремчевић.

Богољуб Сремчевић: Господо народни посланици, несумњиво да је буџет Министарства пољопривреде један отсек о коме народни посланици морају строго водити рачуна, јер се 85% становника у нашој земљи бави земљорадњом. Због тога ја сам захвалан господину Министру што сам у експозеу његовом прочитао да је Министарство од своје стране предузело потребне мере да се пољопривредницима помогне.

Ја ћу, господо народни посланици, вечерас пошто је доста касно, бити кратак и задржати се само на главним стварима које интресују грађане мога среза, сељаке. У мојем срезу, Посавском Дринске бановине, сељаци се баве поглавито земљорадњом, а и сточарством. Пшеница и кукуруз јесу главни производи које сељак добија на обрађеном земљишту, а може се рећи да је преорана свака стопа земље засејана пшеницом или кукурузом.

Због тога ја бих молио господина Министра, да овом мом крају посвети мало већу пажњу на селекцију семена, те да и у Посавину убаци у што већој мери семе банкут пшенице.

У својој експозеу господин Министар каже: да је за унапређе житарича продужена акција око ширења квалитетне пшенице у нашем најактивнијем производном дунавско-потиском реону. Уз помоћ Призада од 1,300.000 динара и Банске управе у Новом Саду, откупљено је и раздато пољопривредницима око 3,000.000 килограма банкут пшенице, одабраног семена, и то по берзанској цени обичне пшенице.

Господо народни посланици, ово одабрано семе банкут пшенице требало би убацити у што већој мери и у мој срез посавски, јер су вршени опити показали да земљиште засејано овом врстом пшенице у мојем срезу даје добре жетве и принос.

Друга важна ствар за сељака у мојем срезу јесте подизање силоса — складишта.

Поводом тога ја морам одмах да изјавим, да је учињена неправда моме срезу што у њему није предвиђено Правилником успостављање оваквог силоса. Ово са разлога, што Срез посавски извози вишкова годишње преко 3.000 вагона пшенице, као и више хиљада вагона кукуруза, не рачуна-

јући овде пшеницу која се довози на житну пијацу у Обреновац из оближњих срезова, и потом даље извози.

Селак који све своје потребе мора да подмири од производа вишка у пшеници и кукурузу, принуђен је још првих дана кад жетва приспе да све ове вишкове прода ради исплате пореза и осталих државних, бановинских и општинских дажбина. Он пшеницу продаје и потом, пред нову жетву, он је принуђен да је опет купује за дохрану и семе, и то по скупу цену.

Затак силоса је у томе, да држава откупљује вишкове пшенице произвођача на начин како је то предвиђено у Правилнику, а потом када селак дође у кризу и када му је потребно куповати пшеницу, да му то складиште прода исту а не да буде изложен претераним ценама услед спекулације у трговини.

Неопходно је потребно постављање силоса у мојем срезу, у Обреновцу, јер је Обреновац једно од главних тржишта у Северној Србији. На Обреновачку пијацу довози се пшеница не само од стране произвођача Среза посавског, већ и из суседних срезова: Посаво-тамнавског, Тамнавског, Колубарског, па чак и од Космаја. Тржишна пијаца у Обреновцу није ништа слабија од житне пијаце у Шапцу и другим градовима, а нарочито није слабија од житне пијаце у Београду, где је Правилник предвидео силос, па је према томе потребно подићи силос и у Обреновцу.

Због тога молим господина Министра, да ову моју сугестију прими к срцу, и да потребу успостављања силоса у Обреновцу сматра потпуно оправданом.

Трећа ствар која мој срез интересује моментално, господо народни посланици, јесте цепљење стоке, а нарочито свиња и живине, које је неопходно потребно, и које се у последње време показало као спасоносно.

Господо народни посланици, ја предлажем да се уведе обавезно цепљење свиња. Ово са разлога, што је селак неприступачан новачењу, а када би било обавезно цепљење свиња, онда би на овај начин сачували многе милионе нашег привреди.

Ја ћу вам изнети само један случај. Годишње у мом срезу пропадне од свињске куге 40% грла. То је, господо народни посланици, читав један капитал, који се сваке године уништава, а све то долази услед тога, што није извршено цепљење. Исто тако пропадала годишње око 3.000 ћурака и око 10.000 кокошака; а напомињем да је прошле године владао шал и слинавка, те је и стока пропадала великим делом.

Догле пак, док се не уведе обавезно цепљење, било би потребно да се произвођачима омогући слободна куповина серума, те да сваки произвођач и утовљач може сам, у колико се у томе осећа способан, куповати серум и вршити цепљење над својом стоком и свињама, па било да ово врши лично он, било да ово врше друга лица вешта и упућена у овај посао, у која би власник имао поверење, а не да монопол за овај посао припада искључиво ветеринарима, којих иначе има врло мало у нашој предатној Краљевини Србији. Јер, господо народни посланици, вама је свима познато да ветеринари, у колико их и има у предатној Србији, овај посао обављају за скупе награде, а

дешавају се често случајеви да ветеринари не доспеју ни за добру награду да притекну у помоћ.

Ја не знам откуда долази то монополисање да само ветеринар може да врши цепљење и да се само преко ветеринара може да купује серум, а да није омогућено да цепљење могу вршити сами произвођачи и куповати слободно потребан серум.

Ја имам у своме срезу 12 школованих пољопривредника и 20 селјака са свршеним течајем Централног хигијенског завода, који су потпуно упућени у тај посао, па и њима није омогућено да купују серум и да врше цепљење, и ако они за ово имају спремину.

Зашто, господо народни посланици, не би било омогућено и дозвољено да ови људи обављају тај посао у оскудици недовољног броја ветеринара, као и да га обављају слободно и поред ветеринара, јер би они то чинили уз незнатну награду, па чак и бесплатно, а они то не могу да чине када спасавају своју сопствену стоку. Зар произвођач као власник може своју свињу да отуђи, може да је уништи по својој вољи, а не може да је негује и лечи по својој вољи? Зар може сваки од нас да купи у апотеци опробана средства као лек, н. пр. кинин и аспириин и друге меликаменте, а један произвођач и човек који је упућен у тај посао не може слободно да купи потребан серум за који је утврђено да је сигуран лек, већ мора за то да се обрати ветеринару, који је у положају да врши спекулације у овом погледу? (Један глас из центрума нешто добацује). Не стоји тако ствар, јер ако сте стручан, господине докторе, ви немате права на монопол, а ја Вам могу рећи из искуства, да имам једног пријатеља утовљача без икакве стручне спреме, који у свом обору има преко 400 комада свиња, и он сам врши цепљење, па му се није десио ни један случај да је омашио у постизању резултата. Међутим, иако он сам врши цепљење потпуно са успехом, он није у могућности да серум слободно набави, већ ово постижава преко монополисаних лица, док сам на супрот томе имао прилике да видим стручњака ветеринара, који је на послу тешком муклом деловао и резултат његовог рада био је тај, да је у већини случајева свиња угинула иако је његовом руком била цепљена.

Ја нећу да кажем да је то правило, али хоћу да кажем да може овако један прост посао да обави и један упућен лаик, а нарочито ових 12 школованих пољопривредника и 20 селјака са свршеним течајем који су упућени у те ствари.

То би била једна сугестија од моје стране и ја бић молио господина Министра да о томе поведе рачуна и да се омогући да произвођачи као и ови школовани пољопривредници могу куповати овај серум без монопола ветеринарског, а ово у толико пре, што видим да је намера господина Министра да се оснује један завод који ће да лиферује овај потребан серум, који је заиста данас скуп и често неприступачан нашем произвођачу селјаку.

Хоћу да напоменем нешто и о пољопривредној настави. Ми, као што видите из експозеа господина Министра, имамо свега три пољопривредне школе, у Ваљеву, Букову и Крижевцима. У експозеу не каже да ове школе нису још добиле дефинитивну организацију и форму услед тога што ученици из ових школа не могу да нађу запослења. Господо народни посланици, у другим државама

школе те врсте не уче се да би се добилло запослење, већ се уче за то да се може применити знање стечено у тим школама на своме имању. То су школе у које већином одлазе синови наших пољопривредника. Ја налазим да није оправдан разлог што до сада ове школе нису добиле дефинитиван облик и сматрам да је мали број тих школа и да би школе ове врсте требало повећати и то што пре.

Господо народни посланици, хоћу да кажем још и то да наша земља као пољопривредна потребује пољопривредне справе и алате. Наш сељак и ако није на оном степену културе у обрађивању свога земљишта, као н. пр. у Немачкој, он се ипак труди да оно своје земљиште што боље обради и да добије што повољнији резултат. Сељаку требају пољопривредне справе, а на првом месту плуг. Ја бих молио господина Министра да нађе пута и начина, да се познати и добри плугови могу куповати по јевтинијој цени него што их данас продају трговци. У моме срезу сваки онај који је члан „Аграрне мисли“ купује најмодернији плуг преко „Аграрне мисли“ за 500 динара, а сељак који није члан те организације купује у трговаца тај исти плуг за 800 динара, дакле 300 динара скупље. Због тога се ја питам, као правник: по коме законском пропису „Аграрна мисао“ може да нађе продавца који дају плуг за 500 динара, док такав клуг не може ни један трговац да прода испод 800 динара?

Па кад оваког продавца може да нађе „Аграрна мисао“, мора га пронаћи и господин Министар пољопривреде и за оне грађане који нису чланови „Аграрне мисли“ и доказати да су у овој земљи сви грађани једнаки пред законом.

Ако тамо код „Аграрне мисли“ постоји нека привилегија, ако има ослобођења царина, што ја могу да мислим да је само то по среди, онда ја мислим да господин Министар пољопривреде може да нађе пута и начина и без „Аграрне мисли“ да сељаку нашем омогући да купи плуг по тој истој цени, по којој му цени продаје и „Аграрна мисао“.

С обзиром на све остале добре намере господина Министра, изложене у експозеу, а убеђен да ће господин Министар повести рачуна о овим мојим тражењима и њим сугестијама, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде.

Потпретседник др. Драган Дамић: Реч има народни посланик г. Урош Недељковић.

Урош Недељковић: Господо народни посланици, пошто видим расположење вас свију да би требало што краће да говорим, ја ћу то и учинити да вас не бих замарао пошто је време поодмакло, па ћу гледати да свој говор сведем на најмању меру.

Господо народни посланици, нама је свима познато да је пољопривредник главни и највећи порески обвезник у нашој земљи. Пољопривредник је такође најмногобројнији потрошач и произвођач и највећи платилац свих јавних дажбина, као што су царине, монополи, трошарине итд. Пољопривредник такође носи на својим леђима и индустрију као произвођач и потрошач, а трговински биланс пољопривредних производа чини његову потку и основу. Приликом доношења државних и самоуправних буџета, из године у годину редовно се износи пред јавност да је буџет за по-

љопривреду веома мали. На томе се и остаје. Буџет за пољопривреду одржава се тако мали и преко тога се прелази, и само се увек каже да је потребна штедња. Па, господо, нећемо ми да штедимо тамо где стално говоримо и упиремо прстом да је земљорадник стуб у одбрани државе. Када је њена одбрана у питању он се ставља на прво место. Када земљорадник треба да држави све што је потребно онда, ја мислим, овако не би требало да буде стално и да се из године у годину дају све мањи и мањи буџети за пољопривреду. Ми пред нама имамо овај буџет за пољопривреду од 153 милиона. Чуо сам овде од другова а и сам сам проверио да из тога буџета у наше село неће отићи ни 10 до 12 милиона. Па, господо, ја мислим, да је једанпут дошло време да кренемо бољим путем да се једанпут притекне у помоћ томе сељаку и да пољопривредник једанпут дође на своје место на коме треба да је у овој земљи.

Господо, до сада се поклањало мало пажње рационалној производњи семена и рационалном одабирању стоке. Ја сам дознао кад се предвиди нека селекција за стоку да се иде у Швајцарску и да се тамо набавља стока. Ја мислим да би у нашој земљи могли наћи и добити у неким крајевима много рентабилнију и много бољу и јевтинију стоку.

Ја сам у једном брдском крају, код Мачковог Камена. Ја мислим да би за наше брдске крајеве било много боље, да се набављају наша стара приплодна грла, како их ми зовемо, колубарске расе. То је што се тиче говедарства. Што се тиче овчарства, требало би да набавимо оне наше т. зв. ужичке овце. То су оне из брдских крајева, и оне су у сваком погледу добре. (*Живота Милаовић:* Имају добру вуну!) Имај удобру вуну, доброг су раста и рентабилне у сваком погледу.

Господо, сада ћу да говорим о воћарству. Ми смо пре кратког времена имали једну полемику преко новина, између Министарства пољопривреде и Трговинске коморе у Београду, која је набавила неке американске сорте јабука, и давала народу да се калеме. Од стручњака из Министарства пољопривреде дознали смо да те сорте јабука, тобож, нису добре. Добро, они кажу: нису добре, али нисмо видели које нам сорте та господа из каже да нешто није добро, треба да нађе шта је каже, да нешто није добро, треба да нађе шта је боље, па до то препоручи. Према томе требало би Министарство пољопривреде да води једно селекционо одабирање сорти воћа, и да пропише у ком крају треба да која сорта се сади и да се размножи, и који је сортименат где бољи. На пример, неки су код нас у нашим крајевима садиле шљиве на подлози џанарика, па шта је било? По 10 до 20 година не дочекамо да роди, а дрво израсте као хрест. Баш те шљиве одношене су из среског расадника, а, међутим, сељаци, који су сами у својим расадницима гајили своје сорте шљива, које су пресађивали, дочекују треће године род. (*Пљескање на десници.*) Ја хоћу на ту страну да скренем пажњу господину Министру и да га умолим, да одсада у том погледу поведе мало бољег рачуна. (*Бранко Аврамовић:* Против џанарике!) Не само против џанарике него и против онога воћа које није добро и против калемница неких шљива. Господо, шта се дешава? У расадницима се овако ради. Управници расадника пошаљу децу, која су

на курсу, у село, и кажу им: донесите калем-гранчицу. Нико не иде с њима. Они оду, наберу где стигну а нити знају какве су те гранчице и да ли ваљају. Ја сам на себи имао то да искусим. Ја сам куповао саднице и кад је дошло време да роде, оно место добрих шљива испала трновача, која за наш крај апсолутно није употребљива.

Господо, ми сви кукамо и кажемо: мало је пољопривредних и средњих школа. И ја кажем да је мало. А ево шта је мало. Данас у сваком срезу имамо по једног пољопривредног референта а то је мало за нашу пољопривреду. Он једва стигне да заведе акта и да их шаље где треба и да прави статистичке податке, а наш пољопривредник од њега нема никакве користи. Требало би да се господин Министар постара да се, нарочито у воћарским крајевима, поставе 2, 3 па и 5 пољопривредних референата у једном срезу с тим да морају да обиђу сва села бар месечно по једанпут или двапут, и да упуте сељака као треба да ради око воћа и око стоке. Од онога што смо досада имали није било никакве користи.

Видео сам из буџета да је господин Министар предвидео неку суму за грађење сушница. Ја хоћу да замолим господина Министра да, приликом деобе кредита за сушнице, да сретства шљиварским крајевима одакле се не може да извози свежа шљива, где се она мора да суши. То није потребно у крајевима где су боље железничке, паробродске и друге комуникације, али у крајевима који немају тих комуникација, шљиве морају да пропадну када роде, јер поједини сопственици немају кредита да подигну сушнице, те у крајевима где нема комуникација пропадне 50, 60 па и 80% рода шљива јер не могу да се извезу.

Моји другови су овде говорили о цепиву. Ја са своје стране хоћу такође да предложим господину Министру да држава подигне фабрике за сточне серуме. Ја видим да се на томе нешто ради, али, као што је рекао мој предговорник, цепљење мора бити обавезно. Тада неће бити куге од које наша пољопривреда трпи огромне штете сваке године. Када би се једна десетина те штете употребила за цепљење, корист би била велика.

Сада хоћу још да замолим господина Министра, за земљорадничке справе. Мој друг Сремчевић изнео је овде како се плугови добију негде за 500 а негде за 800 динара. Ја мислим да би Министарство пољопривреде било дужно и обавезно да се постара да пољопривредник дође до јевтиних својих алата и пољопривредних справа.

Молим још господина Министра, да поклони мало већу пажњу потребама наших пољопривредних комора. Ми са своје стране у пољопривредне коморе доносимо једнако неке резолуције, неке кукњаве и упућујемо ресорном Министру да их он код надлежних спроведе па да их тамо уваже.

Али изгледа да смо до сада мало од тога видели користи. Само мислим сада да код овога Министра нашег неће бити то као што је то било досада. Надам се да ће он са своје стране учинити све да ове наше пољопривредне коморе покажу своју моћ и своју важност, да пољопривредни народ осети неке користи од њих. Али то ће бити ако нас у томе потпомогну меродавни фактори.

Сада још један апел на господина Министра, у вези са Уредбом о земљорадничким дуговима.

Ако се за нашег сељака не буде ништа учинило биће оно што не би требало да буде. Многи ће из својих рођених кућа да се иселавају. А ја мислим да држава није хтела то да учини него да помогне земљорадника. Зато ја мислим да господин Министар пољопривреде може учинити са своје стране да се та Уредба измени и да се некако нађе начин да се ти дугови направе тако да се могу сносити како не би било кроз кратко време много бескућника.

Ово је једна озбиљна ствар. Продаје се одређују на све стране. Ја чујем да долазе неки из Војводине и других крајева, па немојте рачунати да је то лака ствар. Тиме се морамо да позабавимо и да настојимо да Уредбу учинимо сношљивом.

Изјављујем да ћу гласати за овај буџет, а господину Министра молим да са своје стране поведе рачуна о мојим добронамерним напоменама. (Пљескање и одобравање на десници).

Потпретседник др. Драган Дамић: Реч има народни посланик г. Милорад Марковић.

Милорад Марковић: Господо народни посланици, ми смо ових дана чули признање из уста Претседника Краљевске владе, да је било много грешки у прошлости, и да систем наше политике није био на добром путу. Да систем наше политике није био на добром путу, то нам најлепше сведочи овај мизерни буџет Министарства пољопривреде са овим малим цифрама. (*Урош Недељковић:* Немој баш ту реч да употребиш). Ова цифра је нешто више него мизерна. Немам толико шлифа, г. Недељковићу, да се боље изразим. Ја сам сељак а ви сте трговац. Само кад се види да је буџет Министарства пољопривреде један стоти део од целокупног буџета, онда не знам који би други израз требало да употребим. Само овакве грешке до веле су до тога да су оне гране пословања које припадају Министарству пољопривреде пребачене у ресор других Министарстава. На пример: мелиорација, хидротехнички радови, канализације, одбране од поплава, исушивање мочвари, заштита од бујица, Уред за контролу извоза стоке, Привилеговано извозно друштво итд. Све је то требало да буде под контролом у ресору Министарства пољопривреде, али, нажалост, то припада другим Министарствима и иде под команду других Министара и ако је све то скопчано са пољопривредом и за то нам у пољопривреди овако и иде. Једини је био надлежан Министар пољопривреде да све ове гране пословања упути правилним путем: да служе интересима пољопривредника, а када њему служе, онда служе и општој ствари. Господо, ја бих ишао чак и даље, и према моме схватању и цела сувоzemна путна мрежа требало би да стоји под ресором Министарства пољопривреде, јер наши путеви морају да служе у првом реду пољопривреди, па затим стратегији, трговини и свему осталом и, на крају крајева, кад свему прво послуже, онда и туризму, о чему сам слушао овде славопојке и песме са ове говорнице. О туризму се говори код нас тако као да смо ми земља брда и клисура и да немамо плодних равница, па да су нама потребни страни туристи од којих би ми једино живели. Туризам код нас изгледа као кад један домаћин, пре него што сагради кућу и друго што му је потребно, купи прво фијакер да се воза и да луксузира на разне начине, па услед тога мора брзо да ликвидира са својом имовином. И ми, пре него што направим

мо све оно што је потребно нашој кући—пољопривреди и нашем земљорадничком свету који представља преко 85% од укупног становништва, па докле њих не подмиримо потребама, не можемо бацати паре на другу страну и не можемо изводити на другој страни бесне глисте и служити ономе што треба да буде последња брига.

Исто тако по моме мишљењу било је потребно да се и целокупан катастар стави под управу и ресор Министарства пољопривреде. Ја мислим да су стручњаци агрономи—инжењери позвани да цене катастарски приход и да израчунавају принос—доходак. У првом реду све се и сврстава око тога да се пронађе колики је чист доходак. Стога је било потребно да се и ови послови сврстају под Министарство пољопривреде, где би много правилнија била процена о приносу доходака наше земљарине.

Ја бих ишао још корак даље. И Министарство трговине и индустрије спојио бих са Министарство пољопривреде, јер често пута долази до сукоба између та два министарства. А нама, колико је год потребно да повећамо нашу производњу у нашој пољопривреди, исто толико нам је стало до тога да нађемо пласман на страни за продају наших производа. Јер без проналаска пласмана и проналажења добрих цена, узалуд би била целокупна наша мука за побољшање производње.

Створена је пракса, иако на штету опште ствари, за постојање што већег броја Министара, па ако је потребно да баш неко постане Министар, у место да се зове Министар трговине и индустрије, нека буде Министар без портфеља, нека прима плату и нека узима замуку овог нашег народа, али нека се споје ова министарства под једно и то под Министарство пољопривреде, како то захтевају интереси наше пољопривреде и целокупне привреде у нашој земљи.

Господо, пре две три године из Министарства пољопривреде, испод његове контроле одузета је Аграрна банка, која је била једна једина институција, која је створена у најтежим данима светске кризе и којој је дата намена да не само поради на раздужењу нашег земљорадника, него и да прибави нове кредите за његово кредитирање, где би земљорадник дошао до једног јевтиног и лаког кредита. (Урош Недељковић приговара). Уроше, ја сам тебе слушао, па би био ред да и ти мене слушаш! (Петар Витановић: Само мало пожури!) Молим, знам да је стрпљење на крају, али дозволите, да се овако мало позабавим и овим питањем, јер је оно међу најважнијим.

Господо, та Аграрна банка, која је, како рекох, основана ради побољшања прилика на селу, не само да се удаљила од села и сељака, не само да се удаљила од свога задатка, који јој је намењен законом, него се бирократизовала тако, да је већа бирократска установа у нашој земљи, него макар која новчана установа. Код Аграрне банке ви нисте данас у стању добити кредит на онај начин како је то законом прописано, него напротив како то одлуче својим решењем они у Управном одбору.

Земљорадник се радовао приликом оснивања Аграрне банке и мислио је: хвала Богу да се једанпут дошло и на ту идеју да једна новчана установа буде у ствари народна установа и да спасе народ од зеленаша и приватних банака, које су наплаћивале баснословне интересе.

Шта се догодило, господо? После доношења последње Уредбе која је постала закон — о ликвидацији земљорадничких дугова којом је наложено да се целокупан портфељ пренесе у Аграрну банку из свих новчаних институција и да се сврста око 800.000 дужника земљорадника под Аграрну банку, десило се да ти људи, који су очекивали благодат од Аграрне банке нису ту очекивану благодат осетили већ им је стављен нож под грло и тек сад запали су у ону мучну ситуацију коју они у животу никад нису очекивали. Аграрна банка заштићена у својим повластицама добила је да § 471 Грађ. закона за њу буде избрисан из закона. Тај параграф данас у Србији не важи (за заштиту минимума земљорадника) па не важи у Босни и Херцеговини њихов закон који их је штитио, не важи ни у Црној Гори њихов закон, дакле данас ни један законски пропис који је гарантовао земљораднику његов минимум за егзистенцију према банци не важи. Аграрна банка почела је од тих својих дужника који су пренесени као дужници из приватних банака у Аграрну банку и који су очекивали благодет од ње, да прави у нашој земљи бескућнике.

А сад, господо, опростите ми што се морам послужити једном лепом причом. Путовао један сељак Србин за време ропства под Турском на један далеки пут и у моменту кад је био тако много сустао он се окрену к небу и каза: „Господо, што ми на неки начин не створиш коња да јашем, да одморим ове моје пуне ноге“. И тек што је он ту молитву изустео, стигне га бег на кобили иза које је ишло једно осуслано ждребе. Бег му рече: деде Влаху, да ми понесеш ово ждребе! — „Како ћу га понети кад једва носим себе?“ Ипак, после неколико удара камцијом, он је морао да упрти ждребе на леђа и носећи га он се опет обрати небу: „Господо, да ли сам те ја погрешно молио или си ме ти погрешно разумео? Нисам ја од тебе тражио коња да носим него да јашим“.

И ми, господо, нисмо очекивали од Аграрне банке да направи од нашег вредног земљорадничког света бескућнике него смо очекивали да нас спасе. Аграрна банка, како добро рече предговорник Сремчевић, изиграва дакле Закон и не држи се законског прописа у погледу кредитирања земљорадника и земљорадничких институција, а члан управног одбора Аграрне банке г. Недељковић основао је некакву „Аграрну мисао“ која кредитира све који се упишу у ту „Аграрну мисао“ и који донесу цедуљицу као потврду да су се уписали у „Аграрну мисао“. И без икакве залог, или ма чега што закон тражи, они добијају кредит.

Ето, господо, политике Аграрне банке и ето нашег сељачког очекивања од њеног кредита.

Господо, за нашег земљорадника нема другог кредитирања погоднијег и спасоноснијег него преко његових задружних институција, и грех би био пустити на другу страну да се врши какво друго кредитирање до једино преко задруга.

Задругарство у нашој земљи, коме би требало притећи у помоћ, могло би много што шта учинити кад би се наишло на разумевање меродавних фактора. Задругарство би служило њима за извођење једног привредног плана и нигде се не би могао наћи бољи ослонац него у задругарству. Кроз задругарство може се подићи сточарство на онај ниво који је за ову нашу земљу неопходно потребан, али разуме се да се не води онаква политика као што се кадкад водила од појединих

Министара, па да се на пример додели бик здравственој задрузи или некој задрузи која нема никакве везе са сточарством. У једном пољопривредном плану Министарства пољопривреде, поред многих задатака који би били неопходни, требало би предвидети да Министарство пољопривреде настоји да се свуда у земљи, где изискује таква потреба подизање фабрика, подигну фабрика за прераду пољопривредних производа, као на пр. воћа, поврћа и другог, фабрике за конзервирање меса, фабрике за прераду шећерне репе и израду шећера. Све те фабрике могле би се врло брзо подићи уз припомоћ задругарства. Ту држава не би требала да ангажује много новаца, него би задругарство уложило извешан капитал и те фабрике које би биле подигнуте за прераду свих пољопривредних производа и израду пољопривредних справа и алата, који су потребни за земљорадника, држава би једним малим капиталом а преко Министарства пољопривреде и уз припомоћ задругарства могла у кратком року да то изради где би земљораднички свет дошао до двоструке користи: и до добре цене за своје производе и до јевтиног пољопривредног алата.

Господо, пољопривреда је оптерећена великим несразмерним дажбинама. Ја сам мало час казао да катастар треба да је под Министарством пољопривреде, под његовим ресором а са разлога тога, што се до сад примењивало у пракси да један хектар 1, 2, 3 и 4 класе, као онај код главног тржишта, исто тако и онај који је удаљен 100 километара од истог а који је још и под теретом рђавих путева... Никако се не узима удаљеност нити се урачунавају трошкови који би могли земљорадника да уназаде и не само у преносу него и у недоласку произвођача на време на тржиште, па да се то обрачуна приликом класирања једног или другог земљишта, но се терете подједнако.

Потребно је што пре — и ја бих молио господина Министра да се нарочито заузме — да се царина скине са свих пољопривредних справа и алата који се увозе у нашу земљу да би наш земљорадник могао доћи до јевтиног алата који му је неопходно потребан.

Исто тако потребно је укинути велике општинске намете. Трошарина која се плаћа на пољопривредне производе често иде тако далеко да се понекад пење и изнад половине цене онога артикла који на пијацу долази, тако да произвођач док плати кирију за пренос и остале дажбине њему не остаје ништа.

Потребно је скинути порезу у годинама када воћњаци не рађају па било то због ма каквих непогода.

Господо, да би Министарство пољопривреде могло спровести свој пољопривредни план који оно треба безусловно да има и да га успостави и да одреди рок тога извођења, Министарству је потребан приличан број стручњака а данашњи број стручњака који се налази у нашој држави сасвим је мали и због тога је неопходна потреба повећати број школа кроз који се тај кадар може спремити. Број средњих и пољопривредних школа је мали а исто тако и број нижих пољопривредних школа и због тога и немамо онај број стручњака за пољопривреду који нам је неопходно потребан и због тога се налазимо у једној тако тешкој ситуацији да и када би се хтело ма шта предузети и радити, ја верујем да би се осетила оскудица у

томе стручном осбљу, које треба да изводи те полове. У погледу школа које би требало, по моме мишљењу, да се отворе, требало би да дође на сваких милион становника по једна средња и пет нижих пољопривредних школа, а док се ове школе не установе потребно је што пре установити зимске тромесечне или четворомесечне течајеve за домаћице и младиће са села у којима би се држала предавања из свих предмета пољопривреде и то шта је у коме крају потребно.

Ми, господо, имамо једну нову институцију код нас, а то су пољопривредне коморе, које су установљене пре извесног времена. И сам закон о њима није био баш тако zgodан нити је учинио добар ефекат у првом току оснивања. Сами избори заведени су на бази капиталистичког система и по коме не учествују у њима сви они који су обавезни на плаћање приреза за те коморе, него се избор врши преко бирача које одреди одбор т.ј. полицијата. Нажалост, не само да је закон био погрешан, у погледу самог изборног система него се отишло и даље у самом почетку стварања комора, па се одмах увукло партизанство иако члан 13 тач. 4 забрањује да припадници које друге коморе могу бити бирани за већнике коморе. Нажалост, баш код нас у Дринској пољопривредној комори десило се да су претседник и потпретседник пољопривредне коморе трговци. Донели смо уверење од стране коморе да су регистровани и заведени као припадници трговачке коморе и убеђивали г. Бана да тај избор није правиан, да је протузаконит и да не води добру, а он нам је казао да изјавимо жалбу. Ми смо изјавили жалбу али је г. Бан потврдио њихов избор. На то Баново решење жалили смо се и жалбу је потписало 10 већника и улутили смо је Господину Министру пољопривреде, али тај акт спава и данас у Министарству пољопривреде и до данас није решен. Ја бих молио господина Министра да се то питање реши бар онако како је предвидео Закона о пољопривредним коморама који је бар у томе јасан.

Јер, господо, да се запитамо каква може изгледати једна сељачка пољопривредна комора када јој на челу седи претседник трговац?

Ја бих молио, господо, да господин Министар, за кога верујем да има добру вољу са својим особљем, за које сам се уверио да је кренуло једним добрим правцем, изради један пољопривредни план по коме ће се наша земља једанпут да упути ка побољшању пољопривредних прилика. Тај план да буде државни план и да га не могу да мењају личности које у министарство нанова долазе. Дакле, личности да буду пролазне а план да буде сталан и обавезан. Завршавајући говор изјављујем да ћу гласати противу буџета. (Пљескање на левици).

Потпретседник др. Драган Дамић: Има реч народни посланик г. Фодор Гелерт.

Фодор Гелерт: Господо народни посланици, иако се данас води дискусија о буџету Министарства пољопривреде, молим господо народне посланике да ми допусте, као једином парламентарном претставнику мађарске народне мањине, да поред излагања, која се односе стриктно на ресор Министарства пољопривреде, у кратком приказу изнесем тегобе и жалбе мађарске народне мањине.

Ако двадесетогодишњи мањински живот Мађарства у Југославији изложимо темељном посматрању, онда са праведном констатацијом објективног посматрача можемо рећи да су у току минулих двадесет година живот и судбина мађарске народне мањине доспевали у све тежи и тежи положај, јер принципи, изнесени и обећани у програмима свакидањих влада, према нама практично нису никада дошли до изражаја. Озбиљном забринутости идемо у сусрет непознате нам будућности те и сада као и безброј пута у прошлости, са поверењем и надама у сваком погледу лојалних грађана ове земље, управљамо наш поглед на рад Краљевске владе и у миру чекамо, да ће Краљевска влада своје становиште, које је у својој Декларацији објавила, по већ раније постављеним демократским и либералним принципима у свој целости спровести.

Сада, када је Краљевска влада приступила решавању најзначајнијег проблема југословенског државног живота, решавању Хрватског питања, сматрам, да је од еминентне важности да у име пола милиона мађарске народне мањине упозорим, да се паралелно са решењем овог питања расмотре специјални односи наше Дунавске бановине, у којој живи око један милион мађарске и немачке мањине. У интересу ових лојалних мањинских грађана потребно је да се коренито уреди безброј нерешених проблема мањинског живота, и наша је жеља да Краљевска влада, која ужива наше интегрално поверење, пре него што приступи решавању овог питања, после завршетка буџетске дебате, у заједничкој аудијенцији прими сенатске и парламентарне претставнике народних мањина, да би они могли изнети разне жалбе народних мањина.

Мађарска народна мањина у Југославији не тражи за себе никакве привилегије, не тражи изузетан поступак — ова мањина жели само то, да се њена права, основана на законима ове Државе, у оквиру Устава, а у пуној једнакости са немачком народном мањином, буду искрено и поштено уважена и проведена.

Користим прилику да у име југословенског Мађарства изразим своју дубоку захвалност својим посланичким колегама, господи Јоци Георгијевићу и Ради Лунгулову, који су у својим значајним говорима, у интересу лојалних мањинских грађана, тражили, да се у оквиру Устава донесе закон, који ће на бази равноправности регулисати наше мањинске односе.

Мађарска народна мањина је у својој двадесетогодишњој мањинској прошлости научила, да припадници мањине морају бити потпуно лојални према држави и Круни и ову своју лојалност мађарска народна мањина је доказала у свим манифестацијама свога живота, она је испунила, без разлике, све обавезе према држави, а чиниће то и у будућности. — Ми помажемо Владу, која ужива поверење Круне, да би и тиме доказали своју апсолутну лојалност. — Мађарство жели много среће Краљевској влади и вођама Хрватског народа у раду, који ће у блиској будућности довести до братског решавања српско-хрватског питања, и ми већ унапред изјављујемо: да је наше становиште да немамо права да у решавање овог питања на ма који начин улазимо. Ми сматрамо да је овај проблем интерна и лична ствар Српског и Хрватског братског народа.

Констатујем, међутим, да ће решење овог значајног питања донети велике и непроцењене користи, које ће значити прекретницу у политичкој и привреднополитичкој историји наше државе.

Посматрајући развој мађарског мањинског живота за прошле две деценије, морамо доћи до закључка, да је мађарство у Југославији, које броји пола милиона душа, отсечено од сваке могућности развита, привредно уништено, — као да је осуђено на смрт. — Мађарска народна мањина је за време од двадесет година небројено пута изнела своје потребе и жалбе водећим политичарима земље. — Мађарство је било и остало увек богато у добивеним обећањима, али упркос свему, оно је остало у овом добронамерном поверењу. — Мађарска народна мањина има осећај као да стоји под огромним моралним и физичким притиском и, многопоштована господо посланици, Мађарство је доспело до оне границе, где попуштају најјаче моралне и физичке снаге, оно више не може поднети свој претежак терет. — Мађарска народна мањина за свој двадесетогодишњи конструктиван рад, за своју лојалност, која може да издржи сваку, па и најстрожу критику, као протууслугу тражи од законодавног тела као и од Краљевске владе, да се после толиких разочарења и негативних појава, приступи искреном и отвореном уређењу мађарског мањинског живота и праведном решењу њених оправданих жалби, јер је то у крајњој конвенцији и света дужност Југословенске Отаџбине, која као мајка мора праведно да поступа са свим својим лојалним грађанима.

Не желим да одузем сувише времена господи посланицима у овој буџетској дебати и зато молим, да ми се допусти, да као једини парламентарни претставник мађарске народне мањине, изнесем неколико учињених нам неправди, које треба хитно отклонити. Наше су жалбе политичке, привреднополитичке, социјалне и културнополитичке природе.

Од нанесених нам политичких неправди најочљивија је чињеница, да у чиновничком кадру оних градова и општина, који су насељени претежно мађарским становништвом, немамо барем делом наше мађарске чиновнике. Ми нисмо у могућности да наместимо нашу омладину са факултетском спремом ни у њиховом родном месту, док истовремено налазимо огроман број чиновника без квалификација. Ако покушамо да нашу омладину са слабијом спремом упослимо у најнижим звањима, као служитеље, разносаче поште, пометаче улице, редаре, не можемо да успемо ни у томе. Код железнице је ситуација иста, а ни у осталим државним надлештвима није боље. Желим да наведем само једна пример: општина Хоргош има 11.000 становника, од тога 9.500 Мађара и ми нисмо у стању да у општинском редарству, у којем има стално 12 редара, наместимо бар два до три мађарска младића, који су отслужили војни рок и у војсци дотерали до чина каплајара или подредника. Одговор је сваки пут тај, да нису поуздани. И тако то иде без изузетка свуда. Служитељска и редарска места дају се онима, који су по спровођењу аграрне реформе добили осам до десет јутара земље. Ти људи овако неће никада научити земљорадничке послове, а уколико су се пре тим словима и бавили, одвикнуће се од обрађивања земље, а оваквим нагомилавањем запослења поје-

динаца, неће се постићи онај циљ у интересу којега је донесен Закон о аграрној реформи. Јер сви ми врло добро знамо, да обрађивање 8 или 10 јутара земље у једној привредној години, потпуно веже, не једног, него три до четири човека. Онај дакле, који је добио служитељско или редарско намештење, није у могућности да се посвети интензивном привредном раду, нити може из прихода своје земље одговарати својим пореским обавезама, што иде искључиво на уштрб националне привреде. Таксативно бих могао набројати места у Војводини, која су насељена мађарским становништвом, а у којим местима је општа тужба, да се Мађари не могу запослити у јавним надлештвима. Добијам многобројна писма од припадника мађарске мањине, који су били запослени у приватним предузећима, али, како ми јављају, на притисак власти, отпустили су их из службе. Стари, испробани бележнички кадар је потпуно уништен. Данас више не можете наћи ни једну општину у нашој држави, где би био бележник Мађар. На њихова места, у много случајева, дошли су бележници без икакве квалификације, који су у својој неспособности за обављање бележничке дужности довели на руб пропасти општине, које су некад цветале и биле најнапредније у нашој земљи. Мађарство апелује на Краљевску владу, да она омогући у оправданој процентуалној размери, на основу броја мађарског становништва, запослење мађарског интелектуалног пролетаријата и да смањи број оних незапослених Мађара, који рефлектују на подређена, нижа запослења.

Жеља је Мађарства, да се код судова, у крајевима који су претежно мађарским становништвом насељени, постави кадар судија и правобранилаца, који добро разуме мањински језик, да се судови не би морали ослањати на посредовање тумача, која су посредовања врло често од катастрофалног значења за парничаре. У судском кадру има, додуше, неколико Мађара, али они су или у Јужној Србији или у Црној Гори на дужности. Неколико њих већ 10 година траже премештај за Војводину; међутим, њихове молбе су остале неуважене.

Веома много се жале Мађари ради непризнавања њиховог права на држављанство. Има их у читавим масама, који су још пре 1910 године живели на територији Краљевине Југославије са стеченим правом завичајности, ипак, државна надлештва се устручавају да их признају држављанима ове земље. Потребно је, да Министарство унутрашњих послова упути средским начелствима један распис са одређеним инструкцијама, како имају да поступају у оваквим случајевима. Грађани који у Војводини живе само са највећим потешкоћама могу добити пасош за иностранство, те је и решење овог питања постало крајње актуелно, тим пре, јер не живимо у ратном времену него у миру. На југословенско-мађарској граници леже двовласничка имања наших поданика. Овим сопственицима двовласничких имања дозвољено је било досада да пешке, колима, а они поред железничке пруге и возом пређу у другу државу ради обрађивања своје земље. Иако мађарски поседници двовласничких имања могу код Хоргоша и Суботице допутовати и возом, наша погранична полиција не дозвољава нашим поданицима да возом прелазе на своја имања, иако би то за њих било не само много јефтиније, него би значило и велику уштеду у времену.

Од нанесених нам привредно-политичких неправди највећа је неправда Уредба о ограничењу отуђења непокретних имања. Тврдим, да сама Уредба не би била неправедна по народне мањине, кад би се она односила само на то да онемогући продају земље и онима, који су спровођеном аграрне реформе добили земљу. Ми знамо врло добро да колонизациона политика мора да штити сваке слабе колонисте. Међутим, поменута Уредба се не односи само на колонисте, него се она у пракси тако примењује, да је сва оштрина ове Уредбе уперена искључиво против народних мањина. Данас смо доспели већ тако далеко да више ни Мађар Мађару не може да прода непокретно имање, јер продаја се, додуше, одобри, али ниуком случају неће одобрити куповину, ако је купац Мађар. За време избора у Бачкој Тополи бивши Министар пољопривреде г. Светозар Станковић имао је прилике да се о томе увери, кад му је долазила читава поворка мађарских сељака са жалбом, да иако нису од Словена него од Мађара купили непокретна имања, ипак им нису издали одобрење да би могли купљена имања пренети на себе. Да би документовао само једним јединим примером како су далеко пошле наше власти у хотимичном искривљењу поменуте Уредбе, наводим следећи случај. У Општини старо-моравичкој имао је земљорадник Јанош Футо 36 катастралних јутара оранице; међутим, овај комплекс састојао се од 8 парцела расутих по разним правцима у атару ове општине. Сељак Јанош Футо је стар човек, има 65 година, али још увек сам обрађује своју земљу. Међутим, због његове високе старости тешко му је било што морао да губи знатан део радног времена ходањем са једне парцеле на другу и решио је да својих раштрканих 8 парцела сједини у један комплекс већ и у интересу рационалнијег искоришћавања земље и примењивања савремених привредних тековина. Пошто је продао своју ораницу од 36 катастарских јутара, купио је једну парцелу од 40 катастарских јутара, а кад је тражио фунтовни пренос купљеног имања онда је доживео највеће изненађење, јер му комисија за одобравање фунтовног преноса није издала дозволу за пренос, па чак није ни образложила свој поступак. Против овога Јаноша Футо наше власти нису никада повеле било какав поступак. Миран, радан човек, који чак и у политици само једно уверење манифестује, и за кога не постоји та влада, за коју он неће гласати. Измена ове Уредбе, односно њено у потпуности благо примењивање најговорљивији је проблем лојалне мађарске мањине. Господо народни посланици, ви немате појма о томе, у којој се мери развила корупција у вези са овом Уредбом. Далеко је од мене, да сумњичим било судство, било чланове комисије, јер сам и ја сам члан једне овакве комисије, али ја сам својим очима видео у ходнику Среског начелства у Сенти, кад су обични интервенционисти заваравали једноставне, просте сељаке, како ће им они свршити ствар и одмах су наплатили и предујам; међутим, наравно, ништа нису могли учинити.

Ова Уредба има још једну штетну страну о чему би могле поједине пореске управе дати аутентична објашњења. Наиме, држава губи врло много, јер је промет са непокретним имањима потпуно у застоју из чега следе да су приходи од преносних пристојаба пали на минимум, што иде само на штету државног ерара.

Мађарски земљорадници нису били корисници оних предности, које је спровођење аграрне реформе пружио другим бескућницима. Нигде ни један сиромашан мађарски пољопривредни радник није добио земље чак ни толико да би могао једну кућицу подићи за себе и за своју породицу. Велепоседе су разделили али упоредо с тим није нико водио бригу о томе, шта ће бити са оним бедним пољопривредним радницима, који су на овим велепоседима били запослени. Ови несрећни људи, поцепани, упропашћени, заборављени од свакога, налазе се данас у најочајнијим материјалним приликама. У интересу ових људи потребно је да се безодвлачно приступи отварању великих јавних радова, — они морају наћи запослење код железнице, код градње железничких пруга, путева. У интересу ових сеоских земљорадника треба да се државном субвенцијом оснују набављачке и потрошачке задруге где ће се моћи користити предностима масовног набавка и довести их у склад са својим мршавим зарадама. Министарство социјалне политике треба да предузме најхитније мере, да тим људима обезбеди запослење и рад у иностранству да у току зиме не пропадну и да не буду принуђени да се од туђе милостије хране у јавним сиротињским кухињама.

Претседник Владе г. Цветковић је као министар социјалне политике у интересу пољопривредних радника учинио без двојбе веома много, кад је на његов предлог донета Уредба о минималним надницима. Од тада, а у смислу ове Уредбе, већ рано у пролеће у свакој општини се конституише такозвани паритетни одбор, чији су чланови двојица од газда и двојица од радника као делегати. Ови су одбори позвани да под претседањем претседника општине, према локалним приликама, за целу годину установе наднице пољопривредних радника. Ова Уредба има сензационално значење и њене социјалне предности не могу се спорити. Међутим, она ипак има један велики недостатак, који се може врло лако отклонити. Ова ће Уредба, господо посланици, само онда имати ефикасно значење, она ће тек онда постати за пољопривредног радника корисна Уредба, ако ће се овој Уредби придодати у форми допуне једна строга казнена санкција, која ће приморати послодавца, да пољопривредног радника исплати ону надницу, коју је од случаја до случаја утврдио паритетни одбор, а која за њега и његову породицу значи једину могућност опстанка. Као бивши претседник општине небројено пута сам видео да су многи од послодавца бездушно искоришћавали своје раднике, али против њих нисмо могли иступити са потребном одлучношћу, јер Уредба ништа не говори о томе каквом казном се има казнити онај, који не поштује њене прописе. Зато молим господу народне посланике, да овласте господина Министра социјалне политике да ову већ постојећу Уредбу допуни строгом казном санкцијом.

Удружења војвођанских ситних трговаца обратила су се на мене с молбом да у Скупштини изнесем њихов тежак привредни положај, до којег их је довело несразмерно високо опорезивање. Господо народни посланици, реч је о оним малим људима, који за динар два продају со или цимет, чије муштерије у медицинским флашама купују

плавило и петролеум. Реч је о малим сеоским бакалима, који моле да законодавно тело и према њима заузме онај исти увиђајни став, који је узело према малим обртницима, то јест да би могли и они исто тако, као и мали обртници, паушално плаћати скупи порез код чијег се одмеравања у већини случајева дешавају највеће неправде.

Од свих наших културних проблема досадања просветна политика задала нам је најболније ране. Ово сам питање хтео опширније третирати али после експозеа господина Министра Тирића, верујући у пуној мери у озбиљност његове изјаве, говорићу само кратко о неколиким жалбама, за које верујем да ће бити репарирани, у што, после меродавне изјаве надлежног министра, немам права да сумњам.

Мађарство моли Краљевску Владу да Закон о анализи имена најхитније стави ван снаге, јер смо овом Уредбом доспели тако далеко да управитељи школа, и поред интервенције родитеља, уписују ђаке са чисто мађарским именима, као што су Шаркањи, Фекете, Фехел, у одељења државног језика само зато, да би овим својим самовољним поступком довели до потпуног брисања мађарских разреда. На овакав начин десио се у Хоргошу тај невероватан случај да од пређашњих 17 разреда данас само у 6 разреда уче на мађинском језику, ма да су од 11.000 становника ове општине, 9500 чисти Мађари. У оваковим местима настава тече тако да ђак нема воље за учење, јер не разуме свог учитеља, дочим учитељ опет нема воље за подучавање, јер тек придорасло дете, које још не познаје државни језик, не може да се споразуме са својим наставником. Мађарство надаље тражи да се исто тако, као што се то ради у немачким одељењима, у V и VI разреду школска обука врши на мађарском језику, јер је поступак, који чак и међународним мањинама ствара прво и другоразредне грађане, кроз неправедан. Тражимо да се како у основним, тако и у средњим школама, верска обука врши на мађарском а не на хрватског језику, без обзира на то да ли ђак на мађарском или државном одељењу слуша предавања. Никада још у мађарској омладини религиозно — морални ниво није тако ниско пао као данас, и ми ту жалосну чињеницу једино тиме можемо протумачити да ђак, пошто не разуме материјал верске обуке, остаје потпуно индиферентан према веронауци, а то није ни у интересу саме државе пожељна појава, јер овакови, од Бога одметнути људи, немајући никакав религиозно - морални ослон, лако се могу занети најопаснијим екстремним мислима.

Међу мађарским учитељима има још и данас знатан број оних који врше своју дужност у оним крајевима земље, где се обука не врши на мађарском језику, и мађарска народна мањина тражи да се ови учитељи врате у мањинске школе а на њихова места нека се поставе они учитељи, који су у мањинским крајевима а језик народне мањине не познају, па према томе мањинске ђаке не могу да подучавају. Велики је број незапослених младих мађарских учитеља и молимо да се у почетку нове буџетске године изврши постављење ових учитеља, да би се могли мађарски разреди, који су затворени ради наводног помањкања мађарских наставника, поново отворити.

У неким мађарским мањинским крајевима по салашима, удаљеним од градова, уметно се гаји аналфабетизам и ја верујем у то да ће нова Влада у место да форсира дизање великих палата, форсирати подизање школа, као што је то господин Министар Тирић изјавио и да ће и становници забачених салаша такођер добити одговарајући број школа.

Питање помањкања наставника може се решити делимично и реактивисањем оних учитеља који су без икаквог стварног разлога избачени из службе. Реч је овде о хлебу многих учитељских породица које су били посве недужно изложене тешким шиканацијама.

Мађарска народна мањина апелује оправдано молбом, да се у мањинским крајевима постављају само она лица за управитеље школа који добро познају мањински језик, јер је немогуће одржавати досадашњу ситуацију да деца, или родитељи, кад желе да говоре са управитељем школе, морају повести собом и тумача. Нека се школским надзорницима нареди да пригодно вршења инспекције поред осталих предмета строго контролишу постигнути резултат на мађарском језику и да се код оцењивања наставника и ово узме у обзир.

Даљњи наш просветно-политички захтев је да се обезбеђењем једне концесије оснује један сталан театар и путујућа позоришна дружба, чији би чланови били југословенски поданици и да ово позориште ужива исте пореске повластице које уживају позоришта државног језика.

На крају молимо да се одобре правила наших неполитичких културних друштава.

Многопоштована господо народни посланици, Средња Европа и народи Дунавског басена данас су већ са запрепаштењем угледали стварност, да велике силе у међусобном такмичењу чине све да у Дунавском басену, као обезбеђењем неке врсте мандата, дођу до апсолутног утицаја са жељом, да преузму у своје руке управљање политичким и привредно-политичким животом овде живећих малих народа. Потребно би било, да ово велико такмичење једном већ пробуди мале силе Дунавског басена из њихове летаргије и да ове мале силе једном увиде, да овај снажни политички притисак, само онда могу избацити са себе, ако без одлагања приступе спасоносном, међусобном организовању и потпуном политичком измирењу, јер ће у противном ови мали народи постати вазали неке велике силе, а то би значило у целости жртвовати сва своја, досада љубоморно чувана политичка и привредно политичка права.

Хитно споразумевање народа Дунавског басена може да спасе ситуацију и ово је једини пут, који може да нас изведе из оне страшне политичке катаклизме, која гуши све мале народе. Потребна је једна искрена, поштена акција, која унапред искључује сваку љубомору, освету, која би одмах ликвидирала сваки евентуални неспоразум а која би могла у сваком погледу разбистрити садању мутну ситуацију. Знамо и осећамо да ни после 20 година, које нас деле од страшног светског рата, међу народима Дунавског басена не можемо говорити о правом миру, а у томе и јесте тежиште њихове слабости.

Једина и искључива гаранција за искрену колаборацију народа који живе у Подунављу јесте, тако жељно очекивано, искрено и поштено југословенско-мађарско пријатељство, које се пре или касније мора остварити, и не дао Бог, да нам оно прекасно дође! Ако посматрамо историју и живот ова два народа, морамо доћи до закључка; да их у свим еманацијама историје и живота карактеришу исте одлуке и исте грешке. Ово, међутим, и није тако чудно, јер се за време хиљадугодишњег суседства крв ова два народа непобитно помешала. Широкогрудост, поштење, љубав према ближњему, марљивост, бескомпромисна приврженост према отаџбини, храброст која не познаје страх ни пред смртним опасностима, једнако су битне карактеристике оба народа. Са оволиким бројем сличних особина не могу се похвалити ни братски народи.

Ако смо објективни признаћемо да је за време хиљадугодишњег историског развоја дошло и до неспоразума између ова два народа, али у исто време не можемо порећи ни то; да је у овом дугачком периоду историје код оба ова народа небројено пута дошло и до величанственог изражаја братског разумевања и међусобног помагања.

Ако би било супротности између наших народа, разлог ових несугласица не треба тражити ни у Српском, ни у Мађарском народу јер бечке тајне архиве и шокутели пергаменти јасно говоре о томе, да је покретач тих на вештачки начин раширених несугласица била тако звана хабзбуршка камарила, која се својим вештим интригама политички на тај начин изигравала, да је час Србе хушкала противу Мађара, час опет Мађаре хушкала противу Срба. Тврдим, да ту треба тражити стварне разлоге српско-мађарским размимоилажењима, а нипошто у Српском или Мађарском народу. Исту ову чињеницу констатовоао је у току свог говора, одржаног на јучерашњој седници буџетске дебати и наш политички друг г. Лука Костренчић.

Ако бацимо поглед у древна историска времена, када је мађарски народ имао своје народне краљеве, видимо да је династија Арпадова била у срдачним односима са Српством и да су срдачност тих односа запечатали тиме, што су се мађарске краљевске принцезе радо удавале за српске Краљеве и Кнежеве, јер из историје бездвојбено знамо, да је унук Стевана Немањића Урош велики женио ћерку мађарског Краља Беле четвртог и да је Бела у рату, који је водио противу чешког Краља Отокара, — помагао његов српски зет Урош, са својим српским војницима до коначне победе. Пошто је Урош открио многу заједничку карактеристику, између Срба и Мађара, оженио је и свог сина Драгутина, Катарином ћерком мађарског Краља Стевана V. Милутина је оженио Јелисавету ћерку мађарског Краља Андрије III. Из овог брака се родио Стеван Дечански, чији је син Душан силни најславнији владалац и цар у историји српској. Историја нам доказује, да су се наши претци вековима као добри суседи заједнички борили против заједничких непријатеља, против Турака. У војсци Цара Лазара на Косовом пољу гинули су Мађари док су у војсци Томорија код Мохача, Срби гинули јуначком смрћу, на вечну славу братског здружења наша два народа. Краљу Матији великом мађарском владару у његовој борби против осилене олигархије помагали су српски од-

реди који су сачињавали први део његове војске. Ференца Ракоција у његовој борби противу Хабзбурговаца помагао је својим српским четама српски вођ Перо Сегединац. Ако посматрамо најновији развој историских догађаја видимо да се Мађарска после вековних борби ослободила владалаца, који су били туђи њеној души и настао је у њеном животу нови период народног препорођаја. Својевремено је искреном радношћу испунила душе југословенских Мађара вест о говору садањег мађарског државног поглавара Николе Хортија, који је одржао на историском Мохачком пољу, а којом је приликом поштену искреношћу, дубоком разумевањем, пријатељски пружио своје руке према југословенском народу. После оволиких славних и интересантних веза у прошлости, морамо са искреним чуђењем запитати: како је могуће да ова два жива народа, која хиљаду година живе један поред другог у Дунавској долини, још увек нису пронашли пут који води истинском пријатељству.

Најтоплија је жеља наше лојалне мађарске мањине, да се између југословенског и мађарског народа што пре изгради однос искреног и поштеног пријатељства. Дао Бог, да мађарска народна мањина у Југославији и југословенска мањина у Мађарској изграде онај златан мост, који ће спојити наше земље, за напредак и срећу оба народа.

У убеђењу да ће се питања народних мањина у духу међусобног разумевања у најкраћем времену решити, која ће околност бити корисна не само у погледу односа наша два народа, него ће у многоме допринети смирењу и напретку осталих народа Дунавског басена, — гласају за предложени буџет. (Одобравање на десници).

Потпретседник др. Драган Дамић: Реч има народни посланик г. Милан Бекић.

Милан Бекић: Господо народни посланици, пред нама је раздео буџета Министарства пољопривреде и исти треба да се претресе. Кад је реч о пољопривреди, тј. земљи, која нама тако рећи даје све за живот, онда је то питање тако исто важно као год што је важна исхрана за човечији организам.

Ми смо чули експозе господина Министра пољопривреде, који нам је у истом потанко изнео све оно што се односи на пољопривреду, и тај његов експозе углавном говори у делу јужних крајева о аграрним проблемима у Јужној Србији. Аграрне власти имају пред собом да реше два проблема и то 1) снабдевање потребном површином земље сиромашних земљорадника из пасивних крајева наше државе, који су вољни да се у јужне крајеве населе и давање допуне у земљи сиромашним мештанима који немају довољно земље за обрађивање (овај проблем има се решити саобразно Закону о насељавању јужних крајева); 2) дефинитивно уређење аграрних односа у овим крајевима између бивших господара земљишта и земљорадника који су ова земљишта до сада обрађивали. Основни принципи решења овог проблема постављени су још у Видовданском уставу 1921 године чланом 42 и претходним одредбама за припрему аграрне реформе од 27 фебруара 1919 године, а његово дефинитивно решење регулисано је Законом о уређењу аграрних односа у ранијим покрајинама Јужне Србије и Црне Горе од 24 јуна 1933 године.

Оба ова проблема су од основне важности за нашу државу која је претежно аграрна тј. са 82%

земљорадничког живља и оба су од првостепеног социјалног значаја тим пре, кад се зна, да је аграрна реформа спасла Европу од большевизма. Од колике је важности сама аграрна реформа и политика, говори нам прошлост која нам казује да се и велика индустријска Енглеска и у прошлости и сада увек старала да аграрне проблеме што социјалније реши, те да на тај начин сопственом пољопривредом омогући исхрану свога живља. У овом погледу на њу су се угледале многе земље. Па када овако раде велике индустријске земље, утолико пре треба ми, као претежно аграрна земља, да овај проблем поставимо на прво место. Поменути два проблема, као што сам горе навео, решена су и дефинитивно регулисана поменутиим законима. У првом Закону о насељавању јужних крајева решен је проблем збрињавања нашег сиромашног земљорадничког живља. С једне стране, држава им је, дележујући земљу, створила могућност зараде и економског опстанка са њиховим породицама; с друге стране држава је овим повећала и нашу привредну продукцију. Насељавањем земљорадника из крајеве у којима се земља рационалније обрађивала у наше јужне крајеве учињено је доста и на подизању привредне културе, јер су начин обраде земље од њих примили и домородци који су дотле земљу врло примитивно обрађивали. Добра је страна овог закона још и та, што је земља давана бесплатно. Поред тога ослобођени су и плаћања пореза за првих десет година насељења, а пружане су и друге материјалне помоћи од стране наше државе.

Као посланик, биран у Санцаку, морам да скренем пажњу надлежним да је у овом погледу у Санцаку врло мало учињено. У појединим срезovima није тако рећи ништа учињено, на првом месту у срезovima Прибојском, Милешевском, Нововарошком и Плеваљском, односно у целом Санцаку. И ја бих молио надлежне да нађу законске могућности да се земљорадничка сиротиња у Санцаку, у којој има и такве која нема ни једног дана орања, снабде потребном површином земље, било насељавањем у крајеве где аграрне земље има, било откупом потребних површина од неземљорадника у Санцаку, или пак издвајањем потребних и погодних површина из државних и општинских шумских комплекса, којих, хвала Богу, има доста. Наша држава тиме не би била ништа оштећена, док би се толики сиромашни народ — земљорадник бар донекле збринуто и оспособио за економски напредак.

Други Закон о уређењу аграрних односа имао је највише примене у Санцаку. Тај је Закон добар и социјалан у одредбама којима регулише питања досуђивања земље земљорадницима коју су до тада обрађивали као туђу.

Овим је остварено обећање почившег Њ. В. Краља Александра Првог на Крфу (Крфска декларација у којој је поч. Краљ рекао: „Земља — земљорадницима“) подигнут ауторитет државе и код сељака створена воља за рад а тиме је и наша привредна продукција повећана.

Једино што би се у овом погледу могло замерити цитираном закону јесте то, што није све обрађиваче подједнако третирао, наиме, што није и земљораднике — обрађиваче, којима је земља досуђена у својину по наполичарском, закупном, арендаторском и моачком односу (§ 2 став 2, 3, 4 и 5) ослободио плаћања држави накнаде, коју је др-

жава за досуђена земљишта платила бившим господарима у смислу § 17 поменутог закона. Тачно је, да су ово врло мале и незнатне суме, а у питању су баш најсиромашнији земљорадници, па је у интересу државе и друштва да им се овај законски терет скине, и тиме они оспособе за самосталан привредан опстанак и развитак. Овоме иде у прилог и та околност, што су странке у аграрним споровима биле већином неписмени или полуписмени сељаци, па нису знали диференцију поменутог односа, те су у неким случајевима само због тог свог незнања окатегорисани као наполичари и на тај начин, по закону, судским пресудама осуђени на плаћање поменуте накнаде, ма да су они били заиста засновали чивчијски однос.

Господо народни посланици, овде хоћу да похвалим разумевање на које су ови сиромашни сељаци наишли код надлежних у Министарству пољопривреде, које им је омогућило да ове своје грешке исправе у обновама односних аграрних спорова и сем тога издејствовало одлагање плаћања дужне доспеле накнаде. Али ипак, овом и оваквом закону морам међутим учинити и једну велику замерку. Наиме, док су у Босни бегови за кметске и беглучке земље добијали као накнаду за један дунум 1.000 до 10.000 динара, а и више по једном дунуму (један дунум је велики 1.000 кв. метара) од носно краће речено док су ови беглуци плаћани од 7.000 до 10.000 динара по једном хектару, и док је ова накнада стално повећавана, дотле су бившим господарима из Санцака и јужних крајева даване мизерне накнаде за одузета земљишта, која су у већини случајева много бољег квалитета од земљишта у Босни и Херцеговини. Као један пример наводим да је по Закону о уређењу аграрних односа у ранијим покрајинама Јужне Србије и Црне Горе давана накнада по лествицама које се уз овај закон налазе, а према којима се вредност креће од 250 до 900 динара по једном хектару.

И далматински аграр решен је такође много повољније. Према овом закону, далматинска земљишта приликом процене подељена су у три групе, а свака група на четири класе — односно разреда и оштета је износила по хектару овако:

1 група:

у I процењеном разреду била је	30.000 — 24.000
„ II „ „ „ „	24.000 — 18.000
„ III „ „ „ „	18.000 — 12.000
„ IV „ „ „ „	12.000 — 6.000

2 група:

у I процењеном разреду била је	20.000 — 16.000
„ II „ „ „ „	16.000 — 12.000
„ III „ „ „ „	12.000 — 8.000
„ IV „ „ „ „	8.000 — 4.000

3 група:

у I процењеном разреду била је	10.000 — 8.000
„ II „ „ „ „	8.000 — 6.000
„ III „ „ „ „	6.000 — 4.000
„ IV „ „ „ „	4.000 — 2.000

Па када се узме у обзир Закон о уређењу аграрних односа у ранијим покрајинама Јужне Србије и Црне Горе, односно § 17 поменутог закона по коме се у овим крајевима за одузето земљиште од I—IV класе плаћа вредност од 250 до 900 динара по једном хектару, и да се ова накнада за одузето земљиште од V до VIII класе смањује за 30%, онда излази да се по овоме закону накнада спу-

шта чак до једне багателне суме од 175 динара по једном хектару, а то, господо народни посланици, није ни један десети део од њене прометне вредности. Када се зна да данас један метар обичног песка вреди и кошта преко 50 динара, онда шта је остало када се један хектар земље плати само 175 динара. Зар то није жалосно да се једном бившем господару за одузети један хектар земље даде само 175 динара на име накнаде?

Резиме овога мог излагања јесте у овоме:

Да је наша држава дала за кметска селишта 1921 године 255,000.000 и то половину ове суме у готовом, а половину у 4% обвезницама.

Поред ове суме накнадно је оштампано још 50,000.000 динара у обвезницама 6%.

За беглучка имања наша држава дала је динара 600,000.000 у обвезницама 6%.

За далматински аграр такође је плаћена једна баснословна сума, као и за босанско-херцеговачки аграр.

А шта је плаћен аграр у ранијим покрајинама Јужне Србије и Црне Горе? Према § 85 Аграрног закона одређена је цигло сума од 100,000.000 динара у готовом.

Ја не критикујем решење ових закона за Босну и Херцеговину и Далмацију, али тражим да се неправда учињена у ранијим покрајинама Јужне Србије и Црне Горе што пре исправи.

У Уставу је као основно начело прокламована једнакост за све грађане Краљевине Југославије, па је збиља и чудно како је овај основни пропис повређен овим Законом о уређењу аграрних односа. Зашто су бивши господари из Санцака и јужних крајева третирани као пасторчад и зашто су стављени у један много подређенији положај од босанских бегова и далматинских земљовласника?

Да је Санцак сматран као последњи крај у нашој земљи види се и по томе, што је такоређи свима крајевима у нашој земљи, колико-толико, учињено и помогнуто, док Санцаку није учињено ништа, и онда није ни чудо што је овај и овакав закон и донет да унакази сва она лица, која су некада на својим поседима имала читаве насеобине, а сада су овим законом апсолутно доведена до просјачког штапа.

Народ у Санцаку није ничим заслужио да се казни овако драконском казном у толико пре, што је овај народ од увек чинио, па и сада чини све за опште добро наше Отаџбине.

Када се овом дода још и та чињеница да бивши господари из ових крајева, сем одузете земље, немају никакве друге имовине, онда је јасно и свим оправдано, па чак и нужно, да се ова грешка што хитније исправи, те у том смислу апелујем на надлежне факторе, да ово приме као оправдан захтев чијим ће повољним решењем подићи ауторитет државе и веру у правду код овог и иначе исправног слоја наших грађана.

Имајући пуно вере у господина Претседника Владе и његове чланове Владе, а нарочито у господина Министра пољопривреде, верујем да ће се овим питањем озбиљније позабавити, те ћу стога гласати за буџет. (Пљескање на десници).

Потпретседник др. Драган Дамић: Има реч народни посланик г. Василије Драгаш.

Василије Драгаш: Господо народни посланици, кад узимам реч у овој дискусији по буџету Министарства пољопривреде, тада, господо, морам

одмах у почетку да напоменем, да се осећам некако као на своме терену; а то долази, рекао бих, у главном из два разлога: 1) што и сам имадем своје сопствено имање и 2) што ми се даје најбоља могућност, да проговорим о интересима оних, који су ме одабрали и који су ме послали да са вама, да сви заједно овде порадимо за те интересе, па да би им њихов сељачки, напоран, знојем залеван рад — донео што више успеха и што веће благостање — њима и њиховој породици. И управо то, што се наш рад ето развија и продужује дубоко у ноћ (сада је 3 часа) означаје нас правим претставницима сељака, који такође немају законом прописано време рада, већ раде од ране зоре па до касно у ноћ. Само, господо народни посланици, с разликом у врсти рада и начином како они полазе на рад и раде — они полазе на рад и раде сви сложено — а ми се тек на послу слажемо.

Господо народни посланици, јасно је свима и свакоме, — и не знам по колико пута се то већ поновило, — да смо ми аграрна земља и да имадемо 80% сељака. Порасмотримо ли буџет Министарства пољопривреде, следствено томе одмах нам упада у очи несразмерност цифара — јер видимо да се око 13 милијарди целокупног државног буџета пољопривреди даје само 142 милиона. Несумњиво је, да и суме осталих буџета по партијама стоје у међусобној вези, јер служе у коначној линији једној сврси — али ипак признајмо искрено да пољопривреди и по бројној снази и по потребама и по правди Бога великога припада већа цифра, која се до душе из године у годину пење — али врло споро. За правилно развијање наше пољопривреде требало би да је цифра буџета барем три до четири пута већа. Господин Министар пољопривреде ће настојати да и са том цифром постигне што веће резултате — верујемо, — али, ако је, господо народни посланици, сувише скучена целокупна сума пољопривредног буџета, како се може очекивати нормално развијање — т.ј. напредовање пољопривреде у складу с њеним захтевима и потребама.

Прва последица тога види се јасно у помањкању пољопривредних школа, којих имадемо у целој земљи 42, а потребно би било да их имамо барем два пута толико. То истиче и господин Министар у своме експозеу где каже, да је тај број школа: „свакако недовољна за једну аграрну земљу.“ Да не спомињемо Чехословачку, у којој имамо око 400 пољопривредних школа иако је она претежно индустријска земља — видимо да их је већи број и у Бугарској.

Просперитету наше пољопривреде служе огледни заводи, пољопривредне огледне станице, енолошке станице па би требало да те институције врше не само наставу већ и огледни рад, те да се оснује већи број станица са више стручног особља. И по срезовима требало би основати огледна имања, где би агрономи вршили пропаганду за напредне методе рада, да би практичним радом и испитивањем пронашли и утврдили боље врсте пшенице, кромпира, кукуруза, воћа итд. а не да морају према теоретским упутима вршити експерименте на сељачким поседима, јер то често пута доводи до супротних резултата и ствара неповерење према томе за пољопривреду тако важном сталезу — који на жалост још не ужива онај ауторитет који заслужује. Навешћу један карактеристичан случај који нам то довољно осветљава. Неки сељак

почини штету другоме. Потоњи је позвао агронома да утврди и да га нагоди. Није успело. Он пријави ствар претседнику општине. Овај је покушавао нагоду, на што починитељ штете рече: „Нагодио бих се само да ми ниси довео агронома!“ Господо народни посланици, то је истинит догађај, а не шала, но кривња није на сељаку.

Треба да се упосле неколико стотина агронома, који су без места, јер их наша пољопривреда треба. Да се наместе сви, без обзира на пол, према својим квалификацијама и способностима. Ово истичем зато јер се ових дана растурају неке, мислим да их могу тако назвати, вашарске брошуре — које вентилирају питање уклањања чиновника жена, што је свакако непопуларно и несоцијално; диференцирам наравно оне, које у материјалном богатству сматрају то луксузом и ускраћују тиме могућност, упослења онима којима је то насušни хлеб једина заслужена екзистенција.

Надаље треба, према интенцијама означеним у експозеу, што више помагати задружни покрет и задругарство, јер ће се преко њега најбрже доћи до напретка пољопривреде и пољопривредног сталеза, јер наш сељак је највећим делом мали ситни сељак, па само удруживањем у задруге може да се користи напредним тековинама, које сам не би готово никад постигао.

Не бих се могао сложити са пасусом експозеа на страни 17, редак четврти, који каже: „Како се цене кожама налазе на примерној висини, то се производња кожа, која је за време слабих цена била скоро престала, сада стално повећава“. — јер, господо, није довољно постићи само високе цене коња него треба непрестано и интензивно радити на том, да се за пољопривредни рад па и за потребе војне силе помаже раса одговарајућих коња.

Закон о ликвидацији земљорадничких дугова требало је да се донесе и добро је да је донесен — и ако је његова примена како с правник тако и с техничких недостатака доста отежана — како то и господин Министар у своме експозеу утврђује. Истина је да су спретни правници-стручњаци-адвокати нашли и ту врло добрих прихода, али било би још горе да није дошао тај Закон о ликвидацији — који треба допунити и саобразити према стеченим искуствима.

Закон о обавезном осигурању против туче (града) строго примењивати и одмах вршити исплате процењене штете, а не, као до сада, да то буде врло што већих комисијских дневница, а сељак не добија одговарајуће оштете.

Познато је да се ове године одржава велика светска изложба у Њујорку. Молим господина Министра да тој изложби посвети највећу пажњу — како сигурно и хоће — да се даду издашне помоћи око научне и стручне припреме да би наша пољопривреда била достојно репрезентована, као што ће бити она свих аграрних напредних земаља.

Господо народни посланици, молећи господина Министра пољопривреде да свесрдно поради на довршењу решења добровољачког питања и да задовољи оправдана тражења добровољаца наших националних бораца — ја при завршетку резимирам:

Пољопривреди треба довољно средства и јевтино пољопривредно кредитирање путем за-

друга, довољни број института са научним и стручним персоналом из чега ће следовати све благодати за бољу и срећнију будућност онога, који највише доприноси, који регрутује највише неисцрпне снаге за одбрану наше земље — а то је наш марљиви, бистри и радни сељак — јуначке Шумадије, питомог Загорја и кршних словеначких гора.

Имајући поверење у господина Министра пољопривреде изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање на десници).

Потпретседник др. Драган Дамић: Има реч народни посланик г. др. Цвета Маглић.

Др. Цвета Маглић: Господо народни посланици, околност да у овом буџету није предвиђен кредит за спровођење колонизације, а нарочито речи о спровођењу колонизације у нашим северним крајевима друга г. Милановића побуђују ме да кажем неколико речи и у спровођењу колонизације у Војводини. Наглашујем, да ме при овоме руководе исти мотиви и исто убеђење које је руководило и г. Милановића. Али док он пледира за лечење овог погрешно спроведеног питања у његовом крајњем резултату, и тражи лека у омогућењу откупа земаља колониста путем давања кредита, ја желим да подвучем да би ово зло требало лечити не у резултату његовом него у узроцима.

У нашим крајевима је спроведена колонизација са разлога који су вама свима познати. Али ја тврдим, да је она горе спроведена него у јужним нашим крајевима. Као члан аграрног покрета кроз 20 година, добро знам како је спроведена колонизација у нашим северним крајевима, а познајем и колонизацију јужних крајева. Док је у јужне крајеве, који су брдовити, насељено становништво из брдских, дакле крајева са сличним климатским приликама, на равници севера су насељени брђани из посве других климатских предела. На југу је држава изградила кућу за сваког насељеника. Код нас је насељеник сам себи морао да сагради кућу а за изградњу њену је добио само мали зајам из Савеза аграрних заједница у износу од 2—3.000 динара, и грађу, коју је морао да отплаћује Савезу, односно држави. Неаклиматизован, невичан интензивној обради земље без теглеће и друге стоке и без иједне паре готовине, без школе и цркве, те воде за пиће, морао је да се упусти у утакмицу економску са становништвом у крајевима у којима се населио а које је добро познавало модернији начин обрађивања земље, прошло кроз школу, имало своју цркву, и које је, што је најважније, економски било много јаче. Природно је да наши колонисти нису могли да издрже ову неравну утакмицу, задужили су се, огорчили се против оних који су их довели у наше крајеве, те тако скрхани у духу и до крајности огорчени почели да продају или издају у закуп своје земље становништву тих крајева већином ненационалном елементу, а они су се вратили својим кућама напустивши додељене им земље. Тако се упропастила цела наша колонизациона политика. Ако већ нема буџетских средстава, молим г. министра да из колонизационог фонда изгради путеве за наше колоније, подигне школе и цркве и учини их способним за борбу са културно и материјално јачим становништвом насељених крајева.

Једно од најважнијих питања је и питање аграрних интересената који су додељени земаљама у нашим крајевима. То питање чини допуну наше колонизационе политике. Да би се ови сачували за државу као способни такмаци имућнога становништва, потребно је да им се омогући исплата додељених им земаља помоћу обвезница Привилеговане аграрне банке што треба што пре регулисати.

Али не само наши колонисти, него и домаћи национални живаљ продаје своју земљу желећи да дође до лакшег живота путем намештења за пандуре и послужитеље. Те земље купује наша национална мањина. А чија је земља, онога је држава. Да би држава спречила прелазак земаља у ненационалне руке донесена је пре годину дана једна Уредба од неколико редака која је требала да спречи спекулацију са националним земаљама. Ту кратку Уредбу је имао да спроводи један одбор састављен у већини од неправника. Сваки уговор о отуђењу некретнина имао је да буде одобрен по тој комисији. Природно је да је тако кратка Уредба, и такав начин спровођења исте довео до тога да је она целој ствари више нашкочила него што је користила. Она је у сваком срезу спровођена по другим лицима, без јединственог духа, и наравно у сваком срезу на други начин. Знаш за случајеве баш у мом срезу да је комисија на апсурдан начин одбила одобрење једног уговора којим је власник половине куће докупио још једну четвртину, па се та комисија осудила да стави написмено, као образложење да то чини зато јер да је купцу доста она половина куће.

Само озбиљним средствима могу да се постигну озбиљни циљеви. Овом и оваквом Уредбом, која је више неозбиљна него озбиљна, не може се да постигне жељени циљ. Ако се жели да спречи деколонизација наших северних крајева, а она се по сваку цену има да спречи, мора да се тражи лек за то на другој страни. По мом уверењу тај лек се једино налази у набавци материјалних средстава којима ће држава да откупљује све некретнине које су за продају те ће их предати на отплату ономе коме је она потребна.

Једна нама суседна земља нам је пружила врло згодан рецепт за решење овога питања. Оно се састоји у праву првокупа државе осигураном законом. Наиме приликом подношења сваког купопродајног уговора ради наплате преносне пристојбе држава има права да се у одређеном року изјасни да она купује некретнину по цени која је означена у уговору. На тај начин је држава уједино осигурала један велики део новчаних средстава који су потребне за покриће трошкова око колонизације. Када купац и продавац знају да држава може да откупи сваку некретнину по цени означеној у уговору, неће више смети да утаји продајну цену, него ће је истаћи у целини, и на тај начин ће се у опромној мери повећати ова врста прихода државе која се може да употреби за покриће трошкова колонизације. Држава мора да пређе на овај начин решења овога питања и мора да створи за то потребне паре, и то не у облику земљорадничког кредита, него националног, јер је ово питање целе нације а не само земљорадничко.

Пошто су г.г. предговорници исцрпно расправили о свим питањима која задиру у области по-

љопривреде, ја желим да само о практичној вредности пољопривреде проговорим неколико речи. Питање нашег земљорадника не може се решити буџетом пољопривреде. Наша је земља у главном земљорадничка, њено је становништво већином земљорадничко и природна је ствар да решење свих проблема велике већине становништва није питање само пољопривредног буџета, него свих осталих буџета наше државне управе. Без буџета трговине који треба да створј повољне услове за уновчење наших пољопривредних производа, буџета спољних послова који треба да осигура повољне уговоре са иностранством за пласирање тих производа, буџета Министарства финансија који треба да одреде откупну цену дувана, као и других буџета, не би се могла да реше многобројна питања нашег сељака и његових проблема.

Баш зато се не може ни да тражи да сва питања буду решена у буџету пољопривреде. Још мање се то може тражити кад знамо да банке управе врше огромни део агенда на извођењу програма Министарства пољопривреде иако и ја морам да пожалим што се у финансиском делу овог буџета није свему поклонило више пажње.

Међутим, када погледамо на неколико година уназад и сравним резултат пољопривредне политике ранијих година са онима које је постигла пољопривредна политика владе Југословенске радикалне заједнице, чију политику претставља и овај буџет, морамо да признамо да је пољопривредна политика наше владе била добро, да су према томе сви ранији били, па је и садањи такав, да од његовог извођења с правом морамо да очекујемо у овој години правилан развој наше пољопривреде.

Ја молим господина Министра, да нарочиту пажњу обрати ономе питању, којем се и до сада обрађала главна пажња. То је питање вођења бриге о томе да сељак добије одговарајуће цене за његове производе, тако да његов посао буде рентабилан.

Поред тога треба водити бригу и о томе, да сељак у свако доба може да прода своје производе, а да не мора да чека док се путеви не осуше. Једном речи потребно је да се нашем земљораднику израде камени путеви, који ће од њега створити пуноправне грађане ове државе, који ће своје производе моћи да уновче када им је то потребно, или када им конвенирају цене.

Извођење овог проблема не спада у опсег овог буџета, него у делокруг Министарства грађевина. Али господин Министар мора да узме у своје руке иницијативу, и у влади поради на томе да се што пре израде сељачки путеви.

Ја сам уверен да ће наш Министар пољопривреде при спровођењу овог буџета држати пред очима све ово што сам овде изнео, и на то изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Пљескање на десници).

Погпретседник др. Драган Дамић: Има реч народни посланик г. др. Милан Будишин.

Др. Милан Будишин: Господо народни посланици, предложени буџет Министарства пољопривреде није само рачунски исказ издатака за пољопривреду, него овај буџет треба да буде а и јесте верна слика пољопривредне политике коју

Краљевска влада намерава водити у току идуће буџетске године.

Сваки који је прочитао предлог овога буџета и саслушао експозе господина Министра пољопривреде, ако објективно посматра ствари мора признати да је овај предлог буџета састављен тако да заиста има у виду само најглавније потребе пољопривреде, али нажалост морам констатовати једну важну чињеницу, а то је да је сума предвиђена у предлогу буџета Министарства пољопривреде и сувише мала, те да је већ сада јасно да се многим важним потребама наше пољопривреде овом сумом неће моћи удовољити.

Када се с једне стране има на уму да се од око 16,000.000 становника наше државе 3/4 њих бави земљорадњом, а са друге стране да наш државни буџет износи око 13.000.000.000 динара и да од те суме само 136,000.000 пада на Министарство пољопривреде, тек тада се види јасно да је овогодишње повећање буџета пољопривреде за око 9 и по милиона динара и сувише минимално. Исти случај имамо и у буџету Дунавске бановине где је за пољопривреду предвиђено само 15,000.000 динара и ако су бански већници једногласно тражили да се повећа на 23,000.000 динара.

Када се има на уму низак ниво пољопривреде у многим нашим крајевима и велике, управо огромне, потребе наше пољопривреде уопште, када се има на уму да улагање у пољопривреду значи улагање у продуктивне сврхе, јер ће се уложени капитал многоструко исплатити, када се има на уму да је сељак гро нашег становништва и да је он тај који сноси и велику већину јавних дажбина, било то непосредно или пак посредно, онда би природно било да се овом питању односно потребама пољопривреде у опште и земљорадника посвети већа пажња, па би требало да се за ову сврху по сваку цену нађу потребна и довољна материјална средства, те да се буџет Министарства пољопривреде повећа.

Ја се не желим овде позабавити добрим странама којих има доста и много у предлогу овог буџета, већ ми је само жеља и намера да истакнем извесне своје опаске које сматрам да су оправдане и којима би требало већу бригу посветити.

Живећи у крају, у северном Банату, где се више од 90% становника бави обрађивањем своје плодне земље, морам нажалост констатовати да не само у северном Банату него и на целој територији Баната (изузев виноградарске школе у Вршцу) немамо ни једну пољопривредну школу. Овој важној и неопходној потреби Баната, који већ 20 година чека на њено решење, требало би што пре удовољити.

Код оснивања ових пољопривредних школа сврха се неће постићи ако оне буду давале само пољопривредне чиновнике, него оне морају бити пољопривредно-васпитног карактера, морају бити практичног карактера који ће нашој пољопривреди давати спремне практичаре који ће се вратити земљи и земљорадњи и ту применити стечено стручно знање, а неће, као што је до сада често био случај, тражити службе и звања по државним и јавним надлештвима.

Планску реорганизацију већ постојећих пољопривредних школа коју нам господин Министар у своје експозеу обећава да ће спровести, заиста треба поздравити јер су оне, онакве какве су данас, промашиле свој циљ.

Град Велика Кикинда, до рата најјачи наш национални крај који броји преко 30.000 становника, у великој већини земљорадника, са својом пространом околином од неколико десетина сеоских општина које гравитирају њој, изразито је пољопривредни крај и требало би да добије своју пољопривредну школу. Ово тим пре што је град спреман да уступи потребно земљиште за практичне радове ђака пољопривредне школе и да сноси један део потребних издатака за градњу, али без добре воље надлежних у Банској управи и у Министарству пољопривреде ова се корисна установа неће моћи остварити.

Срећом, на челу Министарства пољопривреде имамо човека који је до детаља упознат са приликама, проблемима и тешкоћама земљорадње у Дунавској бановини па смо убеђени да ће моћи и знати решити ово важно питање подизања пољопривредних школа и спровести планску реорганизацију њихову, које питање већ 20 година чека на своје повољно решење.

Господо народни посланици, у многим крајевима наше државе једна од карактеристика земљорадничког поседа је раскомаданост, распарчаност те је неопходно потребно спровести комасацију земље. Чест је случај да је и оно мало земље, што је сељак има, разбацао тако да је и то разлог нерационалном и слабом обрађивању земље. у Оваквим случајевима једини је спас комасација земље. А пошто је ова скупа, то је потребно да држава притекне сеоским општинама у помоћ материјалним средствима. Ако погледамо на стану, видећемо да многе државе помажу комасацију земљишта па и оне код којих нема толико распарчаности земљорадничких поседа као код нас.

У северном Банату у неким је општинама већ спроведена комасација земљишта. Међутим, има још доста општина код којих је комасација неопходна али не може да се изведе због тога што општине не располажу са довољно материјалних средстава. (На пример: Општине Мокрин, Ђала, Врањево итд.). Да наведем један карактеристичан пример о већ извршеној комасацији земљишта: Општина Драгутиново, Срез новобечејски, која има око 13.000 кат. јутара атара, извршила је комасацију са трошком од 280 дин. по јутру, а поред тога морали су сељаци и приватном инжењеру платити преко 280.000 динара за израду канализационог плана. Овај издатак од 280.000 динара који су сељаци исплатили био је сасвим излишан, јер су израду канализационог плана могли и требали да изврше стручни органи државни као што се то сада чини у другим државама те се тако трошкови комасације у многоме смањују.

Молим господина Министра да нађе начина како би се комасација земљишта могла спроводити у већем опсегу и уз повољније услове односно мање издатке.

Као што је познато, за рационално обрађивање земље потребно је, поред употребе стајског гнојива, употребљавати и вештачка гнојива као што се то чини и у другим државама код којих је пољопривреда на већем нивоу. У нашој држави видимо невероватно малу потрошњу вештачког гнојива и то из разлога што је цена, на пример, суперфосфата око 100 динара а нека вештачка гнојива достижу цену од 170 динара до 180 динара, док је, на супрот томе, цена жита око 140 динара. Наш на-

род схвата важност употребе вештачких гнојива и употребљавао би их али при оваквој сразмери цена употреба је перентабилна. Мислим да би се интервенцијом државе могло и требало учинити да се цене вештачког гнојива снизе.

Што се тиче виноградарства, ја бих молио господина Министра да намеравању забрану сађења винограда по равницама скине са дневног реда и да дозволи неограничено подизање оних винских па и столних сората које су се по равницама и за то погодним теренима показале добрима. Ово молим из разлога што у северном Банату има доста земљишта (у власништву сељака и појединих општина) још незасађеног виномом лозом а која земљишта нису способна ни за једну другу културу, док винова лоза одлично успева.

Члан 43 Закона о сузбијању и угушивању сточних зараза из 1928 године каже: „Ако се у једној општини или граду појави сточна зараза у више од 3 дворишта забрањује се свако кретање оне врсте домаћих животиња која је оболела или на коју прелази зараза“. Навешћу пример да се види како овај пропис има неповољних последица у пракси:

Град Велика Кикинда има атар од око 50.000 катаст. јутара и чим се у 4 дворишта констатује зараза, затвара се одмах цео тај комплекс од 50.000 катаст. јутара. Али, што је много горе, морају се затварати и све суседне општине које граниче са овим комплексом а има их нити више нити мање већ равно 10. Тако добијамо ту аномалију да се због заразе у 4 дворишта затвара одмах један огроман комплекс од преко 100.000 катаст. јутара. Овај пропис много погађа трговину стоком у Великој Кикинди и околини, јер се често дешава да се због 5 до 6 констатованих обољења забрањује трговина стоком на целом овом огромном комплексу од преко 100.000 кат. јутара.

Мени је позната чињеница да је трговина домаћим животињама са страним државама регулисана конвенцијама којима стране државе љубоморно ограничавају и спречавају сваку могућност уношења сточних зараза. Али и томе има лека. А то је подела наших општина и градова на здравствене рејоне који неће спречавати нашу трговину у време сточних зараза као што је то већ урадила на пример Мађарска.

Ја молим да се о овом моме предлогу поведе рачуна и да се уведе подела здравствених рејона у нашим општинама да би се народу олакшала трговина у случају сточних зараза што ће донети осим трговине још једну корист а то је да народ неће тајити појаву сточних зараза бојећи се ветеринарско-полицијских последица, већ ће заразе пријављивати како би се исте могле установити и угушити.

На основу § 106 Закона о сузбијању и угушивању сточних зараза из 1928 године предвиђена је „помоћ“ до половине обичне вредности утинуле животиње од прострела и шуштавца. До сада ове „помоћи“ и ако их закон предвиђа нису даване уопште или врло оскудно. Молим да се слово закона проведе у дело и да се осигурају средства за овакве помоћи.

По § 54 Финансиског закона овлашћује се господин Министар пољопривреде да може осно-

вати и подићи „Државни завод за производњу ветеринарских cepива и лекова“ ради производње што јефтинијих и бољих cepива и да може подићи зајам до 10 милиона динара за уређење овог завода.

Ова је Уредба од велике користи нарочито нашем малом земљораднику који није често могао да набави серуме за cepљење своје стоке из разлога што су цене серума претерано високе те обично оставља своју болесну стоку без икакве лекарске помоћи.

Важно би било да се одмах користи овлашћење овог члана Финансиског закона како би завод што пре прорадио и притекао у помоћ сељацима јефтиним серумом за њихову оболелу стоку.

У погледу ветеринарске службе желео бих напоменути да се осећа дезорганизација у послу и прилично несистематски рад. Добро би било да се убрза доношење закона о регулисању ветеринарске службе, који не само ветеринари тако жељно и дуго очекују него који би свакако врло повољно утицао на побољшање ветеринарске службе код нас. Бугарска је, на пример, што се тиче ветеринарства, међу првима у Европи, захваљујући у многоме одличном закону о ветеринарској служби.

Имајући пуно поверење у господина Министра пољопривреде, уверен да ће знати и моћи решити у сарадњи са меродавним најглавнији проблем наших земљорадника, а то је одржање високих цена пољопривредних производа, изјављујем да ћу гласати за предложени буџет. (Пљескање на десници).

Потпретседник др. Драган Дамњ: Има реч народни посланик Иван Штрцин.

Ivan Štrcin: Gospodje narodni poslanci! Velika napaka, ki jo delamo pri vsej skrbi za naše kmetijstvo je ta, da imamo pred očmi vedno le mrtvo kmetijsko proizvodnjo, neodvisno od našega kmeta. Naša naloga mora biti, da se brigamo predvsem za povečanje blagostanja v naših delovnih malih in srednjih gospodarstvih. Naš objekt so kmetje, kmečko gospodarstvo, mali in srednji kmet. Kmečko gospodarstvo je živ organizem, tega se moramo pri vsem delu zavedati, če hočemo imeti močan kmečki stan. Danes pa kljub temu, da je pospeševanje kmetijstva močnejše kot kdaj poprej, vendar naš kmet čedalje bolj propada, ker ne zmore več bremen, ki se mu nalagajo. Za glavni stan v državi, za prehranjevalni stan, ki v Jugoslaviji predstavlja 12 milijonov, se moramo bolj brigati, ker na teh sloni tudi narodno obrambna moč države.

Gospodje poslanci! Navedel sem le najvažnejše stvari, ki tarejo slovenskega kmeta, in mislim da tudi kmeta v drugih jugoslovenskih pokrajinah. Vem, da vse zadeve, ki jih bom navajal, ne spadajo direktno v področje kmetijskega ministristva, vendar je to ministristvo predvsem dolžno, da se bori za vsako stvar, ki bi koristila kmetu.

Kmetijstvo je v Sloveniji hudo pasivno. Samo 50% zemlje je, ki se more izkoriščati za kmetijstvo, pa še od tega je $\frac{1}{4}$ v najslabšem stanju. Zetska banovina ima 48% kmetijske zemlje, tako da pride Slovenija takoj za Črno goro. Od vse površine, ki je v Jugoslaviji posejana z pšenico, odpade na Slovenijo samo 3%. Letno moramo uvažati iz drugih pokrajin okrog 8 tisoč vagonov žita. Pasivne pokra-

jine v Jugoslaviji so danes v istem položaju, kot če bi obstojale notranje carinske meje — za žito morajo plačevati višje cene kot so svetovne. Gospodarska politika naj ne pomaga samo interesom onih, ampak tudi interesom pasivnih krajev. Skrb »Prizada« naj bi ne bila samo v tem, da prepreči preizkuse cene pšenice, ampak tudi da zaradi špekulacije ne prekoraci določenega okvira.

Slovenski kmet mora več kot polovico leta kupovati žito, oziroma je brez kruha. Našemu kmetu moramo povečati proizvodnjo, to zahtevajo že nacionalni interesi. Proizvodnjo moremo povečati na več načinov. Omenil bom le eno sredstvo, gnojenje. Višina pridelkov je v neposredni in tesni zvezi z dobrim gnojenjem. Pravilno gospodarjenje s hlevskim gnojem je pač mogoče samo, če so gnojišča dobro urejena. Pri današnjem gospodarskem položaju kmeta pa ne moremo pričakovati, da bi kmet pri tako visoki ceni cementa to izvedel. Če cene cementnega kartela so previsoke, občutno jih pa povisuje še prometni davek in trošarina. Veliko nesoglasje in nedoslednost je v tem, če se oblasti na eni strani trudijo za asanacijo naših vasi, na drugi strani jih pa z davki in trošarinami na cement bistveno otežujejo. Kmetijsko ministristvo naj zastavi ves svoj vpliv, da se cement za kmetijske svrhe oprosti vseh trošarin in prometnega davka, železniška tarifa naj se mu pa zniža vsaj za 50%. Brez urejenih gnojišč ne more biti govora o naprednem, racionalnem kmetovanju.

Važna so tudi umetna gnojila. Cene umetnim gnojilom so pri nas previsoke v primeri s cenami kmetijskih pridelkov. Pri takem nesorazmerju ni čudno, če se umetna gnojila v Jugoslaviji nikakor ne morejo razširiti. V letu 1937 je porabila Jugoslavija na 1 ha njiv le 3 kilograme vseh umetnih gnojil, medtem ko jih je porabila v istem letu Danska 249 kilogramov, Švica 207 kilogramov, Nemčija 200 kilogramov, Francija 134 kilogramov in Čehoslovačka 84 kilogramov. Če to primerjamo, potem se ne smemo čuditi, če naši pridelki zaostajajo nad polovico za pridelki v drugih državah po količini, še bolj pa po kakovosti. Vse kmetijsko napredne države so že zdavnaj spoznale veliko vrednost umetnih gnojil in njih porabo temu primerno tudi primerno pospeševale. Zakaj se pri nas to zanemarja? Vsekakor je nujno potrebno, da začnemo posvečati umetnim gnojilom večjo pažnjo. Ne smemo se bati, da bi zaradi uporabe umetnih gnojil povišani pridelki vplivali na znižanje cen, za nas mora biti najvažnejše da bi s tem mogli odpraviti žalostno dejstvo, da večina kmetij v Jugoslaviji že v zgodnjih spomladanskih mesecih nima več najnujnejših živil za lastno prehrano. $\frac{2}{3}$ kmetij v Jugoslaviji ima izpod 3 ha zemlje, tem moramo povečati proizvodnjo. Ali ni sramota za našo državo, za katero pravimo, da je agrarna, da morajo njeni kmetje stradati?! Apeliramo na kmetijsko ministristvo, da skupno z domačo industrijo umetnih gnojil odpravi ali vsaj ublaži nesorazmerje med cenami umetnih gnojil in kmetijskih pridelkov.

V živinoreji naj se nadaljuje z započetim selekcijskim delom, oziroma naj se še pospeši. Najvažnejši dohodek od živinoreje pa predstavlja mlekarstvo.

Za pravilno in uspešno delo v mlekarstvu, zlasti za organizacijo mlečne proizvodnje in trgovine je neobhodno potrebna uzakonitev okvirnega mlekarškega zakona, na podlagi katerega bodo mogle

banovine urediti to vprašanje na svojem področju. Ta zakon je zelo nujen. To je pokazalo dosedanje delo na polju mlekarkega združenstva in tudi vsi mlekarški strokovnjaki zatrjujejo, da je vsako delo nemogoče, dokler ne izide zakon.

Tudi zakon o lovu je potreben spremembe. Predvsem naj se vpoštevajo kmečki interesi, ne pa da se ščitijo samo interesi lovcev.

Za zboljšanje položaja našega kmeta igra važno vlogo njegova strokovna prosveta. Za strokovno prosveto 12 milijonov kmetovalcev v Jugoslaviji, žrtvuje državni budžet samo 0,038%. Ni potrebno boljših in očevidnejših dokazov, da so skrbi za kmetijstvo in napredek naše vasi in našega kmeta zelo majhne.

Leto za letom se iznaša pred javnost, da je budžet za kmetijstvo premajhen, a preko tega se mirno gre s splošnimi frazami o potrebi varčevanja. Vendar, kadar govorimo o budžetu za kmetijstvo, je izgovor o varčevanju neizdržljiv pred objektivno kritiko in pred interesi našega naroda, ko se točno ve, koliko narodnega denarja se vporablja za manj važne resorje. Kmet je kot najštevilnejši potrošnik in proizvajalec tudi največji plačevalec vseh indirektnih javnih davkov, kot so carina, monopol, trošarine itd. V trgovski bilanci tvorijo kmetijski predmeti osnovo. A pri vsem tem se budžet za kmetijstvo stalno vrtil le od 0,5 do 1,5% celokupnega budžeta.

Še mnogo je stvari, ki našega kmeta premočno obremenjujejo in ki jih moramo spremeniti. Ko mlad gospodar prevzame posestvo, ima še največ razumevanja za napredek, vendar ga takoj ob početku že močno potisnejo ob tla in spravijo v dolgove vedne prenosne takse. Danes se dediščine taksirajo kot pogodbe. Samo do vrednosti 50.000 dinarjev so dediščine proste takse, vendar samo v slučaju smrti, pri prenosu za časa življenja ne. Preje je veljalo do vrednosti 500.000 dinarjev. Treba bi bilo to mejo zopet dvigniti. Razen tega je treba omogočiti plačevanje vednih taks v obrokih.

Krivične so tudi davščine, ki jih mora kmet plačevati mestnim občinam pod najrazličnejšimi imeni za svoje pridelke, ki jih pripelje na trg. Mestne občine zaslužijo več kot kmetje sami.

Mesta naj bi smela pobirati samo tržno takso, ki naj bo samo tako velika, da se krijejo stroški za vzdrževanje trga z vsemi objekti, ki stvarno predstavljajo trg. — Nikako pa ne gre, da morajo kmetje plačevati mestom zato, ker pridejo v mesto, ker od tega imajo meščani večje koristi. Vse druge datjave razen tržne takse nimajo opravičilo in predstavljajo srednjeveške davščine. Edina stvarna usluga, ki jo mestne občine nudijo kmetom, je ta, da mu dajo na razpolago trg s potrebnimi objekti in dosledno temu naj se pobira samo temu primerna tržna taksa. Danes se z mitnicami vzdržuje fevdalistični režim v korist mest.

Tak režim podpira mesta, da ne razvijajo svoje politike v solidnem delovnem smislu, ampak v parazitskem. Mitnine nimajo mesta v pravni, na zakonski enakopravnosti zasnovani državi.

Pri vsej revščini našega kmeta se mu pa skušajo naložiti še nove davščine. Uredba o državnih in banovinskih cestnih fondih predpisuje za vozove na vzmehih davščino 50 dinarjev. V Sloveniji imajo te vozičke vsi kmetje, ki imajo konjsko vprežno živino. Rabijo jih redno za potrebe selskega gospodarstva,

za vse lažje vožnje: vožnje na njive ob priliki žetve, košnje, za dovoz sveže krme, vožnje žita v mlin itd. — Strašno je razburjenje med našimi kmeti, da je davščina nevzdržna, zato naj se v tej točki uredba dopolni tako, da se ta davščina pobira za vozove na vzmehih, razven tistih, ki se redno rabijo za potrebe kmečkega gospodarstva. Ministrstvo za kmetijstvo naj v interesu kmetov to izposluje.

Še ena uredba je, ki nujno kliče po spremembi, ker je za našega kmeta nesprejemljiva. Po uredbi o zaščiti javnih cest iz leta 1929 je dovoljena vporaba tovornih vozil na javnih cestah z minimalno širino platišč 6 cm. Rok za izmenjavo platišč je še do 1 aprila 1939. Kdo si upa danes zahtevati od kmeta, ki še za popravo voza nima, da naj izmenja platišča. To bi bilo strašno negospodarsko postopanje! Kje naj kmet dobi denar? Razen tega pa po hribovitem terenu predpisana širina ne odgovarja. Sedanja širina 4—5 cm je skozi dolgo dobo preizkušena in za hribovit teren najboljša, posebno pri slabi vprežni živini. Če pa kmet parkrat na leto pride s takim vozom tudi na državno cesto, pa vendar zato ne bomo zahtevali od njega da ima za to priliko poseben voz. Sicer pa ceste kvarijo predvsem motorna vozila, ne pa kmečki vozovi. Uredba naj se popolni tako, da se bo zahtevala minimalna širina platišč 6 cm le za tovorna vozila, ki redno prevažajo po javnih cestah teške tovore, ne pa za ona vozila ki jih kmetje rabijo pri obdelovanju svojih posestev, pa pri tem poslu vporabljajo deloma tudi javne ceste. Kmetijsko ministrstvo, ki mora še najbolj poznati razmere v našem podeželju, naj se zavzame za to rešitev.

Potrebno je tudi izpeljati kmečko socialno zavarovanje. Izda naj se okvirni zakon, s katerim se pooblašča ban, da more za svojo banovino pristopiti k izvedbi socialnega zavarovanja kmečkega ljudstva.

Navedel sem nekaj samo najnujnejših in lahko izvedljivih zahtev.

Gospod minister ve, da je kmet v svojih zahtevah vedno skromen, nikdar ne zahteva tega, kar mu po moči in prvenstvenem položaju, ki ga zavzema v državi, pripada.

Skromne in opravičene so te zahteve, zato upam, da jih bo g. minister, ki ga poznam kot dobrega prijatelja kmečkega stanu in ki pozna razmere na vasi, vpošteval, zato izjavljam, da bom glasoval za ta proračun. (Odobranje in ploskanje).

Потпретседник др. Драган Дамић: Има реч народни посланик г. Стјепан Новаковић.

Stjepan S. Novaković: Gospodo poslanici, na specijalnom je pretresu budžet Ministarstva poljoprivrede Kraljevine Jugoslavije, za godinu 1939/40 — budžet najvažnijeg resora obzirom na to što obuhvata interese 80% žitelja ove zemlje — glavnih proizvođača, najjačih potrošača i najbrojnijih te najjačih branilaca ove zemlje.

U cifarskom pogledu budžet ovog resora iznosi za 1939/40 godinu 136 miliona dinara, tj. za oko 9 miliona 500 hiljada više od godine 1938/39. Već na prvi pogled vidi se, da je ovaj budžet daleko premalen da bi udovoljio potrebama i stvarnosti ove najvažnije grane narodne privrede, jer obuhvata u svemu 1% cijelog budžeta.

Prije nego što predem na pojedinačnu analizu i ocenu samog budžeta — ističem, da se interesi i problemi ekonomsko-finansiske prirode, ne mogu

rešavati ni rešiti s uspehom ako se uporedo ne reše i već od Ujedinjenja postojeća pitanja političke prirode, jer između njih postoji kauzalni odnos. Dok analizuje budžet po računskim ciframa i njegovom određenju moramo istodobno kritikovati i oceniti političku pozadinu sa njihovom uzročnošću — napose pak na vreme gde je ova Kraljevska vlada pre njegovog predloga iznela svoju značajnu Deklaraciju važnim sadržajem i interesom same Vlade sa specijalnom misijom da pristupi konsolidovanju i sredivanju naših unutarnjih prilika i da stojeći na principu da naši odnosi moraju biti stvoreni stalno bolji i čvršći u pogledu sudelovanja sviju narodnih snaga u državnom životu na bazi pune jednakosti i ravnopravnosti, mora sporazum sa Hrvatima kao poznato Hrvatsko pitanje biti jasna i odlučna politika.

Gospodo poslanici, taj važan zadatak i specijalna misija dovoljno su pretresani u načelnoj i danas u specijalnoj debati Ministarstva unutrašnjih dela — pa s toga neću da razvlačim dalje o tom istom pitanju. — već uvažavajući ozbiljnu i jasnu izjavu Kraljevske vlade u njenoj Deklaraciji kao i danas mušku i otvorenu reč gospodina Ministra Predsednika po tom Hrvatskom pitanju u ovom Domu — kao Hrvat — Jugosloven iz čistog hrvatskog kraja sa ushitom pozdravljam takvu akciju, spreman na punu saradnju u želji da bude uspešan rad na konsolidovanju i na srećnom uređenju našeg unutarnjeg političkog života na zadovoljstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i u punoj harmoniji moralnih i materijalnih interesa u slozi bratstvu i jednakosti.

Želim i verujem, da će ova Kraljevska vlada, dosledna svojoj reči i obavezi u duhu Deklaracije i Ustava, taj časni zadatak srećno i mudro rešiti u čemu će sigurno naći punu saradnju sviju iskrenih rodoljuba ove nam mile Jugoslavije.

Na traženje Kraljevske vlade za ovlašćenja, da sama u saradnji sa parlamentarnim odborom iznese, mišljenja sam da se ta ovlašćenja kao i ranijih godina dadu Kraljevskoj vladi. Svi mi uvidamo potrebu slobodnije štampe i jednako tražimo, hitnu i efikasnu odgovornost za difamirajući sadržaj štampe, te svaki tendenciozni napad na obiteljske svetinje. Jednako je hitan novi moderan izborni zakon na principu tajnog prava glasa, jer će se donekle doskočiti teškom teroru u psihozi zapaženoj kod poslednjih izbora.

Uz te političke zakone, hitan je davno nagovešten zakon o širokim samoupravama, da se već jedom decentralnim sistemom decentrališu i kanališu pretenzije i oprečnosti pojedinih krajeva, te da mogućnost narodu u bližem odlučivanju svojih potreba u takvim upravama u koje će sigurno ući i resor poljoprivredne službe, na koju ću sada da se osvrnem.

Gospodo, teška je fatalnost da u toj izričito agrarnoj zemlji mnogi zemljoradnici i radnici koji skrbe kruh drugome, sami nemaju kruha. Za dokaz toga navodim, koliko brojno pasivne krajeve naše zemlje, čija ishrana svake godine zahteva neodgodiva rešenja, toliko i velike izdatke ove države.

Ovaj poljoprivredni budžet za godinu 1939/40 koji bi imao obuhvatiti čitavu našu poljoprivredu i sve probleme nacionalne ekonomije, presudne za najbrojniji stalež u ovoj zemlji — zemljoradnički a zatim za blagostanje naroda i progres države Jugoslavije neće moći gledom na preslaba sredstva, da posveti svu brigu da poduzme sve mere, da osigura prosperitet i racionalizaciju poljoprivrede na osnovi proučene prakse, i progressa savremene nauke o nacio-

nalnoj ekonomiji, tako, da poljoprivredna proizvodnja polučionaj pozitivan uspeh, koji odgovara mukotrpnom radu našeg seljaka i stvara preduslove da bude sam aktivan takmac na svetskom tržištu svojih poljoprivrednih-stočarskih i gospodarskih proizvoda. Nažalost, gotovo, kroz sve godine našeg narodnog života pa tako i ove godine ovaj predloženi budžet nije dostatan, baš gledom na tu pretežnu agrarnu strukturu naše zemlje, niti je u kakvoj proporciji sa ostalim resonima ovog budžeta. Prema tome mislim da neće moći udovoljiti potrebama naše agrarne zemlje, koja pretstavlja savremeni napredak kulture i svetske utakmice na tržištu.

Gospodo poslanici, dok susedna Bugarska koja sigurno nije bogatija zemlja od naše, a po kulturi zemljoradnička kao Jugoslavija, troši za unapređenje poljoprivrede dinara 1004 na jedan kvadratni kilometar zemlje, Jugoslavija — daje 500; dok Bugarska na jednog zemljoradnika troši din. 21,50. — Jugoslavija dinara 8,40; dok je Bugarska cijela organizovana u seoskim zadrugama i njih najizdašnije pomaže, dotle su se u nas zadruge razvile samo u pojedinim pokrajinama, i to najviše privatnom inicijativom i zadržanom svešću zemljoradnika. A sa koliko shvatanja i po sigurnom planu druge civilizovane zemlje unapređuju i modernizuju poljoprivredu, neka svedoče statistički podatci. Prihod jednake površine orane zemlje izostaje u Jugoslaviji od susednog (Rajha) Nemačke, za 50%. — Danske za 100% — Irske za 140%.

Treba da se još za vremena zamislimo da je Jugoslavija uglavnom sitno posednička zemljoradnička seljačka zemlja u kojoj dve trećine zemljoradnika imaju posed ispod minimuma egzistencije, i to: 1/3 (671.875) gazdinstva ispod dva hektara, 1/3 637.576 gazdinstva više od dva do pet hektara, a tek 1/3 zemljoradnika poseduje više od 5 hektara zemlje. Gospodo, oko 7 miliona zemljoradnika radi i živi pod najtežim uslovima i sa minimalnim životnim standardom; već danas, gde je pučanstvo Jugoslavije od 1918 godine poraslo od 12 na 16 miliona žitelja, a kakva će biti socijalna bijeda tek iza daljih 10—20 godina, kad broj pučanstva u Jugoslaviji poraste za daljih nekoliko miliona, a orana zemlja napose u našim prenaseljenim krajevima Hrvatskog Zagorja i Medumurja već je pocepana diobom do ekonomski miniaturnih površina (400—600—800—1.000 kvadratnih metara) te iz šarenila tih sitnih neekonomskih površina izbija sve jača bijeda i još, zbog pomanjkanja njine zarade, avet gladi koja vodi u očaj i nezadovoljstvo, mržnju a potom u redove onih propovjednika crvene garde koji mu obećavaju jednakost i pravdu na zemlji i koji svoju crvenu propagandu kamufliraju nacionalnom akcijom! Agrarna reforma snabdela je zemljom veći broj malih zemljoradničkih interesenata, u nedostatku za makar i sitan zemljoradnički posao (kod nas 1/4 do 1 hektara zemlje) a sem toga ostao je veći broj interesenata nepodjeljen, jer nije bilo više zemlje potpale pod agrarnu reformu. Ona konačno nije ni mogla sama rešiti cijeli niz socijalno-ekonomskih problema, potrebna je bila zato dobro smišljena stručna privredna i socijalna politika — unapređivanje poljoprivredne proizvodnje, industrijalizacija naše zemlje osobito u krajevima pregusto naseljenim. (Hrvatsko Zagorje i Medumurje) 250 osoba na 1 kvadratni kilometar; socijalna zasluga našeg domaćeg radnog elementa seljaka i radnika, koji mora da prodaje svoju radnu snagu, ako hoće da živi i nekako prehrani sebe i svoju obitelj. Napose je potrebno, da se još na vre-

me spremi osnova za kolonizaciju viška zemljoradne snage iz prenaseljenih siromašnih zagorskih krajeva i da ih se snabde svim potrebama samostalnog gazdinstva, da se tako otvore kanali normalnom odvođenju viška radne snage iz krajeva u zemlji gde taj višak ne može apsorbirati industrija, a strane su države zatvorile vrata invaziji naših radnika.

Kod nas se, međutim, koristila agrarna reforma za izborne kuglice — briga se vodila samo pred izbore i tjerala demagoška politika protiv kapitala i industrije samo kroz otvoren prozor, dok su ti demagozi, međutim, većinom poznati kao akcioneri i članovi uprave tolikih i takvih preduzeća. Uaperizacija i proletarizacija sela sve više raste, pa je socijalno-ekonomski problem našeg sela najveći narodni državni problem, jer u mesto da se podiže blagostanje seljačkog doma, a to je osnovna jedinica opštine i države, on se polagano sam izjeda, pošto mu prihodi ne dostaju da pokrije potrebe svoje porodice i gospodarstva, a tu još dolaze — prvenstveno državni — banovinski i opštinski javni tereti sa svim troškovima po gdekad i preteranim egzjekcijama.

I kraj najbolje volje i puno stručne spremlje Ministar poljoprivrede, napose ne sadanji koji je izraden budžet netom popunio, nije u mogućnosti da digne prosperitet poljoprivrede u onom postupku, koji bi odgovarao bonitetu naše zemlje — klimatskim prilikama i retkoj marljivosti našeg seljaka.

Napose mi je dužnost skrenuti pažnju na domaću industriju agrarnog oruda i umjetnog gnojiva, čišćenja semenja i gnojenje njiva. Kako bi se postigla regulacija cena zemljoradničkom alatu i gnojivu te dovela u sklad sa cenama zemljoradničkih produkata, jer, dok su cijene poljoprivrednih proizvoda u zadnjih godinama spale skoro na 1/4 ranije proizvodnje, odnosno prodajne cijene — cijene alatu i gospodarskim potrebama ostale su iste, pa ih seljak ne može nabaviti i tako unaprediti svoje gospodarstvo. Mjere protiv bolesti bilja — za obnovu livada i pašnjaka, te pogodnosti za jevtin uvoz i besplatne carine oruda i gnojiva, nisu dostatno predviđene a napose je propust što nema u budžetu evidencije tog resora nigde oslona za jevtin kredit zemljoradnicima bez kojeg je racionalno gospodarstvo napose malog posjednika prema sadanjim ekonomskim prilikama gotovo nemoguće. Ministarstvo poljoprivrede moralo bi po svojim oglednim i kontrolnim stanicama, a te bi, da kako, morale biti podjednako podjeljene prema socijalno-ekonomskim potrebama pojedinog kraja, vršiti intenzivan nadzor u poljoprivrednim granama te davati po svojim stručnim ekonomima besplatna uputstva i praktične pouke po kvalitetu zemlje, upotrebe vrste semenja i nača upotrebe umjetnog gnojiva, o svrsi, shodnosti kulture tla, o gnojenju livada, o izgradnji gnojišta, o silosima, o marvogojstvu, svinjogojstvu, konjogojstvu, ratarstvu, te uopće o prosperitetu poljoprivrede uz intenzivniju i racionalniju obradbu zemlje.

Tako bismo narodni dohodak kraj narodnog stočarstva i ostalih grana poljoprivrede hotimice mogli podići i postići za kraće vreme sigurno za 50% bolji uspeh, dok ovako seljak ne može da nabavi ni gnojivo, ni orude ni da podmiri najpreče potrebe svog i svoje porodice bednog života. Drlja dalje drvenom drljačom, vrše žito konjskom kopitom ili ga u znoju lica svoga kao naš hrvatski Zagorac vrši ručnim cepovima.

Gospodin Ministar poljoprivrede imao bi nadalje postići saglasnost ostalih resornih g. g. Ministara

te regulisati cene monopolskih državnih artikala, i to uglavnom barem onih koje prizvodi u našoj zemlji zemljoradnik (šećernu repu, duvan, so, žigice itd.), i da ih dovede u sklad sa otkupnom cijenom, te nadalje da reguliše nesolidne cijene postojećih kartela. Gospodin Ministar morao bi nadalje da poradi na sniženju zemljarine na sve vrste poljoprivredne kulture (voćnjake, vinograde itd.) a ne samo oranice, te nastati da se barem sitni posedi ispod 2 hektara zemlje, dakle zemljoradnici ispod minimuma egzistencije, oproste zemljarine. Klasifikacija katastralnih prihoda, a s tim u vezi, katastralni premer treba da se izvrši što prije po jednakim uslovima valjanosti zemlje i njene plodnosti u celoj državi i tako doskoči raznolikim ocjenama i prigovorima zbog nejednake ocene zemljarine.

Uz ratarstvo najvažnije je u ekonomiji valjano i racionalno stočarstvo koje je od živog uticaja na našu izvoznu trgovinu što se vidi već po tome da je ono već godine 1937 doseglo jednu i po milijardu dinara mada se, nažalost, usled političkih i privrednih prilika od te godine opaža stalna depresija. Racionalno stručno uzdržavanje livada i pašnjaka i ekonomsko sijanje deteline i sočivica povisiće kvantitativno i kvalitativno kapacitet stočne hrane i tako pojačati stočarstvo, kome naše klimatske prilike bezuslovno pogoduju a naš seljak posvećuje punu pažnju, prirodenu ljubav, sav svoj trud i brigu. Treba ga samo u tom nastojanju podupreti savjetom i po potrebi manjom pripomoći za selekciju semenja i za nabavku plemenitih i rasplodnih grla.

Treba nabavljati rasplodna grla u prvom redu u samoj državi iz dobro vođenih seljačkih gospodarstava i marvenih zadruga a tek za osveženje pasmine odobriti skupe nabavke iz inostranstva. U prosudivanju potreba pojedinih krajeva kao i raspodele priplodnih grla na dobre stočare, poznate sa gospodarske uzgojne valjanosti i pouzdanosti, potreban je uporedan rad banovina i opština. Uz ljudsko zdravlje, to najveće narodno blago, važno je zdravlje marve i stoke kao i život narodnog imetka sa kojim moraju u savjesnom razumevanju i harmoniji poraditi kako sreski lekar tako i ekonom ne kao izvor komisija već u duhu socijalne medicine i zdravlja narodne imovine, koja danas više ne podnosi skupe medikamente ni visoke naplate taksa lekara. Milijoni dinara propadaju usled zaraznih i stočnih bolesti jer su bedrenica, sakagija, metiljavost, šap, svinjska kuga, vrbanac te kuga peradi, stalna periodična pošast u pojedinim krajevima. U tom pravcu tražimo da se povise stavke u budžetu za suzbijanje zaraznih bolesti i da se intenzivno nadzire služba veterinaru u tome pravcu. Nabava cepiva, ljekova i drugih sredstava za lečenje marve treba da je što jevtinija jer sadanji rentabilitet gospodarstva ne podnosi postojeće previsoke apotekarske cijene. Uprava naših ergela treba da pazi da se stalno osvežuje i popunjava rasplodno bilje. Rasplodna grla važna su kako za gospodarstvo tako i za narodnu odbranu. Važna grana našeg gospodarstva odnosno stočarstva je nadalje uzgoj sitne stoke (svinje, ovce, koze, perad itd.). Racionalno peradarstvo i svinjogojstvo, koje u tako kratkom vremenu odbacuje tako lepu ekonomsku korist i koje se gotovo uvijek traži na tržištu, trebalo bi što savjesniju stručnu uputu i nadzor sa strane države i banovine. Sam izvoz stoke i organizaciju izvoza trebalo bi podvrći reviziji i povjeriti što više stočarskim udrugama a ne eksploatorima tude proizvodne muke.

Važno vrelo prihoda ekonomije u pojedinim krajevima je i vinogradarstvo i voćarstvo koje je dapače u nekim krajevima i jedino vrelo prihoda. Unatoč toga toj se grani ekonomije ne posvećuje dostatna pažnja pa je vinogradarstvo gotovo većinom u krizi. Proizvodnju vina poskupljuje preskupa cijena vinogradskog oruda, sredstava za odbranu od raznih bolesti (galica, sumpor itd.), visoka zemljarina, osigurina protiv tuče u pojedinim banovinama, neracionalno podrumarstvo i nestručna manipulacija vinom, visoke državne banovinske i opštinske trošarine. Mnogih godina kada naš vinogradar, pored sve te muke i svih tih izdataka, spremi u jesen vino u podrum on nema mogućnosti prodaje dobivenih zaliha ili ih često prodaje u bescenje jer mu nisu osigurane pijace.

Molim stoga nadležnog Ministra da po svima tim tegobama donese potrebne Uredbe i olakšice.

U prošlim godinama po Kraljevskoj Vladi najavljena preorijentacija poljoprivredne ostave imala bi u prvom redu kao moguću racionalnu odredbu da osigura potreban kredit za preuređenje gospodarstva i nabavku modernijeg oruda. Nadalje, da se izrade povoljnije cene gospodarskom orudu i svim spravama potrebnim u gospodarstvu kao i da se snizi postojeća visoka carinska tarifa za uvoz kao i za prevoz tih potrebština. Isto tako da se zemljoradniku osigura čisto i preispitano seme uz jevtiniju cenu da lozni i voćni rasadnici daju stručna uputstva kao i da se po svim granama gospodarstva vrši stalan stručan nadzor. U tom će radu uspješno pomoći naše zadrugarstvo kao opšte poznat važan faktor u naprednom privrednom životu. Toj saradnji mora se pokloniti puna moralna i materijalna pažnja a isto i njenome radu oko promicanja interesa naprednog gospodarstva u najširim slojevima zemljoradnika. Jednako i zadrugarstvo ima da bude svesno tog poziva da ga zdušno i objektivno, u interesu opće celine, vrši da ga ne stigne teška opomena zbog zabluda počinjenih na štetu visoke zadružne misli i njenoga zadatka. Država mora u svim krajevima ove zemlje podjednako rešiti i osvežiti delovanje zadruga i njihov napredak, jer u tome leži čista jugoslovenska privredna politika.

Poljoprivredna nastava jeste u prvom i najvišem stanju akademska sa fakultetima u Zagrebu i Zemunu iz kojih proizlazi budući poljoprivredni inženjerski stalež, nastavnici i učitelji narodne ekonomije. Oni ima da postanu pravi savetnici i učitelji zemljoradnika da tako dignu nacionalnu privredu i prosperitet gospodarstva i svojim uspehom opravdaju svoje bistvovanje. Suvu birokratizam i pribegavanje komisijama mora iščeznuti, jer to koči i sprečava zdrav ekonomski pokret i prosperitet.

Srednjih poljoprivrednih škola imamo, na štetu naše ekonomske službe, samo tri u državi — Križevci, Valjevo i Bukovo — a takvih bi, po uzoru svih naprednih agrarnih država, moralo biti barem po jedna u svakoj banovini. Nu s tim da se od tih učenika ne stvori birokratski kadar već praktični uzorni gospodari i savjetnici sitnih zemljoradnika na selu. U tome nam kao primer može poslužiti susjedna Bugarska, napredna Češka, Danska, Holandija itd., gde svršeni daci srednjih ekonomskih škola dolaze na roditeljske posjede i koriste svoju nauku u praksi na procvat i prosperitet poljoprivrede. Potrebno bi bilo da se tom naukom polagano bave već i djeca u osnovnoj školi, a napose da se praktično gospodarstvo predaje seljačkoj djeci u opetovnici (produžnim školama) u koju bi svrhu učitelji narodnih

škola trebali naročito da se već u svojim školama sprema. Taj prirodni poziv postaće pravilo čim se digne rentabilitet ekonomije i reguliše silna pocepanost sitnijih posjeda. Praktična uporaba takovih pitomaca pokazaće i povoljnije rezultate u cjelokupnoj ekonomiji, a sada bi trebalo barem da se u jačim srezovima namjestite i takovi poljoprivredni pomoćnici za pomoć sreskim referentima.

Gospodo, spomenuo sam da sve jači porast žiteljstva iziskuje i veću površinu obradive zemlje, a nju možemo stvoriti melioracijom tla i isušanjem močvara te regulacijom reka i potoka. Dok druge napredne države predviđaju u tu svrhu ogromne svote, dotle budžet Ministarstva poljoprivrede u Jugoslaviju, a s tim pitanjem u vezi i budžeti ostalih resora izbacuju minimalne svote premda je toliko zemlje na ugaru, pod vodom, izloženo poplavama, a potom i milionskim štetama na narodnom imetku i zdravlju. Osim što se ne postizava potrebna površina za prehranu najbjeđnijih zemljoradnika, godišnje uobičajene poplave u našoj zemlji stvaraju teške uzroke stočarstvo, trpi ljudsko zdravlje i propadaju milioni. Potrebna je hitan stručni plan oko saniranja toga nezdravog stanja u zemlji.

Napominjem, da budžetom nije predviđeno poboljšanje beriva javnih službenika toga resora kao, nažalost, i svih drugih, premda je svima jasno da samo obezbeđen javni radnik može sve svoje sile i znanje savjesno i pošteno posvetiti svojoj službi i narodu, dok je, inače, izložen iskušenjima i zlim porocima.

Pitanje siromašnih seoskih zanatlija trebalo je isto tako riješiti kao i pitanje zemljoradnika u pravcu razduženja, jer su isti, pošto tada nije bilo paušalnog oporezivanja na sitni obrt, plaćali vrlo visoke poreze i potom ispali iz blagodati koja je dana zemljoradnicima, iako su te zanatlije sami zemljoradnici.

Dozvolite mi, gospodo, da vam sada skrenem pažnju na kraj iz koga potičem i koji imam čast zastupati, a to je: na pitomo Hrvatsko Zagorje, naseljeno čistim hrvatskim žiteljstvom u kome, uz tihi zagorski potok, žubori milozvučni »kaj«, kraj, u kome je pokojni Mihanović ispevao »Lepu našu Domovinu« i gde su naši Ilirci — Gaj, Kukuljević i drugi — rasadivali u punom zanosu čistu jugoslovensku ideju u duhu velikoga Štrosmajera i Račkog, te propovedali već tada bratstvo i jedinstvo Južnih Slovena. Kraj u kome su učitelji Hrvata blagopokojni Stjepan i Ante Radić, našli najjače uporište za socijalni i ekonomski pokret Hrvata. Gospodo, Hrvatsko Zagorje je najnapučeniji kraj u Jugoslaviji, jer ima 250 duša na jednom kvadratnom kilometru, no ono je, nažalost, i najsiromašniji kraj, jer držeći se starih hrvatskih pravica: da gladi i djece nigde nije dosta, — gotovo svaka obitelj broji po 10 članova, koji žive, odnosno, zapravo, gladuju na posjedu od prosječno najviše jednog hektara zemlje. Zadužen, bez kredita, on je i bez zarade, — pošto su rudokopi, jedina industrija ovih krajeva, propali — budući da su i država i banovina, ne vodeći računa o socijalnim potrebama toga kraja, prekinuli svaku dobavu ugljena iz ovih krajeva i dovoze ga iz stranih banovina, na štetu domaćeg življa i domaće privrede. I tako je došlo do toga, da je od 23 rudnika moralo već dosada obustaviti rad 18, a preostali rade sa potpuno reduciranim brojem radnika, dok i njih ne

stigne ista sudbina. Seljak je očajan, jer vidi svoju propast, pošto zbog učestalih medaša nema više gde da proširi površinu obradive zemlje. I nemajući mogućnost da prehrani sebe i obitelj — traži pomoć. — No, uzalud! — Strane države, kamo je ranije naš Zagorac svračao, zatvorile su svoje granice stranim radnicima. Na domu nema već po Božiću kruha! On, stari hrvatski puntar, koji je i pod tuđim igom i najgorim prilikama održao svoju slavensku značajnost i svoj mili, topli dom, pa makar i slamom pokriven, pribegava opoziciji, uzdajući se barem, u neki spas prije nego li padne u puni očaj i u ruke onima, koji žele da iskoriste tu nepogodu njegovu za crvene mreže. Gospodo, taj seljak u suštini naj-sličniji Šumadincu, očuvao je svoju hrvatsku i slavensku individualnost i svoj ponos i unio ga u punom zanosu u ujedinjenu Jugoslaviju s verom u punu jednakost i ravnopravnost. To dokazuje poznati zanos u času Ujedinjenja, to pokazuje njegova legendarna ljubav kojom je dočekivao svoga Blagopokojnoga Kralja Aleksandra, to dokazuje i prvi dostojanstven spomenik podignut Blagopokojnom Kralju Aleksandru u gradu Varaždinu. Udržite ga na dostojanstvu čoveka, prigrlite njegove svete tradicije i on će kao lojalan državljani biti najbolji branilac svoje Jugoslavije i svoga Kralja, dakako u punoj harmoniji moralnih i materijalnih interesa. Stoga, slobodan sam Kraljevskoj vladi učiniti ove sugestije: da, imajući u vidu da za cijelo to Zagorje, za sve vreme našega Ujedinjenja nije do danas predviđeno niti izdano toliko koliko je izdano za pojedini favorizovani srez, izvoli odrediti sledeće:

- 1) Da Ministarstvo saobraćaja i vojske, barem za loženje i potkurivanje, preuzima od zagorskih rudnika porazmjerno stotinu do stotinu i pedeset vagona ugljena da se tako uposle na stotine reduciranih radnika i ublaži bijeda onoga kraja;
- 2) Da se obrati pažnja tim krajevima u pravcu osnivanja industrijskih preduzeća, koja bi gledom na brojno ugljeno područje i jevtinu radnu snagu našla svoj uspješni prosperitet i pomogla socijalnom problemu Hrvatskog Zagorja;
- 3) Da se podupre domaći obrt (drvna roba, rogožarstvo, lončarstvo), koji se razvio zbog nestašice inog posla u onome kraju;
- 4) Da se posveti briga za racionalno peradarstvo, svinjogojstvo i marvogojstvo kojim se i na onom malom posjedu sitnih zemljoradnika može razvijati i osigurati bolji standard života tom bijednom zemljoradniku;
- 5) Da se osnuju voćni, lozni i šumski rasadnici i daju uputstva za racionalno voćarstvo i vinogradarstvo, da se šumskoj ekonomiji posveti veća pažnja i nadzor, jer će čitavi zeleni zagorski proplanci ostati goli jadranski krš ako se produži sa sadašnjom šumarskom praksom i nesmišljenom devastacijom;
- 7) Da se osnuje Niža poljoprivredna škola za Zagorje, Medumurja i Podravinu sa sedištem u Varaždinu, te napose da se u opetovnim školama u selima uredi obuka po ekonomskim granama;
- 8) da se daju ne samo pretpomoći u gospodarstvu, već da se uglavnom daju nagrade za uspješan rad u gospodarstvu, stočarstvu i ratarstvu — takozvane »Erfolgspremije« — uzornim gospodarima;
- 9) Da se sprovede stručni plan za kolonizaciju prevelikog broja zemljoradnika istih prenapučenih krajeva u druge krajeve unutar Jugoslavije; i

10) Da se izvedu najnužnije saobraćajne veze, i to:

- a) železnički priključak od 9 kilometara do zaključne stanice zagorske železnice Golubovca na železničku stanicu Krapina;
- b) ojača donji stroj na železnici Varaždin — Golubovac;
- v) ojača donji stroj na zagorskoj železnici Zagreb — Varaždin — Čakovec;
- g) Da se konačno izvede moderna državna cesta, odnosno preuredi za puni razvoj turizma sadanja cesta Lendava — Čakovec — Varaždin — Zagreb, koja polazi sa granice Rajha i Madarske; i
- d) Da se izvede regulacija reka Drave i Mure, koje odnašaju godimice velike plohe obradive zemlje i tako ugrožavaju još više seljački dom i posjed.

Gospodo, seljački dom pretstavlja ne samo ekonomsko - kulturnu i socijalnu jedinicu već i političku jedinicu. Tu se uzgaja onaj visoki etički princip za zajednicu i u njemu osjećaj da iz rada za opšte dobro izvire pravo i dužnost pojedinca: duh istine, pravde i čovečnosti, duh trpeljivosti i miroljubivosti, duh bratstva i jednakosti!

I dok se taj naš najbrojniji i najproduktivniji stalež, naš potrošač i odbrana zemlje, ekonomski, socijalno i kulturno ne digne na nivo, ugled i dostojanstvo čoveka i to podjednako u celoj državi, teško je doći do prave konsolidacije naših unutarnjih osnova i blagostanja u zemlji. U tom konstruktivnom radu treba da se nadu sve narodne snage Srba, Hrvata i Slovenaca, jer nam je sreća i budućnost vezana za zajednički život u ujedinjenoj Jugoslaviji. To ćemo postići po zakonu kolektivne psihologije i po prirodnom slovenskom osećaju da smo ogranci jedne velike slavenske lipe u punom nacionalnom i duhovnom preporodu, koji teži solidarnosti svih narodnih snaga u slozi, ljubavi, poštovanju, međusobnom poverenju za sreću našega naroda, na procvat Jugoslavije, a na ponos našega mladoga Kralja Petra II.

Verujući u srećno voćstvo ovoga resora po sadanjem gospodinu Ministru, a i u uspešan rad Kraljevske vlade, glasam za budžet. (Pljeskanje na desnici).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Петар Витановић.

Петар Витановић: Господо народни посланици, нисам мислио да говорим, али после толиких силних говорника до сада, ја молим да и мене саслушате.

Ја сам овде, господо и пријатељи, стално слушао о некаквим новим изборима и о некаквом тајном гласању. Господо и пријатељи, ја лично од тога не бежим, јер сам 20 година био претседник општине, а на последњим изборима ја сам, господо, као сељак добио највећи број гласова у земљи и знам како се и тајно гласа.

Не би требало да гласам за овај буџет, јер од толиких силних и непотребних амандмана нема ни једног који би ишао у прилог нашег сељака, онор сељака који највише даје, а најмање добија.

Гласаћу за буџет зато што верујем да ће Краљевска влада на челу са г. Цветковићем створити фонд за обезбеђење сељака од града и поплаве, од којих сељак највише страда, а који пристајемо и ми сељаци да уплаћујемо уз порез.

Господо посланици, овде се највише говорило о Хрватском питању. И то су највише говорили они посланици за које ми изгледа да су у времену стварања ове државе били по Паризу и Женеви, и отуд читали како се крв проливала. Да су они ма и један шраинел и митраљез окусили, ја верујем да они сад о томе не би говорили, и зато не треба нама који смо се борили од 1912 до 1918 године на свима брдима од Београда до Солуна и обратно, и који смо окусили и шрапнеле и митраљезе, да пребацују да нећемо са браћом Хрватима, јер ми који смо се тада борили за нас, борили смо се и за Хрвате, па према томе и веће право имамо од оних из Париза и Женеве.

Господо посланици, ја мислим да ће господин Претседник Краљевске владе Драгиша Цветковић у најскорије време почети са преговорима око тог споразумевања које нас већ 20 година тишти и које нас кошта милијарде. Али ја бих предложио г. Цветковићу, у кога имам пуно веру, јер смо стари пријатељи, да би он то питање једном за свагда скинуо са дневног реда, да све политичке вође, бивше претседнике влада и министре, стрпа где треба, како би спасао и државу и народ и решио то Хрватско питање које су они, борећи се за власт и превласт, и створили.

Сматрам да ће Краљевска влада морати да води строго рачуна у попуштању приликом преговарања са браћом Хрватима, јер свако попуштање има граница. Преко граница не може нико и не сме нико прелазити без пасоша. (Пљескање на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Душан Бујић.

Dušan Bujić: Gospodo narodni poslanici, da je pre dvadeset godina — kojom srećom — bilo više smisla za našu nacionalnu privredu uopšte, a poljoprivredu napose, mi bismo do danas imali planski organizovanu nacionalnu privredu tako, da bi ona povezala sve grane naše nacionalne privrede u svim krajevima naše zemlje i prilagodila stremljenja celokupne privrede opštoj strukturi naše zemlje i danas bi imali dobro organizovanu i po državi dirigovanu jedinstvenu privredu tako, da bi, radi nje, bilo nemoguće, da naša nacionalna politika i razjedinjenost vaskrsne u ovoj veličini, u ovom obliku, kako je vaskrsne danas. Da je tim putem krenuo naš privredni život, mi bismo danas mogli, obzirom na ozbiljnost položaja u svetu, imati budžet ne oko trinaest milijardi, nego znatno veći i to tako, da bi naša snaga u privredi došla do punog izražaja prema našoj snazi koju smo mogli imati, a ne kakvu imamo danas. U tome slučaju mogli smo državi dati budžet sa kojim bi mogli za narodnu odbranu dati upravo onoliko, koliko treba, a ne onoliko, koliko možemo; a usto da nam taj budžet padne lakše nego ovaj kojega pretresamo.

Tada bi mi, ali, imali pred sobom i budžet Ministarstva poljoprivrede ne od 136 miliona, koliki je ovaj, nego onoliki, koliki iziskuje potreba poljoprivrednih prilika u našoj zemlji.

Govoriti u današnje vreme o našoj poljoprivredi jednom narodnom poslaniku, koji je svestan svih teških posledica jedne dvadesetogodišnje površne i neorganizovane poljoprivredne politike naše zemlje, nemoguće je, na parče i u vreme, kada se stoji pred problemima unutarnje politike, za koje danas niko

ne zna, hoće li se više ispraviti u smislu privrednog jedinstva. Ja se ograničujem na to, da podvučem ovo: u provodenju poljoprivredne politike naše zemlje došla je do punoga izražaja naša nacionalna osobina: potpuno pomanjkanje smisla za planski, konstruktivan i dosledan rad, pomanjkanje smisla za ikakvu propagandu da se ta za našu državu i narod najvažnija grana populariše u našem narodu i javnom životu, kako kod samoga naroda uopšte, tako i kod seljaka naročito. Ono što je propušteno sa te strane može biti za nas fatalno, jer je u današnjici jasno da smo izgubili, propustili priliku, da naš seljak spozna uopšte od kolike je važnosti za njega da se nalazi u sklopu uredene i jake te medusobno čvrsto povezane državne zajednice.

Da smo uspjeli kod našeg seljaka Srbina, Hrvata i Slovenca stvoriti tu svest, ne bi nitko smio niti iz osetljivih plemenskih interesa pred našega seljaka postaviti pitanje trganja toga sazdanja, koje se zove privredno blagostanje. To bi naš narod duhovno približilo, sve razlike ublažilo, i politika kruha bi pobedila politiku koja nas je dovela dole gde smo danas. Pogledajmo junački istini u oči, pa se zapitajmo: čime se to država, kao nosilac nacionalne politike, trudila, da se onaj dobri, marljivi, mirotvorni hrvatski seljak, kojega je pokojni Stjepan Radić odgajao, u istini, u demokratskom i mirotvornom duhu, prožme pravom slovenskom i sveslovenskom idejom i ljubavi i prema srpskom seljaku — jer, gospodo, pokojni Stjepan Radić je prolazio, vodeći H. S. S. kroz razne faze, ali nije nikada zaboravio da naglasi koliko voli srpskog seljaka, — sazna i upozna veličinu našega ponosa nacionalnog seljaka iz dične Šumadije? A da li se ikada država, kao nosilac nacionalne politike, trudila, da šumadiski seljak, kao nosilac svih najboljih odlika našega naroda, uvjeri toga hrvatskoga seljaka, da je on ne samo nosilac slobode, nego i nosilac iskrenog nenamještenog demokratizma, kakvom ravnog nema, možda, na svijetu? Zar je taj ponosni Šumadinac mogao uvjeriti hrvatskoga brata, da on ima već izgrađenu socijalnu svijest o pravici koja se sada istom kalemi hrvatskome seljaku i po zloj našoj kobi cijepi mu se samo zato, da ga se uvjeri, da te svijesti Šumadinac nema?

Po čemu se naša država trudila, da ta oba brata upoznaju slovenskog kmeta i on njih? Zar srpski i hrvatski seljak nije mogao proniknuti u onu divnu slovenačku gospodarsku zadrugarsku politiku koja mu pred oba brata daje prednost u smislu povezanosti interesa privrede u svim njenim granama, čime se Slovenci sa pravom ponose?

Zar ta politika upoznavanja, nadopunjavanja i vezivanja naših seljačkih masa ne bi bila Jugoslaviji osigurala bolju budućnost?

Da se u našoj zemlji našlo više eksperata za plansko podizanje privrede, nego eksperata za politička pitanja; — da su se planski ustrajno organizovale ekskurzije naših seljaka iz svih krajeva zemlje, da jedan od drugoga nauče u čemu je onaj bolji, ne bi se stvorila svest kod hrvatskog seljaka, da ova država u prenesenom smislu u svoj svojoj bitnosti živi samo od seljačkih žuljeva hrvatskoga seljaštva. Onda ne bi ni jedan poslanik iz opozicije sa onoliko žuči vredao braću Slovence u ovome Domu, kao da oni pak žive od srpskih žuljeva. Kada do toga međusobnog optuživanja dolazi danas u ovoj Narodnoj skupštini, kada se jasno osjeća dobra volja nas svih, da se izbjegne ometanje sporazuma ma i jednom reči, onda se mora ozbiljno misliti, da pitanje spo-

razuma mora biti potpuno jasno rasčlanjeno, mora dobiti potpunu formu i sadržaj i lagano pristupiti sudu naroda, narod spremi, obavestiti u pogodnosti i narodu reći: ovako je dobro, i za to i to tražiti odobrenje, a kada se to odobrenje dobije, onda se volja narodna mora poštovati u cjelosti i sa svim konzekvencijama. Na taj način ćemo najbolje izraziti kidanje s metodama prošlosti. Mi smo dosta puta narodu govorili jedno pre izbora, a drugo radili posle izbora. Niko ne spori značaj 1,300.000, ali nije zato umanjen značaj 1,600.000. Treba paziti, jer šamar boli i vreda na desnom i levom obrazu.

Mi u ovom Domu smo narodni poslanici i možemo shvatiti što je procedura, no za seljaka je to nepoznanica. Utiranje puta se može vršiti, ali oni koji se voze u automobilima po asfaltnom putu munjevitom brzinom, ne smiju zaboraviti, kako seljak lagano vozi seljačka kola, i razmišlja mnogo i mnogo jer misli sporo ali zato temeljno. — Radi toga ja preporučujem oprez i lagan rad i jasan čist posao kojeg će seljak razumjeti. Završavajući ova izlaganja, ja ovim završavam reč kod pretresa budžeta pa želim naglasiti i ovo: Naš narod ima neprocenjivi majdan zlata a to su naša prirodna bogatstva. Imajmo odvažnosti priznati, da ta bogatstva nismo znali najracionalije iskorišćavati i dati jednaku korist onom o kojem mi moradosmo najviše brige voditi, a to je seljak. To blago smo razdeljivali i razdeljujemo i danas nesrazmerno po granama i tako, da najmanje dajemo baš drugoj vrednosti i za prirodna bogatstva a to je tome seljaku, što svedoči ovaj naš budžet od 136,000.000 od celokupnog budžeta od 13 milijardi.

Dugo bi me odvelo, kad bih nastavio dokazivati potrebe i zadatke koji stoje pred nama i koje bi trebali zbrinuti iz ovog budžeta u interesu seljačke poljoprivrede — no kažem ovo. Bože daj, da je ovo zadnji ovako mali budžet Ministarstva poljoprivrede, pa ću s tom željom glasati za njega. (Pljeskanje na desnici).

Потпредседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Бранко Глумац.

Бранко Глумац: Господо народни посланици, као претставник среза који сачињавају, готово половину, наши исељеници добровољци и колонисти као и аграрни интересенти, а расправљајући о буџету Министарства пољопривреде ја ћу да се ограничим да говорим само о једном задатку тога Министарства: о аграрној реформи и колонизацији у нашим северним крајевима. Колонизација на северу као централни проблем наше државе и националне политике, најосетљивији, најважнији и најтежи није тако озбиљно схваћен нити од једне политичке групације нити Владе до данас, јер је извођена без икаквог система без плана и без осигурања потребних новчаних средстава за њено успешно спровођење. Северна колонизација резултат је нашег ослободилачког рата који нам је дао нашу стару српску Војводину, која је некада била готово чисто српска, али смо насљедили вешто изведену творевину денационализације која је потпуно изменила слику наше Војводине. Из тих националних принципа, а што нам нико не може нити сме замерити, држава је и одлучила да изврши колонизацију на северу и снабде земљом како добровољце тако и колони-сте и осталу нашу аграрну сиротињу.

Подигнути са својих старих огњишта, доведени су неплански на нова пуста и туђа, присељени да станују у земуницама и старим спахиским магацинима шталама и оборима, они су бачени на голу земљу, и пуних пет и више година живели у крајњој беди и неизвесности изложени сталним шиканама и опасностима да их не преместе или чак да им се одузме и та земља.

Већ низ година тражи се ликвидација наше аграрне реформе, али ја господо нисам зато да се наша аграрна реформа ликвидира и да као таква престане постојати. Ја сам зато да она постоји све дотле док се земљом не снабдеју и омогући пристојан живот свима нашим земљорадницима а нарочито свима Србима и Хрватима из пасивних крајева, који се злопате по оним кршевима и голетима. Ја сам зато да се свакој нашој земљорадничкој породици осигура минимум земљишта од осам јутара и када се тај задатак изврши, тада ће престати и аграрна реформа.

Господо, Министар пољопривреде у свом експозеу истиче да је до 31 децембра прошле године проведена ликвидација за укупну површину од 428.779 к. ј. Када се упореде статистички подаци из прошле буџетске године види се да још није експрописана односно грунтовно спроведена површина око 200.000 к. ј. Тај резултат није повољан. Ја сам за ту ликвидацију, за ликвидацију свих спорних питања и сметњи да аграрни субјекти, да наши добровољци колонисти и остали аграрни интересенти постану грунтовни власници — самостални господари своје аграрне земље. Господин Министар пољопривреде даље наводи, да у северним крајевима нема више расположиве аграрне земље. Ја сматрам да се у северним крајевима, у колико нема, може створити расположиве аграрне земље, а у колико је не би било довољно, треба створити могућност па макар то било доношењем и засебног закона о измени Закона о аграрној реформи укидањем супермаксимума и смањењем максимума остављеног великим поседницима. Ја ћу да цитирам пропис једнога параграфа Закона о ликвидацији аграрне реформе који сноси прилично кривице, да се аграрна реформа није спроводила и спровела онако како треба. § 16 Закона о ликвидацији аграрне реформе наводи, да се за нарочито организована узорна господарства, за која се стручно утврди, да је у народном господарском интересу потребно да се одрже, може оставити великом поседу и преко максимума потребна површина земље као супермаксимум. Тај је § створио револт и незадовољство код наших аграраца, јер је дао могућност разноликог и растегљивог тумачења и лоше примене истог прописа пошто није утврђена површина до које се висине може дати супермаксимум него је то остављено вољи оних који треба да цене у колико такав супермаксимум служи општем привредном напретку и да му се остави површина коју одреди Министар уз уговорну обавезу власника.

На овакав начин, господо, створени су у Војводини поново велики поседи који пркосно штрче оној нашој аграрној сиротињи а сматрам да никакви ни национални, ни национално-економски разлози не постоје за подизање и увеличавање таквих поседа, када ни наши добровољци нити инвалиди и остала наша земљорадничка сиротиња није земљом подмирена. Ја ћу само неколико примера оваквог стања изнети. На самој граници, из-

међу Црење и Кларије још 1924 године купио је, или дошао до њега било на који други начин, део имања бившег грофа Чеконића у површини од 800 јутара неки доктор Александар Шајовић — Јеврејин чије држављанство још није објашњено. Од тога имања већи део је шума коју је исти Шајовић без одобрења надлежних власти на своју руку готово сву посекао и искрчио и претворио у ораницу па и ако су наши добровољци и колонијистичке општине тај случај пријавиле ни до данас ништа није учињено и Шајовић се још увек налази у поседу исте земље и ако му је требала бити одузета. Такав је случај и наших оптаната насељених на имању Оскара Лелбаха у Бачком Брестовцу, који се сада бацају са поседа где су подигли и своје куће и ако им је својевремено наше посланство у Будимпешти гарантовало да ће на истом поседу добити бесплатно како земљу тако и потребно кућиште.

Исти је случај и са великим поседом Ледере-ра, Јеврејина из Чоке, који има посед од око 5000 јутара и на жалост води и водио је прву реч у свима нашим политичко-привредним питањима, али све то не из неких жеља да нашем народу помогне него да себе што више обогати. Има још много таквих случајева, који су познати и самом господину Министру те их ја нећу сада даље спомињати.

Све су то у већини поседи који треба да омогуће Министру пољопривреде, да се дође до расположивих површина поред још државних поседа како у Панчевачком риту тако још других који би могли и требали, да се узму у сврхе аграрне реформе.

Министарски савет на седници својој од 27 јуна 1924 године и 26 августа 1935 ставио је Министру пољопривреде на располагање све државно и општинско земљиште на територији Дунавско-тамишке водне задруге у т. зв. Панчевачком риту да то земљиште у својој надлежности подели ратним добровољцима по прописима Закона о ликвидацији аграрне реформе. Панчевачки рит заслужује засебно поглавље и о њему би се могло говорити сатима. „Панчевачки рит ће се поделити добровољцима!“ То је изјава свих министара који су управљали овим ресором од 1934 па до данас. То доказује и решење Министра пољопривреде од 20 јуна 1935 године по коме ће се деоба при Панчевачком риту обавити хронолошким редом пријема молби добровољцима. То доказују и већ издатих добровољцима преко 2000 начелних решења о надеоби са земљом у Панчевачком риту, а из експозеа садањег господина Министра исто се не може установити, да се одустало од такве намере. Панчевачки рит, чија је површина утврђена као објекат аграрне реформе од 45049 ј. и 652 ккв. од које површине има се одбити површина око 15.000 јутара за већ намењене месне аграрне интересне и добровољце општина које улазе у састав Панчевачког рита, затим за канале, путеве, зграда и насипе, сачињава око 30.000 јутара земљишта које је требало поделити добровољцима. Али, деоби се није приступило одмах с разлога што је Панчевачки рит тада још представљао праву џунглу, био је под водом и требало га је оспособити за обраду, привести култури а уз то су били потребни накнадни радови на учвршћивању неких делова насипа, изградњи каменитих путева и ко-

пању другоразредних потребних подводних канала. Из тих разлога земљиште у Панчевачком риту концем 1935 г. издато је у закуп земљорадницима способним да исто земљиште обрађују и приведу култури. По моме мишљењу пошто сам се и лично уверио, сматрам, да је земљиште у Панчевачком риту данас већ толико оспособљено да би се без бојазни могло почети са деобом добровољцима. Питање Панчевачког рита треба хитно решити, јер ако се исто и даље одуговлачи можемо лако доћи у ту ситуацију да земљиште у Панчевачком Риту нестане не само за добровољце и аграрну реформу него и саму државу. Иако се знало чему је Панчевачки рит намењен, он је ипак дељен. Зашто и како је дељен, ја сада нећу излагати али је факат да је земљиште у Панчевачком риту дељено и да су добили земљу и Пољопривредни факултет и Огледна станица и Општина београдска као накнаду за уступљено неко земљиште за подизање универзитетских зграда. Давана је накнада и за експрописана земљишта приватних власника за изградњу насипа железничке пруге као и каменитог пута Београд—Панчево и Београд—Опово, а усто сваким даном врше се узурпације земљишта од стране појединаца за што је власт потпуно немоћна да то спречи. Давањем таквих накнада, које појединци препродају у груписаним парцлама, створила се таква једна спекулација од стране прекупаца, већином јевреја, да се можемо бојати ако се то зло не спречи, да имамо и у Панчевачком риту нову „црну берзу“. Па и поред свега тога што сам мишљења да ће Панчевачки рит послужити ономе чему је намењен, ја се оправдано бојим да до тога не дође а повод томе је Уредба о издавању државних обвезница ратним добровољцима у место аграрне земље која је донета 7 а проглашена 8 децембра 1938 године. Ова Уредба донета у изузетним моментима, рађена на брзину, у противности је са Законом о добровољцима јер чл. 3 Закона о добровољцима каже: Сваки добровољац који је као такав у смислу чл. 1 овог закона признат, у знак државног и народног признања добија бесплатно земљу за насељење и то ако је био борац пет а ако је био неборац три хектара обрадиве земље“. Према томе не би се могла дати у место накнаде у земљи накнада у 4% државним обвезницама коју предвиђа иста Уредба. Па и по овој Уредби право на исплату истих обвезница имају само добровољци којима је добровољачко својство признато правоснажним уверењем до дана ступања на снагу ове Уредбе т.ј. 8 децембра 1938 године а који земљу још нису добили. То значи да сви они добровољци, који без своје кривице нису до 8 децембра пр. год. примили уверење, иако су поднели своје молбе пре годину и више дана, не могу се користити ни овом Уредбом и примити обвезнице а пошто нема расположиве земље то не могу ништа ни добити.

Из експозеа господина Министра пољопривреде види се да број неподмирених добровољаца износи 8535. То је свакако онај број добровољаца који су већ добили уверења и чије се молбе за земљу налазе у Министарству пољопривреде. После 8 децембра издато је већ неколико стотина добровољачких уверења који према томе не би имали право коришћења поменутог Уредбе, а ја ћу рећи и нешто више: да је у добровољачком отсеку Министарства војске осим оних горе споменутих молби

већ признатих добровољаца заведено још 45.450 молби оних који траже да им се призна добровољачко својство. Истина је, да је од тих једна половина већ била одбијена али ако узмемо да се случајно призна добровољачко својство и добровољцима из Добруце којих има око 10 хиљада, значи да би нам још увек остало према томе око 35.000 добровољаца који траже решење свога питања и право које им је закон дао. Ја не разумем зашто је донешена ова Уредба кад се знало да Министарство војске још није дефинитивно закључило пријем молби за признање добровољачког својства и није решило све молбе које се налазе код тога Министарства. Још више се бојим, да се Панчевачки рит неће делити добровољцима и то с разлога што је чл. 10 поменутог Уредбе дато овлашћење Министру пољопривреде да може по потреби и слободној оцени да измени већ донета а неизвршена начелна решења о додељивању земље добровољцима, што значи да постоји намера да се већ издата решења о додели земље добровољцима у Панчевачком рит у ставе ван снаге. С обзиром на тешко стање наших аграрних интересената ја молим господина Министра да питању наплате оштете за експроприсана земљишта аграрних субјеката и начину како се од стране Привилеговане аграрне банке спроводи наплата ануитета обрати нарочиту пажњу, те да нађе могућности и начина да се не врши присилна егзекутивна наплата за све приспеле ануитете, јер није кривица до аграрних субјеката што им експроприационе одлуке нису благовремено достављене, него се сада нагомилало неколико ануитета и природно је да је наплата постала немогућа. Ја захваљујем господину Министру што је решио да Финансиским законом омогући да се исплата тих ануитета може вршити у аграрним обвезницама. Ја исто тако молим господина Министра да поклони нарочиту пажњу претставкама и молбама наших аграрних интересената који су добили земљу врло слабог квалитета, да законску аграрну процену утврђену у § 28 Закона о ликвидацији аграрне реформе која служи за основ утврђивања исплате оштете за аграрна земљишта, измени, те на основу законског овлашћења установи нову и правичну коју ће аграрни субјекти без тежих потреса моћи исплатити. Ја сам обишао неколико пута све наше колоније на северу, пратио сам њихов живот и рад, еа њихов бољи економски живот и напредак борио се, те на завршетку свога говора хоћу овом приликом да нарочито подвучем заслуге наших учитеља на колонијама који су најбоље схватили своју мисију на нашим колонијама и у том правцу постигли одличне резултате. Тако исто хоћу да одам признање и оним савесним аграрним чиновницима који су правилно схватили како треба да се спроводи аграрна реформа и који се нису бојали да остану у аграру до данас и нису бежали у друге струке насупрот онима који су желели да им аграр послужи као средство за богаћење и који су баш својим радом и створили ово стање у аграру.

Имајући пуно поверење у Министра пољопривреде г. Бешлића који у танчине познаје прилике наших насељеника, јер је годинама са њима радио, ја ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде. (Плескање на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Велимир Марковић.

Велимир Марковић: Буџет Министарства пољопривреде и даље је остао сироче у овом буџету, као што је био и у свима ранијим буџетима. Гледајући у оне велике милионе, који су додељивани Министарствима других ресора, и посматрајући ове скромне суме Министарства пољопривреде, ми би мислили да је наша земља све друго, али само не пољопривредна земља. У ранијим Народним скупштинама, у којима сам био, па и у овој, увек је било велико настојање код свих народних посланика, да се буџет Министарства пољопривреде у многоме повећа. Али, која је зла коб била да, поред воље Народне скупштине, буџет остане увек мали, не знам, и не знам да ли би могао ко да нам одговори.

Одмах у почетку да напоменем, да са радошћу поздрављам личност новог Министра, који је својим прошлим политичким радом и задругарским дао пуно доказа да схвата потребе наше пољопривреде и тешке муке нашега сељака, али, нека ми не замери што ћу одмах да му напоменем, по оној народној, да се не меће ново вино у мехове старе, и да он, колико год има драгу вољу, неће ништа учинити ако не рашчисти са једном кликом у његовом Министарству која је сматрала за важније да води борбу са сељачким организацијама и да ствара велика и платежна места за себе, но да води бригу коју Министарство пољопривреде мора да води. Очекивали смо и очекујемо од Министра пољопривреде да што пре рашчисти са онима који нису добри и да узме нове људе који одговарају његовом схватању и схватању ове Народне скупштине.

Говорећи о Министарству пољопривреде морамо да се сетимо какву улогу игра пољопривреда у нашој земљи.

Не постоји ни један занат, ни једна индустрија, ни једна привредна грана, која даје толико прихода колико даје пољопривреда. Пољопривреда је основа целокупне наше привредне радиности, а још, што је важније, она упосљава највећи број нашег народа. У колико је она боље вођена, бољи је и лакши живот највећег дела нашег народа, — те је зато Министарство пољопривреде најважнији ресор, иако износи сума, њему додељених, томе не одговарају.

Министарство пољопривреде може да буде добро и да покаже успеха само тако, ако земљорадник, следећи саветима Министарства пољопривреде и пољопривредних стручњака, произведене пољопривредне производе може да прода по правој цени тј. по цени која ће одговарати његовом уложеном труду и капиталу. И највећа мана нашег Министарства пољопривреде јесте, што оно врло често даје савете о производњи, не обзирајући се на могућности продаје. Тако у своје доба, Министарство је пропагирало јоркширске свиње, које ни једна земља није хтела да нам прими као извоз; хмељ, онда кад је он већ доживео крах на светској пијаци; пшеницу пролифик, када је она била одбачена од свих домаћих и страних купаца. Оно и данас милионе даје на тркачке коње, који служе за увесељавање или за коцку београдске господе, а још није произвело једног радног сељачког коња и још увек наше Министарство оскудева у потребним коњима за артилерију, или тешки терет. — Наше Министарство пољопривреде, можда да би лакше бацило терет на другога, многобројне по-

слове који њему припадају, оставило је другима. Јуче је био буџет Министарства трговине и ми смо видели да Уред за стоку, који данас има одлучујућу улогу у производњи стоке, потпада под Министарство трговине, а не под Министарство пољопривреде. У Привилегованом извозном друштву нема ни једнога агронома међу чиновницима, већ нам савете о пољопривреди дају банкарски чиновници. Привилегована аграрна банка, која је надлежност Министарства пољопривреде и треба да буде тесно спојена са Министарством пољопривреде прешла је у надлежност Министарства финансија. А шта да кажем о највећем добру пољопривреде у нашој земљи „Белу”, које је дато Министарству финансија, а није дато Министарству пољопривреде? Зар је Министарство пољопривреде толико неспособно да му се дозвољава брига да брине о нашим сеоским имањима, а не дозвољава му се брига о државном имању? Па, збиља, ако Министарство пољопривреде није способно да води једно државно имање пустите и нас пољопривреднике — сељаци под Министарство финансија, можда би нам лакше било.

Ја мислим да би државно добро „Белу” требало да буде узорно имање, расадник семена и стоке, под Министарством пољопривреде, али је оно све то оставило другима а себи је сачувало бригу да води непотребне борбе и сукобе са организацијама.

Ја молим господина Министра, да се поклати што већа пажња задругарству, јер оно је од велике користи и за земљорадника.

Верујући у способност и добру вољу господина Министра пољопривреде да поведе рачуна о свима потребама земљорадничких маса, гласаћу за овај буџет. (Пљескање на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Мартин Стебловник.

Martin Steblovnik: Iz predloga g. ministra za kmetijstvo, ki smo ga prejeli, je razvidno, da se je preračun izdatkov za leto 1939/40 tega ministrstva zvišal za cca 10 milijonov dinarjev, to je od 142,950.000 na 153,285.000 dinarjev. Poleg drugih postavk v preračunu, se je zvišala tudi postavka za pomoč in podpiranje proizvajalnim zadrugam, zidanju sušilnic za sadje, ureditvi vinskih kleti, ustanavljanju raznih selekcijskih postaj, pospeševanju živinoreje (nakup bikov in žrebcev) itd. Dokaz, da se kr. vlada zanima za vse potrebe kmetijstva v državi. Dovolite mi pa, da iznesem še nekaj želja k preračunu. Moj tovariš g. Štrcin je v svojem govoru že navajal nekatere zadeve in potrebe, ki se posebej nanašajo na kmetijstvo v dravski banovini. Zato mi, gospodje, dovolite, da se dotaknem le še drugih zadev in drugih panog kmetijstva, ki jih g. Štrcin ni omenjal, ki so pa važna tako za poljedelce v dravski banovini kakor tudi za poljedelce v drugih delih naše države.

Dejstvo je, da imamo v zadevi našega kmetijstva rešiti mnogo zelo važnih vprašanj. Eno izmed teh vprašanj je ureditev težkoč, ki so se pojavile pri izvajanju uredbe o likvidaciji kmečkih dolgov. Kakor je bila uredba potrebna in v mnogih ozirih dobra za našega kmeta, vendar je praksa pokazala mnogo pomanjkljivosti in težkoč pri izvajanju uredbe. Treba je, da se takoj pride k urejevanju teh pomanjkljivosti in težkoč pri izvajanju uredbe. Treba je, da se takoj

pride k urejevanju teh pomanjkljivosti in nedostatkov, zato apeliram na kr. vlado in g. ministra prosim, da blagovoli vse tozadevne predloge in spomenice, ki so se predložile ali v amandmanih ali kako drugače, sprejeti in uvaževati. Pri tej priliki še posebej izrekam prošnjo naj izda kr. vlada privilegirani agrarni banki, odnosno davčnim upravam v dravski banovini v pogledu olajšanja plačevanja anuitet širokogrudna navodila in pooblastila v korist dolžnikom. Nadalje je vprašanje prestrogega izvajanja predpisov (določil) zakona o neposrednih davkih. Odmera zgradarine za tiste zgradbe na kmetih in po vaseh, ki se samo slučajno, v sili in brezplačno dajejo v najem, je neoportuna in povzročila mnogo in upravičenega nezadovoljstva. Z zgradarino so nezadovoljni tudi tisti mali posestniki — kmetje, ki si z zaslužkom v tovarnah, rudnikih in drugod pridobivajo sredstva za preživljanje svoje rodbine. Uverjen sem, da bo kr. vlada nudila tem malim poljedelcem — delavcem odpomoč s tem, da bo zakon o neposrednih davkih v tem pravcu reformirala.

Ko se je svoječasnno izvedla v dravski banovini klasifikacija zemljišč, se je izvedla neprimerno visoko, previsoko. Terenske prilike, hribovita lega izpostavljena poplavam hudournikov, kakovost zemlje itd. niso bile zadostno vpoštevane. Posledica tega se kaže od dneva do dneva hujše. In ker se te prilike niso ob klasifikaciji zadosti vpoštevale, se je katastrski čisti donos mnogo previsoko izračunal in sedaj se tudi davek in doklade na podlagi tega previsoko odmerjenega čistega donosa visoko, previsoko odmerjajo. Nova klasifikacija zemljišč v dravski banovini naj se čimpreje skuša izvesti.

Gospodje! Pridem na drugo važno vprašanje in sicer vprašanje cen raznim kmetijskim potrebščinam. tako kmetijskemu orodju, kot tudi drugim industrijskim proizvodom. Te cene so mnogo previsoke v primeri s cenami proizvodov, ki jih prodaja naš kmet, bodisi žita, bodisi živine, lesa in drugih pridelkov, v zvezi s tem nastaja vprašanje vnovčevanja kmetijskih pridelkov in vprašanje ugodnosti prevoza. Železniško tarifo za prevoz kmetijskih potrebščin in pridelkov je treba sploh znižati. Treba bi bilo, da kr. vlada čimpreje pristopi k rešitvi teh vprašanj, ker je to v interesu ne samo poljedelstva, temveč vse države.

Gospodje! V načelni preračunski debati je tovariš g. dr. Lavrič povdarjal težko stanje našega kmetijstva, to pa zaradi tega, ker se naša kmetijska proizvodnja že danes nahaja v splošni depresiji zaradi nadprodukcije. Povdarjal je, da je izvoz naših produktov zelo majhen in če bi se ljudstvo hranilo tako, kot se hranijo drugi zahodnoevropski narodi, bi bili navezani celo na uvoz nekaterih produktov. Zato bi si v zvezi s temi izvajanji g. tovariša dovolil opozoriti na nekatere važne proizvode našega poljedelstva, ki jih imamo in za katere je potrebno, da obdržimo zunanji trg, na drugi strani pa pospešujemo proizvodnjo z ozirom na množino in kakovost za izvoz. Ti proizvodi so predvsem sadje, vino, hmelj in les.

Hvalevredno moram tu omeniti dosedanje delo kr. vlade na tem polju, predvsem zaradi tega, ker je našla kr. vlada sredstva, da se bodo zgradili tako potrebni silosi za žito in sadje ter kleti za vino. Bojim se le, da so sredstva, ki so na razpolago, mnogo prenizka ter upam, da bo g. minister na en ali drug način uspel v prizadevanju, da se te postavke že v letošnjem, če pa to ni mogoče, pa vsaj v prihodnjem budžetskem letu najdejo in povišajo.

Naša država je v prijetnem položaju, da lahko izvažajo ogromne množine sadja. V tem pogledu je visoko aktivna, saj znašajo dohodki za sadje ob ugodnih letinah na stotine milijonov. Zato je priporočljiva vsestranska podpora od strani države v tem pravcu, da se na združni podlagi uredi nakup potrebščin za sadjarstvo na eni strani, na drugi strani pa vnovčenje sadja in drugih pridelkov, dalje, da se z vso močjo podpira priprave za graditev tozadevnih sadnih skladišč (silosov) in ustanovitev osrednje blagovne centrale na ozemlju dravske banovine, s katere pomočjo bi se nabavljale kmetijske potrebščine in uredila prodaja drugih kmetijskih pridelkov in sadna trgovina. To, kar sem navedel o trgovini sadja, velja tudi o drugi važni panogi našega kmetijstva, namreč hmeljarstvu.

Hmelj, ki je povsem trgovinski produkt za nas in se prideluje v večji množini poleg dravske banovine tudi še v savski banovini, tvori istotako važno aktivno postavko za našo trgovsko bilanso, saj se izvozi 95% vsega pridelka v tuje države. Vrednost izvoženega hmelja znaša letno nad 100 milijonov dinarjev, in da to aktivno postavko ohranimo, je treba, da se pridelovanje in pospeševanje izvoza tega važnega produkta z vso močjo podpira in sicer na ta način, da se skrbi za nabavo cenених sredstev za zatiranje raznih škodljivcev, ustanovijo s pomočjo države selekcijske postaje za kulturo hmelja, postavi trgovina na združno podlogo, posebno pa podpre delo Hmeljarske zadruga v Celju in uzakoni zakon o hmelju.

Tretji važni proizvod našega kmetijstva, ki mi ga je omeniti, je vino. Vinogradniki, ne samo v dravski banovini, temveč tudi v drugih banovinah, niso v ugodnem položaju. Pojavljajo se težkoče tudi pri prodaji, oziroma izvozu tega proizvoda. Da se položaj naših vinogradnikov zboljša, posvečala naj bi se tudi tej proizvodnji potrebna pažnja.

In ker že govorim o raznih važnih izvoznih produktih, naj ne pozabim omeniti še enega važnega produkta, to je naš les. Les nudi v mnogih krajih naše države poleg živonoreje edini vir dohodkov. Velike važnosti je torej, da omogočimo čim večjo in boljšo proizvodnjo tega produkta in apeliram na g. ministra, da temu posveti vso svojo pozornost. Da bo uspeh naših poljedelcev pri vzgoji in prodaji vseh teh navedenih pa tudi drugih produktov dober in ugoden, treba je, da skuša kr. vlada v svrhu izvoza zaključiti ugodne trgovske pogodbe in gledati, da se ne dela našim izvoznikom pri nakupu in prodaji deviz pri plačilu ali izplačilu z neklirinškimi državami nobenih ovir in tako omogoči, da bo poljedelec za svoj trud in svoje delo čim bolje ali vsaj primerno plačan. Nič manjše važnosti niso za gospodarsko življenje našega kmeta kreditne zadruga. Velikokrat se je v sedanji debati ponavljalo, da je treba kmetu dati možnost, da pride do potrebnih posojil. Če tudi bi bilo idealno, da bi kmet ne imel nikakvih dolgov, vendar ostane žalostno dejstvo, da mora neštokrat iskati pomoči, da more vzdržati svoje gospodarstvo. Kmet pa zamore prenesti samo nizke obresti, zato so mu nujno potrebne domače kreditne zadruga, da mu morejo nuditi kredite po nizkih obrestih.

Slovenci smo imeli razvito kreditno združništvo, podobno kot zapadni narodi. Ko je nastopila 1.1931 denarna kriza, so imele te zadruga 1½ milijardo hranilnih vlog. Mogle so popolnoma zadovoljiti potrebe po kmečkem kreditu. Če tudi so se te zadruga že

precej popravile, vendar še nismo prišli do tega, da bi mogel naš kmet priti do posojil. Naša zahteva gre za tem, da se pomaga kreditnim zadrugam, da pridejo do popolnega zaupanja. Popolno zaupanje pa rabijo radi tega, da se obnovi varčevanje. V dosedanjih debatah je bilo mnogo govorjenja, da je treba emancipacije od tujega kredita. To pa je mogoče le, če dvignemo domače varčevanje. Le če bo vsak državljan varčeval, bomo stvorili domač kapital za domače gospodarstvo. Tako bomo zbrali ljudski denar in nudili kmetom iz zbranega kapitala potreben kredit.

Če je g. finančni minister govoril, da se vrne zaupanje denarnim zavodom, je nujno potrebno, da se vrne kmečkim denarnim zavodom ljudski denar.

In dovolite mi, gospodje, da se spomnim končno tukaj še na važne ustanove, ki smo jih dobili pred kratkim in ki so v preteklem letu začele z organizacijo in z delom. Mislim na naše kmetijske zbornice.

Dočim so trgovina, industrija in obrt in drugi stanovi v Jugoslaviji imeli zasombo v svojih zbornicah, ki so uspešno ščitile koristi svojih pripadnikov že dolgo vrsto let, je naše kmetijstvo zaostalo. Mnogo važnih problemov se je rešavalo brez zastopnikov kmetijstva, ali pa se sploh niso reševali. Minilo je 20 let po ujedinenju, da je dobilo kmetijstvo v tej državi svoje predstavništvo. Dobilo je v zbornicah svoj zastop, kjer se lahko organizirajo in rešujejo po zastopnikih najvažnejša vprašanja.

Izvemši dve banovine, začele so se te zbornice v vseh drugih organizirati in udeještvoovati. Gotovo je, da bodo te ustanove, ko uredi svojo organizacijo, uspešno branile in ščitile interese vsega kmetijstva in s pomočjo samoupravnih in državnih oblasti rešavale najtežja in najpotrebnejša vprašanja kmetijstva. Izrekam željo, da se naj od strani oblasti tem ustanovam vsaj ne dela kakih ovir, temveč od kr. vlade in g. ministra nudi tem ustanovam vsa pomoč in podpora, ki jo žele in pričakujejo.

Prepričan da bo kr. vlada in g. minister vodil vso brigo, da se dobijo za ta resor, ki ga smatram za enega najvažnejših, vsa sredstva, ki so za procvit kmetijstva potrebna, da bo tako ljudstvo tega stanu, kateremu pripada večina v državi, srečno in zadovoljno in ker imam zaupanje v to vlado, izjavljam da bom glasoval za proračun! (Pljeskanje).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. др. Алојзиј Риглер.

Алојзиј Риглер: Господје народни посланци, предлоžen nam je proračun ministarstva za kmetijstvo v odobritev. Ta proračun znaša za vse panoge kmetijstva le 136,142.300.— din. Čeprav je od lanskega leta zvišan za 9,660.840.— din., vendar smatram, da je proračun daleko prenizek. Naša država ima izrazito kmečki značaj, zato je potrebno, da se posveča kmetijstvu ona pažnja, ki jo ta panoga našega gospodarstva zasluži. Ni krivda sedanjega velespoštovanega g. ministra, da so finančna sredstva za kmetijstvo tako nizko odmerjena. Proračuni za kmetijstvo bolujejo že dolgo let na bolezn, ki bi se jo dalo najlažje primerjati s slabokrvnostjo.

Ako primerjamo proračun ministarstva za kmetijstvo s celotnim proračunom, vidimo, da odpade na to najvažnejšo panogo našega narodnega gospodarstva le nekaj več kot 1% celotnih izdatkov.

Gospodje narodni poslanci! Te številke so z ozirom na agrarno strukturo naše zemlje daleko premajhne. Proračun še daleč ne odgovarja potreban

kmetijstva. Če pomislimo, da odpade velik del predloženega proračuna na osebne izdatke, družinske doklade, dalje izdatke za postopanja, pride za produktivno delo v korist kmetijstva zelo majhen del.

Kakor vidite, gospodje narodni poslanci, so izdatki za kmetijstvo zelo nizko odmerjeni. Naj ne mislimo, da je s temi postavkami mnogo storjenega za kmetijstvo. Poljedeljska proizvodnja ni taka, kakor bi bilo želeti. Z ozirom na siromaštvo kmečkega stanu, je potrebno zvišati proizvodnjo na ono višino, ki je v danih razmerah mogoča. Posebno je treba dvigniti poljedeljsko proizvodnjo v hribovitih pokrajinah, kakor je Slovenija, ki mora preko 13.000 vagonov žita uvažati. V Sloveniji so samo štirje srezi, v katerih se pri normalni letini pridelala toliko žitaric, da zadostuje za prehrano prebivalstva dotičnih srezov. S tem je Slovenija obeležena kot pasivna pokrajina glede proizvodnje žitaric.

Proizvodnjo bi bilo treba dvigniti z umetnimi gnojili, vendar je cena umetnih gnojil previsoka in jo zmore le imovitejši poljedelec. Potrebno bi bilo, da bi se dosegla primerna cena umetnih gnojil z znižanjem železniške tarife za sirovine, katere je treba uvažati. Državna oblast naj pa potem cene umetnim gnojilom normira.

V hribovitih pokrajinah, kamor spada Slovenija, je v kmečkem gospodarstvu najvažnejša živinoreja. Živina je najvažnejši izvozni produkt naše zemlje.

Z melioracijo močvirnih travnikov, z gnojenjem in pravilno obdelavo istih bi se pomnožila količina sena in bi se obenem zboljšala njega kakovost. Število živine bi se zvišalo, ki je, kakor sem rekel, najvažnejši izvozni produkt in znaša vsako leto težke milijone.

Za procvit živinoreje je potrebna izbira in nabava dobrih plemenjakov. Koder je živinoreja razmeroma na visoki stopnji, bi bil za čim višjo izpopolnitev kakovosti živine potreben nakup plemenjakov tudi v inozemstvu. Za pospeševanje živinoreje in konjereje so po zakonitih predpisih določeni na terenu veterinarji in agronomi, ki naj v složnosti vrše svoje naloge. Ob tej priliki moram omeniti, da je število državnih veterinarjev daleko premajhno, vsaj v takih pokrajinah, koder je živinoreja na razmeroma visoki stopnji.

Pomislimo moramo v našem narodnem gospodarstvu na ogromno izgubo, ki jo povzročajo živalske kužne in invazijske bolezni. Ta izguba dosega blizu milijarde. S postavitvijo večjega števila veterinarjev bi se gotovo zmanjšala ta izguba.

Gospodje narodni poslanci! Moram tukaj z veseljem konstatirati, da so kmetje v Sloveniji zelo interesirani na zadostnem številu veterinarjev. Zaradi nezadostnega števila državnih veterinarjev je uprava dravske banovine postavila do sedaj 18 banovinskih veterinarjev, in to iz sredstev banovine. To število se bo večalo od leta do leta. Primerno bi bilo, da bi bila dana možnost za prestop iz banovinske v državno službo, ne da bi bilo potrebno čakati 10 let, da se štejejo leta banovinske službe. S širokimi samoupravami bo rešeno, kakor upam, tudi to vprašanje. Smatram namreč, da je primerno, da mlad človek vrši službo kot praktičar na terenu, v poznejših letih pa je boljše kot veterinar za veterinarsko-policijske posle pri srezkem načelstvu ali pri banskih upravah, ker je težko zmagovati naporno terensko službo. Ta način prestopa iz deželne v državno službo je bil v Sloveniji pred vojno običajen.

Gospodje narodni poslanci! V proračunu so važne postavke za državne konjušnice (ergele), med njimi je tudi važna postavka za konjušnico v Ponovičah, pri Litiji, katera postavka znaša 966.680 din. V tej postavki je predvideno za nakup žrebcev in kot nagrada oskrbnikov za dobro gojenje žrebcev le 100.000 dinarjev. Ta postavka je odločno premajhna. Ergela ima namreč mnogo starih žrebcev in jih bo treba nadomestiti z nakupom mladih. Pri tej priliki moram pripomniti, da je morala dravska banovina mnogo let iz svojih sredstev vzdrževati to ergelo ter iz svojih sredstev nositi breme pospeševanja konjereje, medtem ko je v vseh ostalih banovinah vzdrževala ergele državna uprava. Posestvo na Ponovičah, koder se nahaja sedaj državna ergela, je kupila in plačala dravska banovina iz svojih sredstev; za to prosim velespoštevane g. ministra, da vsaj sedaj dodeli večji znesek dravske banovini iz partije 827 v svrhu nakupa plemenjakov. Ta postavka znaša 3.500.000 dinarjev.

Gospodje narodni poslanci! V Ljubljani je državni veterinarski bakteriološki zavod. Ta zavod se nahaja v starih zgradbi — bivši kasarni. Prostori so popolnoma neprimerni za tak zavod. Poleg tega zahteva te prostore mestna občina ljubljanska, ki je lastnica te kasarne. Mnogo let se bakteriološki zavod bori za kredite za zgradbo lastega doma. Tudi sedaj se bomo vračali slovenski poslanci domov razočarani. Tolaži nas edino upanje, da bo našel velespoštovani gospod minister »načina«, da preskrbi denar za to prepotrebno zgradbo, kajti temu zavodu je že večkrat grozila deložacija, ker potrebuje mestna občina ljubljanska te prostore v svoje namene. Krediti za veterinarsko-bakteriološki zavod so premajhni. Nujna potreba bi bila postavitve enega služitelja. Ban dravske banovine dr. Natlačen se dobro zaveda važnosti hitre veterinarske službe za preprečevanje živalskih kužnih bolezni. Zato nemerava iz banovinskih sredstev nabaviti za ta zavod in za veterinarske oddelek Banske uprave avtomobil. Državna uprava naj bi plačevala vsaj šoferja.

Projekt zakona o veterinarski službi naj bi se čimpreje uzakonil, vendar moram pripomniti, da naj bi se krili izdatki ki bodo potrebni za izvrševanje tega zakona, iz proračunskih sredstev, ne pa iz sredstev oziroma davščin, ki bi bile naložene samo kmetu — živinorejcu.

Gospodje narodni poslanci! Predno končam svoje pripombe k temu skrajno skromnemu proračunu, moram poudariti nujno potrebo izvedb hidrotehniških del. Rešitev teh vprašanj bo imelo za posledico povečanje produkcije in zmanjšanje živalskih bolezni, kakor je, na primer, metiljavost. Tu bi imel opozoriti na važnost izsuševanja ljubljanskega barja in regulacije potokov ter izsuševanja travnikov v kočevskem okraju, in sicer v področju občin Sodražica, Ribnica in Velike Lašče. Dobro mi je znano, da ta dela ne spadajo v resor ministrstva za kmetijstvo, toda ta dela so v tesni zvezi s kmetijsko proizvodnjo in higijeno živine, zato prosim velespoštovanega gospoda ministra, da posveti tej zadevi tako pažnjo kakor jo po svoji pomembnosti zasluži. Prepričan sem, da bo gospod minister to stonil, kajti s svojim delom je pokazal za te zadeve veliko skrb. Saj ima na izsuševanju močvirnih delov v dunavski banovini ogromne zasluge.

Gospodje narodni poslanci! Mi vsi vemo, da je kmečki dom bil vedno temelj našega narodnega ži-

vljenja. Kmetje bil tisti, ki je ostal zvest svojemu narodu. Kmečki dom je dom poštenosti, kmečki dom je in bo temelj državnega življenja. Delajmo v prid kmečkemu domu. Izjavljam, da bom glasoval za predloženi proračun, ker imam polno zaupanje v gospoda ministra za kmetijstvo in upam, da bo pri sestavljanju bodočega proračuna polagal vso pažnjo na resor, kateremu ima čast načelovati. (Odobranje in ploskanje).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Сава Богуновић.

Сава Богуновић: Господо народни посланици, данас пред овим високим Домом расправљамо о буџету расхода Министарства пољопривреде. Ми сељаци и земљорадници много од овога Министарства очекујемо и ја као прави земљорадник жалим што морам да констатујем да је овај буџет и сувише мали да би могао задовољити све потребе које наша пољопривреда изискује. Понављам, да мене као и сву браћу народне посланике — земљораднике изненађује та чињеница што се тако слабо и тако мало поклања пажња земљораднику, баш оном сталезу који је најмногобројнији у нашој великој и лепој Југославији. (Одобравање).

Господо народни посланици, ово неколико дана како се води дебата у овоме Дому пажљиво сам слушао све наше другове који су излагали своја мишљења, али су ме изненадили говори наших поштованих другова са леве стране, јер су они у својим говорима много и много нападали садашњи Закон о раздужењу земљорадника. Они су, на име, тврдили и тумачили свима нама овде да је тај Закон донео огромне и велике користи највише нама Сремцима и Војвођанима. Међутим, ја овде тврдим да тај Закон није баш усрећио нас Сремце и Војвођане, јер када смо се задуживали у доба коњунктуре, нисмо се задуживали пијући и картајући се, него смо се задуживали баш зато, да би своје грађанске дужности испунили. Нас су притисли огромни порези и велике дажбине, који су се морали држави платити, а нисмо питани имамо ли из чега да платимо или не. И зато смо се видите, господо народни посланици, ми задуживали. Вама је свима познато да су у то време пољопривредни производи били на високој цени и да је сваки сељак, који се задужио, рачунао да ће тај дуг моћи да врати поштено и за кратко време. Међутим, дошла је она страшна криза, пољопривредни производи пали су на најнижу цену, нико их није тражио, престао је сваки извоз, нестало је новца и тако задужени сељак није могао ништа да уновчи, а није могао ни да одговори својим обавезама које је имао у разним банкама. Тако је сељак дошао у једно безизлазно стање, камате су се нагомилавале, а главница остајала, и вама је, господо народни посланици, познато шта је после тога могло да насгине. Настала је пропаст за сељака, јер није могао да одговара својим обавезама нити према банци нити према држави. Свако је тражио своје, а сељаку је тада било најтеже, јер је сваки даном срљао у све већу пропаст и сваки је дан за њега представљао опасност да ће једног дана остати без игде ичега како се то код нас на селу каже — без куће и кућишта.

Мислим, господо народни посланици, да сам у ово неколико речи могао да вам објасним да се наш Срем и наша Војводина нису задуживали

улудо, већ да су се задуживали само зато да би могли својим грађанским дужностима одговорити.

Господо народни посланици, наш пречански сељак и земљорадник то је вредан радиша и он друго ништа не тражи, него да му држава буде мајка а не маћеха, што значи да држава води рачуна о њему и да га помогне добрим ценама како би своје производе могао што боље да уновчи. Ето то је господо, што наш сељак тражи од своје државе коју заиста искрено воли и за коју би и свој живот дао.

Али, пре него што завршим свој говор хоћу да умолим господина Министра пољопривреде да поведе рачуна мало више и о нама Сремцима и када буде вршио раздеобу новца, који је одређен за унапређење пољопривреде, да не заборави и нас. Истина, сматрам да иако смо ми земљорадници Сремци и Војвођани добро упућени у обрађивање земље, ипак нам је потребна државна помоћ у погледу селекционог семена, силоса и других културних пољопривредних тековина.

Господо народни посланици, ја сам уверен да ће Краљевска влада строго водити рачуна о нашем сељаку и да ће свим својим снагама настојати да наши земљораднички производи добију још боље цене, како би нам се омогућило да ми сељаци можемо гледати у бољу будућност него што нам је била прошлост. Ја, у име свога Среза земунског, кога имам част да претстављам пред овим високим Домом, изјављујем да имам пуно поверења у Краљевску владу којој стоји на челу господин Драгиша Цветковић, а чији је ресорни Министар пољопривреде наш Војвођанин, и изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање и плескање на десници.)

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Исмет Гавран Капетановић.

Исмет Гавран Капетановић: Господо народни посланици, буџет Министарства пољопривреде о којем ево расправљамо, а који износи суму од 136,142.309 динара, јесте апсолутно мален. Господин Министар пољопривреде у свом експозеу, који је опширан, стваран и веран, осврнуо се на сва питања, која засецају у ресор Министарства пољопривреде. Опширно је говорио о оном шта је урађено у ресору Министарства пољопривреде и шта Министар намерава радити на унапређењу сточарства, воћарства, биљне производње и т. д. Министарство пољопривреде једно је од најважнијих Министарстава, па како рекох предвиђена сума је премалена. А ево зашто: пољопривреда у централном делу Југославије, а нарочито у Босни и Херцеговини налази се у доста занемареном стању, а кад се узме у обзир да су ови крајеви, у којима има за последњих 10 година преко 27% прираштаја становништва, онда је неопходно потребно да се унапређењу тих расно најразвијенијих и најчистијих покрајина посвети много више пажње него што је то био случај до сада.

Око 80% целокупног становништва Југославије бави се претежно пољопривредом, а начин живота и животни стандард нашег тежака у неким крајевима наше државе не доликује човеку. Да би се барем у главним цртама могле видети контуре пољопривреде и њене потребе у Босни и Херцеговини и задаци Министарства пољопривреде, те Банске управе у Сарајеву, Сплиту, Бања Луци и Цетињу, дозволите ми да у кратко изнесем стање

пољопривредника у овим крајевима. Послије скоро свршене аграрне реформе добио је сељак земљу, али како није имао довољно капитала и стручне спреме, да би могао искористити неке коњунктуре и изградити себи потребне зграде, набавити најнужнији алат, довести у ред земљу и остала постројења, производња није порасла, како се очекивало.

У сељачким домовима појављује се глад као и до сада. Кредит је због заштите тежака просто искључен, те велика понуда сељачке радне снаге на варошким пијацама је свакидања појава. Плуг је још данас тако скуп, да је ралица у централној Босни једини алат за орање. У крајевима где је оскудица са земљом, сељак узурпира државна земљишта, па из дана у дан све више нестаје шуме, праве се бујице и голи врхови причају не о нашем богатству, него о нашим сиромаштву.

У ратарству сваке године нестаје доброг семена, а о справама за чишћење жита (тријера) средствима за запрашивање семена, за сузбијање болести и штеточина на житарицама, нема код нас ни говора. Поља се преко целог лета жуте и црвене од корова и ради тога се наши жетвени приноси ни из далека не могу упоредити са оним крајевима, у којима се о пољопривреди паметно и плански води рачуна, иако имају климатске прилике неповољније, него код нас. У држави нема довољно завода за производњу квалитетног семена, а Босна и Херцеговина немају ни један већи завод, који би служио томе циљу. Апелујем на господина Министра, да изнађе средства да се такав завод оснује у овим покрајинама. Ђубрење поља недовољно је, а о уређају ђубришта не може се ни говорити, па се ради тога у догледно време у том погледу не може очекивати никакво побољшање. И у ту сврху у буџету предвиђена средства јесу кап воде у море. Справа и најосновнијих пољопривредних машина ми уопће немамо, а наш их сељак није устању набавити, јер су цене превисоке, па би требало и у ту сврху вотирати много више кредита. Исти је случај код нас и са сточарством, јер побољшана коњунтура за сточарске производе и мањак повца на селу натерали су пољопривредника да број стоке сведе на минимум. Станице за узгој расплодњака налазе се у почетном стадијуму, па не могу ни из далека да подмире потребе нашег сељака у погледу квалитетне расплодне стоке. Трџало би да се код наших сеоских домаћина на јавним добрима и код организованих произвођача произведе довољан број првокласних животиња а не да их по скупе паре из иностранства увозимо.

Из страног света набављене животиње, узгојене под другим климатским и културним приликама, нису до сада нашем сељаку донеле очекиваних позитивних резултата. Зато је потребно што издашније помоћи наше сточарске и воћарске заводе, како би дошли до своје пуне ефикасности и испунили наде, које наш народ с пуним правом у њих полаже.

Производња сточне хране није такође на потребној висини. Босна и Херцеговина немају ни једне машине за чишћење детелинског семена, док Савска бановина има неколико. Без добре хране нема ни добре стоке. Стаје за стоку нису ни добре, ни хигијенски уређене. Потребно је да се и у ту сврху осигурају довољна средства, како би се с том акцијом што прије почело.

Испашишта у Босни и Херцеговини нису уређена и личе на пустиње. Нема ни појилишта а камо ли зграда. Сточне болести наносе сваке године велике штете а досадашњи начин сузбијања није дао оне резултате које смо желели. У Југославији која спада у сточарске земље нема ни једне сточне амбуланте, а мала Бугарска држава у сваком срезу има по једну и зато постизава из године у годину све боље успехе на светским пијацама за своје сточарске производе.

Босна и Херцеговина у погледу воћарства заузимају једно врло важно место, али прилике ни мало не задовољавају јер и ова грана тражи велике инвестиције за које такође нема довољно материјалних средстава.

Подизању сушница за воће, сместишта и комора, као и набавци осталих најнужнијих справа и алата није се могло до сада довољно посветити пажње, јер предвиђена материјална средства нису била ни за најосновније радове довољна. Како сам обавештен „Призад“ је подигао по целој Босни и Херцеговини неколико сушница, док у другим крајевима имамо срезова, у којима је подигнуто више него у целој Босни; на пример, Срез колубарски има 22 сушнице. Потребно би било да се сви досадашњи срески воћни расадници преведу на бановински или државни буџет како би могли свој задатак испунити у пуној мери.

Задругарство, уколико се о њему у Босни и Херцеговини уопште може говорити, преживљава једну од најтежих криза, и тешко се према досадашњем искуству може очекивати какво побољшање.

Пољопривредне организације нису у стању да довољно штите интересе сељака и да утичу на наш јавни живот. Број пољопривредних стручњака као и установа, које нам спремају те стручњаке тако је мален, да је тешко очекивати да ће прилике на нашем селу ускоро кренути на боље. Цела Босна и Херцеговина има само три пољопривредне школе на преко 2 милиона пољопривредног становништва, а само једног пољопривредног референта на 50 до 100.000 сељачког становништва. То не може дати задовољавајуће резултате, па би било потребно да се број пољопривредних стручњака на терену повећа.

А сад дозволите да се са неколико речи осврнем на провађање аграрне реформе. Непобитна је чињеница, да се бивши земљовласници у Босни и Херцеговини налазе у тешком и претешком економском стању, боље рекућ у неисказаној и беспримерној беди. Узрочник овом страдању, овој катастрофи бивших земљовласника, појавио се вођена на територији Босне и Херцеговине на бази специјалних уредаба, наредба и закона, који су имали искључиву важност само на овом територију.

Коначни ефекат спровођења на овај начин аграрне реформе био је тај, да је земљовласник изгубио посве значај активног економског субјекта, јер му је тај значај једноставно збрисан.

Социјална правда захтевала је праведнију расподелу добара, али никако и потпуно економско уништење једне класе на рачун друге, јер се баш то а priori противи идеалу социјалне правде.

Ови наводи најлакше ће се илустровати ако прикажем генезу аграрне реформе у Босни и Херцеговини.

Аграрна реформа отпочела је у Босни и Херцеговини решењем кметских односа у смислу § 2 претходних одредаба од 25 фебруара 1919 према којем су сви дотадањи кметови проглашени власницима кметских земаља.

Прије него у кратко изложим начин спровођења аграрне реформе у Босни и Херцеговини дозволите ми да се само летимице осврнем на историју аграра у нашим крајевима.

Позната је историјска чињеница да је феудални систем продукат запада и да никад није нашао плодно тле на истоку. Логично је да се и у Босни и Херцеговини, као специјалној и културној средини, у којој је од доласка Османлија превладала источна култура, феудални систем није могао развити у оном смислу какав је био на западу: у Италији, Француској, Угарској ит.д. а и у деловима наше државе: Хрватској, Славонији, Војводини итд. (велика грофовска имања). То су тако звани латифундије на којима су постојали чисти феудални односи. Прилике у Босни и Херцеговини у том погледу изгледале су сасвим другачије, јер су ови крајеви од увијек имали карактер малопосједа будући се грб земљишта налазио у рукама ситног посједника, док велепосједа у реченом смислу није Босна и Херцеговина познавала. Турска, као вишестољетни носилац политичке власти у Босни и Херцеговини није чак ни у својој легислативној номенклатури познавала израза, којима би се обележавали феудални односи. То потврђују и ауторитативне личности као фр. Милобар, Ст. Новаковић, Трухелка итд. доказујући да Босна и Херцеговина нису никад имале онакве аграрне правне односе какви су били на западу. Босанско-херцеговачко аграрно законодавство није све до Калајева апсолутизма ни познавало називе кмет, кметски одношај, који су обиљежје феудалног система. До Калаја се одношај између власника и обрађивача земље означивао са „Пахтер“ најамник, „Пахтерхелтнисе“ најамни одношај, а према турским законима »mustedžir« тако да ни с формалне стране није било доказа постојања феудалног односа.

Назив кмет и кметски однос била је умјетна творевина тенденциозно створена, да се перхоресцирају приватно правни односи између власника и обрађивача земље.

Све ово а нарочито етничка једнакост власника и обрађивача земље дјеловале су тако да у Босни и Херцеговини није никад постојала јака социјална опрека између истих. Зато је управо груба иронија када се од иницијатора аграрне политике, какова се водила од 1918 до пред кратко вријеме у Босни и Херцеговини, хтјело да докаже како је такву политику диктовала социјална нужда, што је постулат тобоже социјалне правде. И на бази ове наводне социјалне нужде донесен је за Босну и Херцеговину један правни монструм у виду аграрне реформе.

У прву етапу спровођења аграрне реформе спада разрешење кметовских односа у Босни и Херцеговини. Ово је услиједило на основу предходних одредаба од 25 фебруара 1919, којим су даном разријешени сви кметски односи на овом територију.

Цела оштета, за сва ова земљишта, није износила, по признању самом тадашњег Министра аграрне реформе, ни колико једногодишњи приход

са тих земаља, а што је најгоре та оштета није плаћена одмах него тек у години 1922 тако да је држава била дужна да плати на име ренте за 3 године своту од 30,600.000 динара.

Овој обавези држава је удовољила само дјеломично јер је и данас дужна на име ренте 12,453.590 динара.

Затим је посегнуто и за приватном правном својином па су за Беглучком уредбом од 12 маја 1921 односно Беглучким законом од 3 децембра 1928, све земље приватно-правног карактера стављене под удар аграрне реформе само ако их је обрађивач држао 10 година непрекидно рачунајући од 25 фебруара 1919 унатраг.

Јурисдикција о аграрно-правним споровима дата је у надлежност управним властима односно аграрним делегатима, а не као у Далмацији судовима.

Тако се често догађало да је архивски чиновник, у својству аграрног делегата, водио аграрне спорове где је предмет спора репрезентовао и неколико милиона, док ради своте од преко 6.000 динара у парницама суди сенат Округног суда. Нечувена аномалија!!!

Беглучки закон од 3 децембра 1928 предвидио је да држава плаћа оштету за земље приватно-правног карактера у готовом па је касније једном уредбом измијењена законска одредба да се плаћа оштета у 6% беглучким обвезницама мјесто у новцу. Пошто је курс ових обвезница варирао некад 24% некад и 50% и више, земљорадници су доведени на просјачки штап.

За кметовске шуме и шикаре предвидео је закон од 12 августа 1933 у § 4 да се кметовске шуме и шикаре и пашњаци имају исплатити по 70 дин. по једном дунуму, што износи 111,023.950 динара. Међутим, из експозеа господина Министра излази да је Министар финансија смањило укупно оштету за 55%, тако да ће бити исплаћено само 45% од поменуте оштете, што одговара суми од 50,000.000 динара.

Да је ова одлука Министра финансија нехумана и да је атентат на социјалну правду, не треба доказивати. Ја ово имам да изјавим: да ми оштету од 50,000.000 динара сматрамо као предујам на оштету од преко 111,000.000 динара.

Ова моја критика односи се на прошле режиге. Пошто се већ примиче зора хоћу да завршим апелом на господина Министра:

1) Да остатак недовршених аграрних спорова доврше само искључиво аграрни делегати дипломирани правници;

2) Да ревизију аграрних спорова по чл. 11 Закона од 3 децембра 1928, не врше они који имају да одлучују о жалбама подигнутим против ове ревизије, као што је то био до сада случај;

3) Да нареди да се ликвидација и исплата свих аграрних спорова има по сваку цену извршити до конца ове године;

4) Да нареди банским управама да се одмах власницима кметовских шума, шикара и пашњака дозначи одговарајућа оштета;

5) Да дозначи потребни кредит за довршење зграда за „Огледне воћарске станице“ у Поражду;

6) Да Среском начелству у Чајничу и Фочи дозначи по 50.000 динара за набавку плугова и ђубришта сеоском становништву тих срезова, и

7) Да бившим власницима кметовских селишта исплати дужну заосталу ренту у износу од динара 12,453.590, коју сам своту и амандманом тражио.

Завршавајући овај свој говор, изјављујем да ћу гласати за овај буџет.

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Милан Баџак.

Милан Баџак: Господо народни посланици, буџет Министарства пољопривреде увек је био предмет живог интересовања код народних посланика. Отуда се и јавио овако велики број посланика да узме реч и да каже своје мишљење о политици овог најважнијег привредног ресора, јер од његове добре политике зависи напредак и благостање нашег највећег броја становника-земљорадника.

Садашња буџетска дебата највећим својим делом задржавала се на чисто политичким питањима, што је и разумљиво с обзиром на општу политичку ситуацију и на важност задатака које има да изврши Влада г. Цветковића. Привредним и економским питањима посвећено је мање пажње иако ја сматрам да од доброг решења проблема ове врсте у многоме зависи и правилно решење политичких питања. Из ових разлога ја се нећу ни задржавати на актуелним политичким питањима већ ћу се само ограничити на она која спадају у предмет дискусије буџета овога ресора на чијем челу стоји наш вредни Министар г. Бешлић који ужива неподељене симпатије целог овога дома.

Господо посланици, Министарство пољопривреде долази у нашој аграрној земљи у ред најзначајнијег ресора. То је опште мишљење. Са овом констатацијом слажу се сви народни посланици и сви привредни кругови у земљи, јер су свесни да од економског стања земљорадника, односно пољопривредника, зависи напредак и развитак целокупне привреде. Земљорадник је главни произвођач и највећи потрошач. Небројено је пута констатовано да од економског снажења земљорадника зависи и снажење осталих привредних грана, а на првом месту трговине, индустрије и занатства коме треба нарочиту пажњу да посветимо, с обзиром на његов садашњи тежак економски положај. Једна од првих мера за поправку њиховог стања јесте добра политика Министарства пољопривреде која треба да има за циљ увећање материјалних добара наших земљорадника.

Министарство пољопривреде позвано је да у првом реду створи услове и да правац за унапређење опште пољопривреде. Овај његов правац грана се и множи на разне струке. Радећи на унапређењу појединих грана пољопривреде, у Министарству се све више осећа тенденција за што већим унапређењем сточарства и воћарства. То је последица светске коњуиктуре, која нам намеће потребу преориентације пољопривреде. Показало се из искуства да наша држава не може да издржи конкуренцију на светским тржиштима у погледу производње зрнасте хране, док наше учешће на страним пијацама са сточарским и воћарским производима бива све јаче и, што је главно, све повољније.

С обзиром на ове чињенице сматрам за потребно да нарочито нагласим потребу што интензивнијег рада на унапређењу сточарства. Огрешио бих

се о своју савест ако не бих признао да се у том правцу озбиљно ради, али налазим да то није још довољно и да нажалост баш у овом буџету не видимо довољно обезбеђених средстава за унапређење ове најважније гране наше пољопривреде. У нашој земљи сточарство је доста развијено. Истина, не у свим крајевима. Где му се до сада поклањало мало пажње, сада се инсистира на унапређењу и развоју сточарства. То је сасвим логично и оправдано када се упореди добит коју наш земљорадник има од производње стоке са добити коју има од производње пшенице и кукуруза.

Кад је реч о сточарству морамо констатовати да је овде најважније одгајивање свиња, пошто су оне најважнији наш извозни артикал. С обзиром на потрошњу свињских производа за исхрану становника као и на висину извоза свиња и њихових продуката, одгајивања и товљења свиња чини једно од најзначајнијих сточарских занимања, а запати свиња велики део сточног богатства. Гајење свиња је од нарочите важности за мале поседе, који преовлађују у нашој земљи и који по својој организацији и величини обртног капитала нису кадри да се баве одгајивањем већег броја крупне стоке. Па и многа друга мала домаћинства, сем селачких, налазе у гајењу и товљењу свиња врло плодно средство за штедњу, обезбеђујући исхрану свиња од разних болести, а нарочито од свињске куге, претстављају велику штету за нашу привреду, а нарочито за нашег земљорадника. Истина, најновијим тековинама ветеринарске науке, наши се ветеринарски стручњаци доста успешно боре против заразне болести стоке, па и против свињске куге. У нашим државним заводима производе се серуми и разна друга средства за борбу против сточних зараза, док се, нажалост, серум за цепљење свиња производи у приватним предузећима, чије цене нису приступачне економски слабијим слојевима, односно земљорадницима. Зато највише страдају од свињске куге запати наших малих људи који претстављају грб наших сточара и који би требали да буду предмет наше нарочите пажње и старања. Стога се, господо посланици, намеће неминовна потреба да се за производњу свих сточних цепива и лекова, потребних за сузбијање и лечење сточних зараза, а у првом реду свињске куге, подигне државни завод који ће их производити и пуштати у промет по ценама које су приступачне и економски слабијим сточарима. Држава би у овом случају била и регулатор цена серума и лекова које производи приватна индустрија.

Поред производње сточних цепива и лекова потребно је да се што пре донесе закон о организацији ветеринарске службе, чији се пројекат већ другу годину налази на претресу пред економским комитетом министара. Бољом организацијом ветеринарске службе треба да се обезбеди стручна и сигурна помоћ стоци свих сточара и у свим крајевима наше земље. Сем тога, за рад ветеринара на сузбијању сточних болести треба обезбедити потребна средства која никада нису сувишна, јер се на крају исплате. У овоме правцу, господо, не сме бити оклевања, ни штедње, јер се ради о чувању и спасавању нашег сточног богатства.

Кад је реч о буџету Министарства пољопривреде потребно је да проговоримо и неколико ре-

чи о једној младој установи која спада под ово Министарство, а то је организација и рад пољопривредних комора. Вама је, господо посланици, познато, да је Југословенска радикална заједница поставила себи за један од најважнијих задатака унапређење пољопривреде, и тиме економско снажење наших земљорадника. Све до њеног доласка на власт земљорадници нису имали својих стручних организација као што то имају остале привредне струке, већ су били пренуштени сами себи без стручних упутстава и без довољне пажње о унапређењу њихових газдинства. Самим оснивањем пољопривредних комора Југословенска радикална заједница жели да организује нашег земљорадника у циљу унапређења и јачања његове производње, што ће имати као последицу његово економско снажење. И ево, има већ две године како пољопривредне коморе постоје. Истина, оне су још увек у развоју и тражењу путева да одговоре своје задатку. Њихов утицај није још онако јак како се жели, али је сигурно да ће пољопривредне коморе, ако се добро организују и поставе на једну здраву и добру основу, дати добре резултате. У том правцу ради се у Министарству пољопривреде с нарочитом пажњом и прати рад комора. С друге стране и оне саме чине потребне напоре да одговоре своје задатку. Кад је реч о пољопривредним коморама, морам са жалашћу да констатујем да у две наше бановине оне нису још организоване, што чини препреке за стварање савеза пољопривредних комора. Али с обзиром на општу политичку ситуацију и на дух споразума који је завладао у душама целог нашег народа, откако се на челу управе налази Влада г. Цветковића, ја се надам да ће се у скором времену и у тим двома бановинама извршити организација пољопривредних комора. То је једна чисто народна установа која је искључиво намењена да служи интересима земљорадника и у чијем раду и организацији не треба да се осећају никакви политички мотиви.

На крају желим још да подвучем и да одам признање Министарству пољопривреде, и свима осталим бановинским, самоуправним и приватним организацијама, које се старају и брину о организовању и приређивању сточарских и воћарских изложби. Колико је благотворан утицај изложби на подизање и одгајивање боље расе и бољих примерака, то се из године у годину све више примећује. Утакмица између одгајивача и произвођача постаје све племенитија и све већа, што се најбоље види приликом приређивања изложби и њиховог успеха. Изложбе су имале тако великог утицаја, да се данас и у оним крајевима, где то раније није било, може са успехом приредити изложба на којој ћете видети најбоље примерке племените расе и изванредног воћа које може да издржи утакмицу на страним пијацама где се појављују, као продавци, и земље са много развијенијим и савршенијим сточарством и воћарством.

Закључујући свој говор хоћу на послетку да замолим господина Министра пољопривреде, нашег посланичког и партиског друга, г. Бешлића, да се потпуно посвети питањима свога ресора са оном вољом, енергијом и одлучношћу, са којом се увек до сада залагао када је радио за добро народа, а нарочито за добро наших земљорадника, с којима је он толико времена сарађивао, бринући се увек за побољшање њиховог положаја. Министарство

пољопривреде пружа му широко поље рада у овом правцу и нека буде уверен да захвалнијег посла нема до овога, кога се прихватио и да ће га на овом послу у правом смислу те речи пратити благодарност народа и свих нас.

Гласаћу за буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Реч има народни посланик г. др. Богдић Вукићевић.

Др. Богдић Вукићевић: Господо народни посланици, Југославија је аграрна земља и зато сматрам да буџету Министарства пољопривреде морамо да поклонимо мало већу пажњу. Буџет Министарства пољопривреде разликује се од буџета других ресора у томе што сваки динар уложен у пољопривреду троструко се враћа. Господо, када би Краљевска влада приликом доношења буџета Министарства пољопривреде обратила мало већу пажњу и када бисмо ми, народни посланици, приликом одобравања буџета Министарства пољопривреде били издашнији, ми бисмо тиме учинили да наш земљорадник економски ојача и уздигне, а тиме бисмо такође и одужили свој дуг и према ономе, који нас је увек, кроз векове наше кржаве историје водио, хранио и од зла чувао.

Господо, гладан земљорадник слаба је нада за одорану земљу. Када би се нешто у правцу сузбијања биљних штеточина учинило, као и сузбијања заразних болести код стоке, народни доходак повећао би се за неколико милијарди динара, и не би се десило, да наш земљорадник гаји шљиву, јабуку и крушку, а да плода нема. Али, господо, та средства против тих биљних штеточина као и серуми против заразних обољења код стоке треба да су доступни и приступачни и најсиромашнијим слојевима нашег народа. Међутим, господо, то није случај, јер су данас та средства тако скупа да и земљорадник средњег стања не може да их набави.

Сматрам да заводи за те производе треба, ако су државни, да се до максимума одрекну сваке користи, сваке добити и да омогуће да сиромашан свет дође до тих средстава. Ја сматрам да би најбоље било да буде обавезна заштита против тих болести на тај начин, што би се, било уз бановински прорез, било уз бановински порез, наплаћивао и то од трговаца са ракијом, стоком и извозника воћа, који од тога највеће користи имају, као и од стране фабрика, који врло велике повластице уживају од државе, још извесан допринос.

Господо, Југославија је земљорадничка земља пар екселанс, али можемо рећи да се тек у последње време учинило нешто за њено унапређење. За пољопривреду се мало даје. Потребно је установити практичне пољопривредне школе, кроз које би се практично сељак учио пољопривреди јер, господо, само учен сељак може до краја и да зна шта хоће једна аграрна школа да му каже.

Рад на терену спојен са праксом и теоријом даје најбоље резултате. Један леп пример за то имамо у Смедерској Паланци, на челу чије установе стоји г. Симић као управитељ и који са таквом љубављу ради, да врло често води своје ђаке на терен и учи их.

Господо, Југославија има све услове да се развија у правцу унапређења пољопривреде, има

више услова него ли братска Бугарска, док, међутим, ствар стоји обрнуто, јер је код Бугарске већи извоз.

Ја, господо, нигде нисам видео нити прочитао да се ма где одржао какав курс, или предавање о паковању воћа, а сви знамо да паковање приликом извоза игра велику улогу.

Господо, ми смо нашу пољопривреду дали у руке пољопривредним референтима који ради на терену и ереским економима који раде у расадницима, али верујем да би успех био много већи кад би се пољопривредним референтима ставио у дужност минимум успеха, на пример, ако морају да подигнут један извесан број воћака. Ја сматрам да тим пољопривредним референтима на терену треба отворити капије за њихову каријеру и награђивати их.

Господо, за нетипизирање воћака према поднебљу, сав грех морају да поднесу пољопривредни референти.

Господо, ми знамо једно моћно средство за пропаганду напретка пољопривреде. То је филм.

Господо, хоћу само да вам напоменем још једну грану пољопривреде а то је пчеларство. Југославија увози за око 300 милиона динара воска ма да су код нас сви услови за развој пчеларства. Пчеларство је поред тога важно и зато што онај, који се бави пчеларством, зна шта је багрем који је пренесен из Америке и који ће за 10 година да замени све шуме које је секира и будак за 100 година уништила. Господо, подижите пчеларнике, јер тиме подижете и шуме. Селак који се бави пчеларством, тај селак и чита, он прати после и друге гране пољопривреде.

Господо, од како је у последње време наш селак почео да обраћа пажњу на селекцију, код нас се појавило у нашем народу интересовање за еугенику и ја сам у последње време врло често имао прилике да су мени долазили напреднији селаци и питали ме за савет приликом женидбе, што је доказ да само са напредном привредом и ми лекари можемо да развијамо своју делатност.

Ми сви треба да поклонимо мало више пажње и мало више љубави селу и селацима који нас хране и од зла бране, јер тиме вршимо нашу свету дужност и према младом Краљу и према југословенском народу. Гласаћу за буџет (Одобравање и пљескање на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Реч има народни посланик г. др. Милош Влаховић.

Др. Милош Влаховић: Господо народни посланици, када узимам реч у ресору пољопривреде, чиним то из разлога што заступам Старобечејски срез, који лежи поред Тисе и чини центар наше житнице, где је пољопривреда она грана, која грађане мога среза у великој мери интересује. У овоме срезу роди т. зв. потиско жито, које је у целом свету по своје квалитету чувено. Међутим, наш извоз жита не може да даде ово по квалитету најбоље жито, пошто га мешају другим житом лошијег квалитета. Зато је поникла веома спасоносна идеја у Министарству пољопривреде да се граде т. зв. „силоси“, а то су магацини са великим запреминама, где би се могло ово најбоље потиско жито стручном манипулацијом типизирати, те би могли само чисто потиско жито извозити. Радује ме што могу изразити моју благодарност

господину Министру Бешлићу, који је тачно схватио потребе мога среза и Ст. Бечеја, те се надам да ће један велики силос бити саграђен у Ст. Бечеју, а по могућности други, мањи, у Србобрану на каналу Краља Петра. Господо народни посланици, грађењем ових силоса уверен сам да ће се постићи поред већ изнесеног циља још и то, да ће наши земљорадници и вредни произвођачи моћи укладиштењем своје хране добити олакшице у виду предујма и неће морати, особито они сиромашни, продавати своју храну пре времена и уз неповољне ниске цене. Зато у име мога среза изражавам благодарност како друштву за грађење силоса, тако и господину Министру Бешлићу. Но поред грађења силоса, потреба је још и та, а то је уско везано са грађењем и функционисањем истог, да се изграде још бољи прилазни каменити путеви до силоса, пошто је огромна позадина житнице и то у кругу од 50 км., све до Фекетића, Бачке Тополе, Иђоша, снабдевена скоро непроходним путевима, а са које би површине, у случају изградње тих друмова, гравитирала сва храна на Тису и у силос. Тако је потребно да се изгради и продужи мало иђошки друм од 16 км. и веже међународним путем силос. Потребна је и изградња т. зв. бачкотополског друма у дужини од 26 км., за које радове молим Краљевску владу и господу Министре финансија и грађевина да поклоне овоме питању пуну пажњу и омогуће потребне кредите.

Прелазећи на сам буџет Министарства пољопривреде, налазим да је исти према своме значењу у једној чисто пољопривредној држави прилично мали, јер недостају она средства која би за унапређење пољопривреде и нашег вредног земљорадника била потребна.

Налазим да је код партије 829 кредит од 60.000 динара за трошкове око сузбијања сточне заразе веома мали, јер епидемије код свиња и остале стоке, оваца, коња, могу нашој пољопривреди да нанесу такве штете које су у несразмери са оном свотом која би одговарала и била довољна да се сточне заразе сведу на минимум! — Тако је и са партијом 838а, где је предвиђена свота од 1 милиона као ануитет за оснивање завода за производњу серума. Овом свотом се још усто неће скупити потребна главница за грађење тога завода.

Потреба је да се сиромашним одгајивачима додели серум за цељење свиња или бесплатно, или делом по цени коштања и зато предлагем да се код завода који у нашој држави постоје набави потребна количина серума, и да се путем среских ветеринара обавезно цепа, нарочито прасци, од богњиња а свиње од куге и од црвеног ветра комбинованим цеппивом. Када би се увело ово обавезно цељење уз минималне трошкове самог рада око цељења наши произвођачи, а и држава, имали би огромне користи. — Потребан кредит за ову сврху је толико важан да би се имао свакако остварити.

У моме крају на северном равном делу Дунавске бановине и само тле земље изискује томе одговарајуће коње, а то су средњи нониуси, а нарочито англо-арабери. Државна ергела у Бачкој Паланци гаји више врста нониуса, па и т. зв. „Елц-нониусе“ који сам својим slabим копитама не одговарају и зато бих молио господина Министра да изволи форсирати одгој већином англо-арабера и лаких нониуса који за наше крајеве једино одговарају.

Сакагија међу коњима је доста распрострањена и крије се и простире, тако да би требало повећањем партије 911 од 140.000, колико је за Дунавску бановину за отштету предвиђено, радикално потући све од сакагије сумњиве коње, да би се од овога сталног зла ослободили.

Морамо да констатујемо да бројно стање и квалитет коња у Војводини не задовољава, и ако се Министарство пољопривреде труди и на овоме пољу, но овоме злу могло би се само на тај начин помоћи, ако би Министарство војске приликом откупа коња за своје сврхе давало веће цене које одговарају стварној вредности, јер са 3.000 динара до 3.500 динара за првокласног младог коња не исплаћује се произвођачу да их гаји, кад зна да ће тек свако четврто до пето ждребе успети да прода војсци. Војска би требала да плаћа највеће откупне цене, веће него што се могу на вашарима постићи, — и у том случају наше коњарство би било на завидној висини. Бановине могу овде благотворно делати давањем већих помоћи код откупа на изложбама.

Што се тиче додељивања отштете доброволцима, колонистима и исељеницима аграрним обвезницама, молио бих господина Министра да у споразуму са господином Министром финансија ово питање што пре реши.

У погледу „Призада“, гледишта сам да би тај завод требало преузети у целости у државне руке, и да врши само ону благотворну улогу, којом ће одржавати цене пшеници изнад светског паритета, — а да се не бави уједно и зарадом!

Аграрна привилегована банка по својој улози требало би да помаже дугорочним зајмовима не само оне најсиромашније земљораднике, са 10 до 20.000 динара, већ по својој улози, ваљало би да помаже реалним кредитима и наше средње поседнике којима је потребна инвестиција за интензивније и рационалније обрађивање земље, а то је уједно и државни интерес.

Предлажем да се оснује једна државна фабрика за пољопривредне справе и машине, која би уз цену производње, или уз минималну корист продавала земљорадницима те справе, чиме би уштедели огромне своте које иду ван наше државе страним фабрикама.

Морам да напоменем да је једно од изванредно важних питања и питање исушивања подводних иначе првокласних ораница, те молим господина Министра, познавајући га као стручњака и човека са вољом за напредак наше пољопривреде, да овоме питању одводњавања и помоћи водним задругама, у споразуму са господином Министром грађевина, поклони пуну пажњу. У Старо Бечејском хатару на т. зв. Перлеку, сваке године топи унутрашња вода 3.000 јутара земље нашим аграрним сиротим људима, који немају користи већ само штете плаћајући водни допринос и порезу, а не жању! — За одводњавање овог земљишта молим Краљевску владу да омогући кредит од 1,600.000 динара.

Још једно важно питање интересује наше земљораднике, а то је извоз дебелих свиња и говеда. Молим господина Министра да се овом питању поклони пажња и путем Пољопривредних комора сазове шира анкета и претресе ово важно питање у том погледу, да се нађе сходан начин упрошћавања извоза да би се олакшала товљачу продаја и извоз путем земљорадничких задруга, и да се спречи да се извоз дебелих свиња остави као

монопол само веома малом броју професионалних извозника. Процент контингента за товљаче ваљало би повећати на 40%.

Морам да се осврнем као посланик мешовитог среза са мађарском мањином на бедно стање наших пољопривредних радника припадника мањина. Они нису добили од ове наше државе много, а лојални су, што су показали за последњих 20 година. Зато би требало водити рачуна о томе, да се и они помогну, како то буде држави могуће.

Изневши горње, ја сам уверен да ћу наћи код господина Министра Бешлића и Краљевске владе пуно разумевање за све наше потребе у интересу унапређења мога среза и пољопривреде уопште. Имајући поверење у Краљевску владу, гласаћу за буџет. (Пљескање на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. др. Ибрахим Крупић.

Dr. Ibrahim Krupić: Gospodo narodni poslanici, javio sam se za reč kod pretresa budžeta Ministarstva poljoprivrede, jer sam po profesiji vezan za poljoprivrednu, odnosno stočarsku proizvodnju i moja kritika rada Ministarstva poljoprivrede kao i moji predlozi biće učinjeni samo u jednoj nameri, da, iznoseći svoja opažanja, pomognem Kraljevsku vladu i Ministarstvo poljoprivrede u njihovim nastojanjima za opšti napredak našega zemljoradnika, koji je osnova kako u ekonomskom tako i u političkom pogledu naše zemlje.

Moram, gospodo narodni poslanici, učiniti odmah u početku jednu opštu konstataciju kada je reč o poljoprivredi naše zemlje i državnom staranju o njoj. A ta je: da je o tome kod nas jednako od posle rata najviše govoreno, a relativno najmanje učinjeno. Uzroke tome ja neću sada iznašati, jer ih vi svi manje - više znate, a, pogotovu sada, kada ima izgleda da će i to stanje prestati i krenuti na bolje. Dakle, da iznesem nekolike dobronamerne konstatacije:

Ako promotrimo ekspozе uočićemo da se kroz celi ekspozе provlači mišljenje — a to je i pravilno — da je najbolji potstrek za unapređenje svih grana poljoprivrede — omogućiti da se postignu što bolje cene zemljoradničkim proizvodima.

Iako se mi danas nalazimo u vremenu kada su ekonomske razmene u međunarodnom životu vezane izvesnim normama od kojih se ni mi ne možemo osloboditi i kojima se, silom prilika, moramo pokoriti, ipak međunarodna trgovina nije jedini izlaz za unovčavanje naših zemljoradničkih proizvoda, već postoji i ono unutrašnje tržište koje je, ustvari, veće, a o kome je u ekspozеu gospodina Ministra poljoprivrede bilo vrlo malo govora.

Stoga, bilo bi potrebno, da se prodaji naših poljoprivrednih proizvoda u samoj zemlji posveti što veća pažnja.

U pogledu inostranih tržišta jedna opšta karakteristika je, da kod tih izvoza imaju mnogo veće koristi posrednici nego sami proizvođači, što daje izgleda da se toj vanjskoj trgovini i posvećuje veća pažnja.

Sada bih hteo da iznesem: kojim načinom je Ministarstvo poljoprivrede do sada postupalo prilikom rešavanja pojedinih pitanja, koja se pred njega postavljaju! Jedan veliki nedostatak u tome radu, doskora, bio je, a i danas još postoji: što se kod rešavanja poljoprivrednih pitanja nije imao jedan

izrađen plan, već su se nastojanja menjala u vezi sa ličnostima, koje su dolazile na čelo Ministarstva poljoprivrede! U tome pogledu nešto je bolje bilo za poslednje tri godine, kada je pokušavano da se stvore za svaku pojedinu granu poljoprivrede planovi — programi rada, koji bi se trebali da izvršuju. Morao bi se primiti i sprovesti princip da se ima za svaku granu poljoprivrede postaviti jedan program koji bi bio državni program, a ne program ličnosti, i koji bi se konzekventno sprovodio bez obzira na ličnosti koje dolaze na položaj gospodina Ministra poljoprivrede. I kod toga stvaranja programa za pojedine grane poljoprivrede trebalo bi da se ima uvek pred očima celina, a ne da sve zavisi o tome kolika će se pažnja kojoj grani posvetiti, o moći i uticaju onih ličnosti koje na pojedinim poslovima imaju interesa.

Ovde je eklatantan primer odnosa veterinarske struke prema ostalim granama poljoprivrede u resoru Ministarstva poljoprivrede, kojoj se do sada poklanjala najmanja pažnja.

Vidimo, na primer, da do danas Ministarstvo poljoprivrede nije stiglo da u čitavoj našoj zemlji izgradi ni jednu veterinarsku ustanovu, dok je svoje druge ustanove podizalo u svakoj godini, prema prilikama, u dosta velikom broju.

Jedina veterinarska ustanova, koju je Ministarstvo poljoprivrede otpočelo da gradi, jeste Državni centralni veterinarski zavod u Zemunu i taj se gradi već tri godine, a još nije gotov(!). A zavod za ispitivanje vune, koji je nesumnjivo potreban, sagrađen je za nekoliko meseci posle donetog budžeta i odmah u istoj godini otpočeo rad. Međutim, gospodo narodni poslanici, osnovni uslov za kakav bilo rad na unapređenju stočarstva, jeste osiguranje zdravlja stoke i zaštita stočara od gubitaka usled uginuća, jer ispitivanje vune neće ništa koristiti ako ovce, od kojih treba dobiti vunu, pokrepaju.

Ima još nekih poslova kod Ministarstva poljoprivrede, koji nisu zadovoljavali sa razloga što se ono kod sprovođenja istih nije rukovalo u svome radu realnim potrebama širokih narodnih slojeva i našim stvarnim prilikama, jer samo onaj rad koji odgovara našim stvarnim prilikama može imati i stvarnog uspeha. Sjetimo se samo:

1) Eksperimentisanja koja su vršena sa uvozom i forsiranjem plemenitih pasmina mesnatih svinja u sve krajeve i po svaku cenu i štete koje su naši poljoprivrednici imali od toga; ili

2) Nastojanja da se izbací belgiski tip teškog konja i to iz krajeva gde se on godinama gaji i najviše rentira; ili

3) Pokušaje da se kod nas forsira farmersko živinarstvo; i

4) Katastrofa sa hmeljom.

Najzad, još jedna okolnost koja ima velikoga uticaja na rad Ministarstva poljoprivrede i o kojoj bi trebalo povesti računa, ako se u poslovima želi uspeh.

Ministarstvo poljoprivrede ima uglavnom svoje službenike iz dve struke: agronomske i veterinarske. Ja pripadam ovoj drugoj, ali molim da se uvaži da me kod ovoga djela izlaganja ne rukovode nikakovi staleški interesi, već samo želja da poslovi Ministarstva poljoprivrede i obeju struka budu vršeni na što veću državnu i narodnu korist.

Postoji jedan više ili manje zaoštreni sukob ovih dvaju staleža u čitavome svetu, pa i kod nas. Taj

sukob ima svoga povoda u kompetenciji za poslove stočarstva. Kod nas je taj sukob možda u jednome dosta latentnome stanju, jer ga veterinari baš izbegavaju, ali se u poslovima Ministarstva poljoprivrede osjeća i od štetnoga je uticaja po opće narodne interese obeju struka. Ovo sporno pitanje, tj. pitanje vodenja stočarstva, rešeno je u vremenu kada je Ministar poljoprivrede, agronom, za vreme režima u kome su ministri sami donosili zakone, doneo Zakon o unapređenju stočarstva, u kojem je isključio veterinare iz svake saradnje na unapređenju stočarstva. Posledice se već takvog stanja osjećaju, a vremenom će se pokazati još u jačoj mjeri, da će svima biti jasna štetnost takvog regulisanja pitanja.

Primer stranih država, koje su na isti način bile postupale, danas već daje jasnog dokaza za to: jer glavna i nerešiva pitanja njihove stočarske produkcije danas su uzgojne bolesti (tuberkuloza, zarazno pobacivanje, proljev pilića itd.), na koje nije prilikom rada oko unapređenja stočarstva, koju su sprovodili sami igronomi, bila obraćana potrebna pažnja.

I kod nas se ti slučajevi već pojavljuju: kao primjer da navedem da se u našoj zemlji nije znalo za zarazni proljev pilića dok ta bolest nije uvezena iz inostranstva sa plemenitim rasama živine. Ima još primera, ali ja ih ovde neću navoditi. Ali stojim na raspoloženju Ministru poljoprivrede, da mu ih iznesem.

Jedan najmarkantniji ću ovde samo spomenuti: donošenje Zakona o uređenju veterinarske službe. Mi toga zakona do danas još nemamo. Činjeni su veliki naponi da bi se taj zakon doneo i on je najzad dospao i do ekonomskog komiteta ministara, i ja verujem da je u kočenju donošenja toga zakona bilo uticaja i od strane jednoga dela agronoma.

Interes je opšti naše poljoprivrede, naročito našega stočarstva, da se uticaj toga sukoba između tih dveju struka u poslovima Ministarstva poljoprivrede odstrani, i zato molim gospodina Ministra poljoprivrede i uvjeravam ga da će time mnogo učiniti za napredak našega stočarstva.

Izmena Zakona o unapređenju stočarstva u tome smislu, da bi se u poslovima oko unapređenja stočarstva osigurala i veterinarska saradnja, koja je danas isključena, učiniće mnogo za napredak našega stočarstva.

Sada ću da predem, posle ovih opštih napomena, na sam budžet Ministarstva poljoprivrede. Moje mišljenje u pogledu celokupnoga budžeta jeste, da su predložene sume nedovoljne za sve grane poljoprivrede. One bi morale biti mnogo veće.

Ako je momentalno nemoguće predviđene sume menjati, ja sa ovog mesta činim apel i molim gospodina Ministra poljoprivrede, da se još sada prihvati kao opravdano, da se u idućem budžetu Ministarstva poljoprivrede osiguraju mnogo veća sredstva za njegov rad.

U pogledu same organizacije čitave službe Ministarstva poljoprivrede morao bih ovde učiniti jednu zamerku, da ta služba nije baš najbolja i da je većim delom nepristupačna širokim narodnim slojevima. Jedan od glavnih zadataka, koji bi trebao što pre da se reši, jest: da se izvrši reorganizacija čitave poljoprivredne službe u našoj zemlji donošenjem dvaju specijalnih zakona, i to:

- 1) Zakona o organizaciji poljoprivredne službe, i
- 2) Zakona o organizaciji veterinarske službe.

Projekat ovog drugog zakona izraden je i nalazi se pred ekonomskim komitetom ministara, te bi se mogao doneti u vidu uredbe sa zakonskom snagom, a isto tako bi se moralo požuriti i sa donošenjem zakona o organizaciji poljoprivredne službe.

Da je ovo neophodna potreba osetio je svaki onaj koji je imao prilike da posmatra rad ovih dveju službi naročito na terenu. Obadve ove službe morale bi biti tako organizovane, da odgovaraju našim prilikama i da se što više približe narodu.

Gospodin Ministar poljoprivrede u svome ekspozeu spomenuo je i samu potrebu donošenja zakona o uređenju veterinarske službe, ali ja ga molim, kao i celu Vladu, da na tome ne ostane. Na ovo mi daje pravo fakat, da se sa izradom toga zakona počelo još 1931 godine, a do danas još nije donesen.

Na pojedinostima iz ekspozea gospodina Ministra poljoprivrede, što se tiče biljne proizvodnje ne mislim se dugo zadržavati. Želim samo da podvučem jednu važnu stvar, koja je u ekspozeu predviđena, a koja je i u praksi do danas bila naročito zanemarena. To je pitanje stočne hrane. Tim pitanjem do sada Ministarstvo poljoprivrede ili se vrlo malo bavilo ili skoro nikako. Međutim, ako se stočarstvu daje ona važnost koju ono stvarno kod nas ima i koju mu je gospodin Ministar u ekspozeu priznao, tada ishrana stoke, dakle produkcija stočne hrane dolazi u prvi red. Svi naponi oko unapređenja stočarstva ostaće neefikasni, dok se pitanje proizvodnje stočne hrane ne bude povoljnije rešilo.

Glavni razlog neuspesima kod rada na unapređenju stočarstva danas leži baš u nedovoljnoj i neracionalnoj ishrani. Zato bi se tome pitanju morala posvetiti mnogo veća pažnja i sa strane našeg Ministarstva poljoprivrede.

Kod stočarstva, veterinarstva i drugih poglavlja u ekspozeu, smatram za svoju dužnost da učinim neke dobronamerne napomene.

Konjarstvo ima pored ekonomske važnosti i veliku važnost po našu narodnu odbranu. Na tome polju pokazuje se do sada vrlo malo uspeha. Dokaz zato najbolji je u stanju našeg narodnog konjarstva, koje bi se moralo procenjivati, ne na izložbama, nego na konjskim pijacama, gde se vidi jako veliki procenat škartova. Ministarstvo poljoprivrede posvećuje sasvim ispravno veliku pažnju svojim i privatnim ergelama.

Jedna od najvažnijih mera za unapređenje svih grana stočarstva, pa i konjarstva naročito, jeste licenciranje muških priplodnih grla. I ako je Zakonom o unapređenju stočarstva ova mera predviđena, njeno izvršavanje do sada je ostalo neefikasno u najvećoj meri, zato što je sam posao regulisan pogrešno i u stvari se sveo na putovanje komisije za licenciranje. Morale bi se odredbe o licenciranju muških priplodnih grla u tome Zakonu izmeniti u tom pravcu, da se licenciranje stvarno sprovodi.

Veterinarstvo. Što se tiče veterinarstva, u ovogodišnjem budžetu i ekspozeu gospodina Ministra poljoprivrede prvi put je posvećena veća pažnja veterinarstvu, za šta ja odajem priznanje gospodinu Ministru poljoprivrede. Samo, i tu bi potrebno bilo izraditi jedan program rada i zatim ga izvršavati.

Osiguranju stoke Ministarstvo poljoprivrede posvećuje vrlo malu pažnju. Moram ovde napomenuti da se uspešno osiguranje stoke može sprovesti samo tako, ako se veže sa radom na zaštiti stočnog zdravlja od bolesti i lečenju stoke. Ceo bi ovaj posao morao

biti poveren veterinarskom odeljenju Ministarstva poljoprivrede.

Glasaću »za«, jer imam puno poverenje u Kraljevsku vladu i Ministra poljoprivrede, kojeg molim da ova moja opažanja i predloge uzme u pretres i izvrši i to po mogućnosti još ove godine, a što nije moguće ove, a ono bar iduće godine. (Pljeskanje na desnici).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Јозеф Тришлер.

Јозеф Тришлер: Ја говорим као заступник немачке мањине. Пре ђу да говорим о чисто полјопривредном, а на крају и нешто о народносном питању.

У дебати о буџету скоро свих до сада расправљаних Министарстава истакнуто је од говорника, да је буџет у сразмери према задатцима dotičног ресора премали. Обично говорници траже још и ово и оно.

Ми Немци, као конструктиван елемент у овој земљи, желимо привредни напредак и земљи и нама. А пошто напретка у држави без увећања, односно бољег искоришћавања прихода нема, ми размишљамо и о томе како би се ти приходи могли увећати. Ми много дајемо, мало тражимо, а радо дајемо и још више ако нам се то, поред осигурања мирног опстанка нашег живља, омогући.

За увећање прихода државе несумњиво најважнија грана јесте полјопривреда. Према излаганима известиоца Финанског одбора потребно је подизање производње, увећање извоза и одржавање цена.

Poljoprivredna proizvodnja u Vojvodini uopšte, a kod Nemaca napose, je na priličnoj visini. Dalje rentabilno podizanje ove proizvodnje nije laka stvar i zavisi od mnogih faktora.

Iz ekspozea gospodina Ministra poljoprivrede saznali smo za mnoge već preduzete i nameravane mere za podizanje biljne proizvodnje, stočarstva ili unapređenje poljoprivrede uopšte. Sve te mere su potrebne i dobre, ako se sprovedu u delo bez mnogo birokratizma, sa dobronamernim naporom i sa stručnošću. A imamo puno poverenje da će to kod našeg sadašnjeg gospodina Ministra tako i biti.

Sad bih hteo da se kratko osvrnem na nekoliko pitanja, koja su s time u tesnoj vezi, a o kojima ovde ili uopšte nije bilo, ili je nedovoljno bilo govora.

1) Komasačija. U Vojvodini ima mnogo opština u kojima još nije sprovedena komasačija. Tamo ima zemljoradnika, koji imaju 10 hektara zemljišta na 30 i više mesta. Bez komasačije prava rentabilna poljoprivreda u Vojvodini je nemoguća. Komasačija bi se imala olakšati i subvencionirati.

2) Katastar. Mnogo se tu govorilo o katastru. Pri sprovođenju nove katastracije po postojećim propisima bi se jednovremeno moglo i ispitivati tle u svrhu mogućnosti rentabilne upotrebe umetnih gnojiva i kartirati zemljište u tu svrhu, kako se to radi i u drugim naprednim zemljama.

3) Cene. Za daljno rentabilno podizanje poljoprivredne proizvodnje potrebno je poboljšanje srazmere cena između proizvoda i proizvođačkih faktora. Cene umetničkih gnojiva srazmerno su nepovoljne. Kada uporedimo cene po kilogramu čistog azota, čiste fosforne kiseline ili kalija u raznim gnojivima, izražene u kilogramima pšenice ili ječma u raznim evropskim državama, možemo konstatovati, da su te cene kod nas 2 do 4 puta veće nego u drugim državama. Bez uvećane upotrebe ovih gnojiva neće se moći biljna proizvodnja znatno podizati. Pri sadašnjoj srazmeri

cena, rentabilnost upotrebe umetnih gnojiva nije dovoljno osigurana.

Isto tako je pri rentabilnom gajenju stoke, a naročito svinja, potrebna u mnogo većem obimu, nego do sada, upotreba hraniva sa više belančevine kao brašna od riba i mesa, pa i pogača od uljarica, maizena itd. Brašno od riba, na primer, koje sadrži dragocenu stočnu belančevinu, je 3—5 puta skuplje nego u susednim državama.

4) Kontrola. Po mom mišljenju je veliki nedostatak u trgovini gnojivima, hranivom i raznim preparatima za poljoprivredu, da nema dovoljno kontrole. Analize u kontrolnim stanicama su retke i skupe. Analize u tom pravcu bi mogle postati izvorom novih prihoda za zadruge, kontrolne stanice i one bi mogle da osiguraju zemljoradnike od mnoge štete. Kao primer hoću da navedem sledeći slučaj. Meni je poznato da jedan zadružni savez u Nemačkoj, gde su zakoni o trgovini gnojivima i hranivom vrlo strogi, a kontrola kod samih proizvođača isto tako stroga, ima godišnje prihoda, na ime naknada usled ovakovih analiza, oko 5 miliona dinara. Ispitivanje tla za praksu kod nas je nedovoljno razvijeno, ma da imamo odlično uređene kontrolne stanice.

5) Stručno obrazovanje. Za unapređenje poljoprivrede je najvažnije prosvetno i kulturno stanje seljaštva. Mi nasrdačnije pozdravljamo nameru Ministarstva poljoprivrede, za donošenje nove i moderne uredbe sa zakonskom snagom za srednje, niže, specijalne i poljoprivredne domaćičke škole. Molimo samo da se pri tom ne zaboravi, da je potrebno stručno obrazovanje i nemačkoj zemljoradničkoj mladeži i da se stručno obrazovanje kao uspešno školovanje seljačke mladeži uopšte može vršiti samo na maternjem jeziku. Mi smo već predali molbu za otvaranje jedne privatne nemačke niže poljoprivredne i domaćičke škole, i nadamo se da će nam se pri tome izaći u susret. Nemački zemljoradnici žele intenzivno da sarađuju rame uz rame sa drugim zemljoradnicima naše Otadžbine na unapređenju poljoprivrede i oni u revnosnoj utakmici za što bolje gazdovanje i dalje žele da budu primerni. Prema tome koliko oni čine za poljoprivredu ove zemlje, ja mislim da je opravdano da im se omogući stručno obrazovanje u svojoj vlastitoj školi.

6) Zemljoradnički dugovi. U tehničkoj primeni Uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova ima još i danas nedostataka.

1) U Srezu bačkopalanlačkom ima još više od 800 molbi dužnika zemljoradnika, koje još i sada, posle dve i po godine uvek nisu rešene kod sreskog suda. Ovi dužnici dakle još nisu dobili nikakvo smanjenje svojih dugova, a od njih se u roku traži puni anuitet.

2) Ima mnogo slučajeva, da su dužnici dobili delimično smanjenje svojih dugova po rešenjima sreskih ili okružnih sudova, a ovo smanjenje nije još sprovedeno u Privilegovanoj agrarnoj banci, ili višak pri uplati prvog i drugog nesmanjenog anuiteta nije uzet u obzir za treći anuitet, a poreska uprava nemilosrdno traži nesmanjene anuitete. I tako je došlo do egzekucije konja i krava, o čemu je ovde već bilo reči.

7) Obezbeđenje od grada. Na osnovu Zakona o obaveznom obezbeđenju useva i plodova od grada i u Dunavskoj banovini je osnovan Zavod za obezbeđenje od grada. A kako taj Zavod radi na zadovoljstvo osiguranih zemljoradnika mogu dokazati jednim primerom. Jedna opština moga sreza je uplatila prošle

godine 35.000 dinara u taj Zavod. U toj opštini je nastala šteta od grada više od 300.000 dinara. Cela šteta je likvidirana za 1.400.— dinara. Jedan seljak n. pr. je dobio za jutro jako oštećene kudelje 26 dinara.

8) Narodnosno pitanje. Dozvolite, gospodo narodni poslanici, da još kratko govorim i o narodnosnom pitanju. Nisu narodnosne grupe krive što ih danas u raznim evropskim državama ima više od 40 miliona, a nisu krive ni zato, što je narodnosno pitanje postalo danas jedno od najaktuelnijih, a ujedno i najdelikatnijih pitanja u Evropi, od čijeg podesnog ili nepodesnog rešenja više manje i zavisi trajni mir. Narodnosne grupe svuda brane svoja prava.

Danas u evropskim državama i van njih živi još više od 2 i po miliona Jugoslovena. Svi se oni smatraju kao pripadnici velike zajednice Jugoslovena i svi žele da ostanu i sa svojim potomcima i dalje Jugosloveni ma da su istovremeno i pripadnici raznih državnih zajednica. I oni kao i sve druge narodnosne grupe tačno osećaju i znaju šta je narodna i šta je državna zajednica. Dužnosti kako prema jednoj i drugoj zajednici ne moraju biti — a i obično nisu — suprotne nego paralelne. Najbolji Jugosloveni u drugim državama mogu biti — a sigurno i jesu — odlični državljani svoje nove domovine, svoje državne zajednice. Oni su ponosni na to, što su Jugosloveni. Vi ste u vezi sa njima, vi se i za njih starate. To tako i treba da bude.

Mnogi od njih žive daleko od državne zajednice svoga naroda, Kraljevine Jugoslavije, i nikad ne misle na to da će se granice Jugoslavije raširiti do njih.

Isto tako je i sa nama Nemcima u ovoj državi. Uz to smo mi Nemci sa Srbima u Vojvodini decenijama u miru i dobrim susedsko-medusobnim odnosima i poštovanju živeli zajedno u i njima i nama tuda državnoj zajednici, a naše vode su se zajedno borile za svoja prava.

I mi daleko živimo od kompaktnog nemačkog življa i mi ne mislimo na to da će Nemačka obuhvatiti u svoje granice i naše pokrajine. Mi želimo i dalje da živimo na ovoj teritoriji u najboljim odnosima sa svima drugim narodima kao Nemci, a to i onda kada će se na sve te probleme politički gledati možda sa savim druge strane, kada možda neće biti ni fašizma ni demokratije.

U ovome visokom Domu se mnogo govorilo o sporazumu. Ja smatram da bi bilo vreme da se i mi u narodnosnom pitanju sporazumemo i to pravedno, jasno i odlučno sa merodavnim vlastima i faktorima jednako za celu teritoriju naše Otadžbine.

Mi sa naše strane smo 20 godina, a naročito 11 decembra dokazali volju za tako jedno sporazumevanje. Mi smo složno išli na izbore u punom poverenju prema Vladi. Mi i danas verujemo da će nam Vlada izići u susret pri našim opravdanim željama. A slažem se i priključujem načelnim izjavama moga poslaničkog druga Hamu.

Imajući puno poverenje u Kraljevsku vladu i gospodina Ministra poljoprivrede i očekujući ispunjenje naših opravdanih želja, glasaću sa mojim poslaničkim drugom za budžet.

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Вељко Вишњевац.

Вељко Вишњевац: Господо народни посланици, пошто је крај који заступам у овоме Дому, крај пољопривредника, одлучио сам да у ресору Министарства пољопривреде у кратким потезима изнесем неколико ствари, које интересују мој крај,

а, у исто вријеме, имају важност, бар неке од њих, и за друге крајеве.

У првом реду ја ћу говорити о нашим добровољцима. Позната је ствар, да је мој крај дао највећи број добровољаца за време прошлог светског рата. Половина од тих добровољаца дошла је из Америке одрекла се иметка и једног угодног живота и донијела главу и живот да жртвује за ослобођење своје браће и за стварање данашње наше моћне Отаџбине. Друга половина, одмах у почетку рата, пребегла је са територије бивше Аустрије, било у бившу Црну Гору, било у Србију и тамо, раме уз раме са својом браћом, подијелила судбину једног страшног рата. Чим би аустријске власти сазнале за кога од ових добровољаца да је пребегла преко границе, њихове куће су осветале у пламену, њихови иметци упропашћавани, а, што је најтеже, њихови чланови фамилија, њихови драги и мили вјешани, убијани или мучени и зостављани по чувеним логорима страдања: Добоју, Нежидеру, Араду, Требињу Автовцу итд.

Човјеку данашњице, данашњег безидеалног духа, кад многи богаташки џеп пун без мукe стеченог новца сматра за велику жртву да одвоји само један динар за кору хлеба сиромашу крај пута — изгледа просто невјероватно да су ови људи могли да жртвују и баце на олтар слободе онолико колико су бацили и придонијели. Дали су живот, дали су иметак, дали су све! И, ја сам увјерен да никад једна генерација нити је дала, нити ће дати више него што је дала предатна национална Босна и Херцеговина из које су ови добровољци поникли.

Блаженопочивши Краљ обећао је тим добровољцима дати земље у новоослобођеним крајевима, гдје те земље има довољно.

То обећање било је са сваког становишта савсим умесно. Давањем земље добровољцима насељавају се националним живљем они крајеви гдје смо национално недовољно заступљени, растеређује се становништво наших сиромашних крајева из којих ови добровољци махом потјечу и, најзад, тиме се, бар унеколико, надокнађавају добровољцима оне материјалне жртве које су, како рекох, претрпели за време светског рата.

Један дио добровољаца стварно је добио земљу и населно се на њу. Међутим, један велики дио, и то многи баш од оних који су и међу добровољцима истицани као најзаслужнији, и данас је без земље. Десетак задњих година по овоме се није ништа радило. Тек јесенас, данашња Влада или Влада странке данашње Владе, донијела је једну Уредбу по којој ће се добровољцима који не добију земљу дати бонови. Ми морамо свакако одати Влади признање за ову Уредбу, јер је њоме учињен један добар корак напријед али у исто вријеме морамо признати да тај корак није онолики колики би требао да буде. Није, или бар ја нијесам правилно схватио речену Уредбу, а ја сам схватио тако да ни један добровољац више неће добити земље. Ја вјерујем, господе посланици, да држава нема довољно земље да подмири све молбе добровољаца и усташа, јер тих има још око десет хиљада. Али ја мислим да би се могло и да би требало дати земљу бар оним добровољцима који су добила писмено ријешење да ће им се дати земља у Панчевачком рит у економској 1937/38 години. Тих добровољаца нема много и ја молим и Краљевску владу и господина Министра

пољопривреде, да се Панчевачки рит подијели јер им је обећан па би било незгодно да се од државе једно обећава а друго извршава и то према оним, који су најзаслужнији што та држава постоји.

Осим тога Уредба је предвидела бонове само за оне добровољце који су добили добровољачка уверења до 8 децембра 1938 године т.ј. до дана обнародовања ове Уредбе. Међутим, има један број добровољаца који још нијесу добили добровољачка уверења, а добровољци су и имају право на уверење. Прошлогодишњи Финансиски закон дао је таким добровољцима рок од шест месеци да затраже уверење. Они су поднијели молбе Министарству војске и морнарице и ја вјерујем да ће сви добити уверење јер су молбе поднијели на вријеме. Што нијесу добили добровољачка уверења до дана обнародовања Уредбе није кривица до њих, него до наше споре администрације. Према томе Уредбу треба допунити и њеним повластицама обухватити и оне добровољце који добију накнадно добровољачко уверење.

Кад је реч о добровољцима из свјетског рата, а пошто нијесам имао прилике да говорим у ресору Министарства финансија, ја сам слободан да овде изнесем једно питање сродно овоме, а то је питање херцеговачких усташа из 1875 год. и 1881—2 године. Овогодишњи Финансиски закон предвидео је овим усташима сталну доживотну помоћ. Ову помоћ предвиђали су и ранији финансијски закони од 1936 године па овамо. Пошто није било писане архиве из које би се могло установити ко је све био учесник овога устанка, у почетку се практиковало да молилац као доказ да је био усташа прибави писмену заклетву од двојице херцеговачких усташа, Спасоја Шакотића и Борђија Гузине, јоба из Никшића, за које се из неке архиве музеја на Цетињу установило да су били у поменутих устанцима. Оним који су одмах у почетку направили молбе за помоћ, та је помоћ и додијељена. Међутим, решавање нових молба, назад годину дана, је потпуно обустављено. Херцеговачким усташама тражи се уз заклетву помануте двојице још и заклетва двојице учесника бокелског устанка. Међутим, то је тражење неумјесно, јер нашто херцеговачким усташама заклетва бокелских усташа кад су Херцеговци имали своја два засебна устанка и то: 1875 године против Турске а 1881—2 године устанак Стојана Ковачевића и Салка Форте против Аустрије. Ради тога, ја молим господина Министра финансија да се постојеће молбе херцеговачких усташа што хитније ријеше и то заклетвом било ове двојице свједока, које сам напоменуо, било заклетвом двојице нових који су добили усташко признање.

Финансиски ефекат је овде врло мали, јер су то махом људи у задњим часовима свога живота тако да је један знатан број тих људи умро прије него што је дочекао да им се молбе ријеше.

А сада, господе посланици, да вам изнесем једно друго питање које тишти нашега сељака. То је питање земљорадничких дугова. Многи, када је ријеч о овим дуговима, осуђују земљораднике да су се лакомислено задуживали. Ја, међутим, не мислим тако. Не кажем, да није било и таквих али у главном земљорадник се, бар у моме крају, задужио највише по рату. Дошавши из рата на своја погорела и опустошена огњишта, земљорадници су морали или да се задуже, и та нарушена огњишта оправе, или да се отисну у бијели свет,

како наш народ каже, „трбухом за крухом“. Морали су да се задуже. У почетку док су пољопривредни производи добро продавани, земљорадници су своје дугове дооро и уређивали и отплаћивали. Опадањем цијена пољопривредних производа земљорадници ради немогућности затежу у плаћању, не могу да плаћају. Банке гомилају огромне камате и трошкове. Дугови земљорадника се рапидно повећавају. Долази свјетска криза и земљорадници потпуно престају са плаћањем. Ниже се низ уредаба о заштити земљорадника од којих ни једна не рјешава ништа, него свака само одгађа и више запетљава. Прва уредба, која је земљораднику донијела стварне користи је Уредба о ликвидацији земљорадничких дугова донесена септембра 1936 године. Да је оваква уредба донесена само неколико година раније н. пр. почетком 1932 године кад се са оваквим уредбама почело радити, она би имала много већи ефекат и, ја вјерујем да би земљорадника задовољила. Уредба је дошла кад је с једне стране питање земљорадничких дугова било потпуно деморалисано, а деморалисале су га највише саме дотадање Владе својим лошим уредбама, којим су демагогисале и на једну и на другу страну, јер док су земљорадницима одгађали плаћање, дотле су банкама дозвољавале, да кроз то вријеме гомилају камате и друге разне трошкове. Примјера ради истаћи ћу да је једна банка у моме срезу свим својим дужницима удвостручила дугове са каматама, провизијама и разним трошковима у међувремену од 1932 године па до доношења задње Уредбе. Кад су ти дугови обрачунати по новој Уредби и кад је одбијена она половина, која се по Уредби одбија, дуг је остао онолики колики је био 1932 године кад се ово питање почело рјешавати. Требало би строго провјерити све обрачуне које су поједине банке и заводи предали Аграрној банци, јер знам да су све банке, или ако не све а оно већи део у својим обрачунима преданим Аграрној банци прирачунале многе цифре, било у каматама, било у провизијама или трошковима на које нијесу имали право. На то се туже сви земљорадници мога краја, а такве тужбе чуо сам и у осталим крајевима.

Исто тако требало би промијенити у Уредби онај члан који предвиђа да дужник, који само један оброк не уплати тачно на вријеме, губи заштиту на целокупно дуговање. По томе члану је једна огромна већина земљорадника још одмах у почетку код приватних поверилаца изгубила заштиту. Неки су је изгубили што нијесу могли да на вријеме плате оброке, други опет што нијесу били добро обавјештени, а трећи, што навикнути на несталност ранијих Уредаба, које су се мијењале као марамнице у целу, у почетку нијесу вјеровали ни у сталност ове Уредбе. Повериоци су то једва дочекали и ви ћете данас наићи на свакодневне продаје земљорадничких покретнина па и некретнина ради наплате ових дугова.

Господо посланици, овде сам изнео двије ствари које су од значаја како за мој крај, тако и за остале крајеве, а сада ми дозволите да изнесем неке потребе чисто мога среза које спадају у ресор Министарства пољопривреде. Мој срез, господо посланици, има једно јако лијепо поље. То поље кад преко љета има довољно влаге даје

одличан род сијена па дјелимично и жита. Међутим, како је влага преко лета риједак гост у Херцеговини, ми од тога поља немамо ни приближно онај приход који би по квалитету земље у томе пољу могли да имамо. То је бивша Аустријска управа увидела па је на једној ријечици повише Гацка на тзв. „Клињу“ направила један хидротехнички објекат, помоћу кога се гатачко поље за вријеме суше натапало. То је стварно једно крушно техничко дјело помоћу кога се читава ова ријека преко љета заустави у једној великој долини, направи се језеро и после кад устреба посебним каналима пропушта до гатачког поља и натапа га. Међутим, од ослобођења па овамо, држава је о томе објекту водила јако слабу или готово никакву бригу, тако да је он данас неспособан да врши ову функцију због које је сачињен. Канали су затрпани, бране и друге направе руинирани и уопште све запуштено и онеспособљено. Кад човек дође и погледа све ово онда му тешко пада на срце стварност да ми нијесмо били у стању да бар сачувамо оно што нам је, ради нашег добра, сачинила једна туђа и нама мрска држава и управа. Ради тога ја молим господина Министра пољопривреде, па чак с пуним правом тражим, да се овај објекат најхитнијим путем оправи, јер је Срез гатачки по својој прошлости заслужио да му се учини и нешто много више, а камо ли да се са пар стотина хиљада динара очува оно што му је једна туђинска држава направила.

Господо посланици, Срез гатачки је сточарски срез са првокласном пасмином говеда и оваца. Тамо постоји и једна сточна станица која је још прије рата успостављена и помоћу које је у Гатачком срезу, као и у цијелој горњој Херцеговини створена одлична пасмина стоке. Ја молим господина Министра пољопривреде да овој станици поклони нарочиту пажњу и да преко ње раздели тамошњим сточарима или сточним заводима што већи број приплодна за све врсте стоке, а у сврху побољшања дегенерисане стоке.

Ја сам, господо посланици, као члан Пољопривредне коморе Зетске бановине, добио једну резолуцију са годишње скупштине ове коморе. Пошто је резолуција опширна, а засјеца и у ресоре других Министарства, ја ћу бити слободан да ту резолуцију предам господину Министру пољопривреде и да га умолим да тој резолуцији посвети нарочиту пажњу. Пошто сам овде износио само потребе мога среза, ја ћу из ове резолуције истаћи овде само две тачке које мој срез нарочито интересују. У тим тачкама тражи се да Министарство организује што боље ветеринарску службу и додијели што већу количину бесплатних лијекова, а нарочито против метиља, и да помогне семеном од житарица сиромашним пољопривредницима, који су настрадали од суше и елементарних непогода, јер су елементарне непогоде мој срез, ове године, јако оштетиле.

Имајући пуно поверење у рад Краљевске владе, а нарочито цијенећи оне напоре које данашња Влада улаже, да одржи братску сарадњу између нас православца и наше браће муслимана у Босни и Херцеговини, који са нама ову сарадњу лојално прихватају и одржавају, изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање у центруму и на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. др. Милорад Димитријевић.

Др. Милорад Димитријевић: Господо народни посланици, неоспорно је, да је буџет Министарства пољопривреде и сувише мали, с обзиром да је наша земља аграрна земља, и да тај ресор има највише задатака, које треба да изврши.

Али и са овим материјалним средствима, којима данас располаже, водећи рачуна о потребама појединих крајева, могло би се много више учинити, него што се раније учинило.

Ја ћу овде да укажем, по мом мишљењу, на једну грешку, која је чињена код нас у предратној Србији, па је са том грешком продужено и у нашој уједињеној отаџбини.

У свима среским местима оснивани су воћни расадници, не водећи рачуна о томе, да ли је то воћарски, виноградарски или сточарски крај.

У врло великом броју, ти расадници нису могли, па не могу ни данас, да покрију ни своје расходе, ма да располажу већим бројем хектара најбоље земље у својим крајевима.

Не мислим да су ти расадници зато, да стварају себи неки капитал, али су сигурно зато, да унапређују ону грану пољопривреде, која се у томе крају гаји.

Али како да се то постигне, кад у сточарским или виноградарским крајевима имамо воћне расаднике.

У моме крају — Ресави, постоји један такав воћни расадник, мада је Ресави претежно сточарски крај.

Још пре рата, Ресави је била позната као једна од најбољих пијаца у Краљевини Србији, за рогату марву.

У Ресави се данас гаји искључиво сименталска раса, а и на изложбама и сајмовима у Новом Саду и Младеновцу откупљена су многа грла из Ресаве као првокласна.

Банска управа Моравске бановине увидела је то и прошле године приређен је један мали сајам стоке, уз припомоћ Министарства пољопривреде, у Свилајци.

На тај сајам дошли су стручњаци како из Министарства, тако и из Пољопривредног друштва и веома се ласкаво изразили о примерцима, које су на томе малом сајму видели.

Увиђајући, да је то место да се на место воћног расадника, који је непотребан, подигне сточарска селекциона станица, Банска управа Моравске бановине вотирала је у своме буџету извесну суму новаца, из које ће се подићи стаје за стоку, а умолила и Министарство пољопривреде да је и оно помогне у тим њеним напорима.

Завршавајући ово моје излагање, ја мислим да би требало повести рачуна о овим пољопривредним установама, и да би их требало тако расподелити, да воћарски крајеви добију воћне расаднике, виноградарски лозне расаднике, а сточарски крајеви сточне станице са оном истом врстом стоке, која се у тим крајевима гаји.

Друго зло, на које хоћу овде да укажем, то су нерегулисане мале реке и потоци, који у многим крајевима наше отаџбине, па и у мом крају, причињавају велике штете нашим пољопривредницима. Каква је вајда нашем сељаку, кад све оно што је радио преко целог лета упропасти једна мала про-

вала облака, или једна јача киша, која неколико дана потраје.

Због тога сам мишљења, да би господин Министар пољопривреде, у договору са г. Министром грађевина, требао да пружи извесну новчану помоћ за регулацију тих река и потока, који готово увек пустоше наше плодне крајеве.

Имајући пуно вере у љубав и разумевање господина Министра, према ресору који заузима, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде. (Пљескање на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Урош Додер.

Урош Додер: Из мога среза који имадем част да претстављам у овом Дому — у светском рату било је скоро највише добровољаца у српској и црногорској војсци који су учествовали у Ослобођењу и Уједињењу. А доста их је било који су из Америке дошли и оставили своју зараду и посао, и похитали да учествују за слободу и Уједињење наше земље.

По свршетку рата тражили су што им је обекала земља према њиховим добровољачким уверењима — те су једни добили добровољачке земље, а други су добили решење да ће добити земљу — па је ни данас још добили нијесу, па молим господина Министра да овим добровољцима, који нијесу добили земљу — да им исту што скорије додијели.

Такођер и усташе који су добили решење за добровољачке земље — а нијесу земље примили, молим да се и њима у што скоријем времену додијели.

Господо народни посланици, Невесиње је једино мјесто које је забачено да нема воза, никакве индустрије, средње школе, него се народ бави једино пољопривредом и сточарством, те молим господина Министра да би отворио једну средњу пољопривредну школу у Невесињу.

Пошто је мој срез сточарско мјесто, то молим господина Министра, да би набавио што више приплодних грла — бахова и хатова да се раздели добрим домаћинима и одгајивачима стоке.

Уједно молим господина Министра, да би из расположивих средстава набавио земљорадницима плугове — јер у томе оскудијевају, а немају средстава да набаве јер је мој срез пасиван, а народ сиромашан.

У Невесињу имаде и постоји Пољопривредни бански расадник, који нема толико сретстава да се довољно обрађују — и одгајају пресаде разних воћака, па молим господина Министра, да би што већи кредит (помоћ) додијелио овој корисној установи — пошто је расадник са овим средствима, којим располаже, мали према потреби пресада за срез који броји око 30.000 становника.

Верујем у данашњу Владу и господина Министра, и изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање и пљескање на десници).

Потпретседник Нурија Поздерац: Има реч народни посланик г. Радомир Стојковић.

Радомир Стојковић: Господо народни посланици, Министарство пољопривреде за нас земљораднике је главни ресор, те се због тога надамо да ће нас Министарство пољопривреде помоћи у границама својих могућности. Од пре 20 година наомамо земљорадницима није била посвећена

пажња у оноликој мери колико је то требало да се учини, иако смо ми земљорадници у Југославији најмногобројнији. Међутим, Министарство пољопривреде требало би да посвети највећу пажњу нама земљорадницима јер смо ми изложени највећим елементарним непогодама, ми страдамо од суше, од града, од поплаве и од разних других елементарних непогода. Због тога буџет Министарства пољопривреде требао би да буде већи, да би се могло изићи у сусрет крајевима који су пострадали од свих тих елементарних непогода. Како видим, овоме се ресору није до сада обраћала довољна пажња, те због тога молим господина Министра да се то бар у будуће чини и да се посвети много већа пажња нама земљорадницима на којима почива ова наша велика и моћна Југославија.

Ми земљорадници представљамо најважнији сталез у овој земљи и ми смо увек готови да поднесемо све жртве које се од нас затраже. Па кад смо ми увек готови да дамо све за Отаџбину, онда и она треба да поведе рачуна о нама и да нам изиђе у сусрет. Тако, на пример, она би нам могла изићи у сусрет тиме што би смањила царину на пољопривредне справе, јер због великих царина којима су те справе сада оптерећене, сељаку је тешко до њих доћи. Од тога трпи много наша пољопривреда, а трпи и држава, јер сељак нема могућности да одговара својим обавезама држави. Ја молим господина Министра да нађе начина да сељаци могу лакше долазити до пољопривредног алата.

Исто тако молим господина Министра да нађе начина да се сељаку помогне кад му стока оболи од разних болести. Код нас је најчешћи случај да стока оболи од те тако зване „свињске куге“. Стока се од тога лечи серумом, али наши марвени лекари неће никад да помогну сељаку ако им зато не би платио. Како често пута сељак нема новаца, то остаје без стоке. Зато молим господина Министра да нађе начина како би сељак могао да се помогне у таквим тешким случајевима.

Наша стока најбрже угине од црнога пришта. Раније у Краљевини Србији постојао је један фонд из кога се делила помоћ оним сељацима којима би угуинула стока од црнога пришта или друге болести. На тај начин је онај коме је, рецимо, угуинуо један во, добијао помоћ да одмах купи другог и тиме му је омогућено да може обрађивати своје имање.

Молим господина Министра да се за ову ствар заузме те да се створи један фонд из кога ће моћи да се даје помоћ сељацима, кад им се деси такав немили случај.

После светске кризе остао је сељак без средстава, а изгубио је поверење и не може нигде да добије кредит. Међутим, настало је још теже стање за сељака Законом о ликвидацији земљорадничких дугова. Основане су задруге за пољопривредни кредит, т. зв. земљорадничке кредитне задруге, а било их је још и раније; ове задруге сада немају пара и не могу да помогну сељаку те је сељак остао без кредита.

Што се тиче набављачких задруга и ту је велика неправда у томе, што су оне делиле фонд за поделу. Међутим по новом Закону о привредним задругама, тај фонд више не може да се дели. То много утиче на задругаре и они губе вољу на за-

другарство, јер је по пракси, која је постојала код набављачких задруга, вишак прихода на крају године дељен задругарима.

Молим господина Министра да се овај пропис у задружном закону поништи и да остане по старом досадашњем закону.

Господо, кад сам вам већ напоменуо да је раније обраћана већа пажња оснивању задруга што сада, међутим, није случај, ја бих молио господина Министра да обрати пуну пажњу да се задруге што више подижу, а не да их полако нестаје јер то иде на штету не само нашега задругарства него и сељака који су од задруге имали користи у крајњој линији и у томе што су добијали неку врсту ренте тј. дивиденде.

Потпретседник Нурије Поздерац: Молим вас, господине говорниче, ваше је време истекло, па изволите завршити.

Радомир Стојковић (наставља): Као што рекох, мени је част да скренем пажњу господину Министру, да треба да поради на томе да ове задруге не пропадају већ да се што више подижу и развијају.

Господо народни посланици, добровољци и други који су ратовали могли су од државе да добију земљу. Сад, кад је нестала земља, дају им се обвезнице место земље. У моме месту код Сењског рудника има место звано Липов Део. То је имање општинско и оно је пре рата одузето и дато Сењском руднику. То имање и данас се још налази у рукама рудника и ако је својина општине. Молим да се оно врати општини на уживање. И ти сељани су били у свима ратовима, једни су ратовали да добију земљу, а други да изгубе и своју рођену. Ово није право и овако не може да буде и ја у име грађана села Сења тражим да се ово имање врати сељацима, јер њихово и јесте од како постоји село Сење. (Одобравање.)

Потпретседник Нурија Поздерац: Реч има народни посланик г. Гојко Новитовић.

Гојко Новитовић: Господо народни посланици, пошто смо дубоко зашли у ноћ, и сва господа су већ преморена, ја ћу бити врло кратак. Ограничићу се само на оно, што је заиста животна потреба народа који заступам у овоме Дому. Вама је свима познато да смо ми у предратној Србији стајали у пољској привреди врло добро и да смо имали у приличном изобиљу свега и свачега. О сељаку, као најмногобројнијој класи водило се озбиљног рачуна. Плански је тада помагана пољска привреда, а тиме је било помогнуто и трговцу и занатлији и индустријалцу, што значи, да је тако потпомагана цела земља, па смо на тај начин сви ми у заједничкој нашој кући били задовољни.

Ја се нећу, господо народни посланици, упуштати у цифарски преглед буџета по партијама и позицијама, али морам искрено и поштено рећи, да су, с обзиром на значај пољопривреде за нашу земљу, ти кредити мали и незнатни. Срез који заступам брдски је крај и врло сиромашан, а у погледу живота скоро искључиво упућен је на приходе од воћарства и сточарства. Онај народ тамо нема жита, а где жита нема, оскудица је увек на прагу. Има места у моме крају где људи, у недостатку пшенице и кукуруза, једу хлеб од зоби. Али ми такође тамо немамо ни добрих путева, немамо ни индустрије и не примамо помоћ ни са које старне.

Кад вам већ, господо народни посланици, говорим о потребама свог среза, морам пре свега да умолим господина Министра пољопривреде да мом изборном Срезу ариљском поклони своју пуну пажњу. Ја га нарочито имам да умолим да му стави на расположење извесан број приплодне стоке ради снапећења сточарства, за чији развој постоје тамо сви природни услови. Даље га молим да своју пажњу обрати систематском подизању воћарства и што рационалнијем пласирању тога првокласног воћа на домаћим и страним пијацама. Исто тако апелујем на господина Министра да путем помоћи омогући што бржи и јефтинији извоз разноврсног воћа, којим обилује овај мој крај. У првом реду, овде се ради о шљивама и јабукама као врло рентабилном артикулу, који је првокласног квалитета и коме треба што издашније омогућити и обезбедити сталну појаву на светским тржиштима. Од тога ће имати користи не само мој изборни срез, него и целокупна народна привреда.

Кад сам се већ дотакао питања извоза воћа, не могу да пропустим прилику а да не кажем неколико речи и о извозу дрвета којим мој крај обилује, а од кога тај радни свет нема оне користи колико би је имао кад би му се омогућило да ово дрво може и да извезе. Нажалост право стање путева кроз мој срез отежава и извоз дрвета и ствара несавладљиве тешкоће свима онима који се тим баве. Потребна је овде, пре свега, интервенција државе, која би требала и из социјалних разлога да питању комуникација у овоме крају посвети своју пажњу с обзиром на хиљаде и хиљаде сиромашних и поштених породица Ариљског среза.

У уверењу да ће Краљевске влада, а специјално господин Министар пољопривреде у свом делокругу посветити пуну пажњу свима овим питањима којих сам се у најкраћим потезима дотакао у своме говору, — изјављујем, господо народни посланици, да ћу гласати за овај буџет. (Бурно одобравање на десници).

Потпретседник Др. Драган Дамић: Реч има г. Министар пољопривреде.

Министар пољопривреде Никола Бешлић: Пре свега, дозволите ми да захвалим свој господи народним посланицима, који су узели труда, прочитали експозе и размишљали о стварима и који су у виду добронамерне критике чинили разне корисне примедбе, у којем правцу би се имала развијати наша привреда.

Уверен сам да ћу се користити многим излагањима, која су пала у Народној скупштини, и да ћу моћи оделотворити, како би ви, који сте о тим стварима размишљали и мислили само добро, били мојим радом задовољни.

Ви ћете ми дозволити још десет минута, када смо већ остали овако доцкан, да вам скренем пажњу на извесне околности, о којима, сматрам, треба да се поведе рачуна. Ми морамо да васпитавамо нашег сељака у оном правцу, како би ишао напред и како би живео свесно, паметно и разборито.

Мало је смела тврдња, али ја, који сам такође одрастао на селу, могу да кажем, да се код нас од детињства, када се дете преда школи, код њега губи љубав према школовању. Многи земљорадник, који живи на селу, сматра да је просто један роботник, зато што је земљорадник и зато избегава да своје дете да у земљорадничке школе, него

жели да му син постане господин, да на тај начин скине једну бригу, а земљу нека обрађује ко хоће. Ми морамо свакако да станемо томе на пут на тај начин, што ћемо код нашег сељака и народа развијати љубав према земљорадњи већ у самој основној школи, где би требао да учи калемљење воћа итд. Децна би требала да виде све то и да заволе земљорадничко занимање, јер када се у земљорадњи паметно ради, у земљорадњи се може наћи пуно уживања, као што је случај са оним холандским сељаком, који чита новине и има своју библиотеку, или шведским, који добро спава, креће се на свежем ваздуху, а када има слободно време посвећује се науци и читању, једном речју ужива као и сваки други, који има било какву професију.

И зато молим господу народне посланике, да у томе правцу раде на терену, да гледамо да наше препарандије преиначимо, јер у нашим препарандијама о земљорадњи се ништа не учи.

Ја немам ништа против учитеља, то су такође добри људи, али у препарандијама преовлађују сви други модерни предмети пре него земљорадња, те наши учитељи о земљорадњи немају ни појма.

Дакле, у томе смислу настојаћемо да поред наших препарандија створимо те пољопривредне школе, како би се будући наши учитељи спремали у њима, да би живећи на селу могли децу да обучавају у правилној обради земље и других привредних грана.

Уосталом, господо, ми ћемо имати прилике и у личном додиру да о свима овим стварима разговарамо, а ја ћу себи узети труда да све ове ваше говоре још једанпут прегледам и детаљно прочитам и проучим, јер верујем да ћу у тим говорима наћи пуно лепих идеја које могу да користим и да из њих добијем праву слику о привреди у свима крајевима наше земље. Ја вам се захваљујем, господо, и желео би да се обраћате на мене са пуним поверењем. Моја ће вам врата увек бити отворена без обзира да ли сте са деснице или са левце и ја ћу, уверен сам, из ове данашње дискусије и даљег међусобног рада успети да од тога и наша земља и наша привреда имају стварне користи. (Живо одобравање и плескање.)

Потпретседник Др. Драган Дамић: Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена, то је претрес у појединостима предлога буџета расхода — XII раздео — Министарство пољопривреде — завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама седењем и устајањем. Господа народни посланици, који примају прочитане партије изволеће седети, а који не примају изволеће устати. Молим известиоца г. Аћима Поповића да изволи прочитати партију 813.

Известилац Аћим Поповић чита партију 813.

Потпретседник Др. Драган Дамић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 813? Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Објављујем да је партија 813 примљена. Изволите чути партију 814.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, усвојила у појединостима све партије предлога расхода — XIII раздео

— Министарство пољопривреде од партије 814 до партије 913 закључно. —

Потпретседник Др. Драган Дамић: Господо народни посланици, пошто је предлог буџета расхода — XIII раздео — Министарство пољопривреде по свима партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета расхода — XIII раздео — Министарство пољопривреде примљен. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Са вашим пристањем ову седницу закључујем, а идућу заказујем за данас у 10 часова пре подне са овим дневним редом: Наставак претреса у појединостима извештаја Финансиског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са пред-

логом Финансиског закона за буџетску 1939/40 годину, и то:

1 — Претрес буџета расхода — XVI раздео — Министарство социјалне политике и народног здравља;

2 — Претрес буџета расхода — XVII раздео — Министарство физичког васпитања народа;

3 — Претрес буџета расхода — XVIII раздео — Буџетски резервни кредити; и

4 — Државни приходи.

Прима ли Народна скупштина предложени дневни ред? (Прима) Објављујем да је предложени дневни ред примљен.

(Седница је закључена у 3,40 часова)

ПРИЛОЗИ

— *Штампани експозе Министра пољопривреде г. инж. Николе Бешлића о буџету Министарства пољопривреде за 1939/1940 годину, раздељен народним посланицима пре почетка дискусије у пленуму.* —

Опште стање пољопривреде у 1938 години

Протекла година 1938 била је за пољопривреду наше земље просечно доста добра. Било је појединих усева у неким крајевима који су дали слабе приносе, али је зато било и одличне жетве у другим крајевима.

Пшеница је дала у просеку одличан принос, према службеној статистици бољи него и у 1936 години, за коју знамо да је била одлична пшенична година. Година 1938 дала је досад највећи укупни принос пшенице, нешто преко 300.000 вагона, са површине од 2.094.000 хектара. У години 1936 имали смо највећу површину под пшеницом, и то 2.210.000 хектара са укупним приносом од 292.000 вагона. Највећи пак принос пшенице по хектару имали смо у 1928 години, и то 14,83 мтц према 14,1 мтц у овој и 13,2 мтц у 1936 години. Година 1928 исказује засејану површину под пшеницом од 1.895.000 хектара са укупним приносом од 281.000 вагона.

Кукуруз није донео у просеку тако одличан принос како се очекивало. На северу је био врло добар, али је зато према југу био све слабији, и то због суше која је у овим крајевима владала. Због суше подбацио је нарочито и оvas.

Од индустријских биљака најбоље је прошао сунцокрет, који је дао 22 мтц семена по хектару. Ова је култура код нас сасвим нова, започета пре три године, и ухватила је корена засад само у Војводини. Ова култура, иако нова, нагло се раширила и у прошлој години заузела је већ површину од 23.000 хектара са приносом од 5.000 вагона уљаног семена. Ово је прва година када је цела домаћа потреба уљарица подмирена домаћим семеном. Да није на Приморју маслина дала слабији принос, као и да се уље не троши у већој мери због веће цене масти, имали бисмо овога семена и за извоз.

Како је уљана репица у овој као и у прошлој години подбацила и дала слабу жетву, од

једва 1.000 вагона, морала би се уљана семена и у овој години увозити као и увек раније, да нисмо имали оволиког успеха са увођењем сунцокрета.

Шећерна репа дала је просечно осредњи принос. Нормалан принос био је једино у Бачкој и Банату, у Срему и Барањи доста слаб, а у Поморављу услед суше био је слаб.

Конопља је дала средњу жетву, у Поморављу слабу.

Памук је због суше на југу дао осредњи, а понегде и врло слаб принос.

Због суше на југу страдала је и сточна храна.

Од воћа, шљиве су на ниским положајима страдале од мраза. На вишим и заклоњеним положајима понеле су врло добро, али је због недовољне влаге род остао ситан. Јабуке су доста добро родиле, и у овој години се много траже у иностранству. Ипак је у целини воће дало много бољи принос него у 1937 години, што се нарочито види на извозу који је двапут већи него у прошлој години.

Виногради су свуда добро понели. Бојазан да вино неће имати довољно јачине била је претерана. Виногради су добро родили и квалитет је добар, а продаја и цена много је боља него ранијих година.

Прилике у сточарству биле су у прошлој години доста добре, како у погледу исхране тако и у погледу здравственог стања стоке. Тешкоћа у исхрани стоке биће само на југу, где је сточна храна страдала од суше. Према северу суша је захватила чак и Шумадију. Од сточних зараза имали смо у прошлој години слинавку и шап, која нам је унета из иностранства, из Немачке, у северне области државе. Зараза је била у благом облику; она је у опадању тако да се можемо надавати њеном скором престанку. Штете су умањиване употребом реконвалесцентног серума. Строгим поступцима успело нам је да се болест локализује и да нам не омете извоз стоке у иностранство.

Трговинским уговорима обезбеђена нам је продаја стоке у иностранству по ценама које су се досада показале доста повољне и рентабилне. У оним случајевима и за оне земље где се покаже да цене нису рентабилне, а које би могле неповољно да утичу на наше унутрашње цене, прибе-

гава се премирању које врши Завод за спољну трговину. Тако је досада одржана стабилност цена, па благодарећи томе раду наши произвођачи нису били изложени изненађењима и цене на домаћим тржиштима прилично су сталне. У последње време цене су мало попустиле због слабије тражње иностранства, али се очекује да ће иностранство, исцрпивши своје сопствене залихе због недостатка сточне хране, у најскорије време тражњу повећати. Утешно је да је у прошлој години повољна цена угојеним свињама дала могућност, да се доста добро уновчи кукуруз, чија је берба била у 1937 години рекордна.

У свему прилике у нашој пољпривреди у прошлој години нису биле повољне, како у биљној производњи тако и у сточарству. Да није било осетније суше у Повардарју и Поморављу, прилике би у свима крајевима земље биле доста добре. Повољно је било не само стање у производњи појединих грана пољопривреде, него су биле доста добре и прилике продаје и цена производа.

Једино су знатније тешкоће за уновчењем вишка пшенице. Рачунски морамо у овој години очекивати знатан извозни вишак пшенице, ако неки неочекивани узроци не смање тај вишак. Најважнији узроци који би могли да смање овогодишњи извозни вишак пшенице јесу ови: евентуално већа домаћа потрошња пшенице и јаче задржавање пшенице код произвођача. Досад је продато у иностранство свега 12.500 вагона, али ако би цео извозни вишак изнео око 45.000 вагона, како се рачуна, онда би још имале да се појаве знатне количине. Због необезбеђеног пласмана целог вишка и због знатних губитака, који би настали ако би се пшеница морала извести на слободна инострана тржишта где се цена креће око 70 динара по мтц, смањена је била недавно откупна цена пшенице од 160 до 140 динара, база шлеп Тиса. Ово је највиша цена коју Призад плаћа за најбољу пшеницу при утовару у шлеп, а остали квалитети и вагонска роба имају још мању цену. Разуме се да произвођач добије и од тога још мању цену за онолико колико износи трговачка зарада. Зато се ова цена не може никако сматрати повољном, поготово кад се зна да су цене пшеници у другим европским земљама много веће; у Немачкој је цена преко 350 динара, у Италији нешто мало мања, у Француској око 250 динара. Како претстоји намера, а учињене су већ и извесне припреме, да се један део овогодишњег вишка пшенице остави као резерва за случај нероднице у наредној години као и за потребе војске, то изгледа да евентуални вишак преко тога, ако га и буде било, неће залавати великих тешкоћа.

Кад је говор о пшеници треба истаћи да се прилике за пшеницу у свету не развијају повољно, него напротив врло неповољно и ако у наредној години буде повољна жетва, могу се очекивати још веће тешкоће са продајом пшенице, у случају ако и ми будемо имали добру жетву. Много повољнија је ситуација за уновчавање кукуруза и зато се може препоручити проширење овога усева наместо пшенице.

Досадашњи систем контингентирања и преференцијала не развија се уопште повољно за нас. Припајањем Аустрије и Судетских крајева Немачкој знатно су редуциране могућности извоза са преференцијалом. Осим тога могућности увоза у преференцијалне земље зависе од могућности њи-

ховог извоза, јер платни промет тражи равнотежу између увоза и извоза. Док и уколико овај систем размене даје преимућства над извозом на слободна тржишта, треба се њиме служити, али нас он сам упућује на то да се не смемо ограничити и поуздати само у то и не радити ништа даље. Клириншка размена добара има и тај недостатак што се клиринг често пуни куповинама оних артикала за које могу да се нађу и други пласмани, а на штету оних артикала које ми теже можемо да пласирамо на слободна тржишта.

С обзиром на све лошије преспективе за уновчење наших аграрних производа, за нас се поставило важно питање тражења и других могућности за рентабилан извоз као и питање контроле извоза, да би се исти кретао у границама склопљених споразума са страним државама.

Чине се стално напори да се склапају што повољнији споразуми са иностранством за пласман наших пољопривредних производа, а у земљи се чине напори да се откуп ових производа врши тако да произвођачи добију што боље цене. Ово сматрам да треба да буде основа политике Министарства пољопривреде, коју оно треба да спроводи у заједници са осталим надлежним местима, и ово треба да се сматра за основицу наше опште привредне политике. Само добра цена може обезбедити рентабилитет земљорадње и дати могућност да се усаврши квалитет производа, који ће их оспособити за успешну утакмицу на светском тржишту.

Не треба очекивати од индустријског биља да ће оно моћи да заузме знатније површине наместо пшенице. Пшенична површина сувише је велика да би се могла знатно смањити у корист овог биља. За ово биље довољна је толика површина колико је потребно за снабдевање домаће индустрије, а то је већ углавном постигнуто. Једино би нам било потребно знатно проширење културе памука, али ми немамо за ову биљку довољно подесних терена. У садашњој ситуацији је, како рекох, само кукуруз тај усева који би могао да одузме веће површине од оних које сад заузима пшеница.

Док смо проблем пласмана као и унутрашњу организацију откупа производа спровели на доста повољан начин, ош смо у великом заостатку у погледу на квалитет производа. Уколико год будемо више упућивани са нашим производима на слободно тржиште, а то значи на слободну утакмицу, све ће се више осећати овај наш недостатак. Зато сматрам, да отсад рад на усавршавању квалитета свих наших аграрних производа има да буде први задатак Министарства пољопривреде. У вези са овим морам одмах да нагласим и то да ће за успешни рад у овом правцу бити овом Министарству потребна знатно већа средства него што је досадашњи његов буџет.

При разматрању овога проблема не сме се пустити из вида још једна околност која утиче да се код нас тешко може очекивати знатније смањење пшеничне површине. Та је околност у том, да су код нас годишњи приноси пшенице врло колебљиви. У годинама слабог приноса пшенице ми добијамо и на садашњој површини једва толико пшенице колика је домаћа потреба или је извозни вишак незнатан. У таквим годинама и домаћа цена пшеници је доста добра и ово заводи произвођаче да нерадо смањују пшеничну површину.

Шта је урађено за унапређење биљне производње

При унапређивању житарица продужена је акција око ширења квалитета пшенице у нашем најактивнијем производном дунавско-потиском рејону. Уз помоћ Призада од 1,300.000 динара и Банске управе у Новом Саду откупљено је и раздато пољопривредницима око 3,000.000 кг. одабраног семена банкут пшенице по берзанској цени обичне пшенице. Ово је трећа година како се спроводи акција на подизању квалитета пшенице са намером да се, пре довршења силосне мреже, спроведе једнообразна култура пшенице у нашем извозном рејону и тиме олакша стандардизација квалитетне пшенице за извоз.

У вези са овим трогодишњим радом на побољшању квалитета пшенице, успело се да се реши давно потрзано питање подизање силоса. Образовано је Привилеговано друштво за силосе са капиталом од 220,000.000 динара наместо раније предвиђених 60 милиона динара. Друштво је почело да ради и ових дана одобрен је први план мреже силоса и складишта у 45 места и то: шест великих извозних силоса са укупном тонажом од 60.000 тона (Панчево, Петровград, Београд, Шабац, Вуковар и једно место на Тиси); двадесет јавних сабирних складишта у житородним крајевима који не учествују никако или мало у извозу житарица (Младеновац, Смедеревска Паланка, Крагујевац, Крушевац, Ниш, Лесковац, Зајечар, Јагодина, Велико Градиште, Куманово, Приштина, Прилеп, Бијељина, Нова Градишка, Ђаково, Нашице, Слав. Пожега, Бјеловар, Босански Нови и Бихаћ) са укупним капацитетом од 45.000 тона; десет потрошних јавних складишта у местима погодним за снабдевање пасивних крајева тешко приступачних (Никшић, Мостар, Прибој, Подгорица, Горажде, Чапљина, Беране, Госпић и Приједор) са укупним капацитетом од 44.500 тона; најзад један претоварни силос на почетку пловног тока Саве, у најзападнијем нашем речном пристаништу, у Сиску, са капацитетом од 5.000 тона. Укупан капацитет свих тих јавних складишта износи 155.500 тона. Поред ових 37 житних јавних складишта Друштво је усвојило и одобрено му је подизање још осам војних складишних хладњача за смештај првенствено воћа и поврћа, као и других лако покварљивих пољопривредних производа. Оне ће бити подигнуте као самосталне установе у осам места и то: Брчком, Уж. Пожези, Скопљу, Ваљеву, Новом Саду, Загребу, Љубљани, Марибору, а пет хладњача уз житна складишта у Нишу, Шапцу, Београду, Горажди и Прибоју.

Сва ова јавна складишта имају задатак боље и лакше уновчавање пољопривредних производа како у земљи тако и у иностранству. Истодобно ове јавне установе омогућиће пољопривредницима да дођу до ломбардног — варантног кредита, ако се, удружени у произвођачке задруге, буду умели користити овим складиштима.

Друштво за силосе припрема сада услове за распис лицитације за изградњу појединих силоса, која ће још можда крајем фебруара бити већ објављена.

Са индустриским биљкама, изузев шећерну репу, постигнута су одлични успеси.

Уредбом о снабдевању индустрија семенског уља уљаним семеном постигнут је сјајан успех. Произведена је целокупна потреба домаће инду-

стрије јестивог уља и створена чак извесна резерва. Нарочито се нагло шири култура сунцокрета, која је порасла само за једну годину од 9.654 на 23.000 хектара са приносом од 5.000 вагона семена. Култура сунцокрета постала је наша најглавнија уљарица иако до пре четири године готово није код нас још ни постојала. Она се шири у кукурузној зони на рачун кукуруза и вероватно већ у наредној години имаћемо чак и вишка за извоз. Еластичност Уредбе о уљарицама допустиће нам да постанемо земља извозница уљарица, или још боље уља. Ово је нарочито важно, јер сунцокрет оставља земљу читав месец дана пре кукуруза и тиме омогућује благовремену и бољу припрему земље за пшеницу.

За техничко уље још се није успела осигурати домаћа сировина ланеног семена и рицинуса. Озими лан има све климатске услове да се рашири, нарочито у Дунавском басену (Срем, Доњи Банат и Сев. Србија). Сметње његовом ширењу су у тешком уновчавању његове нежне и кабасте стабљике која не трпи дужи транспорт; међутим, култура озимог лана само за семе не рентира се. Ипак култура озимог лана почела је јаче да се шири у околини Осјека, где се откуп стабљике врши и од стране мањих кудељара, које прелазе и на прераду ланене стабљике у влакно. Ово је учинило да је и производња ланеног семена скочила већ у прошлој години, а има извештаја да ће у овој години бити још већа. Ако се та прерада ланене стабљике прошири у Дунавском басену, онда ћемо покрити и потребу у ланеном семену, па евентуално и извозити га.

За производњу рицинуса количине су ограничене и зависне од потражње ваздухопловства у рицинусовом уљу. На извоз рицинусовог семена не може се рачунати због јаке светске конкуренције.

У погледу конопље повољне цене њеном влакну на страним тржиштима изазвале су њено нагло ширење, али је извоз овога влакна у девизне земље отежан због недовољне припреме и класификације по квалитету. У вези са одржаном конференцијом мора се донети уредба о конопљеном влакну којом би се регулисало квалитетно сигнирање робе.

У погледу памука, Уредбом о памуку проширили смо ову културу за две године од 1.800 на 5.500 хектара. У првој години по доношењу Уредбе домаћа индустрија откупила је 168.000 кг домаћег памучног влакна способног, као што се показало за индустријске потребе, а већ идуће 1938 год., 260.000 кг, поред осталог, другим интересентима (јорганџијама) продато и другокласног памука искоришћеног у сељачкој употреби на лицу места. Ова летња окопавина у Вардарској бановини игра врло велику улогу у расподели пољских радова, па се мора на њу обратити још већа пажња како би заменила у најјужнијим крајевима наше отаџбине постојећи црни угар и тиме боље запослила расположиву људску и сточну снагу.

Ова култура снажно је потпомогнута од стране Министарства пољопривреде оснивањем све већег броја произвођачких задруга за памук, подизањем задружних магацина за памук, као и додељивањем 40.000 кг бољег памучног семена које је задругарима раздато бесплатно. Захваљујући овој акцији већ прошле, 1938 године, добила је домаћа предивна индустрија боље домаће памучно влакно,

које се врло добро преде до № 35 по енглеској нумерацији.

Шећерна репа заузима око 30.000 хектара, али се њена површина не шири као што је случај с осталим индустријским биљкама, на које има највећи утицај Министарство пољопривреде, док на шећерну репу највећи утицај врши Министарство финансија.

Кад би се спустила трошарина на шећер на четири динара по килограму, потрошња ове корисне намирнице у земљи би се знатно повећала, а тиме створила могућност и за проширења културе репе ако би се уједно повећала и цена репи. Фискус би добио у првим годинама смањен ефекат од трошарине на шећер, али је несумњиво да већ после три године разлике у трошаринским приходима не би било, а површина под репом би се знатно проширила.

Није решено ни питање бестрошаринског шећера потребног индустрији воћних прерађевина за извоз воћа у прерађеном стању, ма да ми имамо у земљи много воћа по јевтиној цени које може у девизне земље да иде само прерађено са шећером.

Борба произвођача шећерне репе за повишење цена репи схваћена је само као сталешки интерес што она у ствари није, јер у оваквим случајевима пресудну улогу игра питање рентабилитета. Ако произвођачу цена једног производа није рентабилна, он ће се одредити за рентабилнију културу и напустиће мање рентабилну, као што је сад случај са шећерном репом. О овој околности мораће се увек водити рачуна, ако нећемо да увозимо шећер и меласу за чију производњу имамо све потребне услове. Цена је увек била најјачи регулатор производње. При самом одређивању цена, мислим да је погрешно одређивање цене по белом шећеру, јер је штетно за напредне произвођаче који подносе жртве за оне који рђаво клативишу репу или је гаје на бујним ритским земљама, које дају репу са slabим процентом шећера. То није чак ни добро схваћени интерес фабрика шећера, нарочито оних које се налазе у рејонима квалитетно слабије производње репе, где су и обе државне фабрике, јер продукциони трошкови екстракције шећера утолико су већи уколико је, као што се зна, репа сиромашнија у шећеру и сок нечистији. Из свих тих разлога тражено је из Министарства пољопривреде, да се Уредба о шећерној репи измени и цена репи одређује по проценту шећера у репи при предаји франко фабрика, а на основу колективних или појединачних уговора. Репарска удружења и задруге имали би свог контролног органа при анализи репе, а држава би била арбитар само у случају спора. У овом случају сами би се репари одабирали у групе по културном нивоу и природној моћи својих земаља и свака би група или већи појединац добио плод свог труда и умења. Тиме би се донекле ублажило и питање цене шећерној репи, а сигурно огромно смањили трошкови фабрика око пријема репе и саме екстракције шећера. Све би ово ишло у корист повећања цене репи.

Повртарске културе све се више шире, а нарочито производња раног поврћа и цвећа. Постоје три главне области за поврће: Приморје, Јужна Србија и Војводина.

Најраније поврће даје наше Приморје, па се на ове крајеве највише и обраћа пажња. Поред

карфиола, који је заузео прво место у култури раног поврћа, јавља се сад и млади холандски кромпир као врло важно поврће да сузбије увоз и постане предмет извоза у суседне северне земље. Већ ове године постоје закључци за извоз неколико стотина вагона раног кромпира за Чешки протекторат и Словачку.

За производњу раног поврћа и цвећа од значаја је и постигнути споразум са панчевачком фабриком стакла о појевтињавању стакла искључиво за топле леје и стакларе повртарских задруга, које су се већ прошле године користиле овом концесијом.

Производња и уновчавање семена потпомагани су интервенцијом да се наше *детелинско семе* из дунавског слива призна од иностранства као семе „панонског“ порекла и у том смислу прописани су нови услови пломбирања. Овај извоз помажу тринаест станица за чишћење семена, од којих је у прошлој години подигнута она у Шапцу уз помоћ Министарства пољопривреде.

Ради развоја производње семена *ливадских трава* дата је помоћ Савезу ливадарских задруга у Загребу за набавку специјалних машина чистилица овог ситног травног семена, које сада још увозимо а могли би лако да postanемо извозна земља. Производња травног семена, као и семена цвећа, врло се лепо развија и семе цвећа извози се већ у Енглеску. Новим правилником о контроли семена трава и цвећа обезбедиће се боља и сигурнија продаја ових семена у земљи и иностранству.

Увезено је и ове године пет вагона елитног холандског семена *раног кромпира* за умножавање у нашим хладним пределима, где он боље сачува своје особине као семенска роба, да би се тиме смањило увоз оригиналног холандског семена за потребе нашег Приморја, где се рани кромпир почео са успехом култивисати.

У погледу семена *шећерне репе* донета је Уредба о производњи семена шећерне репе, којом је регулисан однос произвођача или увозника елитног семена и умножача (пољопривредника) овог семена за потребе шећерних фабрика односно произвођача шећерне репе. У прошлој години, делом Државно добро „Беље“ а делом умножачи око Алексинца који раде за рачун Друштва за производњу семена а. д. из Београда, произвели су 70 вагона семенске робе, а већ ове године са другим новим установама које су добиле одобрење за организацију производње овог семена вероватно ће се постићи производња целокупне потребе наше земље у семену шећерне репе која је потреба до сада износила око 100 вагона.

Воћарство у минулој години дало је једну бербу испод средње, ма да је била боља од 1937 године. Позни пролећни мразеви уништили су цвет код шљива на ниским положајима, а доцније суше у брдовитим шљиварским крајевима проузроковале су ситнији род. Ипак је укупан извоз воћа био двапут већи од извоза у 1937 години, јер су јабуке релативно добро родиле. Цене су се кретале у корист произвођача којима воће није оштећено мразевима, а то су баш и крајеви са најсиромашнијом земљом. Сувих шљива добивено је мање но што се очекивало. Ово изгледа да долази од веће потражње шљивовице, која почиње да налази тржиште и изван земље, а нарочито у Америци.

Питање јабуке све се више поставља и недавно одржана земаљска конференција изјаснила се за прекалемљивање рђавих трговачких сората. У том погледу унесене америчке сорте делом су се показале добре, а делом су још у испитивању. Поред ових шире се и друге европске сорте јабука одличног квалитета, али је то ширење споро.

Остало воће, а нарочито кајсија и бресква, почињу да постају интересантне за извоз. Продужена је акција на подизању воћних сушница, тако да је у току минуле две године подигнуто уз материјалну помоћ Министарства 305 сушница, већином велики тип д-ра Стојковића. Све ове сушнице први пут радиле су у прошлој јесењој сезони са одличним успехом и тај рад изазвао је ново интересовање воћара. У складу са овим радом одржана су у прошлој години два мајсторска курса за сеоске мајсторе који су се оспособили за подизање сушница. Један од ових курсева одржан је у Пећи за Зетску бановину, специјално за Полимље, а други у Добоју за Врбаску бановину.

Најзад иницијативом подручног ми Министарства донесена је Уредба о контроли воћа и воћних прерађевина намењених извозу, којом су укинута старе тржишне комисије и уведена одговорност извозника у погледу квалитетног сортирања, паковања и маркирања воћа и прерађевина од воћа за извоз.

Радило се и даље на стандардном паковању домаћих смокава, којим су радом постигнути видни успеси у погледу квалитета и постигнутих цена. Ову акцију помаже Министарство пољопривреде премијама за стандардно паковање.

Виноградарство. Под виноградима имамо око 215.000 хектара. Просечни принос износи 700.000.000 кг грожђа, што претставља вредност од најмање једне милијарде динара. Од ове огромне вредности износи се у виду стоног грожђа тек за око 10.000.000 динара и у вину око 4.000.000 динара. Према томе, уновчавање производа винограда на унутрашњем тржишту је од огромног привредног значаја по нашу земљу. Због слабе бербе у 1937 год. цене вину су почеле да расту и још данас су доста добре. Борба винограда против литарског система бановинске трошарине показала се сасвим оправдана, јер је паушални систем уведен у Дунавској бановини дао обострано врло добре резултате. Нема разлога да се овај систем не прошири и на све остале бановине. Паушални систем повећава унутрашњу потрошњу у корист квалитетних вина и тиме осигурава уновчавање вина управо најсиромашнијих винограда.

Настављена је акција за подизање задружних подрума у свима виноградарским крајевима са видним успехом и покрај великих тешкоћа за изградњу оваквих великих производњачких установа. За две последње године подигнуто је, или су у подизању и проширењу, 26 задружних подрума са укупним капацитетом од око 900 вагона вина.

Пољопривредне огледне и контролне установе старе и новоосноване налазе се још у организацији и велике су материјалне жртве још потребне да се оне подигну на степен оних у иностранству. И у прошлој години издато је близу 3.000.000 динара на њихово уређење, а поред тога купљено је или добивено близу 300 хектара оглед-

ног земљишта. Довршено је уређење станица у Љубљани, Загребу, Новом Саду и Скопљу.

Контролни рад пољопривредних огледних и контролних станица као и енолошких станица повећан је у вези са нашим извозом детелинског семена и вина.

Огледни рад је дао извесне резултате у погледу одабирања бољих варијетета разних културних биљака. Нарочити је успех постигнут са пиварским озимим јечмом, који је од стране индустрије пива откупљен као семенска роба и засејан јесенас као пиварски јечам. Исто тако постигнуто је умножавање одабраних сората сунцокрета и уљане репице.

Наше две нове воћарске установе у Горажди и Бару још су у изградњи и рано је говорити о њиховом раду.

Енолошке станице све више развијају производњу одабраних винских квасаца, за чију употребу расте интерес код виноградара.

У вези са радом ових огледних установа предузета је озбиљна акција на спреми младих чиновника-агронома за огледан научни рад. У ту сврху послато је у иностранство, где се и сад налазе, петнаест службеника огледних установа да се на страним сличним огледним станицама увежбају у савременим методама рада на огледима с памуком, пиринчом, ароматичним и лековитим биљем, поврћем, воћарством и разним житарицама.

Најзад, да би се координирао рад свих огледних установа, образован је при Министарству пољопривреде Врховни саветодавни одбор за пољопривредна истраживања и огледе, а уз сваку огледну установу предвиђени су саветодавни одбори станица, радни одбори и стручне комисије. На тај начин, са изградњом огледних установа и спремањем стручног особља, ове станице са саветодавним одборима доћи ће до јачег изражаја у свом раду и успеху.

На заштити биљне производње радило се и ове године са добрим успехом на проучавању штеточина маслина, као и болести шарке на шљивама.

Рађено је нарочито на сузбијању калифорниске ваши у северним крајевима земље, као и на организованом сузбијању штеточина и болести у хмељарама око Бачког Петровца.

Шта се намерава радити за унапређење биљне производње

Код житарица најтежи је проблем пшенице. У вези са подизањем силосне мреже морају се једновремено предузети мере за типизирање пшенице према положајима будућих пројектованих сабирних и извозних силоса. Још у овој години мораће се израдити мапе распрострањености појединих варијетета пшенице по рејонима силоса, испитати те варијетете квалитативно и морфолошки и, по извршеном избору, радити да се број варијетета сведе на најмањи могући број, по могућству истог спољњег изгледа у погледу боје и крупноће зрна. За наш најглавнији извозни рејон ради се стварно на овом већ три године, али се сада тај рад мора систематски продужити. Ово тим пре што је наше Потисје са мађарским Потисјем једини рејон у Европи, који може да да пшеницу типа А равну канадској манитоби. То се мора спровести и за наш кукуруз, који већ и данас ужива глас квалитетне

робе, али се тај квалитет у нашем главном извозном рејону мора побољшати и кроз силосе квалитет стандардизовати.

Код уљарица има се обратити највећа пажња озимом лану, чија култура има све природне услове у Дунавском басену (Срем, Јужни Банат и Северна Србија), али под условом да се његова стабљика може уновчити бар са 80 д. по 100 кг. Само семе не исплаћује ову културу ни код много виших цена од утврђених Уредбом о уљарицама. Леп покрет малих кудељара око Осјека, да за рачун извозника (чешких и немачких) прерађују и ланену стабљику у влакно, допринео је да се тамо ланена стабљика плаћа око 100 д. То је изазвало налог ширење озимог лана око Осјека. Ако се тим путем пође и у Дунавском басену, онда ћемо ми убрзо моћи да задовољимо и потребу наше индустрије техничког уља у ланеном семену, кога данас увозимо годишње око 800 вагона.

Намера је Министарства пољопривреде да свим средствима помогне развој прераде ланене стабљике, помажући оне кудељаре који се обавезу да прерађују и ланену стабљику. Истовремено помагаће се и развој малих задружних ланара за једнообразно потапање и прераду лана у сирово ланено влакно, способно за унутрашњи и инострани промет.

У погледу памука Уредба о домаћем памуку мора се изменити, да би се проширила могућност културе памука и у најсушнијем делу Вардарске бановине, где је због великих суша мало летњих култура, па је ручна и сточна снага рђаво искоришћена. С обзиром и на потребе земаљске одбране ова култура треба да се прошири најмање на 20.000 хектара. За две последње године она је проширена од 1.800 на 5.500 хектара, али због великог пада цена памука у свету као и због великог колебања цене памука уопште, Уредба о памуку каква је данас неће имати више утицаја на даље ширење културе памука, због чега се ова Уредба мора изменити. Уредба о памуку предвиђа, наиме, одређивање цена нашем памуку на основи њујоршких берзанских цена. Да би се обезбедио већи стабилитет наших откупних цена, мора се Уредба изменити тако да се произвођачима памука у сваком случају обезбеди повољна и унапред утврђена цена. Увоз сировог памука и свих памучних предива износио је 1938 године укупно 35.606.000 кг, а откуп домаћег влакна способног за индустријску прераду само 260.000 кг или 0,73% увезеног памука и предива. Ако се узме да би обавезан откуп домаћег памука изнео највише 3% укупног увезеног памука и предива, онда би то претстављало највећи годишњи откуп домаћег памука од око 1.000.000 кг и одговарало би приближно производњи са 20.000 хектара.

Кудељно влакно извози се у огромним количинама, али највећим делом у клириншке земље. Девизне земље траже боље сортирање овог влакна и наши су интереси да о овој тражњи поведемо најозбиљнијег рачуна. Из тих разлога ради се о подручном ми Министарству на пројекту уредбе о конопљи, а у складу са израженим жељама конференције одржане недавно у Заводу за спољну трговину. У тој уредби мораће се поштрити мере за сигурање робе и увести извесне културне мере у обради конопље, ради добијања квалитетног

влакна. За ово боље сређивање кудељног влакна добијен је први пут извесан кредит у предложеном буџету.

Воћарство се развија све више у нашој земљи, али пласман воћа све ће бити тежи на инострана тржишта због све веће конкуренције. Из ових разлога мора се убрзати производња квалитетног воћа, као и квалитетна прерада тог воћа. Ширење модерних сушница мора се продужити, јер једна јача родна година, као 1936, ставиће нас у тежак положај у погледу уновчавања воћа. Зато акција Друштва за силосе да подигне хладњаке за смештај сировог воћа, нарочито шљива, биће од великог значаја, што ће се сирова шљива у већим размерама извозити продужујући сезону извоза конзервисањем шљива у хладњачама. Да би ова охлађена шљива могла ићи даље, нарочито у западне девизне земље, и издржати дуги транспорт, мораће се ставити нашим извозницима на употребу специјални вагони-хладњаче за воће, у којима зрела шљива може да очува свој квалитет и до веома удаљених тржишта.

У погледу јабуке мора се прићи општем прекалемљивању рђавих или слабијих трговачких сората у боље и уносније. На томе се већ ради у маломе, али ту акцију треба проширити и смишљено водити. На недавно одржаној конференцији воћара и воћарских стручњака донесена је у том погледу одлука, која је прихваћена и од стране повереног ми Министарства, па ће се у том смислу и водити акција у овој години. Америчке сорте јабука, уведене код нас од Београдске трговинске коморе, дале су за поједине сорте (јонатан, вајнсеп и њутон) већ сада добре резултате, док су друге још у испитивању. Исто тако узете су и оне европске квалитетне сорте у обзир које су се показале у пракси као уносне.

У вези са тим биће ускоро израђен нови закон о воћарству, који ће Народна скупштина имати прилике да оцени и о њему одлучи.

Виградарство је још увек изложено кризи и док се не уклоне сметње нормалном промету вина у самој земљи и не створи могућност извоза, не може се очекивати знатно побољшање стања. Тежња да се један део винограда претвори у винограде са стоним грољем не може се остварити ако немамо осигуран пласман. Нама се пребацује да је нас Бугарска претекла, али се заборавља да све бугарско грољје иде у клиринг за Немачку, где смо ми исувише активни. Ми можемо, нарочито у Вардарској бановини око Велеса, као центра, да производимо огромне количине стоног грољја, али је тамо још несташица у вину, па народ одбија да гаји стоне сорте. Овом ширењу стоних сората у том идеалном поднебљу сметња је и бановинска трошаринска политика по литарском систему, која даје могућност малим произвођачима вина да кријумчарењем постигну више цене.

Из тих разлога мораће се прећи на паушални систем бановинских трошарина, као и омогућити јача унутрашња потрошња стоног грољја подизањем хладњача, а набавком вагона-хладњача за даљи транспорт стоног грољја за девизне земље проширити његов извоз. Најзад треба омогућити стварање јавних царинских сладишта за вино и у другим винородним крајевима осим Приморја, како би се алкохолизовање дезертних вина за извоз могло вршити у већем броју места у земљи.

Пољопривредна оруђа, справе и машине, још увек траже своја решења. Разноликост климатских и економских прилика појединих области, као и разноликост нивоа пољопривредног образовања, чини да наша пољопривреда употребљава од најпримитивнијих до најсавршенијих пољопривредна оруђа за обраду земље. Куповна моћ појединих пољопривредника на нашем Југу не дозвољава им да плаћају високе цене плугова наше заштићене индустрије. Многи немају довољно јаку спрежну стоку за дубље орање, па се морају задовољити и прљкањем (чепркањем) земље прастаром ралицом. Све ово било је разлог да се добило у прошлом Финансиском закону овлашћење за стварање Завода за испитивање и контролу пољопривредних оруђа, справа и машина, који треба стручно и на основу огледа да препоручи која су оруђа, за које крајеве и какве земље најпогоднија. У ту сврху поручени су у прошлој години разни типови плугова, који ће се, напореда са онима који се у земљи производе или из иностранства доносе, испитати још овог пролећа у погледу конструкције и вуче.

По својој важности и општем значају сточарство заузима прво место у привреди нашег народа. Читави крајеви живе готово искључиво од стоке и сточних производа. Нарочито је ситни човек упућен на стоку која га храни и подмирује готово све његове потребе. После велике привредне кризе, кад је и стока изгубила цену, почела се од 1935 год. поправљати цена и стоци и њеним производима. Највећу позицију у нашем извозу заузима стока. У 1937 год., која се може рачунати у једну од најповољнијих година, вредност укупно извезене стоке изнела је 1,5 милијарду динара. Прошла, 1938 г. биће нешто слабија. Рачуна се да је вредност стоке и њених производа који се потроше у земљи, још и знатно већа од назначене вредности извоза. Кад се томе дода још и то колика је укупна радна вредност стоке у пољопривреди, онда се тек може добити права слика о важности сточарства у нашој народној привреди. Све су то разлози који нас упућују да нашем сточарству поклонимо највећу пажњу.

Коњарство је била она грана сточарства која је за време кризе највише страдала. Коњи су били изгубили скоро сву вредност и народ је тако рећи био дигао руке од коња. У последњим годинама ситуација се почела окретати и коњи су почели да добијају све већу вредност; коњ постаје све више тражен артикал. Зато се и у народу осећа све већа тражња приплодног материјала, нарочито мушког, у коме се осећа велика оскудица.

У програму за унапређивање народног коњарства, који је израђен већ у 1936 год., утврђена су ова три важна елемента:

- 1) производња и стављање у јавни приплод добрих пастува;
- 2) одабирање за приплод добрих кобила;
- 3) добро и разумно одгајивање ждребади.

У протеклој буџетској години рађено је на унапређивању народног коњарства у сва три горе наведена правца. Пошто су државне ергеле темељ за производњу добрих пастува, то је и протекле буџетске године рађено на њиховом развијању и усавршавању. Тако су за Државну ергелу „Петрово“ у Савској бановини купљени нови подесни објекти у Липику, и њеном будућем развоју уда-

рени први темељи. Трошкови овога посла износили су око 5 милиона динара. На ергели „Душаново“ код Скопља подигнуте су нове штале и друге грађевине, на што је утрошено око 700.000 динара. Завршена је изградња пастувског станишта у Вршцу, које је стајало око 1 милион динара. За Државну ергелу у Поновичама, у Дравској бановини, набављен је још један објект, који ће стајати око милион двеста хиљада динара. На ергели „Љубичево“ подигнути су раднички станови и други грађевински објекти. За стварање бољег јахаћег типа коња, који је у нашем народном коњарству мање заступљен, набављени су за државне ергеле „Љубичево“ и „Карађорђево“ фуриозо паступи из мађарске Државне ергеле у Мезехејешу. Решено је да се из иностранства набави један пунокрвни енглески пастув, који ће служити унапређивању узгоја енглеског пунокрвњака.

У правцу производње и стављања у јавни приплод добрих пастува настављена је још раније започета сарадња са приватним ергелама у Дунавској и Савској бановини и од истих су откупљени и стављени у приплод сви добри пастуви. На подручју домаћег брдског коња одржан је и прошле године, као и ранијих година, сајам пастува у Рогатици у Дринској бановини, где је откупљено око 50 пастува за потребе брдског коњарства. У Врбаској и Зетској бановини откупљивани су од одгајивача добри домаћи пастуви. За унапређивање коњарства у Моравској бановини купљена су у Савској бановини 24 липицанска пастува, који ће се сместити за јавни приплод код бановинских установа.

У циљу одабирања за приплод добрих кобила у програму је попис свих добрих кобила, које се налазе у народном коњарству. Да би се те кобиле, које су темељ народног коњарства, сачувале и разумно употребљавале у приплоду, сопственике треба наградити и обавезати да их чувају и разумно за приплод употребљавају. Такав се поступак примењује и у другим државама, где је коњарство много напредније. У прошлој години приступљено је и овом послу, па су у целој држави, у важнијим одгајивачким центрима, одржане изложбе приплодних коња, на којима су пописане и награђене најбоље приплодне кобиле. Овај рад државне управе примљен је још народа са врло великим интересовањем и одобравањем. На ово је утрошена сума од око милион динара.

За производњу добрих коња није довољно да се води рачуна само о добрим кобилама и добрим пастувима, него се мора нарочита пажња посветити и одгоју ждребади. У том погледу стојимо доста рђаво, јер је у низинским крајевима одомаћен шталски одгој ждребади, а у планинским крајевима ждребад је препуштена сама себи и живи једино од онога, што нађе на доста мршавим планинским испашама. Слабом одгоју и недовољној исхрани ждребади, које су појаве код нас доста раширене, узрок је наш мали сељачки посед, који је једва у стању да добро издржава радне коње, док за ваљани одгој ждребади нема довољно могућности. У многим државама, као на пример у Француској и Немачкој, ово се стање исправља на тај начин, што одгој ждребади врше средњи и већи поседи, који од сељака са малим поседом ту ждребад откупљују. На тај је начин тамо осигуран и добар одгој коња.

У прошлој години Министарство је помагало приватну иницијативу, која је радила на поправци овога стања а намерно је да у овом погледу подумне много јаче и опсежније мере.

Након овог кратког приказаног што је учињено у протеклој буџетској години на унапређивању народног коњарства, желим да истакнем главне правце рада за идућу буџетску годину. Како се цене коњима налазе на примерној висини, то се производња коња, која је за време слабих цена била скоро престала, сада стално повећава. Према томе у том правцу није потребно никакво посебно деловање. Једино сматрам да на подручју Србије, где је коњарство за време рата уништено, још није постигнуто оно бројно стање коњарства, које би одговарало и производним приликама и привредним приликама и привредним потребама ових крајева. Уколико стање народног коњарства обзиром на број, уз мало ограничење у погледу Србије, задовољава, утолико опет већу пажњу морамо посветити усавршавању квалитета. Истина је да су нам и страни стручњаци признали да су основи нашег народног коњарства врло добри и да су на тим dobrим основама дане велике могућности за стварање одличног квалитета. У овом правцу посветиће се нарочита брига нашем брдском коњу, за кога и иностранство признаје да је јединствен у Европи. У ту сврху сам одредио да се у брдском крају Приморске бановине подигне државна ергела за овога коња, пошто садања ергела „Александрово“ код Биограда н/м за ову сврху не одговара. И Државна ергела „Мркоњићево“ у Сарајеву боље ће испуњавати свој задатак на унапређивању овога коња, кад се смести на имање у Бутмиру, у коју сврху сам предложио овлашћење у Финансиском закону. У сарадњи са Банском управом Зетске бановине основаћу у Сјеници станицу за одгој мушке ждребади. Уредићу планиско имање Државне ергеле „Душаново“ у Скопској Црној Гори, па ће се овим мерама постићи много боље и ефикасније унапређивање брдског коња. Надаље је у програму, да се у сарадњи са Банском управом Моравске бановине подигне пастувско станиште за ту Бановину на имању Добричево код Ђуприје. Тиме ће се уједно појачати и рад Државне ергеле „Љубичево“, која производи пастуве за Србију. На крашком подручју Савске и Дравске бановине налази се врло тврд и испрајан коњ, који је за наше коњарство од велике вредности. За чување и усавршавање овога коњарства основаће се тамо станица за одгој ждребади која ће се куповати од сељака, чиме ће бити осигурани опстанак и будућност тога коња.

За усавршавање нашег норичног коња, који има као артилеријски коњ велику важност за земаљску одбрану, основаће се ергела на имању у Прагерском у Дравској бановини.

Наставиће се и даље рад на производњи и стављању у јавни приплод добрих приплодних пастува. Исто ће се тако наставити са приређивањем коњарских изложба у целој држави, којом ће се приликом нарочита пажња посветити одабирању и пописивању добрих приплодних кобила. Коначно ће се нарочита брига посветити стварању услова за добар одгој ждребади у целом народном коњарству.

Обим свих ових послова не може, на жалост, бити велик, јер су средства за све ове послове сувише мала.

Кратким прегледом стања нашег говедарства (а са њим и читавог сточарства) видимо да је оно на највишем ступњу у оним крајевима наше земље где је култура и писменост нашег сељака на највишем ступњу. Тако видимо да је говедарство најнапредније у Дравској и у већем делу Савске и Дунавске бановине. У последње три-четири године осећа се знатни бољитак у једном већем делу Моравске и североисточном делу Дринске бановине. У свима овим бановинама — изузев Дринске бановине — најраспрострањенија је сименталска раса говеда, која се за наше прилике — као говече тросмерне корисности (рад, млеко, месо) — показала као најприкладнија. Поред ове расе гаји се истовремено, али у мањем обиму, на подручјима истих бановина још монтафонска и пинцгавска раса. У свима наведеним бановинама у последњих 4—5 година запажа се осетно побољшање квалитета говеда, а и прилично бројно напредовање. Најосетливији резултати опажају се у јужним деловима Дунавске и у северним Моравске бановине. Ту је истовремено увоз чистокрвних сименталских бикова и крава у многим крајевима дао врло видне резултате. Чистокрвни бикови имали су знатно повољније и јаче дејство на поправку наших говеда.

У погледу пласмана и изналажења нових тржишта за говеда у протеклој 1938 години, имали смо тешкоћа због појаве заразе слинавке и шапа, која и данас постоји у неким крајевима, па је извоз говеда у велико отежан. Осим тога, због потпуног одсуства Италије са наших сајмова, која је због суше и недостатка сточне хране огроман број своје сопствене стоке морала да коље, извоз говеда је јако опао. Исто тако ни извоз за Левант није успео, те нам је тако једино тржиште за говеда остала Немачка. Овакво стање неоспорно је врло лоше деловало на цене говеда.

Наше говедарство из године у годину показује јединоставно, истина не тако осетно, бројно напредовање. Од 3,989.941 грла у 1934 год. мења се на 3,982.359 грла у 1935 год., на 4,073.729 у 1936 год. и на 4,169.192 грла у 1937 год. Од 1934 год. говедарство је, дакле, напредовало за преко 150.000 грла.

Примењивању и извођењу једне по једне тачке овог програма приступљено је одмах, како од стране повереног ми ресора, тако и од банских управа. Основне линије програма биле су следеће:

утврђивање пасминских подручја појединих раса и сојева говеда,

опште лиценцирање бикова за јавни приплод, снабдевање сточара добрим приплодним биковима,

увођење и проширење једнообразног матичног књиговодства у читавој земљи са истовременим извођењем задружне селекције у вези са смотрама и премирањима задружне стоке,

оснивање говедарских селекцијских станица, а нарочито за селекцију важнијих сојева нашег аутохтоног говечета,

побољшање услова исхране, неге и држања стоке,

приређивање сточарских изложба и сајмова расплодне стоке,

подизање нивоа основне стручне спреме сточара путем краткорочних течајева,

повећање извоза са јачањем учешћа у извозу сточарских организација,

законско регулисање трговине млеком и млекарским производима,

унапређење индустрије сточарских производа.

Утврђивањем пасминских подручја појединих раса и сојева говеда улази се у период програмског рада и за свагда одбацују скупоцена и бесплодна експериментисања. По пасминским подручјима врши се утврђен правац прогресивног побољшања одређене расе у одређеном рејону распрострања.

У вези са увођењем у живот одећених пасминских подручја врши се и лиценцирање бикова способних за јавни приплод. Међутим, ова тако важна мера по унапређење говедарства, због помањкања буџетских средстава, није се могла у целисти спровести. Са лиценцирањем неопходно је потребно да се истовремено изведе и кастрирање свих лоших и одбачених мушких грла. Међутим, ово се није могло спровести, јер би читави крајеви уопште остали без бикова, а лиценцирање без ове мере нити је комплетно, нити ефикасно. Ова тако важна мера по унапређење говедарства није се могла спровести баш у оним бановинама у којима је сточарство најбољније, јер су недостајала средства за набавку потребног броја бикова у сразмери са бројем плоткиња по једном биком.

Досадашњим лиценцирањем показало се да још увек постоји велики број срезова, где на 200, 500, па и преко 1000 крава, једва дође по један лиценцирани бик. Сем тога, овом радњом дошло се до констатације да у земљи постоји један огроман мањак у ваљаним расплодним биковима, и тај мањак иде на преко 20.000 бикова. Да се удовољи само овој основној потреби, неопходној за сваки правилан рад на побољшању и подизању говедарства, била би потребна сума од око 60.000.000 дин.

Напоследку, кад би се и успело да се једном задовољи потреба у биковима, онда би за свакогодишњу замену искоришћених бикова било потребно око 21.000.000 динара за 7.000 бикова у једном и у другом случају, не узимајући у обзир бикове које саме бановине из својих средстава набављају.

Током прошле буџетске 1938/39 године, захваљујући повећаним буџетским средствима, подручни ми ресор био је у могућности да ипак повећа број бикова за јавни приплод тако, да су са малим изузетком готово све сточарске организације снабдевене потребним бројем ваљаних бикова за приплод. Осим тога саме банске управе својим знатним доприносима учиниле су да је велики број општина дошао до потребних бикова. Напомињем, да нити сточарске организације нити општине више не добивају бикове посве бесплатно, већ да и оне са своје стране доприносе знатна новчана средства код набавка потребних бикова.

Током 1938/39 године завршено је изједначење сточног матичног књиговодства, како по сточарским организацијама, тако и по бановинским и државним пољопривредно-сточарским установама. Овом мером у говедарству је учињен један знатан корак напред.

У вези са сточним матичним књиговодством први пут после рата спроведена је систематска селекција говеда за приплод по читавој земљи по свима сточарским организацијама. Истовремено је извршена и смотра са премирањем целокупне за-

дружне стоке, којом је приликом извршено и маркирање и убележавање одабране расплодне стоке у одговарајуће сточне запатне књиге.

Међутим, да ново основана Централна установа југословенског Херд бук-а и матично књиговодство у целисти одговоре својој намени, претстоји увођење у живот и једне нове службе: контроле производне способности расплодних грла. Поједине банске управе, које су буџетски јаче (Дравска и Савска), ово су питање већ решиле, док неке због помањкања средстава тек чине покушаје, а већи део уопште није могао ни започети тај рад. Решењем питања контроле производне истовремено би се решило и питање успеле не малог броја свршених агронома и средњошколаца који чекају на запослење.

Нашем занемариваном и потцењиваном аутохтоном говечету посвећена је особита пажња. Бановину, те говедарских селекцијских станица за црвено метохијско говече у Пећи за Зетску, у Соколцу за Дринску и у Мрзлој Водици за Савску бановину, те говедарских селекцијских станица за домаћу сиву бушу у Битољу за Вардарску бановину и на Златибору за Дринску бановину, приступљено је систематском и планском раду на селекцији и усавршавању неколико важнијих сојева нашег домаћег говечета, које има нарочити значај за поједине крајеве где стране расе не долазе у обзир.

Осим тога, током 1938/39 године успостављене су још и следеће говедарске селекцијске станице за селекцију и размножавање страних раса, које су прихваћене као погодне за побољшање нашег земаљског говедарства, и то:

у Зетској бановини: у Гацком за оберталску пасмину;

у Приморској бановини: у Ливну за оберталску пасмину;

у Савској бановини: у Крижевцима за сименталску пасмину;

у Дунавској бановини: у Карађорђевићу за сименталску пасмину;

у Врбаској бановини: у Бањој Луци за пинцгавску пасмину;

у Моравској бановини: у Добричеву за сименталску пасмину.

По једном од најважнијих питања за правилно напредовање сточарства, по питању поправке услова неге, држања и исхране, није се могла развити нека јача и осетнија активност. Акција извесних бановина на изградњи силоса и љубришта потпомогнута, је али у незнатној мери услед недовољних буџетских средстава.

Сточарским изложбама и сајмовима према утврђеном програму од прошле године обраћена је довољна пажња. По свима важнијим сточарским рејонима одржане су рејонске, а за јача сточарска подручја обласне и земаљске изложбе. Само неколико од ових, услед болести шапа и слинавке, нису могле да се одрже.

Иако су све сточарске приредбе, изложбе, смотре, премирања и задружне селекције искоришћене и сврху упућивања сточара у рационалније методе сточарења, ипак је то још увек недовољно. Акцију банских управа на одржавању тецајева ради просвећивања сточара требало би интензивније помоћи.

Бројно стање свиња у целој земљи износи око три милиона грла. Од овога броја долази око је-

дна трећина на Дунавску бановину, а две трећине на све остале бановине.

Од многобројних сојева и раса свиња, бела одлика манголице претставља најбројније и најважније домаће месно свињче. На њега и његове мелезе отпада један милион грла или једна трећина од свих свиња у земљи; ова свиња је најраспрострањенија у Дунавској бановини.

Затим, на домаће свињче зв. „шишка“ долази око једна трећина од свих свиња у земљи. Ово свињче је најраспрострањеније у бановинама где је свињарство бројно најслабије.

Поред ових раса у земљи се гаје још енглеска бела и црна свиња, турополска свиња, багуна, црна моравска, пфајферова итд., све у много мањем броју и обиму.

Да би се видела важност свињарства у нашој пољопривреди, истичем да је извоз живих свиња и свињских продуката у години 1938 износио око 600 милиона динара. Осим тога у земљи се коље годишње по јавним кланицама око пола милиона утовљених и око сто хиљада мршавих свиња и прасади, а ван јавних кланица закоље се око један милион дебелих свиња и око два милиона прасади и мршавих свиња, што претставља вредност око једне и по милијарде динара. Кад се овоме дода вредност извоза од око пола милијарде, онда укупни приходи од свињарства износе око две милијарде динара. Кад се узме у обзир да годишњи народни приход по укупној сточарској грани износи 12 милијарди динара, онда излази да на свињарство отпада $\frac{1}{6}$ од свих прихода по целој сточарској грани у земљи.

С обзиром на оволику важност свињарства у сточарској производњи Министарство је предузело све потребне мере за њено даље унапређење. У ту сврху у месецу мају 1936 год. одржана је у Министарству пољопривреде конференција на којој је разматрано ондашње стање свињарства и проучене мере за његово унапређење. Том приликом донети су закључци међу којима су као најважнији следећи:

узевши у обзир потрошњу свиња и свињских продуката у земљи и иностранству као и наше природне и економске прилике решено је:

а) да се остане при узгоју и гојењу масних свиња типа манголице, односно шумадинке, и то не искључиво али поглавито на подручјима Дунавске, северном делу Моравске, источном делу Дринске и источном делу Савске бановине;

б) да се узгој племенитих меснатих свиња форсира тамо где постоје услови за њихов узгој, тј. на подручјима бановина: Дравске, Савске и северном делу Дунавске. Домаће, меснато свињче „шишку“ такође бољом негом, исхраном и селекцијом поправљати постепено или замењивати постепено другим рентабилнијим и аклиматизованим типовима свиња.

Да би се свиње масног типа поправиле у погледу раностасности и плодности путем систематске селекције и контроле продуктивности, одлучено је да се оснују четири станице за контролу продуктивности свиња и то: на Државној ергели „Карађорђево“, при Средњој пољопривредној школи у Крижевцима, на Државном добру „Беље“ и на Бановинском добру „Добричево“ код Ђуприје.

Одлучено је да се рад на унапређење свињарства изводи првенствено путем свињарских и уопште сточарских задруга снабдевају ове до-

брим расплодним мужјацима. Ради повећања производње доброг мушког расплодног материјала треба основати код већих и бољих одгајивача и задруга одгајивачка средишта, која би радила под контролом стручњака, а од којих би расплодни материјал откупљивали држава и банске управе ради даљег растурања у народу.

На крају је било одлучено да се свим силама поради око тога да се повећа извоз свиња а нарочито свињских производа као и да се, поред тржишта која се имају, пронађу још и нова тржишта:

Ово је био у главним линијама план утврђен за унапређивање свињарства у земљи.

Од овога плана подручно ми Министарство у времену до данас урадило је следеће:

1) основана је Станица за контролу продуктивности свиња при Средњој пољопривредној школи у Крижевцима;

2) вршена је према потребама, а у границама кредита, набавка нераста на изложбама стоке и ови нераста дељени су задругама и установама. Исто тако у границама кредита даване су помоћи појединим задругама за набавку нераста ради поправке свиња у народу;

3) упоредо са радом на унапређивању свињарства ишло је и старање око уновчавања производа и Одељење за сточарство подручног ми Министарства било је у сталној вези са Заводом за унапређење спољне трговине, пратећи са њим стално како количину и каквоћу извезене робе тако и кретање цена у земљи и иностранству.

Захваљујући овој сталној бризи, цене извезених грла и производа, с обзиром на закључене уговоре, биле су повољне, што је имало доброг одјека на народно благостање. У старању да цене буду повољне ишло се дотле, да су исте у тренуцима тржишних депресија биле дириговане премијама, као на пр. при извозу у Чехословачку.

Идуће године пак наставиће се са извођењем већ утврђеног плана и у границама буџетских могућности:

1) приступиће се оснивању и осталих станица за контролу продуктивности свиња;

2) приступиће се оснивању одгајивачких средишта у народу; и

3) вршиће се набавка приплодних нераста и исти растурати у народ, било ради поправке слабијег домаћег материјала, било ради освежавања крви напредних домаћих запата свиња.

На унапређењу овчарства, које је од врло великог значаја за нашу државу, а нарочито за њене планинске крајеве, у којима је овца најважнији а у неким и једини извор дохода многобројних селачких породица, подручно ми Министарство предузело је низ корисних мера. У смислу закључака донетих у погледу унапређења овчарства на конференцији одржаној почетком 1936 год. приступљено је оснивању нових овчарских селекцијских станица и изграђивању већ постојећих. До ове године у свему је основано и делимично уређено 10 станица које раде на селекцији оваца и производњи приплодног материјала. Ове станице налазе се већином у изразито овчарским крајевима. Већином су бановинске установе, а неке од њих поред одгајивања оваца и унапређења овчарства баве се и другим гранама сточарства уколико су ове од значаја за дотични крај. Ове станице постоје у: Овчем Пољу, Сјеници, Гацком, Ливну, Со-

колцу, Златибору, Сврљигу, Добричеву, Косанчићу и Државној ергели „Карађорђево“. Све ове станице уређене су материјалном помоћи и под стручном контролом подручног ми Министарства. Ове године основана је Државна овчарска селекцијска станица у Госпићу, која ће 1 априла почети рад. Поред тога у оснивању су овчарске станице у Тетову, за селекцију шарпланинске овце, и у Млиништу, за селекцију сојева оваца које се гаје у Врбаској бановини. Основан је и уређен Завод за испитивање вуне у Топчидеру, који треба, као орган подручног ми Министарства, да ради на унапређењу овчарства ради побољшања квалитета и квантитета вуне, која је сировина за нашу државу од особито великог значаја и коју ми увозимо у врло великим количинама (око 4 милиона кгр.).

У овој буџетској години подручно ми Министарство, из кредита који су му стајали на располагању за унапређење овчарства, дало је за набавку приплодних овнова у земљи 600.000 динара. Ови овнови набављани су путем банских управа и раздељени одгајивачима оваца по сниженој цени ради побољшања њихових запата. Поред тога дата је помоћ у износу од 500.000 динара за уређење постојећих овчарских станица и Завода за испитивање вуне. Предузети су кораци на побољшању неге и исхране оваца. У ову сврху штампане су популарне брошуре које су бесплатно раздељене одгајивачима оваца; дате су помоћи банским управама за уређење појила за овце и за предузимање других акција око унапређења овчарства. Кредити намењени за ову сврху су били сувише мали с обзиром на важност овчарства и потребу његовог ефикаснијег унапређења, првенствено у правцу побољшања квалитета вуне ради смањења њеног увоза.

У овој години почело је оснивање овчарских одгајивачких средишта код приватних одгајивача, која ће гајити своје овце по упуствима и под контролом стручњака и која треба да буду нека врста жаришта за унапређење овчарства у дотичном крају. Рад ових средишта, њихова права и дужности, регулисани су посебним правилником. До сада је основано у свему 220 средишта и то: у Вардарској 61, у Зетској 76, у Моравској 26, у Дринској 15, у Врбаској 5, у Савској 31 и Дравској бановини 6.

У идућој буџетској години подручно ми Министарство наставиће још активније акцију на унапређењу овчарства коју спроводи последње три године, уколико му то буџетска средства буду дозволила. Основаће се нове овчарске станице у Тетову и Млиништу (Врбаска бановина). Почеће рад и дефинитивно ће се уредити Државна овчарска станица у Госпићу. Вршиће се набавке приплодних овнова бољих раса и сојева у земљи и њихова раздеоба одгајивачима оваца, ради побољшања њихових запата. Ради повећања извоза шкопаца у Француску извршиће се увоз извесног броја приплодних овнова из Француске, који ће се разделити у оним крајевима који долазе у обзир за производњу шкопаца подесних за француско тржиште. Наставиће се досадашњи рад на побољшању неге, исхране и селекције оваца, које су у највећем делу државе врло слабе. У томе циљу ће се штампати практична упутства, одржавати краћи течајеви за одгајиваче оваца и прире-

ђивати локалне изложбе и смотре оваца. Повешће се акција за организовање произвођача вуне, ради директне продаје вуне текстилној индустрији, и учинити потребни кораци да се произвођачима вуне обезбеди цена за вуну која ће омогућити рентабилност држања оваца. Нарочита пажња биће посвећена селекцији оваца у правцу побољшања квалитета и повећања квантитета вуне. Ову селекцију спроводиће Завод за испитивање вуне преко својих стручњака, поједине овчарске селекцијске станице и срески пољопривредни референти. Посебна пажња обратиће се оснивању нових и организовању рада већ основаних овчарских одгајивачких средишта код приватних одгајивача.

Живинарство се још увек сматра као ситна и безначајна грана народне привреде, иако од извоза живине и живинарских производа наша земља добија годишње близу 400 милиона динара. У доба просперитета наш извоз је прелазно суму од 800 милиона динара. Важност живинарства не види се само у извозу, већ и у оним великим количинама живине и јаја која се утроше у земљи.

Наша држава има преко 22 милиона грла живине и налази се у повољном положају у погледу производње житарица и уопште хране за рационално и добро храњење живине. Али, и поред ових повољних услова, живинарство није ни по броју ни по квалитету заузело оно место које му припада. Ма да се број живине код нас годишње повећава просечно за 1 милион грла, а и квалитативно се поправља, ипак још много заостаје иза живинарства многих европских земаља. Код нас на 100 становника долази свега 145 грла, а на 100 ха само 149 грла, док код неких других народа на 100 становника има чак до 550 грла живине.

Доскора код нас је владало велико шаренило што се тиче раса живине. Иако у малом броју, биле су заступљене скоро све стране расе кокошака, чак и гусака и патака. Пошто су страна тржишта захтевала стандардизовану робу, томе шаренилу је требало стати на пут, а требало је смањити, па и онемогућити увоз и гајење оних страних раса, које нису подесне за наше прилике. Тако је крајем 1935 год. у програму за унапређење живинарства Министарство одредило области распростајења главнијих раса живине. Према тој рејонизацији живине, главно су место заузеле домаће расе, пошто оне углавном претстављају наше народно живинарство. Тако на пр. на домаћу расу кокошака долази 80%, на домаћу гуску 92,6%, на домаћу патку 93,2%, а на ћурку 93% од укупног броја. Домаћим расама је овом реонизацијом нарочита пажња указана не само због тога, што су у овако великом броју заступљене, већ највише ради тога, што су, као аутохтоне расе, потпуно аклиматизоване и прилагођене примитивним начину држања, што већи део хране саме нају и што се одликују добрим и укуским месом, које је много цењено и тражено на страним тржиштима. Од страних раса, које су се током времена код нас аклиматизовале долазе у обзир: родајланд, плимут-рок, јаребичаста талијанка и легхорн, затим ендемска гуска, пекинг и орпингтон патка и бронзаста ћурка.

Да би се велики број живине домаћих раса оплеменио, нарочито што се тиче подизања производње јаја, у програму је Министарства да се подижу живинарске селекцијске станице. Пре три

година подигнута је једна станица на имању Државне ергеле „Карађорђево“; код Бачке Паланке, која би требала да буде централни државни завод за проучавање свих питања која се тичу живинарства. Исто тако су подигнуте мање станице на средњим, нижим и специјалним пољопривредним школама, као и на многим бановинским пољопривредним добрима. Због немања буџетских средстава ове установе још нису тако организоване нити толико оспособљене, да би овај посао могле са пуним успехом да врше.

Уколико су досада дозвољавале буџетске могућности, Министарство је потпомагало рад живинарских организација, набављало је добру плодну живину и преко организација делило у народ, помагало је приређивање живинарских изложби, награђивало је одгајиваче добре располдне живине, потпомагало је рад приватних живинарских станица и др. Све те мере за унапређење живинарства које су спровођене показале су се добрим, али, да би биле ефикасније и да би се изводиле у већој мери и с више успеха, потребно је за то имати више материјалних могућности. У овогодишњем буџету кредити су нешто повећани, па ће се у јачој мери продужити извршивање предвиђеног програма.

Нема краја у нашој земљи где не би било природних услова за напредно пчеларство. Према томе је пчеларство развијено, мање или више, у целој земљи. У неким крајевима је напредно док је у другим примитивно, онако као што је било пре проналазак кошнице са покретним саћем. То се најбоље види по великом броју вршара или кошница са непокретним саћем, којих имамо 475.238 комада према 336.500 са покретним саћем.

Пчеларство је на први поглед безначајна грана народне привреде, али ако се рационално пчелари, може да буде врло важно и уносно занимање. Његова важност утолико је већа, што се њиме могу бавити и најсиромашнији слојеви народа, јер за пчеларење не треба ни земље ни много капитала. Пчеларство не изискује ни много времена, а као радна снага могу се искористити деца и старије особе, које нису способне за теже пољопривредне послове. Важност пчеларства за народну привреду је утолико већа, што може да се развије у нашим сиромашнијим крајевима, који су богати пчелињом пашом, а неподесни су за напредну производњу житарица или за сточарство. Највећа сметња напредном пчеларењу код нас јесте недовољна упућеност сељака у ову привредну грану. Отуда је онако велики број кошница са непокретним саћем.

У програму је Министарства пољопривреде да се пчелари упуте у рационални начин пчеларења са покретним кошницама: У ту сврху је додељивана помоћ банским управама и пчеларским организацијама. Помоћи су даване за набавку кошница, пчеларског алата, прибора, пчеларске литературе, за одржавање пчеларских течајева, а пољопривредним факултетима и пчеларским станицама ради научних испитивања. У томе смеру биће настављен рад и у идућој години.

Пошто наша држава још нема пчеларског закона то је у Министарству пољопривреде ове године израђен пројекат закона о пчеларству. Овај пројекат је достављен осталим министарствима, банским управама и пчеларским организацијама, да на исти ставе своје примедбе, после чега ће се до-

нети коначна редакција и поднети Народној скупштини на претрес. Доношењем овога закона биће решено једно од најкрупнијих питања пчеларства и постављени темељи за систематски и рационални рад у овој привредној грани.

Са годишњом производњом од 1.700 милиона литара млека у вредности око 2 милијарде динара млекарство претставља једну знатну ставку у нашем националном доходу. Ова ставка могла би бити већа, када би се искористиле све природне и економске могућности за развијање ове гране.

Прерада млека у нашој земљи већим делом још је у фази појединачне домаће радиности. Од једне милијарде литара, колико се годишње преради, пролази кроз примитивно уређене млекаре око 120 милиона литара, и то: 576 приватних млекара преради 82 милиона литара, а 179 задружних 38 милиона литара. Извоз млечних производа износио је у раздобљу од 1926-29 год. годишње 3,29 милиона кг. у вредности 56 милиона динара, 1930-33 године 2,05 милиона кг. у вредности 30,5 милиона динара и 1934-37 год. 2,46 милиона кг. у вредности 25,5 милиона динара. Главни извозни артикул био је качкавал; Напротив, домаћа производња успела је да потпуно и трајно потисне увоз страних финих сирева, од којих је 1936 године увезено свега за 588.000 динара, док је 1927 године увоз био за 7.561.400 динара.

Као полазна тачка даљег унапређења млекарства основан је први Државни млекарски завод у Шкофјој Локи са задатком да проналази савршене поступке у техници прераде млечних производа, и да их сходним средствима шири у праксу. Заводу је прикључена и двогодишња млекарска школа за спрему млекарских мајстора и пословођа. Како се млекарство не може развити без организоване прераде млека, помагано је оснивање млекарских задруга, којима су стављена новчана средства за подизање потребних просторија, набавку млекарских стројева, подрума за зрење и лагровање сира.

Нашој аграрној земљи намеће се дужност да, сразмерно њеној величини и природним изворима, у знатно већој мери учествује на иностраним тржиштима млечних производа, него што је то досад био случај. Да би се ово постигло, неопходно је потребно усавршавање производње, која ће давати не само квалитативну већ и уједначену робу у великим количинама. То је могуће постићи само преоријентацијом досадањег пословања и од појединачне домаће прераде прећи на задружну индустријску и занатску. Ово пак изазива решење многих проблема скопчаних са напорима личне и финансијске природе, које морају поднети како држава и самоуправни тела тако и појединци. Зато је потребна: 1) теориска и практична спрема свег особља запосленог у млекарском пословању, почев од радника, мајстора па до пословође, управника и сопственика предузећа; пут води преко млекарских завода и школа; од којих би у прво време требало изградити најмање два (поред постојећих у Шкофјој Локи, за бановине Дравску, Савску и Приморску) један за бановину Дунавску и Моравску и један за Вардарску, Зетску и Дринску; 2) помагање изградње млекара — зграда и постројења — према савременим захтевима хигијене и технике, и то прво у подручјима где је млекарство стекло већ изврстан значај, па затим постепено прошира-

вати на нова подручја, уколико би се обезбедиле продаје производа; и 3) изналажење нових пијаца и заједничка продаја.

У ту сврху у подручном ми Министарству израђује се пројекат закона о млекарству, који ће бити предлошен свима заинтересованим на мишљење, а потом добити дефинитивну редакцију. Закон ће створити потребне основе за унапређење млекарства које се код нас налази у ситним рукама, које без јаче подршке не могу да реше многе сложене проблеме ове привредне гране.

Свиларство је последњих година у свима земљама у опадању па и код нас. Узроци су многобројни, а као најглавнији наводи се конкуренција вештачке свиле природној. Са појавом вештачке свиле свиларство је западо у велику кризу. Стога су све земље, где је свиларство (гајење свилобуба) иоле развијено, морале не само из привредних већ нарочито из валутних и социјалних разлога у све јачој мери да помажу ову привредну грану. На пример: Италија троши годишње на свиларство преко 100 милиона лира, што у нашој валути износи око 250 милиона динара; Мађарска за ову сврху даје око 4 милиона пенга или око 35 милиона динара; Француска пак даје одгајивачима свилобубе на име премије 10 франака по килограму произведених чаура; Немачка, која до пре неколико година није имала ниједног дудовог дрвета, даје на пропаганду свиларства 100.000 марака годишње.

Наше свиларство никада није било довољно материјално помагано, те је онда јасно зашто је досада ова привредна грана у опадању. Иако су Дирекција државног свиларства и подручне јој фабрике свиле биле комерцијализоване Уредбом о комерцијализацији од 13 јула 1933 године, ипак се у току неколико година показало, да ова реформа није могла дати повољне резултате, јер тако комерцијализованој установи нису била обезбеђена потребна материјална средства да изврши онај задатак, који је Уредбом о комерцијализацији био одређен.

Да би се бар делимично обезбедила средства за успешан рад ове установе, донета је 16 октобра 1936 године Уредба о унапређењу свиларства, у којој је предвиђен фонд за повећање поткупних цена свилених чаура и унапређење свиларства уопште, а нарочито за унапређење производње дудових садница и семена свилобуба. Доношењем ове Уредбе Дирекција свиларства и држ. фабрика свиле само донекле је побољшала своје материјално стање, те је делимично могла наставити свој рад на преради свилочаура у финалне продукте и уопште допринети унапређењу ове привредне гране како на северу тако и на југу наше државе.

Између осталог, прошле године је на терет овога фонда успешно проведена дезинфекција свиларница код свих одгајивача у срезovima Бевђелиском, Струмичком и Дојранском. Такође, материјално су помогнуте свиларске задруге у Јужној Србији за набавку семена — јаја свилобуба, а произвођачима семена преко њихове семенарске задруге дата је новчана потпора 10 д. по унцији на име оштете због непродате количине семена услед временских непогода (мраза).

Осим тога, што ће се из овога фонда извршити премирање чаура произвођачима због ниских светских цена чаура, још ће се свиларским

и семенарским задругама на југу наше државе поделити субвенција за изградњу зимовника за јаја — сем свилобуба; за изградњу задружних домова, за набавку и инсталацију гушница и сушница (секатора), за набавку семена из иностранства и вршење опште дезинфекције свиларства по најмодернијим принципима науке.

Приходи фонда за унапређење свиларства, због премало одмерене контролне таксе на увоз свиле и свилених продуката, нису довољни да подмире разлику између трошкова производње домаће греж свиле и домаћег предива природне свиле, израђених у државним фабрикама, и цена иностране греж свиле и иностраног предива, јер је израда полуфабриката, при рентабилним ценама за произвођача, пасиван посао за фабрикацију, утолико пре што ови производи нису заштићени никаквом заштитном царином.

Да би се стање свиларства у земљи коначно санирало, предложена је од стране подручног ми Министарства Привредно-финансијског комитету министара Уредба о државним фабрикама свиле. Привредно-финансијски комитет министара донео је закључак, да Министарство пољопривреде сазове анкету свих заинтересованих, саслуша њихово мишљење и поново поднесе дефинитивни предлог уредбе.

Данас је стање такво да се фабрика свиле морала затворити због потпуног одсуства обртног капитала, и ако се питање прераде свиле брзо не реши доћи ће цело наше свиларство у безизлазан положај.

Пошто је у 1937 години донет нови Закон о слатководном рибарству, и након што су почетком 1938 године донети Правилник о извршењу истог закона као и остали правилници које он предвиђа, у овој буџетској години приступљено је спровођењу донетог закона. Велики део послова рибарске службе пренет је у надлежност банских управа, а оснивањем бановинских рибарских фондова обезбеђена су и новчана средства за рад на унапређењу рибарства у свима бановинама. Да би банске управе одмах могле да започну са овим радом, Министарство пољопривреде дало је из свог фонда за унапређење рибарства појединим банским управама зајмове у износу од укупно 477.000 динара. Ради пропагирања ове гране наше привреде, као и да би се повећала потрошња рибе код нас, Министарство пољопривреде организовало је за време Београдског јесењег сајма, 1 земалску изложбу слатководног рибарства. Утицај ове изложбе на повећање потрошње већ се осетио. Осим тога и цене за рибу у овој сезони су се повисиле за 10 до 20% према прошлим годинама. Приликом ове изложбе одржана је у Београду и IV међународна конференција за слатководно рибарство, која је такође организована од стране Министарства пољопривреде и на којој су први пут учествовали, поред делегата из других држава, и делегати из Француске, Бугарске и Грчке.

Из новчане помоћи коју је поверено ми Министарство дало Управи манастира Тумане, а на основу упутства стручних органа Министарства, подигнут је први вештачки рибњак за узгој шарана на подручју предградја Србије, где таквих рибњака до сада није било.

Осим напред наведеног, Министарство пољопривреде, у сарадњи са Универзитетом у Београ-

ду, омогућило је разна научна проучавања која су у вези са унапређењем рибарства.

Иако помагање рибарских задруга по новом Закону о слатководном рибарству спада првенствено у надлежност банских управа, Министарство пољопривреде доделило је у току 1938/39 буџетске године из свог фонда за унапређење рибарства рибарским задругама помоћи у износу од укупно 110.000 динара, већином у виду материјала за израду рибарских справа.

У осталим пословима слатководног рибарства подручно ми Министарство ограничило се углавном на давање иницијатива за извршење појединих радова као и на вршење врховног надзора, како је то у новом Закону о слатководном рибарству предвиђено. Изузетак од тога учињен је на подручју Управе града Београда, на коме подручју Министарство директно управља пословима рибарства. Ту је заведен нов начин искоришћавања риболова, много повољнији за рибаре а једновремено и много кориснији за државне приходе. Уведена је и ефикасна контрола риболова и помоћу је оснивање нових рибарских задруга и удружења.

За 1939/40 буџетску годину поред редовних послова администрирања рибарства, у програму су још и ови радови:

1) подизање централног завода за рибарство, који предвиђа нови Закон о слатководном рибарству, а из средстава Фонда Министарства пољопривреде за унапређење рибарства као и уређење двеју одвојених станица тога завода, једне на Скадарском Језеру, а друге на подручју Државног добра „Беље”;

2) осигурање рибара, у коју сврху би се имала донети уредба са законском снагом; ово ће бити од особитог социјалног значаја, јер рибари до сада уопште нису бити осигурани;

3) организација курсева из рибарства за особље који воде послове рибарства код првостепених општинских управних власти, и

4) организација пропаганде за већу потрошњу рибе у сарадњи са приватним интересентима.

Ветеринарство

Како у осталом свету, тако и код нас, разне сточне болести, нарочито заразне и инвазионе, често пута стављају у питање рентабилност сточарске производње. Успешна борба против тих недаћа изискује добру организацију ветеринарске службе, довољно материјалних средстава, института и стручног особља. Предлог закона о ветеринарској служби углавном је претресен пред Привредно-финансијским комитетом и постоји нада да ће, с обзиром на велику важност сточарске привреде, питање уређења ветеринарске службе бити ускоро привредно повољном решењу. Уколико пак не би било могуће да се ово изврши редовним путем, сматрам да је због хитне потребе нужно да се регламентација ветеринарске службе изврши доношењем уредбе са законском снагом.

Још при изради Закона о сузбијању и угушивању сточних заразних болести узело се у обзир и то, да смо ми у погледу промета са стоком и сточним производима извозна земља и да желимо тај свој однос са другим државама да и надаље задржимо. Тај наш извоз био је раније, а и сада

још увек, упућиван највећим делом у западне државе. Због тога при изради поменутог закона морало се водити рачуна, како о основним потребама, начину живота и економским приликама нашег народа, тако и о потребама и условима земља, у које је извоз наше стоке и сточних продуката највећим делом упућиван. Поменути закон, који регулише само један део ветеринарске службе, на снази је већ преко десет година. За то време он је у разним приликама примењиван скоро у свим својим појединостима, а ни у једном случају и ни у једној прилици није се осетила потреба за неким изменама или допунама, што је доста велика реткост у нашем поратном законодавству. Не мање важан је и пројектовани закон о уређењу ветеринарске службе. Потреба оваквог закона осећа се већ одавно и тај недостатак био је узрок што се организација наше ветеринарске службе није могла спровести онако како то захтевају битни интереси најширих слојева нашег народа. Због тога недостатка ветеринарска служба није увек дала све оно што се од ње очекивало и што је у ствари могла и требала да да. И при изради пројекта овога закона служили су као база исти принципи као и код Закона о сузбијању и угушивању сточних зараза. Ветеринарска служба има великим делом међународни карактер, који излази из разних ветеринарских конвенција закључених са другим државама, из међународних одредби Офиса за епизоотије при Друштву народа, као и из одредби сталне међународне комисије за епизоотије у Паризу. Само онда, ако наша ветеринарска служба буде у стању да удовољи и тим међународним обавезама, моћи ће да одговори свом правом задатку у земљи. Код израде нацрта закона о ветеринарској служби имале су се у виду, поред свестраних унутрашњих потреба наше земље које чине темељ и суштину самог закона, и обавезе које наша земља има према другим државама, па ће стога и тај закон само онда у пуној мери корисно послужити намењеној сврси ако се усвоји онако како је израђен у свом нацрту. Ветеринарска струка је привредна струка и њена примена тражи се само тамо где се очекује нека корист, па већ због тога не би се смело и даље одлагати озакоњење предложеног пројекта.

Примећује се још оскудица у стручном особљу при Ветеринарском одељењу Министарства, банским управама и ветеринарским заводима. Поред тога, за срезове и испоставе требало би још 24 ветеринарска приправника, чиме би се обезбедило боље функционисање службе на сузбијању и угушивању сточних зараза. У предлогу овог буџета повећан је број ветеринара тако да ће се засад бар приближно подмирити све потребе.

Последица ове оскудице у стручном особљу је првенствено у томе, што је то особље било преоптерећено, па у свом раду не може увек да покаже пуну темељитост и потрбу експедитивност. Та преоптерећеност није само повремена, она је мање-више перманентна, и због тога стручно особље често нема ни времена ни могућности, да се више посвети свом приватном стручном усавршавању, које је потребно сваком ветеринару, без обзира на коме се положају налазио. Повећање броја ветеринарског особља у самом Ветеринарском одељењу Министарства, као и код већине банских управа, била је прека потреба. Исто тако неодложна је по-

треба повећања ветеринарског особља на терену, нарочито у срезovima и испоставама где самоуправна ветеринарска служба није у селима организована.

Сузбијање већине сточних зараза и паразитарних болести, које су још из давнина познате, као што су прострел, шуштавац, овче богиње, метиљавост итд., не претставља данас више неки проблем. Али није тако и са многим другим, нарочито узгојним сточним болестима. Те болести, као туберкулоза и заразни побачаји, засад се код нас јављају већином само ту и тамо — спорадично — и то у крајевима где се држе племенитије врсте стоке. Међутим, како је тенденција унапређења сточарства, да се прошири држање племенитијих раса стоке, што важи нарочито за говеда, то постоји велика опасност да ће и ове болести узети знатно већег маха. Сем тога, туберкулоза ће се свакако ширити са стајским држањем стоке, које се код нас све више практикује. Кад се све то зна, онда нас појава и ширење ових, а и других узгојних болести не би смела дочекати неспремне. Материјална средства недостају за потребе сузбијања узгојних болести, туберкулозе и заразног побачаја, сакагије, за нешкодљиво уклањање лешева, за повећање производње сточних цевива итд. Сем тога постоје потешкоће у томе што су цене цевива против свињске куге, која не производе државни заводи, за наше прилике још високе и за малога сточара теже приступачне.

Но и са садашњим скромним средствима ветеринарској служби је поклоњена пуна пажња и у границима могућности чињено је све да би одговорила своме задатку. Њена агилност је била нарочито упућена у правцу сузбијања слинавке и шапа, свињске куге и сакагије. Изузев слинавку и шап, остале заразне а и инвазиозне болести су у току текуће буџетске године владале углавном у умереном облику и, поред доста скромних средстава, сузбијање су успешно. Губици од свињске куге су отклањани применом специфичних цевива. Чињене су интервенције за нивелисање њихових цена, а према расположивим кредитима давана су средства за бесплатно цеplиње стоке сиромашних сточара.

За сузбијање свињске куге израђен је нови Правилник који је састављен на основу данашњег стања науке, стечених искустава и прилика које постоје у нашој земљи.

Цевива за остале сточне заразе издавали су Државни бактериолошки и серолошки завод у Крижевцима и Ветеринарска експериментална станица у Загребу, која производи и лек против метиљавости и издаје по врло незнатној цени, тако да се за њене производе интересују и неке стране земље.

Како сузбијање сточних зараза изискује и добру бактериолошку службу, приступило се коначним радovima око уређења већ подигнутог Централног ветеринарског завода који ће, надамо се, после пребројења насталих потешкоћа због застоја у пружању потребних материјалних средстава, за неколико месеци прорадити и свој рад упутити ка решавању задатака који га чекају.

Да би се обезбедила производња и промет ваљаних сточних цевива, издат је и о томе Правилник који је израђен према садашњем стању науке и прилика наше земље.

Ради обезбеђења ветеринарске контроле животних намирница животињског порекла за потрошњу у земљи и осигурања несметаног извоза сточних производа у иностранство, израђен је о томе Правилник, који претставља данас најмодерније норме у том правцу. Правилник на основу којег се донедавно отправљао овај део ветеринарске службе био је непотпун, а у неким питањима постојао је већ несавремен. Потреба измене и допуне тога старог Правилника показала се нарочито онда, кад је покренуто питање извоза наших сточних прерађевина у Америку. Том приликом од нас су тражени и такви услови за које се код нас од стране заинтересованих није показивало довољно разумевања. У новом Правилнику сва та питања пажљиво су обрађена и регулисана. Тај Правилник није се ограничио само на преглед меса и стоке за клање, него је на основу Закона о сузбијању и угушивању сточних зараза обухватио контролу и свих осталих животних намирница животињског порекла. Извођење одредаба из тога Правилника није ни лак ни једноставан посао, па је због тога Министарство организовало курсеве кроз које би имали проћи сви ветеринари. Приступило се је и организацији усавршавања ветеринара у том погледу као и у погледу познавања осталих грана њихове делатности.

Последњих неколико година, откад се код нас примењује симултано цеplење свиња против свињске куге, искрсло је питање шта да се ради са месом вирус-свиња. То је месо од свиња, које су употребљаване за производњу вируса, потребног за симултано цеplење против свињске куге. Утврђено је да месо од вирус-свиња није пуноваљано за људску храну, да у неким случајевима може да буде штетно за оне који га уживају и, најзад, да је погодно за ширење свињске куге. Решење тога питања било би најједноставније да се такво месо уништи. Међутим, како се ту ради о великом броју свиња, прва последица уништавања меса од вирус-свиња била би покушљивање и онако прескупог цеplива против свињске куге, а осим тога била би и штета тако велике количине меса (око 10.000 комада свиња) једноставно уништити. Стога се приступило истраживању начина како да се то месо учини употребљивим за људску храну. Специјалним процесом, коме се подвргава месо од вирус-свиња, успело се да се то месо учини не само безопасним за ширење свињске куге него и прикладним за људску храну. Како је то месо квалитативно мање вредно, то се оно продаје као декларирано по сниженој цени (за 20% јефтиније) у јавним месарницама. У неким западним државама постоје у свима већим местима јавне месарнице, у којима сиромашнији свет по знатно нижим ценама може добити квалитативно слабије али потпуно здраво и довољно хранљиво месо. Код нас ни највећи градови још немају таквих месарница, па је дозвољено серум-заводима да за продају меса од вирус-свиња могу сами подизати јавне месарнице, које ће стајати под сталним ветеринарском контролом.

У финансијски закон за буџетску 1939/40 год. унесено је овлашћење Министру пољопривреде за подизање и уређење државног завода за производњу сточних цевива и лекова. Овај завод би био нова установа, која би радила на трговачкој подлози. Према стању сточних заразних и инвазионих болести, које се редовно сваке године јављају у

нашој земљи (прострел, шуштавац, свињска куга, црвени ветар, метиљавост итд.), а узевши у обзир не само потребе него и велику потражњу ветеринарских цепива и лекова од стране сточара, може се са сигурношћу тврдити, да ће се капитал уложен за подизање и уређење тога завода у најкраћем времену амортизовати. Доцније, тај завод, поред тога што би ветеринарска цепива и лекове могао давати по знатно нижим ценама него што су данашње, моћи ће се не само издржавати из сопствених прихода, него и извешан сувишак давати Фонду за сузбијање сточних зараза. Завод би производио и она ветеринарска цепива и лекове, које приватни заводи не производе (цепиво против слинавке и шапа, овчијих богиња итд.), од којих се нека по врло високим ценама увозе из иностранства. Сем тога тај би завод у случају нужде преузео сву потребну производњу ветеринарских цепива и лекова.

Интереси народне привреде уопште, а првенствено широких сељачких слојева, императивно захтевају да средства за заштиту здравља и лечење стоке буду не само добра него и најсиромашнијем сточару приступачна, тј. јевтина, а то ће се моћи постићи једино на тај начин, ако се подигне један такав државни завод за производњу ветеринарских цепива и лекова.

Подизањем државног завода за производњу ветеринарских цепива и лекова не иде се за тим да се онемогући рад приватним заводима. Њима се и надаље, уз потребну државну контролу, оставља потпуно слободан рад, док би државни завод за производњу ветеринарских цепива и лекова, поред свог напред изложеног задатка, имао још да регулише цене и стандардизује квалитет ветеринарских цепива и лекова приватне производње, што није било могуће.

Ликвидација земљорадничких дугова

Техничка примена Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова, као што је познато, поверена је Привилегованој аграрној банци, а ова је врши преко нарочите Дирекције за ликвидацију земљорадничких дугова. О финансијској страни ове акције биће вероватно говора у експозеу господина Министра финансија; овде ћу поменути само то да се још увек јављају питања правне природе која траже своје решење. Ради тога било је и у прошлој години доста посла око доношења аутентичног тумачења како би се допунили правни прописи Уредбе, која није могла да обухвати тако компликовану материју у целости. Као што је било учињено Финансиским законом за ову буџетску годину, тако исто и у предлогу финансиског закона за 1939/40 буџетску годину унете су неке допуне и измене поменуте Уредбе у погледу на она правна и техничка питања која није било могуће решити аутентичним тумачењем; а потребна су за правилну примену Уредбе.

Пољопривредна статистика

Од 1933 год. наша пољопривредна статистика је знатно проширена и редовна годишња публикација, коју издаје Министарство пољопривреде, отада носи наслов „Пољопривредна годишња статистика” наместо дотадашњег наслова „Обрађена земља и жетвени принос”. Нарочито је ова публикација допуњена подацима о извозу пољопривредних производа и увозу тих артикала, као и арти-

кала неопходно потребних пољопривреди. Од ове године прикупљају се и објављиваће се и подаци о нашем слатководном рибарству.

Наша пољопривредна статистика често је предмет критике како у привредним круговима тако и у јавним. Статистици се замера најчешће у случајевима када се разне прогнозе, које привредни кругови постављају у погледу вишкова приноса намењених извозу, не реализују онако како их ти кругови сваки на свој начин срачунавају и предвиђају. Морам да кажем да замерке ове врсте не могу бити оправдане, јер грешка може да се налази у неправилној примени статистичких података, а не у самим статистичким подацима. Намеравам, уосталом, да сазовем ширу анкету свих заинтересованих кругова и стручњака ради претреса свих приговора као и претреса свих евентуалних предлога за усавршавање пољопривредне статистике, уколико се утврди да у њеном прикупљању има недостатака који се могу уклонити.

Обезбеђење усева и плодова од града

На основу Закона о обавезном обезбеђењу усева и плодова од града, од 10 фебруара 1931 г., основани су заводи за обезбеђење од града у Савској, Дунавској и Вардарској бановини. Ови заводи врше обезбеђење свих пољопривредних култура на ораницама, воћњацима и виноградима. У Приморској и Зетској бановини основани су одбори, који врше обезбеђење од града само за дуван. Дринска бановина увела је ове године обезбеђење од града на целој територији за оранице, винограде и воћњаке и прве оштете ће исплаћивати у јесен ове године. Бановине Врбаска и Моравска донеле су уредбе и правилнике, али само осигурање још нису увеле у живот. Дравска бановина није у овом погледу досад ништа предузела.

Ради илустрације важности овог осигурања поменућу овде резултате осигурања, на пр. у Дунавској бановини. У тој Бановини била је у 1938 год. обавезно обезбеђена површина од 2,254.909 ха, а факултативно обезбеђена површина 3.178 ха. Град је падао у 53 дана и оштетио 10.270 газдинстава у 817 општина. Површина са признатом штетом изнад 10% износила је 17.389 ха.

Осигурање стоке

Осигурање стоке није регулисано посебним законом, већ је остављено приватној иницијативи, односно пада под опште-правне прописе о осигурањима. Оно је међутим отпочело на задружној основи, али је тај рад још у малом обиму. Постоји наиме и ради преко 20 година Средишна задруга за осигурање стоке у Загребу, у којој је учлањено 269 месних задруга за осигурање стоке са 5400 задругара који имају осигураних 134.000 грла стоке у вредности од 17.000.000 дин. Рад ових задруга постављен је на здраву основу и био је досад успешан. Корисно би било да се тај опробани задружни облик осигурања стоке што више развије.

Дунавска бановина припрема обезбеђење стоке, које ће се у почетку ограничити на грла која служе у општем приплоду (бановински, општинска, задружна и др. приплодна грла).

Пољопривредне коморе

Пољопривредне коморе ушле су у трећу годину свога правног постојања. Рад њихов у току 1937 и 1938 године обухватио је поглавито посло-

ве око организовања. Засада ради седам пољопривредних комора и скоро су све почеле са радом на испуњењу задатака поверених им Уредбом о пољопривредним коморама.

Ове установе тако потребне пољопривреди наишле су на добар пријем код земљорадничког света. Припадници комора, земљорадници, правилно су схватили њихово оснивање и од њих очекују плодан рад на заштити њихових интереса. Позитивни резултати рада комора моћи ће тек за извесно време да се покажу, с обзиром да оне саме морају да приступе исцрпном упознавању потреба пољопривреде на њиховим подручјима и могућности за њихово задовољење. Организација пословања комора изводи се постепено како би се нашао најбољи начин и пут за ефикасну њихову делатност.

Неке коморе осећају несташницу новчаних средстава. Просечно се може узети да је за све коморе у прошлој години наплаћено коморског приреза 50% од предвиђене суме. Ограничено притицање коморских прихода онемогућава у почетку акцију комора већег обима. То се углавном односи на коморе из сиромашних бановина. Ипак је сигурно да ће и ограничени приходи омогућити коморама да покажу видне резултате у заштити и унапређењу интереса пољопривреде.

Пољопривредна настава

С обзиром на пољопривредну структуру наше државе питања пољопривредне наставе заслужују нарочиту пажњу. Од нивоа пољопривредног образовања земљорадника зависи највећим делом принос од обраде земље и одгајивања стоке. Јер увођење напредних метода рада и спровођења разних мера за унапређење свих грана пољопривреде имаће само онда успеха, ако су земљорадници довољно наоружани стручним знањем из свога позива.

Данашње стање пољопривредне стручне наставе код нас је доста слабо. Оно захтева хитне мере за реорганизацију и побољшање.

Ми данас имамо два пољопривредно-шумарска факултета — у Загребу и Београду — који су у стању да дају довољан број факултетски образованих инжењера-агронома. Тиме је питање више пољопривредне наставе скоро дефинитивно решено.

Средњих пољопривредних школа имамо у држави свега три и то: у Ваљеву, Букову и Крижевцима. Ове школе још нису добиле дефинитиван облик и организацију. Ово нарочито стога што је постојала оправдана бојазан да се за свршене ученике ових школа не могу наћи упослења. Међутим стални напредак произвођачког задругарства, а поглавито подрумарства и млекарства, пружиће извесне могућности упослења за свршене јаке средње пољопривредне школе. С друге стране увођење у живот продужних школа пољопривредног типа за сеоску омладину, као и грађанских школа са пољопривредним смером, отвориће такође нове могућности за упослење средњошколаца.

Да би средње пољопривредне школе одговориле стварним потребама народа у духу времена, потребно је да се што пре приступи њиховој реорганизацији. Спремио сам предлог амандмана за Финансиски закон, којим сам тражио овлашћење да могу донети уредбу за средње пољопривредне

школе, пошто је садашњи Закон о средњим пољопривредним школама, донет 27-XI-1920 год., застапео и неизводљив у пракси. Реорганизација средњих пољопривредних школа намеће се и самом чињеницом што је интересовање народа и прилив ученика у средње пољопривредне школе у току последњих година нагло порастао.

Ниже пољопривредне школе и стални пољопривредни течајеви су под непосредним надзором банских управа. Министарство пољопривреде врши само врховни надзор и по потреби помаже оснивање и уређење ових школа. И у погледу ових школа намеће се потреба планске реорганизације. Иако ове школе имају регионалан карактер, оне ипак служе једном општем задатку аграрне политике и њихов рад треба да се координује и доведе у склад. Ми данас имамо 42 ниже пољопривредне школе у целој држави, рачунајући ту и домаћичке школе пољопривредног типа. Тај број је свакако недовољан за једну аграрну земљу, тим пре што су те школе неравномерно распоређене.

Опште је позната ствар да жена у пољопривреди игра врло значајну улогу, нарочито у ситним, а често и најрентабилнијим гранама пољопривредне производње. Ради тога, питање пољопривредних домаћичких школа за образовање сеоских девојака постаје врло актуелно и очекује што скорије решење.

Организација и рад нижих и специјалних пољопривредних школа као и пољопривредних домаћичких школа регулисани су законима и уредбама, који датирају још из 1920 године. Од тога времена до данас прилике су се у нашој држави толико измениле, да многе одредбе ових закона и уредби не одговарају више ни духу времена, ни потребама народа.

Ниже, специјалне и пољопривредне домаћичке школе чине неразлучиву целину са средњим пољопривредним школама. Према томе, реорганизација једних повлачи неминовно и реорганизацију ових других. Стога сам тражио овлашћење да могу донети уредбе са законском снагом за ниже, специјалне и пољопривредне домаћичке школе.

Задругарство

У току прошле године извршено је у смислу чл. 94 Закона о привредним задругама организовање Главног задружног савеза у Београду, јединственог за целу земљу. Концем прошле године овај је Савез и регистрован код суда, тако да је после тога могао да отпочне са радом и извршењем многобројних и важних задатака које му закон намеће. Обзиром на перипетије из историје нашег задружног покрета од 1918 год. до данас и тешкоће кроз које се задругарство до недавно развијало расцепкано, оснивање једног Главног задружног савеза за целу земљу велика је тековина и предуслов за успешан развитак нашег задругарства у будућности. У низу мера за ефикасније извршење овога Закона, Министарство пољопривреде, по претходном саслушању Главног задружног савеза, прописало је Правилник о употреби средстава фонда за помагање задругарства. Применом овог Правилника, а са средствима којима буде располагао овај Фонд, пружа се могућност за унапређење и развитак нашег задругарства у разним правцима. Нарочито ће обезбедити бољу организацију ревизије задруга и интензивније вршење исте, него што је било до данас, као што ће се унапредити и развој произвођачког задругарства.

У 1939 год. на дневном реду су: израда правилника о ревизији задруга и задружних савеза, које има да пропише Главни задружни савез а одобри Министар пољопривреде. Надаље треба да се донесе правилник о повластицама на државним железницама и бродовима ревизорима ревизорских савеза, који има да пропише Министар саобраћаја споразумно с Министром пољопривреде. Такође се има приступити изради правилника о задружним пољопривредним осигурањима (§ 54 тач. 2 Закона), којим ће Министар пољопривреде споразумно с Министром трговине и индустрије прописати услове под којима ће се вршити поменута осигурања. Споразумно с Министром пољопривреде и надлежним министрима, Министар трговине и индустрије има да донесе уредбу, којом ће се прописати специјалне олакшице задругама и савезима који се баве осигурањем. Као хитна мера у извршењу Закона о привредним задругама било би штампање образаца за задружне регистре чему ће Министарство приступити у најкраће време и то споразумно с Министром правде и Главним задружним савезом.

Тек са извршењем поменутих мера и применом разних уредба и правилника моћи ће се добити једна потпунија слика о користима и повластицама у разним облицима, које је задругарству пружио нови Закон о привредним задругама, и тек онда ће се моћи још боље оценити његово значење и последице по развитаку нашег задругарства у будућности.

Једна од основних тежња коју је Министарство до данас стално проводило биће и у будуће: да пружи пуну моралну и материјалну потпору јачем задружном просвећивању народа, као и за задружну наставу у разноврсним облицима. Сада нови Закон и Правилник о употреби средстава Фонда за помагање задругарства пружају Министарству ширу базу за његова настојања у том правцу. Недостаци и неуспеси у нашем задругарству могу се добрим делом свести на то, што ми немамо довољан број солидних и стручно оспособљених задружних посленика. Зато Министарство пољопривреде намерава да, заједно са Главним задружним савезом, овом питању укаже највећу пажњу.

Према прописима Уредбе о заштити земљорадничких кредитних задруга и њихових савеза (односно Уредбе о заштити новчаних завода и њихових веровника) из 1934 год. имале су задруге до 23 августа 1938 год. право да траже заштиту, било у облику одлагања, плаћања, било у облику санације или ванстечајне ликвидације. До краја 1938 год. одобрене су поменуте заштитне мере за 653 задруге и 6 задружних савеза. У раду се налазе још око 150 молби разних задруга и 3 савеза. Поред тога, изван број задруга молио је предузеће рока заштите на основу Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова, јер у вези са предајом својих дужника држави нису у могућности да удовоље својим обавезама према улагачима у раније одобреном им року од 6 година.

Настојање да наша земља својом сопственом пољопривредном производњом подмири потребе наше индустрије, дошло је до пуног изражаја код производње уљарица, где смо успели да више уопште не увозимо уљано семење. Код текстилних сировина ово настојање је само делимично реализовано код производње лана. Што се тиче памука и природне свиле донесене су Уредбе, које регулишу производњу и уновчавање ових сировина. Али по-

ред свега тога, наша држава увози још увек преко једне милијарде динара земљорадничких производа и њихових прерађевина. Према томе остаје нам велико поље рада на повећању пољопривредне производње, нарочито сировина потребних за текстилну индустрију (вуне, лана, свиле).

Министарство пољопривреде настојало је, да се приликом доношења нове железничке тарифе примени и на аграрне производе начело: да се за сировине примени нижи, а за прерађевине виши став. Међутим, у томе се није успело, као ни у питању вуне, пошто опрана и неопрана вуна, предиво и тканине долазе у највиши став, па то онемогућује рационалну организацију ове индустрије, специјално подизање праоница за вуну. Слично је и са свиленим коконима, јер су сирови и суви кокони, одмотана и предива свила и свилене тканине стављене у исти став. Међутим, овде би се морало водити рачуна и о томе, да се из јужних крајева омогући јевтини подвоз свилочаура, јер се фабрике за њихову прераду налазе у северним крајевима државе.

Аграрна реформа

Северни крајеви

Према одређеном програму рада и у 1938 год. настављени су радови око ликвидације аграрне реформе на великим поседима. Осим малих изузетака у Савској бановини, завршене су на терену све предрадње потребне за доношење експропријационих одлука и окончани су технички операти, мерења и парцелација аграрног земљишта, што је све скопчано са већим трошковима, тешкоћама и губитком времена. До закључно 31 децембра 1938 год. донете су у току 1938 год. експропријационе одлуке за површину од 91.331 кј., а 13.135 кј. ликвидирано је по § 36 Закона о ликвидацији аграрне реформе.

Према томе до 31 децембра 1938 год. од целокупне површине аграрне земље експроприсано је свега 318.220 кј, а по § 36 Закона о ликвидацији аграрне реформе ликвидирано је 110.559 кј, што износи укупно 428.779 кј (67,32%), у коју површину је урачуната и површина од око 50.000 јутара у Панчевачком риту.

С обзиром на моногбројне тешкоће, било техничке, било правне природе, на које се наишло у току рада, резултати су повољни. Нарочито су нормалан рад отежавале потешкоће око спровођења експропријационих одлука у земљишним књигама. Надлежни земљишно-књижни судови не растолажу персоналом потребним за извршење ових изнимних и замашних земљишно-књижних уписа, па је велики дојособља комисија за ликвидацију аграрне реформе морао да ради послове јоко provedбе наведених одлука у земљишним књигама. У току 1938 године успело се је на тај начин да се проведе у земљишним књигама на зме аграрних субјеката површина од 135.967 кј, те је досада јод експроприсане површине у земљишним књигама уписана на имена аграрних субјеката укупна површина од 183.732 кј.

Поред свих тешкоћа предвиђа се ипак да ће у току 1939 године бити експроприсана, односно ликвидирана, по § 36 Закона о ликвидацији аграрне реформе углавном још преостала површина, а неће

се моћи провести у земљишним књигама све аграрно земљиште на име аграрних субјеката.

Пошто у северним крајевима нема више расположиве аграрне земље, у току 1938 год. није вршена нова надеоба нити аграрним субјектима нити добровољцима, па је број надељених аграрних субјеката и добровољаца остао непромењен.

У току 1938 године примљено је 791 нових исправних добровољачких молби за доделу бесплатне земље. Са молбама нерешеним из ранијих година због недостатка аграрне земље, број неподмирених добровољаца износи 8.535, од којих има 1.704 добровољаца-усташа.

Пошто нема изгледа да ће се добровољци моћи подмирити у целости бесплатном земљом, било државном било аграрном, донета је по предлогу Министра пољопривреде и Министра војске и морнарице Уредба о издавању државних обвезница ратним добровољцима уместо аграрне земље (М.С.бр. 1156 од 7 децембра 1938 год.). Овом Уредбом омогућено је добровољцима да уместо бесплатне земље добију државне обвезнице и то: борци у номинали од 50.000 динара, а неборци од 30.000 динара, док су добровољци-усташе дужни да приме обвезнице у предњим износима уместо земље. Уредбом могу се служити само добровољци, који су до закључно 8. децембра 1938 год. добили од надлежног Министарства војске и морнарице добровољачка уверења. Очекује се да ће се тиме коначно решити добровољачко питање, бар за добровољце који имају уверења о добровољачком својству издато до закључно 8 децембра 1938 год., док ће остати још нерешено ово питање у погледу добровољаца којима ће бити издато уверење после наведеног датума.

Јужна Србија

Аграрна реформа у Јужној Србији и у идућој буџетској години има пред собом два задатка: 1) рад на колонизацији и деоби земље аграрним интересентима по прописима Закона о насељавању јужних крајева, 2) завршне радове на ликвидацији аграрних односа између бив. господара и обрађивача земљорадника по прописима Закона о уређењу аграрних односа у ранијим покрајинама Јужне Србије и Црне Горе.

У једном делу Јужне Србије колонизација је углавном завршена, па су због тога на овој територији укинута аграрна повереништва у Штипу, Струмици и Неготину на Вардару, а у току 1938 год. укинута је аграрно повереништво у Битољу. У другом делу Јужне Србије укинута су још раније аграрна повереништва у Плевљу, Ђаковици и Вучитрну, али се рад на колонизацији ових крајева мора наставити, пошто то захтевају привредни, национални и културно-социјални интереси. Маса најсиромашнијих земљорадничких породица из свих крајева наше државе стално се обраћа подручном ми Министарству и тражи да им се додели земља за обраду у јужним крајевима. Досада је издато од подручног ми Министарства начелно одобрење за доделу земље у јужним крајевима на преко 30.000 молби оваквих земљорадника, и ови сада свакодневно ургирају да им се земља преда у посед. С друге стране, стање насељеника којима је већ додељена земља у јужним крајевима, а нарочито оних који су добили земљу по Закону о насељавању нових јужних крајева од 1922 год., прилично је тешко, зато што су до-

били врло мале површине земљишта а њихове породице су се увећале, тако да приход са додељеног им земљишта не може да подмири чак ни минимум њихових потреба — исхране. Њихов економски положај мора се поправити доделом нових површина земљишта.

Рад на колонизацији у јужним крајевима од почетка рада досада дао је ове резултате: дефинитивно је ограничено 406.650 ха. У току 1938 год. ограничено је још 195.938 ха али ограничење овог земљишта није још постало дефинитивно. Поред овога откупљено је од сопственика 6.117 ха. Од свега овог земљишта издвојено је и као погодно издељено досада укупно 236.007 ха на 49.135 аграрних субјеката. Подигнуто је 330 насеља и насељеничких засеока са 12.689 насељеничких кућа, 46 школа и 32 цркве. Ископано је 248 бунара, 5 водовода; израђено је 73.302 м. канала за наводњавање 50.000 ха земљишта. Подигнут је један мост, 5 пропуста и 2 аквадукта. Посушено је 13.478 ха мочварног земљишта и израђено 67.940 канала за одводњавање и 20.200 м. насипа.

Врховно повереништво аграрне реформе у Скопљу из расположивих средстава предузело је у прошлој години све што је могло да би се побољшао економски положај насељеника и да би се створили што повољнији услови за њихов економски просперитет. Из ових средстава Врховно повереништво је набавило 510 плугова, стоку за рад, 521 брава ситне стоке, 20.250 кг пшенице за семе и 165.270 кг кукуруза за исхрану најсиромашнијих насељеничких породица и све је ово издељено насељеницима. За све ово утрошено је 2.690.702 динара. Насељеницима је у току прошле године издељено 1.893.000 динара, на име помоћи за крчење шумског додељеног земљишта.

С обзиром на све ово и у предлогу буџета за 1939/40 год. предвиђена су најјужнија средства за извођење неопходних техничких и административно-правних послова колонизације. Нарочито је посвећена пажња стварању потребних услова за економско-привредни опстанак и развитак насеља и насељеника, па ће се настати да се одобрена буџетска средства што рационалније искористе. Из одобрених средстава пружиће се и најжитнија помоћ насељеним породицама за набавку хране и семена за прву годину насеља.

У предлогу буџета предвиђена су и средства за изградњу путева, мостова и пропуста, канала за наводњавање, подизање нових насељеничких кућа, набавку живог и мртвог инвентара за обраду земље, откуп земљишта од приватних лица за потребе колонизације.

Поред овога, Уредбом Министарског савета од 17 јуна 1938 год. М.С.бр. 594 и Правилником подручног ми Министарства од 31 октобра 1938 год. бр. 92150/Vb, гарантован је код Аграрне банке у Београду кредит од 50.000.000 динара из којег ће се преко Савеза аграрних задруга у Новом Саду, Петровграду, Осјеку, Загребу и Скопљу давати позајмице насељеницима за докупљивање земљишта, те ће се и на овај начин припомоћи економском јачању насељеника и њихових газдинстава.

По Закону о уређењу аграрних односа у ранијим покрајинама Јужне Србије и Црне Горе завршени су до краја 1938 год. теренски послови у свима срезовима на које се простире важност овога Закона. Остало је да се по аграрним споровима, по којима су вршена извиђања крајем прошле го-

дине, израде пресуде и доставе странкама, као и да се по врло малом броју предмета изврши премер земљишта и спроведе доказни поступак. За свршавање ових послова, од досадањих дванаест средских аграрних судова формирана су четири аграрна суда са седиштима у Бијелом Пољу, Новом Пазару, Кос. Митровици и Скопљу. Поред горе означеног посла, ови судови ће имати да спроведу потребан поступак и по поднетим тужбама бив. господара и обрађивача, у којима они траже обнову поступка по аграрним споровима расправљаним пресудама аграрних судова, а и поступак по евентуално поднетим новим пријавама бив. господара и обрађивача.

Досадањи рад аграрних судова дао је ове резултате:

На 38.071 обрађивачку породицу досуђено је 211.194 ха земљишта. Већина ових обрађивача добила је и тапије на досуђено земљиште. На 9.486 бив. господара досуђено је на име накнаде за земљиште додељено обрађивачима 73,855.584.44 динара и на име 3% ренте 16,307.688.57 динара.

Досада је бив. господарима по извршним пресудама аграрних судова на име накнаде исплаћено 48.500.000 динара.

Сума досуђене накнаде и ренте, означена у горњем ставу, унета је према првостепеним пресудама средских аграрних судова, од којих су многе ожалбене и по истима коначну пресуду има да донесе Виши аграрни суд у Скопљу. Према овоме, тачан и дефинитиван износ накнаде и ренте, који се има исплатити бив. господарима, знаће се тек по завршетку рада свих аграрних судова.

Босна и Херцеговина

У току 1938 год. интензивно се радило на ликвидацији беглучких односа на територији раније покрајине Босне и Херцеговине. На почетку 1938 год. било је несвршених беглучких спорова 1.312. У току 1938 год. прегледане су архиве свих срезова у Дринској, Приморској и Зетској бановини, а од Врбаске бановине у већем делу срезова, и из истих извучена сва акта, по којима се има наставити поступак по § 2 Закона о изменама и допунама од 12-VIII-1933 год. Таквих је предмета у току 1938 год. извађено из архиве 9.071 комада. Према томе укупно је било у прошлој години на раду 10.383 спора, од којих је свршено 4.950 спорова, а остало је несвршено 5.433 спора.

На IV емисији беглучких обвезница од динара 100,000.000, која је пуштена у оптицај у децембру 1938 год., исплаћено је до 31 децембра 1938 год. 68,256.048 динара. Исплате се врше без икаква застоја, чим се који спор правноснажно пресуди.

Укупна отштета за кметовске шуме, шикаре и пашњаке из § 4 Закона од 12-VIII-1933 год.; обрачуната по 70 динара по једном дунуму, износи 111,023.950 динара. Према томе, а на основу ст. 2 чл. 5 Правилника о финансијској ликвидацији ових отштета, Министар финансија решењем VI бр. 61334 од 8-XI-1938 године смањно је укупну отштету за 55%, тако да ће бити исплаћено само 45% од предње оштете што одговара суми од 50,000.000 динара предвиђеној у § 4 Закона од 12-VIII-1933 год. Сви су припремни послови за исплату ових оштета извршени и затражено је од Министарства финансија да банским управама у Сарајеву, Цетињу, Сплиту и Б. Луци пошаље припадајући део обвезница.

На проверавању кметских селишта и стечених беглука рађено је, као и ранијих година, онолико колико се могло свршити поред послова око расправљања беглучких спорова.

Далмација

На ликвидацији аграрних односа у Далмацији судови су радили у прошлој години интензивно у границама одобрених кредита и расправили су у току године око 11.000 аграрних пријава. Према томе, од 101.800 поднетих, свршено је 70.768 пријава.

Комасације, земљишне заједнице и пашњачка удружења

Послови *комасације* земљишта на подручју раније Хрватске и Славоније развијају се веома повољно и у наглом су порасту, а у бив. Војводини осећа се јака тенденција за те операције, иако се оне врше са застарелим законима и без државне помоћи, што је знак да су се економске прилике у нашој земљи осетно побољшале.

С обзиром на велику важност комасације у привредном погледу, треба омогућити да се исте што брже и што јевтиније изводе, што се може постићи доношењем новог закона о комасацији земљишта, који ће боље одговарати правној свести нашега народа него ли стари закони, који данас важе у нашој држави, који ће у техничком погледу бити дотеранији према захтевима и принципима данашњице, и којим ће се унифицирати разни принципи који данас постоје у разним законима који важе у нашој држави. Ради тога је у повереном ми ресору израђен пројекат новог закона о комасацији земљишта, који ће се још након темељних проучавања имати изнети пред Народно претставништво на претрес. Озакоњењем тога пројекта увелико ће се упростити поступак и трошкови комасације. Како је познато, комасације претстављају рационализацију обраде земљишта и њима се знатно подиже привредна и доследно томе и фискална моћ земљорадника поседника. Стога је пожељно да и држава учествује бар делом у сносшењу трошкова поступка, тим пре што се комасацијом уређују катастар и земљишне књиге, јер и иначе за уређење нових земљишних књига и нових катастара трошак у целости сноси држава.

Послови *земљишних заједница* у ранијој Хрватској и Славонији врше се нормално, док су послови *пашњачких удружења* на подручју бив. Војводине доста споро решавају због многобројних законских стега и доношења одлука удружења, јер се у већини случајева по Закону о неподељеним заједничким пашњацима, по којима су та удружења организована и управљана, предвиђа присутност и пристанак у веома много случајева најмање 2/3 свих удеоничара при доношењу одлука на главној скупштини, чак и у предметима мање важности због чега је нормалан рад тих удружења веома отежан.

Да би се пружио могућност тим удружењима да се слободније и нормалније развијају и управљају у њиховим свакодневним пословима, предложио сам да се Финансиским законом за буџетску 1939/40 годину измене неки прописи § 60 поменутог закона, на основу којих ће измена главна скупштина моћи одлучивати обичном већином присутних гласова, за послове за које се до сада захтевала присутност и пристанак најмање половине односно 2/3 па и више удеоничара.

Законодавни рад

У прошлој 1938 год. законодавни рад у Министарству пољопривреде био је доста обиман. Свега је израђено и донето 16 уредаба са законском снагом, од којих су неке, као на пр. она о силама, веома важне и далекосежне. Осим ових уредаба, у истој години изишло је из Министарства још и 19 правилника.

Рачунски део буџета

У погледу рачунског дела буџета могу да истакнем да је он у предлогу новог буџета повећан за свега око 9,5 милиона динара, те тако укупан буџет расхода на пољопривреду износи сад нешто преко 136 милиона динара. Овај буџет је, како се види, и даље остао сразмерно премали према потребама и важности ове гране народне привреде.

У личним расходима добијено је 47 нових места од којих су 23 агрономска, 19 ветеринарских и 5 служитељских. Сад ће моћи да се попуне сви срезови ветеринарима, а агрономска места су предвиђена за нове пољопривредне установе.

Највећи део повећања иде на материјалне расходе.

Нов кредит од 1,000.000 динара на парт. 825/3 унесен је за побољшање каквоће лана и кудеље. У нашу земљу увозе се велике количине ланених и кудељних полупрерађевина, које морамо да плаћамо девизама, па је потребно да сами унапредимо производњу и каквоћу ових артикала. Из овога кредита вршиће се селекција и умножавање бољег семена, а на другој страни ће се помагати подизање задружних ланара. Уколико немамо још довољно предниона, моћи ће се извозити влакно, да би се бар једним делом покрио издатак девиза. А да би се влакно могло извозити, потребно му је побољшати и уједно уједначити квалитет. Са унапређењем културе лана повећаће се и производња ланеног семена, које такође увозимо и плаћамо у девизама.

За побољшање културе и квалитета памука унесен је такође нов кредит од 500.000 динара с обзиром на то што је памук после познате Уредбе о памуку последњих година почео нагло да се шири па је потребно радити даље на селекцији и производњи најбољих сората семена, као и на организацији продаје и чишћења памука.

Нов кредит од 500.000 динара на парт. 826/2 унесен је за унапређење овчарства, нарочито у погледу усавшавања квалитета вуне с обзиром на захтеве домаће индустрије, да би могли сами да подмирујемо њене потребе да смањимо увоз овог артикла.

За унапређење свиларства унет је нов кредит од 500.000 динара на парт. 826/3 с обзиром на претстојећу реорганизацију свиларства, према којој ће се одвојити гајење свилобуба за производњу чаура од индустријске прераде свиле.

Кредит за унапређење коњарства на парт. 827 повећан је за 500.000 динара с обзиром на велику оскудицу у добрим приплодним грлима у народу, као и на велико тражење приплодних грла коме се не може изићи у сусрет.

Нов кредит од 500.000 динара на парт. 828 унет је за оснивање и уређење домаћичких школа

с обзиром на једно решење Министарског савета, којим је препоручено оснивање ових корисних установа у народу.

Нов је и кредит од 300.000 динара на парт. 829/3 за набавку средстава против метиља, са којим ће моћи да се помогне најсиромашнијим крајевима, који живе од овчарства, у борби против опасне болести метиља.

За одбрану стоке од сточних зараза, које чине годишње на стотине милиона штете, најуспешније је средство данас употреба серума и вакцина. Приватни заводи, који производе ове серуме, још увек не могу да дају довољне количине по таквим ценама, да би ова средства била приступачна широким слојевима народа. Показала се стога потреба да и држава сама почне да производи серуме и вакцине и да их по што повољнијој цени и у најбољем квалитету даје народу, те да тако прошири употребу ових средстава не ометајући иначе рад приватних установа ове врсте. Како Министарство пољопривреде има већ доброг искуства у овом послу са државним бактериолошким заводом у Крижевцима, нема више сметње да се оснивањем једног већег централног завода овај рад постави на ширу основу. У ову сврху унет је нов кредит од 1,000.000 динара на парт. 838 а као први анупитет зајма од 10,000.000 динара за подизање централног завода за производњу сточних серума и вакцина, који ће у наредној години почети да се подиже на основу једног овлашћења у Финансиском закону за 1939/40 годину.

Пољопривредним огледним и контролним станицама, као и енолошким станицама, повишен је на парт. 842 кредит за материјалне расходе са укупно 400.000 динара, од чега највећи део пада на станицу у Топчидеру, која је у Панчевачком рити добила ново огледно поље од 200 хектара, за чију обраду је било потребно обезбедити потребне расходе.

Поред наведеног централног завода за производњу сточних серума и вакцина, пољопривреда добија овим буџетом још четири нове установе, и то: Завод за испитивање пољопривредних справа, Централни завод за рибарство, Државну сточну станицу у Глини и Државну овчарску станицу у Госпићу, за које је предвиђен укупан расход од 747.880 динара на парт. 845.

Осим наведених нових установа основаће се при Хигијенском заводу у Скопљу Одељење за ветеринарску епидемиологију, које ће се бавити сузбијањем сточних зараза у Јужној Србији. За ово одељење предвиђа се издатак од 28.000 динара, а у личним расходима предвиђена су за ово одељење два ветеринара (и то при Банској управи у Скопљу).

У Земуну се довршава изградња и уређење Централног ветеринарског бактериолошког завода. Како ће овај завод почети у пуној мери да ради, то му је на парт. 848/5 повећан расход за 215.000 динара и то за његово серолошко одељење.

Бактериолошком заводу у Крижевцима повећан је на парт. 848/18 кредит за 1,066.836 динара да би могао у највећој мери да прошири производњу сточних серума и вакцина.

